

International Review of Migration & Refugee Studies

Cilt: 5 | Sayı: 1 | Ocak 2026

**GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ**

Editör 'den

International Review of Migration and Refugee Studies'in bu sayısı, göç olgusunu hukuk, kamu politikası, sağlık, sosyoloji, edebiyat ve kentsel çalışmalar gibi farklı disiplinlerden ele alan **yedi özgün makaleyi** bir araya getirmektedir. Sayıda yer alan çalışmaların **altısı Türkçe, biri İngilizce** olarak yayımlanmış olup, bu durum derginin çok dilli ve disiplinlerarası yayın politikasını yansıtmaktadır.

Uluslararası İlişkiler alanında Soner Akın tarafından kaleme alınan **“Habeas Corpus ve Özgürlüğün Sınırları: ABD Mahkemelerinde Vatandaşlara, Göçmenlere ve Tutuklulara Uygulanmasını Analiz Etmek için Bir Çerçeve”** başlıklı çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'nde Habeas Corpus kurumunun tarihsel evrimini vatandaşlar, göçmenler ve yabancı tutuklular bağlamında ele almakta; kriz dönemlerinde özgürlük ile devlet iktidarı arasındaki gerilimi yüksek yargı kararları üzerinden analiz etmektedir.

Kamu hukuku perspektifinden Alper Soylu'nun **“İkamet İzninin Sona Erme Halleri: Geri Alma, Kaldırma, İptal ve Diğerleri”** başlıklı makalesi, Türkiye'de yabancıların ikamet izninin sona erme hallerini Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde inceleyerek, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik sorunlarına dikkat çekmektedir.

Sağlık alanındaki çalışma, Havva Tombal Seyyidi, Esra Verim ve Melike Çelik tarafından hazırlanan **“Göçmen Üniversite Öğrencilerinde Sağlık Okuryazarlığının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi”** başlıklı makaledir. Çalışma, göçmen üniversite öğrencilerinde sağlık okuryazarlığı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ampirik verilerle değerlendirmekte; bulgular, göçmen gençlerin sağlık bilgisine erişiminde yapısal sorunların sürdüğünü ortaya koymaktadır.

Bu sayının İngilizce yayımlanan tek makalesi olan **“Forced Displacement for Urban Regeneration – Gaza Strip Case”**, Amjad Maghrabieh tarafından kaleme alınmıştır. Makalede Gazze Şeridi'nde zorunlu göç, kentsel yıkım ve yeniden yapılandırma süreçleri, sömürgeci ve neoliberal politikalar bağlamında eleştirel bir çerçevede analiz edilmektedir.

Edebiyat alanında Halil Kahraman'ın **“Türk Edebiyatında Göçün Şiirle İfadesi: Balkan Kökenli Türk Şairlerin Şiirlerinde Kimlik, Aidiyet ve Kültürel Bellek”** başlıklı çalışması, Balkan kökenli Türk şairlerin şiirlerinde göç, kimlik ve kültürel belleğin izlerini nitel metin çözümlemesi yöntemiyle ortaya koymaktadır. Sosyoloji alanında ise Emine Yavuz ve Zeynep Yavuz tarafından kaleme alınan **“Göçün Kadın Hali: Karanlıkta Dans Filminin Fenomenolojik İncelemesi”** başlıklı makale, film üzerinden göçün feminenleşmesini fenomenolojik bir yaklaşımla tartışmaktadır. Semra Yıldız'ın çalışması ise İsveç'in göç politikaları ve entegrasyon uygulamalarını tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak Türk diasporası bağlamında değerlendirmektedir.

Bu sayı, göç ve mültecilik çalışmalarında hukuki düzenlemelerden kültürel temsillere, bireysel deneyimlerden yapısal politikalara uzanan geniş bir analitik çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Dergimizin, göç olgusunu çok boyutlu biçimde ele alan akademik tartışmalara katkı sunmaya devam edeceğine inanıyor; yazarlarımıza ve hakemlerimize değerli katkıları için teşekkür ediyoruz.

Baş Editör

Prof. Dr. Derya Silibolatlaz-Baykara

From the Editor

This issue of the *International Review of Migration and Refugee Studies* brings together **seven original articles** that address the phenomenon of migration from diverse disciplinary perspectives, including law, public policy, health, sociology, literature, and urban studies. Of the articles included in this issue, **six are published in Turkish and one in English**, reflecting the journal's commitment to a multilingual and interdisciplinary publication policy.

In the field of International Relations, Soner Akin's article entitled "**Habeas Corpus and the Limits of Freedom: A Framework for Analyzing Its Application to Citizens, Migrants, and Detainees in U.S. Courts**" examines the historical evolution of the writ of Habeas Corpus in the United States within the contexts of citizens, migrants, and foreign detainees. Through an analysis of landmark judicial decisions, the study explores the tension between individual liberty and state power during periods of crisis.

From a public law perspective, Alper Soylu's article "**The Termination of Residence Permits: Withdrawal, Revocation, Annulment, and Other Forms**" analyzes the termination of residence permits for foreigners in Türkiye within the framework of the Law on Foreigners and International Protection, drawing attention to ongoing issues of legal certainty and predictability in migration law.

The contribution in the field of health sciences, entitled "**The Effect of Health Literacy on Quality of Life among Migrant University Students**", authored by Havva Tombal Seyyidi, Esra Verim, and Melike Çelik, evaluates the relationship between health literacy and quality of life among migrant university students using empirical data. The findings reveal that structural barriers to accessing health-related information persist among migrant youth.

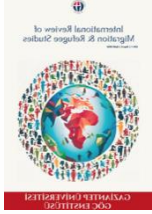
The only article published in English in this issue, "**Forced Displacement for Urban Regeneration – Gaza Strip Case**", authored by Amjad Maghrabieh, offers a critical analysis of forced displacement, urban destruction, and reconstruction processes in the Gaza Strip within the context of colonial and neoliberal policies.

In the field of literary studies, Halil Kahraman's article "**The Poetic Expression of Migration in Turkish Literature: Identity, Belonging, and Cultural Memory in the Poetry of Turkish Poets of Balkan Origin**" employs qualitative textual analysis to trace themes of migration, identity, and cultural memory in the works of Turkish poets originating from the Balkans. From a sociological perspective, Emine Yavuz and Zeynep Yavuz, in their article "**The Feminine Face of Migration: A Phenomenological Analysis of *Dancer in the Dark***," discuss the feminization of migration through a phenomenological reading of the film. In addition, Semra Yıldız examines Sweden's migration policies and integration practices from a historical and comparative perspective, with particular attention to the Turkish diaspora.

Overall, this issue aims to provide a broad analytical framework encompassing legal regulations, cultural representations, individual experiences, and structural policies in migration and refugee studies. We believe that our journal will continue to contribute to academic debates by addressing migration as a multidimensional phenomenon. We would like to thank all authors and reviewers for their valuable contributions.

Editor-in-Chief

Prof. Dr. Derya Silibolatlaz-Baykara

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

Habeas Corpus ve Özgürlüğün Sınırları: ABD Mahkemelerinde Vatandaşlara, Göçmenlere ve Tutuklulara Uygulanmasını Analiz Etmek için Bir Çerçeve

Soner AKIN*

^a Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Hatay / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-2403-8041

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 22 Ocak 2025

Kabul tarihi: 5 Nisan 2025

Anahtar Kelimeler:

Habeas Corpus,
ABD Anayasa Hukuku,
Bireysel Özgürlükler,
Göçmen Hakları,
Terörle Mücadele

ÖZ

Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Habeas Corpus kurumunun tarihsel evrimini ve farklı gruplara uygulanışını sistematik bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır. Makale, bireyin özgürlüğünü keyfi devlet uygulamalarına karşı koruyan bu kadim hukuk aracının işlevselliğini üç ana kategori üzerinden incelemektedir: vatandaşlar, göçmenler ve ABD toprakları dışında tutulan yabancı savaşçılar. Ex parte Milligan (1866), Zadvydas v. Davis (2001), Jennings v. Rodriguez (2018), Rasul v. Bush (2004) ve Boumediene v. Bush (2008) gibi çığır açan Yüksek Mahkeme kararları üzerinden ilerleyen çalışma, Habeas Corpus'un iç savaş, göçmen gözetimi ve küresel terörle mücadele gibi farklı kriz bağlamlarında nasıl bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Analiz, bu hakkın, coğrafi sınırların ve hukuki statülerin ötesinde, devlet iktidarının sınırlarını çizmede ve bireysel özgürlüğün nihai garantörü olmada nasıl merkezi bir role sahip olduğunu kanıtlamaktadır. İnceleme çerçevesinde, Habeas Corpus'un, ABD anayasal demokrasisinde süregelen bir güç ve özgürlük mücadelesinin temel taşı olduğu argümanı savunulmaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: January 22, 2025

Accepted: April 5, 2025

Keywords:

Habeas Corpus,
U.S. Constitutional Law,
Individual Liberties,
Immigrant Rights,
Counterterrorism

ABSTRACT

This study aims to systematically analyze the historical evolution of the Habeas Corpus institution in the United States and its application to different groups. The article examines the functionality of this ancient legal instrument, which protects individual liberty against arbitrary state actions, through three main categories: citizens, immigrants, and foreign combatants detained outside U.S. territory. Progressing through landmark Supreme Court decisions such as Ex parte Milligan (1866), Zadvydas v. Davis (2001), Jennings v. Rodriguez (2018), Rasul v. Bush (2004), and Boumediene v. Bush (2008), the study demonstrates how Habeas Corpus functioned in various crisis contexts, including the Civil War, immigrant detention, and global counterterrorism. The analysis shows that this right plays a central role in delineating the limits of state power and serving as the ultimate guarantor of individual freedom, transcending geographic boundaries and legal statuses. Within this framework, the study argues that Habeas Corpus constitutes a cornerstone of the ongoing struggle between power and liberty in U.S. constitutional democracy.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: mailto:sakin@mku.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

This study provides a systematic and tripartite analytical framework for examining the evolution and application of the writ of Habeas Corpus within the United States legal system. Often termed the "Great Writ," Habeas Corpus serves as the fundamental legal instrument against arbitrary state detention, demanding that the government justify the imprisonment of an individual before a neutral judiciary. This paper argues that the history of Habeas Corpus in America is a continuous struggle to define the boundaries of liberty, a struggle most evident during national crises. Through an analysis of landmark Supreme Court cases, this work demonstrates how the writ's application has expanded and contracted across three distinct categories of detainees: citizens, immigrants, and foreign detainees held extraterritorially, each category representing a unique frontier in the battle between state power and individual freedom.

The proposed framework analyzes these cases through three intersecting lenses: (i) scope (*who can claim the right?*), (ii) context (*under what circumstances is it invoked?*), and (iii) core question (*what aspect of detention is being challenged?*). Indeed, this structure allows for a nuanced comparison of how the writ functions across different legal and geopolitical landscapes.

The first category, citizens and the challenge of martial law, is established through the seminal case of *Ex parte Milligan* (1866). During the Civil War, Abraham Lincoln suspended Habeas Corpus and authorized military tribunals for civilians. Milligan, a civilian accused of disloyalty, was sentenced to death by such a tribunal. The Supreme Court's courageous ruling held that military courts could not try civilians where civil courts were open and functioning. This decision became a cornerstone of civil liberties, asserting that the Constitution applies even during emergencies, thereby placing a critical limit on executive power and protecting citizens from arbitrary military detention.

The second category explores immigration law and the rights of non-citizens, where Habeas Corpus litigation is most frequent today. This section focuses on two pivotal cases. In *Zadvydas v. Davis* (2001), the Court addressed the indefinite detention of immigrants who had received final orders of removal but could not be deported because no country would accept them. The Court ruled that such indefinite detention raised serious constitutional concerns and mandated that detention must be limited to a "reasonably foreseeable" period, effectively establishing a six-month benchmark. Later, in *Jennings v. Rodriguez* (2018), the Court grappled with the prolonged detention of immigrants awaiting deportation or asylum hearings without a bond hearing. While the ruling was more technical, it underscored the critical role of Habeas Corpus as the primary vehicle for detained immigrants to challenge the duration and conditions of their confinement, pushing the contentious policy debate back to Congress.

The third category analyzes extraterritorial application and the war on terror, which globalized the Habeas debate. Following the 9/11 attacks, the U.S. detained hundreds of

foreign nationals at the Guantanamo Bay Naval Base, claiming they were "enemy combatants" devoid of constitutional rights. In *Rasul v. Bush* (2004), the Court held that U.S. statutes conferred Habeas Corpus rights to detainees at Guantanamo by virtue of its exclusive and perpetual U.S. control. Congress responded by attempting to strip these rights via the Military Commissions Act. This led to the monumental decision in *Boumediene v. Bush* (2008), where the Court declared that the Constitution's Habeas Corpus guarantee is not limited by sovereignty formalisms and applies to detainees at Guantanamo. It struck down the congressional statute as an unconstitutional suspension of the writ, affirming that the Constitution has a functional application beyond U.S. borders and reinforcing the system of checks and balances.

A comparative analysis of these categories reveals a consistent pattern: during periods of profound crisis—the Civil War, immigration crises, and the War on Terror—the executive and legislative branches have sought to expand detention powers. The judiciary, often through Habeas Corpus, has served as a crucial bulwark, albeit with varying degrees of assertiveness, to reaffirm the primacy of individual liberty and due process. The writ has proven to be remarkably adaptable, evolving from a protection for citizens against martial law to a key mechanism for immigrants challenging indefinite detention and finally to a right extended to foreign combatants in an extraterritorial prison.

In conclusion, this study posits that the story of Habeas Corpus in America is the story of liberty itself—a constant negotiation of its boundaries. The writ remains the ultimate legal check on state power, and its application to citizens, immigrants, and foreign detainees demonstrates its indispensable role in a constitutional democracy. The analytical framework presented provides a robust tool for understanding this evolution and for assessing the writ's future efficacy in confronting emerging state challenges and new realms of detention.

Giriş

Habeas Corpus, devletin keyfi gücüne karşı bireyin özgürlüğünü garanti altına alan, Anglo,Amerikan hukuk geleneğinin en kadim ve saygıdeğer hukuk enstrümanlarından biridir. Latince "bedene sahip ol" anlamına gelen bu "Büyük Yazılı Emir" (The Great Writ), basit ancak devrim niteliğindeki bir prensibe dayanır: *hiçkimse, kendisini hapseden otoriteye neden ve hangi yetkiyle tutuklu olduğunu sormak hakkından mahrum bırakılamaz* (Mishkin, 1965, s.71). Bir bireyi özgürlüğünden alıkoyan herhangi bir kamu otoritesi, bu eyleminin hukuki dayanağını bağımsız bir yargıç önünde makul ve yasal gerekçelerle ispatlamak zorundadır. Bu temel prensip, hukukun üstünlüğünün keyfi yönetime karşı en önemli zaferlerinden biri olarak kabul edilir. Özellikle ulusal güvenlik tehditleri, kitlesel göç dalgaları veya olağanüstü hal rejimleri gibi kriz dönemlerinde, *Habeas Corpus*, bireyi devletin sınırsız ve denetimsiz gücüne karşı koruyan nihai hukuki kalkan işlevi görür. Bu makale, işte bu kadim hukuk aracının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki serüvenini, özellikle de en sınanmış olduğu üç kritik alandaki uygulamasını mercek altına almayı amaçlamaktadır (Glass, 1934, s.1329; Wert, 2023, s.57).

Habeas Corpus'un kökleri, İngiliz ortak hukukunun derinliklerine, 1215 Magna Carta'ya kadar uzanan bir özgürlük mücadelesine dayanır. İngiltere'de 1679'da kabul edilen Habeas Corpus Yasası, bu hakkı yazılı ve sistematik bir hale getirerek, kraliyetin muhaliflerini yargısız ve süresiz bir şekilde hapsedme yeteneğini büyük ölçüde kısıtlamıştır (Rolston ve Davidson, 2023, s. 51). Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın fikri temellerini atan kurucu babalar, bu geleneği doğrudan miras aldılar ve onu yeni ulusun anayasal temelinin ayrılmaz bir parçası haline getirdiler. ABD Anayasası'nın birinci maddesinin dokuzuncu fıkrası, Kongre'ye çok açık ve önemli bir sınırlama getirir: "*Habeas Corpus* yazılı emri, isyan veya işgal halinde kamu güvenliği için gerekli olmadıkça, askıya alınamaz." Bu hüküm, yazarları tarafından o kadar önemli görülmüştür ki, Anayasa'da doğrudan ve açıkça ismi geçen tek bireysel haktır. Devlet iktidarının en tehlikeli olduğu zamanlarda dahi, bireyin özgürlüğünün ancak olağanüstü koşullarda ve en üst düzeyde bir yasama kararıyla sınırlanabileceğini vurgular. Bu anayasal çerçeve, ABD tarihi boyunca yaşanan sayısız iç ve dış krizde, birey ile devlet arasındaki ilişkiyi tanımlayan temel mücadele alanı olagelmıştır (Larkin, 2021, s.672).

Mevcut literatür, *Habeas Corpus*'u çoğunlukla tek bir perspektiften (örneğin, sadece göçmenlik hukuku veya sadece ulusal güvenlik bağlamında) inceleme eğilimindedir. Bu çalışma, yazının evrimini daha bütüncül ve mukayeseli bir şekilde kavrayabilmek için üç boyutlu yeni bir analitik çerçeve önermektedir. Bu çerçeve, farklı dava örneklerini sistematik bir şekilde analiz etmeyi ve birbiriyle ilişkilendirmeyi mümkün kılar. İlk boyut *kapsam(scope)* sorusuyla ilgilidir: "Bu temel hak kimlere tanınmaktadır? Sadece ABD vatandaşları mı, yoksa topraklarındaki yabancılar da bu haktan yararlanabilir mi? Peki ya ABD toprakları dışında tutulan yabancılar?" İkinci boyut *bağlam (context)* ile ilgilidir: "Habeas Corpus hakkı hangi koşullar altında, hangi tür krizlerin gölgesinde sınanmaktadır?" Bu bağlam, bir iç savaş, bir göçmenlik krizi veya küresel bir terörle mücadele savaşı olabilir. Üçüncü ve son boyut ise *temel soru (core question)* odaklıdır: "Dava, gözüaltının hangi yönünü sorgulamaktadır? Gözüaltının yasal sebebinin mi, süresinin mi, koşullarının mı yoksa gözüaltına alma yetkisinin kaynağını ve meşruiyetini mi?" Buradan hareketle bu üçlü çerçeve (*kapsam, bağlam, temel soru*),

Milligan'dan Boumediene'e uzanan kritik Yüksek Mahkeme kararlarını anlamlandırmak için kullanışlı bir harita sunacaktır (Schroeder, 2021, s.51).

Bu makale, söz konusu analitik çerçeveyi, ABD Yüksek Mahkemesi'nin Habeas Corpus doktrinini şekillendiren en önemli ve çığır açıcı beş kararı üzerinden somutlaştırmayı ve test etmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın ana argümanı, Habeas Corpus'un statik ve değişmez bir hak olmadığı, aksine, ulusal krizlerin baskısı altında sürekli olarak yeniden tanımlanan, genişleyen ve derinleşen dinamik bir anayasal güvence olduğudur. Makale, bu evrimsel süreci, üç ana kategoride inceleyecektir: İlk olarak, *Ex parte Milligan* (1866) davası üzerinden, bir iç savaş bağlamında vatandaşların askeri iktidara karşı nasıl korunduğu analiz edilecektir (Davis, 2024, s.19; Jackson, 2004, s.17). İkinci olarak, *Zadvydas v. Davis* (2001) ve *Jennings v. Rodriguez* (2018) davaları, göçmenlik krizleri bağlamında yabancıların ve göçmenlerin süresiz ve hukuki olmayan gözaltına karşı verdikleri mücadelede Habeas Corpus'un nasıl hayati bir rol oynadığını gösterecektir (Martin, 2001, s.53; Medrano, 2018, s. 612). Son olarak, *Rasul v. Bush* (2004) ve *Boumediene v. Bush* (2008) davaları, terörle mücadele savaşı bağlamında, ABD toprakları dışında tutulan "düşman savaşçıların" dahi bu tarihi yazılı emirden yararlanabilmesi için anayasal mücadelenin nasıl küresel bir boyuta taşındığını ortaya koyacaktır (Sloss, 2004, s.792; Chesney, 2008, s.851). Nihai olarak, bu çalışma, tüm bu görünüşte farklı olan durumların altında yatan ortak temayı vurgulamayı amaçlar: Özgürlük, ancak devletin gücünün sınırlandırılması ve her koşulda sorgulanabilir kılınmasıyla garanti altına alınabilir. Habeas Corpus, bu süreklilik arz eden mücadelenin en güçlü sembolü ve en etkili aracı olmaya devam etmektedir.

1. Vatandaşlar ve Olağanüstü Hal Rejimleri: İç Savaş'tan Bir Ders

Amerika Birleşik Devletleri tarihinde federal iktidarın vatandaşların temel hakları üzerindeki en radikal genişlemesi, hiç şüphesiz, ulusal bir varoluş krizi olan İç Savaş (1861,1865) döneminde yaşanmıştır. Anayasanın kendisi de bir uzlaşma metni olan genç bir ulus, kölelik kurumunun merkezinde yer aldığı derin bir anayasal ve ahlaki bölünmeyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. İsyen eden Konfedere devletlere karşı birliği korumak amacıyla yürütülen bu total savaş, Başkan Abraham Lincoln'ü, Anayasa'da açıkça tanımlanmamış olağanüstü yetkileri üstlenmeye ve geleneksel sivil özgürlükler dengesini kökten bir şekilde yeniden düşünmeye zorlamıştır. Bu bağlamda, savaşın gerekli kıldığı önlemler ile anayasal demokrasinin kalbinde yatan özgürlükler arasındaki gerilim, en keskin ifadesini Başkan Lincoln'ün Habeas Corpus hakkını askıya alma kararında bulmuştur. Bu dönem, savaşın ateşi içinde dahi hukukun üstünlüğünü muhafaza etmenin zorluklarını ve önemini gösteren kritik bir laboratuvar işlevi görmüştür. *Ex parte Milligan* davası ise, bu laboratuvardan çıkan en parlak ve en kalıcı hukuki prensibi temsil eder: Sivil mahkemelerin işler durumda olduğu yerde, askeri iktidar sivil bir vatandaşın özgürlüğünü sona erdiremez (Faith, 2018, s.156).

İç Savaş'ın patlak vermesiyle birlikte Başkan Lincoln, öncelikle isyancı devletlere komşu olan ve stratejik öneme sahip sınır eyaletlerinde olmak üzere, bir dizi olağanüstü önlem

alma yoluna gitmiştir. Kongre henüz oturumda olmadığı için Lincoln, bu önlemleri tek taraflı olarak, anayasanın yürütme erkinin "Başkomutan" yetkisine dayanarak uygulamaya koymuştur. Bu önlemlerin en radikali ve en çok tartışma yaratanı, Nisan 1861'de Baltimore ile Washington, D.C. arasındaki askeri nakliye hatlarını koruma gerekçesiyle, Habeas Corpus yazılı emrinin askıya alınmasıydı. Lincoln, bu kararıyla, askeri makamların, şüpheli isyancıları ve onların sempatizanlarını, sivil mahkemelere çıkarılmaksızın ve yargısal bir inceleme olmaksızın gözaltında tutabilmesinin önünü açmış oldu. Bu yetki, zaman içinde ülke geneline yayıldı ve binlerce kişinin keyfi bir şekilde tutuklanmasına zemin hazırladı. Lincoln'un bu hamlesi, anayasal bir ikilemi gündeme getiriyordu: Bir bütün olarak birliğin ve anayasal düzenin hayatta kalmasını sağlamak için, o düzenin bireylere sağladığı en temel özgürlük garantilerinden geçici olarak feragat etmek meşru muydu? Lincoln, bu soruya "evet" yanıtını vererek, devletin bekası ile bireyin özgürlüğü arasında, Amerikan anayasal tarihine damgasını vuracak bir öncelik tercihi yapmış oluyordu. Bu dönemde, sivil mahkemeler tarafından serbest bırakılan birçok kişi, askeri makamlar tarafından hemen yeniden gözaltına alınıyordu, bu da yargısal otorite ile askeri otorite arasında doğrudan bir çatışma yaratıyordu (Arkin, 1995, s.8-12).

Ex parte Milligan davası, İç Savaş'ın sona ermesinden sonra görülmüş olmasına rağmen, savaş sırasında uygulanan askeri yargılamaların anayasallığını sorgulayan en önemli davadır. Lambdin P. Milligan, Indiana eyaletinde yaşayan ve Konfederasyon'a sempati duyduğu iddia edilen bir sivil vatandaştı. Askeri bir komisyon tarafından isyana yardım etmek suçundan yargılanmış, suçlu bulunmuş ve 1864'te asılarak idam cezasına çarptırılmıştır. Davanın temel anayasal sorunu, sivil mahkemelerin açık ve işler durumda olduğu bir eyalette, bir sivil vatandaşın askeri bir mahkeme tarafından yargılanabilmesinin anayasaya uygun olup olmadığıydı. Milligan'ın temyiz avukatları, Anayasa'nın Beşinci ve Altıncı Değişikliklerinde yer alan büyük jüri tarafından suçlanma ve adil yargılanma hakkı gibi güvencelerin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. 1866 yılında, savaşın bitiminden sonra kararı açıklayan Yüksek Mahkeme, oy birliğiyle Milligan'ın lehine karar vermiştir. Kararın gerekçesini yazan Yargıç David Davis, Amerikan anayasal hukuk tarihindeki en güçlü sivil özgürlük beyanlarından birini kaleme almıştır. Burada, Davis, Anayasa'nın, "savaşın fırtına ve kasırgasında olduğu kadar barışın dingin ışıltısında da" uygulandığını vurgulamıştır. Mahkeme, sivil mahkemelerin işler durumda olduğu bölgelerde, askeri mahkemelerin sivil vatandaşları yargılayamayacağına hükmetmiştir. Askeri yargı yetkisinin, düşman işgali altındaki topraklar veya sivil mahkemelerin kapalı olduğu, fiili savaş bölgeleri gibi olağanüstü durumlarla sınırlı olduğunu belirtmiştir. Milligan'ın askeri mahkeme tarafından mahkum edilmesi anayasaya aykırı bulunmuş ve derhal serbest bırakılması emredilmiştir. Bu karar, keyfi yürütme yetkisine karşı bir zafer ve hukukun üstünlüğünün bir teyidi olarak tarihe geçmiştir (Yoo, 2009, s. 15-18).

Ex parte Milligan kararı, Amerikan anayasal demokrasisi için yalnızca geçmişe dönük bir düzeltme değil, aynı zamanda geleceğe yönelik kalıcı ve güçlü bir prensip olmuştur. Karar, olağanüstü hallerin, anayasal düzeni ve bireyin temel haklarını tamamen askıya alan birer mazeret olarak kullanılamayacağını ortaya koymuştur. *Milligan prensibi*, ulusal güvenlik tehditlerinin en yoğun olduğu anlarda dahi, devlet iktidarının anayasal sınırlar içinde kalması

gerektiğini ve yargının nihai denetleyici rolünü koruması gerektiğini ısrarla vurgular. Bu miras, 20. ve 21. yüzyıllarda, ulusun yaşadığı diğer kriz dönemlerinde defalarca gündeme gelmiş ve test edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Japon asıllı Amerikan vatandaşlarının enterne edilmesi gibi Milligan ile doğrudan çelişen uygulamalar, bu prensibin ne kadar kolay göz ardı edilebileceğini göstermiştir. Ancak, 11 Eylül saldırıları sonrasında yaşanan *Guantanamo* tartışmalarında, Rasul ve Boumediene davalarında olduğu gibi, Milligan yeniden canlanmış ve Yüksek Mahkeme, sınır ötesindeki tutuklular için dahi olsa, keyfi gözaltıya karşı anayasal güvence arayışında bu karara atıfta bulunmuştur. Milligan, savaşın ve terörün yarattığı korku ortamında, hukukun sükunetle ve adaletle hükmetmesi gerektiğini hatırlatan sürekli bir anayasal pusula işlevi görmektedir. Sonuç olarak, bu dava, anayasanın bir lütuf değil, bir gereklilik olduğunu; özgürlüklerin en çok tehdit altında olduğu zamanlarda en çok korunmaya ihtiyaç duyduğunu öğreten kalıcı bir ders olarak hukuk tarihindeki yerini korumaktadır (Meltzer, 2008, s. 33; Hafetz, 2011, s.5-10; Fallon, 2010, s.355-359).

2. Göçmenlik Hukukunda Habeas Corpus: Belirsiz Gözaltına Karşı Bir Kalkan

Amerika Birleşik Devletleri'nde göçmenlik hukuku, bireysel özgürlükler ile devletin egemenlik yetkisi arasındaki en keskin gerilimlerin yaşandığı hukuk alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu gerilimin en somut tezahürü ise, göçmen gözaltı uygulamalarında ortaya çıkmaktadır. Göçmenlik ve vatandaşlık statüsünden kaynaklanan hukuki belirsizlikler, bireylerin aylarca, hatta yıllarca, çoğu zaman belirsiz bir süre boyunca gözaltında tutulabilmesine olanak tanımaktadır. Tam bu noktada, *Habeas Corpus* yazılı emri, özgürlüğünden mahrum bırakılan her bireyin, devletin bu uygulamasının hukilığını bir yargıç önünde sorgulayabilmesi için en temel ve etkili hukuki mekanizma olarak devreye girmektedir. Göçmenlik hukukunda *Habeas Corpus*, keyfi ve süresiz gözaltına karşı nihai hukuki kalkan işlevi görerek, yürütme organının sınırsız bir tutuklama yetkisine sahip olmadığını anayasal bir ilke olarak tesis etmeye çalışmaktadır. Bu mücadele, özünde, bir ülkenin sınırlarını kontrol etme hakkı ile o sınırlar içindeki her insanın temel özgürlüğü arasında kurulması gereken denge arayışdır (Motomura, 2005, s.103-107).

Göçmen gözaltını, ceza hukukundaki tutukluluk halinden ayıran temel nitelik, onun cezai değil, idari bir nitelik taşımasıdır. Gözaltının amacı, genellikle, bir suç işlediği iddia edilen kişiyi yargı önüne çıkarmak değil, sınır dışı etme prosedürünü yürütmek veya toplumun geri kalanından geçici olarak ayırmaktır. Ancak bu idari nitelik, uygulamada cezai bir sonuç doğurmakta ve bireyler, cezai bir hüküm olmaksızın, cezaevi benzeri koşullarda ve çoğu zaman çok daha uzun sürelerle özgürlüklerinden mahrum kalmaktadırlar. Göçmen gözaltı merkezleri, cezaevlerinden farklı yasal statülere sahip olsalar da, fiziksel kısıtlamalar ve birey üzerindeki kontrol açısından benzerlikler taşımaktadır. Hukuki mücadelenin merkezinde, bu idari gözaltının süresi ve koşullarına ilişkin anayasal sınırlamaların olup olmadığı sorusu yatmaktadır. Beşinci Değişiklik'te düzenlenen "yasal usul" (due process) garantisi, hiçbir kişinin "hayat, özgürlük veya mülkiyet" hakkının, adil ve makul bir yargılama olmaksızın devlet tarafından elinden alınamayacağını hükme bağlamaktadır. Dolayısıyla, süresiz ve

belirsiz bir idari gözaltının, özgürlük hakkı üzerinde ciddi bir tehdit oluşturduğu ve yasal usul ilkesiyle bağdaşmadığı argümanı, *Habeas Corpus* başvurularının temel dayanağını oluşturmaktadır (Margulies, 2019, s.416).

Zadvydas v. Davis davası, göçmenlik hukukunda Habeas Corpus mücadelesinin dönüm noktası niteliğindeki kararlarından biridir. Davanın konusu, sınır dışı edilmeleri kesinleşmiş ancak kendi vatandaşlığını taşıdığı ülke dahil olmak üzere *hiçbir ülke tarafından kabul edilmeyen* kişilerin durumudur. Göçmenlik kanunları, bu kişilerin 90 günlük "çıkartılma dönemi" boyunca gözaltında tutulmasına izin veriyordu. Ancak uygulamada, sınır dışı edilemedikleri sürece gözaltında kalmaya devam ediyorlardı, bu da fiilen ömür boyu hapis anlamına gelebiliyordu. Yüksek Mahkeme, 5'e 4 çoğunlukla verdiği kararda, bir göçmenin sınır dışı edilemiyor olmasının, onun süresiz olarak gözaltında tutulması için yeterli bir gerekçe oluşturmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, göçmenlik kanunlarının, belirsiz ve süresiz bir gözaltına izin verecek şekilde yorumlanamayacağını, zira böyle bir yorumun anayasanın yasal usul ilkesiyle açık bir çatışma içinde olacağını da vurgulamıştır. Bu karar, gözaltının makul bir süreyle sınırlı olması gerektiği prensibini getirdi ve bu sürenin pratikte altı ay olarak anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Altı aylık süre sonunda, hala sınır dışı edilmemiş olan ve sınır dışı edilme ihtimalinin makul bir şekilde öngörülebilir olmadığı kişilerin serbest bırakılması gerektiğini hükme bağlamıştır. Bu karar, binlerce "kaldırım serserisi" olarak anılan göçmenin serbest bırakılmasını sağlayarak, göçmen gözaltı rejimine anayasal bir sınırlama getirmiştir (Martin, 2001, s. 51; Jordan, 2002, s.108-111)

Zadvydas kararının açtığı yolda ilerleyen bir diğer önemli dava ise *Jennings v. Rodriguez* davasıdır. Bu dava, sınır dışı prosedürü devam eden veya sığınma talebinde bulunan göçmenlerin, aylarca hatta yıllarca, kefaletle serbest bırakılma imkanı olmaksızın gözaltında tutulup tutulamayacağı sorusuna odaklanmıştır. Dokuzuncu Circuit Temyiz Mahkemesi, uzun süreli gözaltının anayasal olabilmesi için, gözaltına alınan kişiye, gözaltının devam etmesini gerektiren koşulları tartışabileceği periyodik duruşma hakkı ve kefaletle serbest bırakılma hakkı tanınması gerektiğine hükmetmişti. Ancak Yüksek Mahkeme, 5'e 3 çoğunlukla verdiği kararla, bu yorumu reddetmiştir. Mahkeme, göçmenlik kanun metninin, bu tür bir duruşma veya kefalet hakkını açık bir şekilde düzenlemediğini, dolayısıyla mahkemelerin kanuna böyle bir hak ekleyemeyeceğini belirtmiştir. Karar, yasama organının iradesine saygı (judicial deference) prensibinin bir yansımasıydı. Mahkeme, sorunun çözümünün, göçmenlik kanunlarında gerekli değişiklikleri yapmak üzere Kongre'de olduğunu ima etmiştir. Bu karar, pratikte, yüzlerce göçmenin uzun süreler boyunca gözaltında kalmasına yol açan bir hukuki boşluk yaratmıştır. *Jennings* kararı, göçmenlik alanında anayasal hakların korunmasında, yargının rolünün sınırlarını ve yasama organının nihai sorumluluğunu gözler önüne sermiştir (Satija, 2004, s.253; Bianco, 2017, s.40).

Zadvydas ve *Jennings* kararları, göçmenlik hukukunda Habeas Corpus'un gücünü ve sınırlarını ortaya koymaktadır. *Zadvydas*, yargının, yürütmenin keyfi gözaltı uygulamalarına anayasal bir sınırlama getirebileceğini göstermiştir. Ancak *Jennings* kararı, bu korumanın, Kongre'nin çıkardığı yasaların izin verdiği ölçüde olduğunu ve yargının, yasama organının açık

ifadesi olmadan haklar yaratamayacağını hatırlatmıştır. Bu durum, politika ile hukuk arasında derin bir gerilim yaratmaktadır (Bianco, 2017, s.42). Göçmenlik politikası, siyasi dalgalanmalara ve kamuoyu tepkilerine açık bir alandır. Sıkı göçmenlik politikaları, seçmen tabanına hitap eden bir siyasi söylem aracı olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Hukuk ise, istikrar, öngörülebilirlik ve temel hakların korunması ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Jennings kararı sonrasında, uzun süreli gözaltı pratikte devam etmekte, göçmenler için Habeas Corpus başvuruları, gözaltı koşullarının ağırlığı veya bireysel durumların değerlendirilmesi gibi daha dar konularla sınırlı kalmaktadır. Sonuç olarak, göçmenlik hukukunda Habeas Corpus, belirsiz gözaltına karşı güçlü ancak kırılgan bir kalkandır. Etkinliği, nihai olarak, yargıçların anayasaya bağlılığının yanı sıra, yasama organının insan onuruna saygılı bir göçmenlik rejimi inşa etme siyasi iradesine bağlıdır. Bu mücadele, devletin sınır kontrolü hakkı ile bireyin özgürlük hakkı arasındaki dengeyi arama çabasının devam ettiğini göstermektedir.

3. Anayasanın Uzun Kolu: Sınır Ötesi Gözaltı ve "Düşman Savaşçılar"

11 Eylül 2001 saldırıları, uluslararası ilişkileri, güvenlik politikalarını ve hukuku derinden sarsarken, Amerika Birleşik Devletleri'nde anayasal hakların coğrafi ve kişisel sınırlarına dair en zorlu sınavlardan birinin yaşanmasına neden olmuştur. Yürütme organı, ulusun bu varoluşsal tehdit karşısında kendini savunma hakkını sonuna kadar kullanması gerektiğini savunurken, anayasa hukukçuları ve insan hakları savunucuları, temel özgürlüklerin en karanlık zamanlarda dahi korunmasının bir demokrasinin gerçek sınavı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ikilemin somutlaştığı yer, Küba'nın Guantanamo Körfezi'ndeki ABD deniz üssü olmuştur. Bu bölge, ABD'nin tam kontrolü altında olmakla birlikte, teknik olarak Küba toprağı sayıldığı için yürütme organı burayı bir "hukuk dışı bölge" olarak tanımlayarak, burada tutulan kişilerin anayasal ve uluslararası hukuktan doğan hiçbir haktan yararlanamayacağını iddia etmiştir. "Düşman savaşçı" olarak etiketlenen bireyler, belirsiz bir geleceğe kadar, yargılanmadan, avukatlarıyla görüşmeden veya aileleriyle temasa geçmeden gözaltında tutulmuşlardır. Bu durum, Amerikan anayasal tarihinde temel bir soruyu gündeme getirmiştir: *ABD Anayasası'nın güvenceleri, ABD toprakları dışında tutulan yabancı uyruklu kişileri de kapsar mı?* Rasul v. Bush ve Boumediene v. Bush davaları, bu soruya verilen cevaplarla, anayasanın sınır ötesi uygulanabilirliğine dair çığır açıcı prensipler ortaya koymuştur (Federman, 2010, s.219- 221; Pope, 2005, s.335; Neuman, 2010, s.554).

11 Eylül saldırılarının hemen ardından Kongre, Başkan George W. Bush'a "11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenleri, onlara yardım edenleri veya onları barındıranları" cezalandırmak için "gerekli ve uygun olan tüm kuvveti" kullanma yetkisi veren bir Otorizasyon Kullanımı (AUMF) yasasını kabul etmiştir. Bu geniş yetki, yürütme organı tarafından, Afganistan'da ve dünyanın diğer bölgelerinde yakalanan yüzlerce kişiyi, geleneksel savaş hukuku kurallarına veya ceza hukuku usullerine tabi olmaksızın, süresiz olarak gözaltında tutmak için kullanılmıştır. Bu kişiler, "yasa dışı düşman savaşçılar" olarak sınıflandırılmıştır. Bu yeni hukuki kategori, onları hem geleneksel savaş esirlerinin (Cenevre Sözleşmeleri'nin koruması altında) hem de sivil suçluların (anayasal yargılama haklarına sahip) statüsünün dışına

çıkarmıştır. Guantanamo Körfezi, bu stratejinin fiziksel tezahürü olarak seçildi. Yürütme organının hukuki argümanı, üssün teknik olarak yabancı toprak olması ve tutukluların yabancı uyruklu olması nedeniyle, ABD mahkemelerinin bu kişilerin Habeas Corpus başvurularını dinlemek için yargı yetkisinin bulunmadığı yönündeydi. Bu, hukukun uygulanmadığı mutlak bir yargı yetkisi iddiasıydı ve modern Amerikan tarihinde benzeri görülmemiş bir durumu temsil ediyordu (Fallon, 2010, s.373; Meyerstein, 2007, s.343).

Rasul v. Bush davası, yürütme organının bu iddiasına karşı açılan ilk büyük hukuki meydan okumaydı. İki Avustralya ve on iki Kuveyt vatandaşı, Afganistan'da yakalanmış ve Guantanamo'da gözaltına alınmıştı. Avukatları, müvekkillerinin herhangi bir suçlamaya veya yargılamaya tabi tutulmadan gözaltında tutulmalarının hukuka aykırı olduğunu ve *Habeas Corpus* yazılı emriyle serbest bırakılmaları gerektiğini savunmuştur. Yürütme organı, mahkemelerin yargı yetkisinin olmadığı konusunda ısrar etmiştir. Ancak Yüksek Mahkeme, 6'ya 3 çoğunlukla verdiği tarihi kararda, yürütme organının bu iddiasını reddetmiştir. Mahkeme, yargı yetkisi sorununun, toprak egemenliği üzerinden değil, devletin fiili kontrolü üzerinden değerlendirilmesi gerektiğine hükmetmiştir. ABD'nin Küba ile yaptığı anlaşma uyarınca Guantanamo Körfezi üzerinde "tam yargı yetkisi ve kontrolü" sürekli olarak elinde tuttuğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, tutukluların vatandaşlığı veya resmi egemenlik statüsü ne olursa olsun, ABD'nin yasaları bu bölgede uygulanıyordu. Mahkeme, federal yasalar uyarınca, yabancı uyruklu kişilerin de *Habeas Corpus* başvurusunda bulunabileceğine ve Guantanamo'daki federal mahkemelerin bu başvuruları değerlendirme yetkisi olduğuna karar vermiştir. Bu karar, yürütme organının oluşturduğu hukuk duvarında büyük bir çatlak oluşturdu ve tutuklulara hukuki bir kapı aralamıştır (Briggs, 2021, s.14).

Rasul kararına tepki olarak Kongre, 2006 yılında Askeri Komisyonlar Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu kanun, Guantanamo'daki yabancı uyruklu tutukluların Habeas Corpus başvurusu yapma hakkını açıkça ortadan kaldırıyor ve davalarının sadece askeri komisyonlarca görüleceğini hükme bağlıyordu. Burada akıllara şu soru gelmektedir: *Bu durum, Kongre'nin, Anayasa'nın Habeas Corpus'un askıya alınmasına ilişkin yetkisini kullandığı anlamına mı geliyordu?* Boumediene v. Bush davası, bu anayasal krizi çözmek üzere Yüksek Mahkeme'nin önüne gelmiştir. Mahkeme, 5'e 4 çoğunlukla verdiği kararda, tarihi bir adım atarak üç kritik sonuca varmıştır. İlk olarak, Habeas Corpus hakkının anayasal bir hak olduğunu ve sadece yasal bir hak olmadığını vurgulamıştır. İkinci olarak, bir yerin "egemen ABD toprağı" olup olmamasının belirleyici olmadığını; asıl ölçütün, ABD'nin o bölge üzerindeki fiili kontrolü ve pratik imkanlar olduğunu belirtmiştir. Guantanamo'nun bu testi açıkça geçtiğini saptamıştır. Üçüncü ve en önemlisi, Kongre'nin çıkardığı yasanın, *Habeas Corpus* hakkını askıya almak için yetersiz olduğuna ve bu nedenle Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, askıya alma yetkisinin ancak isyan veya işgal gibi olağanüstü durumlarda ve ancak "kamu güvenliği için gerekli olması" halinde kullanılabileceğini, bunun da askeri komisyonlar gibi alternatif bir yargılama mekanizmasının varlığının askıya alma için yeterli olmadığını belirterek, kuvvetler ayrılığı ilkesi uyarınca yürütme ve yasamanın yetkilerini sınırlamıştır (Siebert, 2022, s.39; Schroeder, 2021, s.52).

Rasul ve Boumediene kararları, ulusal güvenlik söylemi karşısında bireysel özgürlüklerin anayasal statüsünü netleştirmiştir. Bu kararlar, hiçbir bireyin, devlet tarafından hukukun korumasından tamamen yoksun bırakılamayacağı ilkesini tüm dünyaya ilan etmiştir. Esasen, yürütme organının, "küresel savaş" gibi bir kavramı kullanarak anayasal sınırların ötesine geçme girişimleri, yargının nihai denetimi sayesinde anayasal çerçeveye oturtulmuştur. Ancak, bu hukuki zafer pratikte karmaşık sonuçlar da doğurmuştur. Guantanamo'daki birçok dava, istihbarat kaynaklarının hassasiyeti, tanıkların ulaşılabilir olması ve delillerin işkence yoluyla elde edilmiş olma ihtimali gibi nedenlerle çıkmaza girmiştir. Diğer yandan, bu kararlar, yürütme organını gözaltı uygulamalarını gözden geçirmeye ve birçok tutukluyu serbest bırakmaya veya başka ülkelere devretmeye de zorlamıştır. Bu süreç, anayasal ilkelerin zaferini simgelemekle birlikte, ulusal güvenlik adına yürütülen fiili uygulamalar ile mahkemelerin hukuki idealizmi arasındaki derin uçurumu da gözler önüne sermiştir. Sonuç olarak, bu davalar, anayasanın sadece bir coğrafi sınırlar belgesi değil, aynı zamanda bir özgürlük ve insan onuru belgesi olduğunu ve bu değerlerin, devletin sınırlarının ötesine uzanan bir ahlaki ve hukuki sorumluluk yüklediğini göstermiştir (Spivak, 2023).

4. Karşılaştırmalı Analiz: Üç Cephede Tek Mücadele

Habeas Corpus yazılı emrinin Amerikan anayasal tarihindeki seyri, farklı zamanlarda, farklı gruplara ve farklı tehditlere karşı verilen bir dizi mücadeleden oluşan tek bir büyük hikayedir. *Ex parte Milligan*, *Zadvydas v. Davis*, *Jennings v. Rodriguez*, *Rasul v. Bush* ve *Boumediene v. Bush* davaları, her biri kendi bağlamında önemli olmakla birlikte, ancak bir arada analiz edildiklerinde bu "Büyük Yazılı Emir" in devlet iktidarına karşı nasıl bir nihai denge mekanizması işlevi gördüğü tam olarak anlaşılabilir. Bu karşılaştırmalı analiz, söz konusu davaları, önerilen üçlü çerçeve (*kapsam, bağlam, temel soru*) ışığında inceleyerek, *Habeas Corpus*'un Amerikan demokrasisindeki merkezi ve değişmez rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Görülecektir ki, ister bir iç savaşta ister bir göçmen krizinde veya küresel bir terörle mücadele savaşında olsun, temel mesele her zaman aynıdır: Keyfi devlet iktidarının sınırsız genişlemesine karşı bireyin özgürlüğünü hukuk yoluyla garanti altına almak.

Habeas Corpus hakkının kapsamındaki evrim, anayasal korumanın giderek genişleyen bir yelpazeye yayıldığının en açık kanıtıdır. *Ex parte Milligan* davası, hakkın en geleneksel ve en güçlü şekliyle uygulandığı alanı temsil eder: *ABD vatandaşları*. Burada mahkeme, vatandaşların sivil mahkemelerin korumasından askeri bir rejim lehine feragat edemeyeceğini kesin bir dille hükme bağlamıştır. Vatandaşlık, anayasal güvencelerin en sağlam şekilde uygulandığı statüdür. *Zadvydas ve Jennings* davaları ise, bu hakkın kapsamını ABD topraklarındaki yabancılar ve göçmenlere doğru genişletmiştir. *Zadvydas* kararı, göçmenlik statüsü ne olursa olsun, fiziksel olarak ABD sınırları içinde bulunan her bireyin, süresiz ve keyfi gözaltına karşı anayasanın yasal usul ilkesi (*due process*) ile korunduğunu ilan etmiştir. Bu, hakkın coğrafi mevcudiyet üzerinden tanımlandığı bir aşamadır. Nihayet, *Rasul ve Boumediene* kararları, bu kapsamı en radikal şekilde genişleterek, ABD toprakları dışında tutulan yabancı uyruklu "düşman savaşçıları" dahi içerecek şekilde yorumlamıştır. Burada belirleyici olan

faktör, kişinin vatandaşlığı veya bulunduğu yerin resmi egemenlik statüsü değil, ABD devletinin o kişi üzerindeki fiili kontrolüdür. Bu üçlü aşama, Habeas Corpus korumasının vatandaşlıktan bağımsız olarak, devletin kontrolü altına giren her bireye doğru evrensel bir insan hakkı olarak genişletilmesi çabasını yansıtır (Cohen, 2023, s.89; Hlass ve Yanik, 2023, s.205).

Her bir dava, ulusal bir kriz bağlamında şekillenmiştir ve yürütme organı, her seferinde bu kriz ortamını yetkilerini genişletmek için bir gerekçe olarak kullanmıştır. Ancak Yüksek Mahkeme'nin bu krizlere verdiği yanıtlar, bağlama göre önemli farklılıklar göstermiştir. Milligan davası, İç Savaş gibi bir varoluşsal krizin hemen ardından gelmesine rağmen, mahkeme olağanüstü halin anayasal düzeni tamamen askıya alamayacağı konusunda net ve kesin bir tavır almıştır. Burada mahkeme, kriz sonrası bir normalleşme ve anayasal düzene dönüş sürecinin bir parçasıdır. *Zadvydas ve Jennings* davaları, devam eden bir göçmenlik krizi bağlamında ortaya çıkmıştır. Mahkeme, *Zadvydas*'ta, yürütmenin göçmenlik alanındaki geniş takdir yetkisine anayasal bir sınırlama getirmiş; ancak *Jennings*'te, bu alandaki nihai düzenleme sorumluluğunu, siyasi olarak daha hesap verilebilir olan Kongre'ye bırakmıştır. Bu, mahkemenin, devam eden ve siyaseten son derece hassas bir krizde, doğrudan müdahale yerine ihtiyatlı bir dengeleme rolünü benimsediğini gösterir. *Rasul ve Boumediene* ise, küresel terörle mücadele savaşı gibi, devletin geleneksel savaş ve güvenlik paradigmasını kökten değiştiren bir bağlamda karara bağlanmıştır. Mahkeme, yürütme organının "savaş" retoriğiyle mutlak bir yetki alanı yaratma girişimine karşı çıkarak, anayasanın sınır ötesinde de geçerli olduğunu ilan etmiş ve kuvvetler ayrılığı ilkesi uyarınca yargının nihai denetleyici rolünü vurgulamıştır. Her bağlam, mahkemeden farklı bir stratejik müdahale gerektirmiş, ancak nihai amaç hep aynı kalmıştır: *Keyfi iktidarı sınırlamak* (Nelson, 2010, s.301).

Bu dava örnekleri, ABD Yüksek Mahkemesi'nin anayasal demokrasideki rolüne dair derin bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Mahkeme, bu davalarda saf bir hukuk yorumcusu mu olmuştur, yoksa kaçınılmaz bir şekilde politik bir aktöre mü dönüşmüştür? Gerçek, bu ikiliğin ötesindedir. Mahkeme, her davada anayasa ve kanun metinlerini titizlikle yorumlamıştır. Milligan'da sivil mahkemelerin işler durumda olması gerçeğini, *Zadvydas*'ta "makul süre" yorumunu, *Jennings*'te kanunun kefalet hakkını açıkça düzenlememiş olmasını ve *Boumediene*'de "fiili kontrol" testini hukuki argümanların merkezine oturtmuştur. Ancak, bu yorumları yaparken kaçınılmaz olarak derin politik sonuçları olan kararlar vermiştir. Milligan, İç Savaş sonrası yeniden yapılanma siyasetini etkilemiştir. *Zadvydas ve Jennings*, göçmenlik politikasının temelini oluşturmuştur. *Rasul ve Boumediene* ise, ulusal güvenlik stratejisini ve Amerika'nın dünyadaki imajını doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla mahkeme, "politik" bir aktör değil, ancak kararları "politik sonuçlar doğuran" bir anayasal yorumcudur. Rolü, siyasi iradeyi uygulamak değil, onu anayasal çerçeve içinde tutmaktır. *Jennings* kararında Kongre'yi harekete geçmeye zorlayarak dolaylı, *Boumediene* kararında yürütme yetkisini doğrudan sınırlandırarak ise doğrudan bir etki yaratmıştır. Her iki durumda da, nihai hedefi, siyasi sürecin anayasal ilkeleri ihlal etmesini engellemektir.

Neticede, bu karşılaştırmalı analiz, *Habeas Corpus* mücadelesinin, devletin farklı tezahürleriyle (askeri, idari, güvenlik) bireyin özgürlüğü arasında süregelen tek ve sürekli bir mücadele olduğunu göstermektedir. Bu mücadelede Yüksek Mahkeme, ne tarafsız bir yorumcu ne de saf bir politik aktördür. O, anayasal demokrasinin bekçisi olarak, siyasi organların kriz zamanlarında genişlettiği yetkileri, anayasanın ebedi özgürlük ilkeleri ışığında denetleyen ve dengeleyen bir kurumdur. Bu rollerin evrimi, anayasanın ölü bir metin değil, ulusun tarihsel deneyimleriyle sürekli olarak yeniden yorumlanan ve zenginleştirilen dinamik bir sosyal sözleşme olduğunun en güçlü kanıtıdır.

Habeas Corpus'un bu üçlü analizi, Amerikan anayasal demokrasisinin doğasına dair daha derin soruları gündeme getirmektedir. İlk olarak, bu kararların bütünü, anayasanın "yaşayan bir belge" olduğu yönündeki anayasal yorumlama teorisini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Milligan, Zadvydas ve Boumediene davaları, anayasanın sabit, tarihsel bir metin olarak okunamayacağını, aksine, ulusun karşılaştığı yeni ve öngörülemeyen tehditlere (ister isyan, ister kitlesel göç, ister küresel terör olsun) cevap verecek şekilde, her nesil tarafından yeniden yorumlanması gereken dinamik bir ilkeler bütünü olduğunu göstermiştir. Mahkeme, "yasal usul" ve "*Habeas Corpus*" gibi anayasal kavramların özünü, 19. yüzyıldaki iç savaş koşullarından 21. yüzyıldaki küresel terörle mücadele gerçekliğine kadar korumuş, ancak bu kavramların uygulama alanını ve kapsamını, değişen koşulları yansıtacak şekilde genişletmiştir. Bu evrimsel yaklaşım, anayasanın, geçici politik çoğunlukların keyfi uygulamalarına karşı kalıcı bir özgürlük kalkanı olarak işlev görmesini sağlamıştır. Bu süreklilik ve uyum sağlama kabiliyeti, ABD Anayasası'nın neden dünyanın en eski yazılı anayasası olarak ayakta kaldığının temel açıklamalarından biridir.

İkinci bir tartışma noktası, bu kararların, ulusal güvenlik ve bireysel özgürlükler arasındaki kaçınılmaz gerilimi asla nihai olarak çözmediği, ancak bu gerilimi yönetmek için bir çerçeve sağladığıdır. Her bir dava, yürütme organının ulusal güvenlik endişelerini tamamen görmezden gelmemiş, ancak bu endişelerin mutlak bir şekilde önceliklendirilmesine izin vermemiştir. Milligan, isyan tehdidini ortadan kaldırma ihtiyacını kabul etmiş, ancak bunun sivil mahkemeleri tamamen devre dışı bırakarak yapılamayacağını hükme bağlamıştır. Zadvydas, devletin sınır dışı etme yetkisini sorgulamamış, ancak bu yetkinin süresiz gözaltına dönüşmesini engellemiştir. Boumediene, ülkeyi terör tehdidine karşı savunma hakkını ortadan kaldırmamış, ancak bu mücadelenin hukuk dışı bir alanda yürütülemeyeceğini ilan etmiştir. Bu diyalektik ilişki, özgürlük, güvenlik ikileminin sıfır toplamı bir oyun olmadığını göstermektedir. Mahkeme, mutlak güvenlik arayışının nihayetinde özgürlüğü yok ederek ulusu zayıflatacağı, ancak mutlak özgürlüğün de istikrarsızlığa yol açabileceği gerçeğinden hareketle, her iki değer arasında pratik bir denge kurulması gerektiğini ima etmektedir. Bu, anayasal bir dengeleme sanatıdır (Aleinikoff, 2001, s.631).

Nihayet, bu karşılaştırmalı analiz, demokratik sistemlerde yargının rolüne dair normatif bir soruyu gündeme getirmektedir: Yargı, siyasi olarak hesap verilebilir olmayan bir kurum olarak, bu denli temel haklara ilişkin konularda son sözü söyleme yetkisini nereden alır? Jennings davasında olduğu gibi, mahkeme bazen ihtiyatlı davranarak sorumluluğu Kongre'ye

devretse de, Boumediene'de olduğu gibi, diğer zamanlarda yürütme ve yasamanın ortak iradesine rağmen anayasal bir ilkeyi dayatmıştır. Bu durum, "karşı, çoğunlukçu güçlük" (*counter, majoritarian difficulty*) olarak bilinen klasik sorunu yeniden canlandırmaktadır. Ancak buradaki argüman, yargının meşruiyetinin, seçimle gelenleri memnun etmekten değil, anayasanın temel ilkelerine ve hukukun üstünlüğüne bağlı kalmaktan geldiğidir (Frost ve Lindquist, 2010, s. 721-723). Milligan, Zasvydas ve Boumediene kararları, kısa vadeli politik popülariteye direnmenin ve çoğunluğun önyargılarından veya korkularından kaynaklanan adaletsizliklere karşı azınlık haklarını (*hatta düşman olarak görülenlerin haklarını*) korumanın örnekleridir. Bu nedenle, yargının bu rolü, bir demokrasinin kendi kendini yok etmesini engelleyen ve onun ahlaki temelini güçlendiren vazgeçilmez bir denetim ve denge mekanizmasıdır. Sonuç olarak, bu üç cephede verilen mücadele, özgürlüğün, verili bir durum değil, her neslin devlet iktidarının sürekli genişleme eğilimine karşı tetikte olmasını ve hukuk yoluyla direnmesini gerektiren sürekli bir kazanım olduğunun güçlü bir hatırlatıcısıdır.

Göçmenlik hukuku, siyasi dalgalanmalara ve kamuoyunun değişen tepkilerine en açık olan hukuk alanlarından biridir. Bu belirsizlik ortamında, yasama ve yürütme organlarının göçmenlerin temel haklarına yönelik keyfi veya orantısız kısıtlamalar getirmesi riski her zaman mevcuttur. Tam da bu noktada, *Habeas Corpus* yazılı emri ve bu konuda geliştirilen içtihat hukuku, göçmenlerin özgürlüklerini korumak için vazgeçilmez bir denge mekanizması işlevi görmüştür. *Zadvydas v. Davis* (2001) kararı, bu bağlamda bir dönüm noktası oluşturarak, göçmenlik statüsü ne olursa olsun, fiziksel olarak ABD sınırları içinde bulunan her bireyin anayasanın yasal usul (*due process*) korumasından yararlandığını kesin bir şekilde hükme bağlamıştır. Bu karar, salt bir hukuki prensip olmanın ötesine geçerek, pratikte binlerce göçmenin belirsiz ve süresiz gözaltından kurtularak özgürlüğüne kavuşmasını sağlamıştır. Mahkeme, göçmenlik yasalarını anayasal bir çerçeve içinde yorumlayarak, yürütme organının sınırsız bir gözaltı yetkisinin olmadığını ve idari işlemlerin bile anayasanın temel adalet standartlarına tabi olduğunu tüm devlete ilan etmiştir. Bu durum, içtihat hukukunun, siyasi organların eylemlerini doğrudan şekillendirerek somut ve olumlu sonuçlar doğurabileceğinin çarpıcı bir kanıtıdır (Martin, 2001, s.53).

İçtihadın bir diğer önemli katkısı, göçmenlik sistemindeki hukuki belirsizlikleri azaltarak daha öngörülebilir ve adil bir yapı inşa etmeye yardımcı olmasıdır. *Zadvydas* kararının getirdiği "makul süre" prensibi (*pratikte altı ay olarak yorumlanmıştır*), gözaltı sürelerine dair net bir yasal standart oluşturmuş ve hem göçmenlere hem de avukatlarına, gözaltının hukulüğünü sorgulamak için somut bir dayanak sağlamıştır. Bu standart, keyfiligi azaltmış ve göçmenlik makamlarının, sınır dışı etme işlemlerini makul bir süre içinde tamamlama yükümlülüğünü hatırlatmıştır. Benzer şekilde, *Jennings v. Rodriguez* (2018) davası, her ne kadar kefalet hakkını tanımamış olsa da, sorunu açıkça Kongre'nin önüne sermiş ve yasama organını, uzun süreli gözaltı konusunda net kurallar koymaya zorlayarak bir tartışma başlatmıştır. Dolayısıyla, içtihat hukuku, yasama organını harekete geçmeye ve daha insani bir göçmenlik rejimi oluşturmaya yönlendiren bir katalizör görevi üstlenmiştir. Mahkemeler, anayasal çerçeveyi çizerek, politikacılar için asgari bir insan hakları tabanı oluşturmuş ve bu

sınırların dışına çıkmalarını engellemiştir. Bu, yargının, siyasi sürecin ihmalkârlığı veya kasıtlı keyfiliği karşısında bir güvenlik ağı olarak çalıştığını göstermektedir (Schroeder, 2022, s.234).

Bu içtihatların en derin etkisi, göçmenlere hukuki bir kimlik ve tanınma bahşetmesidir. Yürütme organı, göçmenleri çoğu zaman bir "istatistikler", "sorunlar" veya "tehditler" kümesi olarak görebilmekte ve bireysel insanlıklarını ve hikayelerini görmezden gelebilmektedir. Ancak bir *Habeas Corpus* başvurusu, bir göçmenin, devletin karşısında bir "dava" olarak yer almasını ve bireysel durumunun bir yargıç tarafından dinlenmesini ve değerlendirilmesini sağlar. Zadvydas kararı, hukuk önünde bir göçmenin sadece bir "sınır dışı edilecek kişi" değil, aynı zamanda "özgürlük hakkı" olan bir birey olduğunu kabul etmiştir. Bu hukuki tanınma, göçmenlerin toplumdışlaştırılmasına (*marginalization*) karşı güçlü bir panzehirdir (Jagodinsky, 2025, s. 89). Neticede, *Habeas Corpus* içtihadı, göçmenlik politikasını sadece sınır kontrolü ve egemenlik meselesi olmaktan çıkarıp, aynı zamanda temel haklar ve insan onuru meselesi haline getirmiştir. Bu içtihatlar, devletin en geniş takdir yetkisine sahip olduğu bu alanda dahi, hukukun üstünlüğünün ve anayasal sınırlamaların geçerli olduğunu hatırlatarak, daha adil, öngörülebilir ve insan haklarına saygılı bir göçmenlik sisteminin inşasına paha biçilmez bir katkı sağlamıştır.

Sonuç

Amerikan anayasal tarihi boyunca *Habeas Corpus* yazılı emrinin izlediği seyir, devlet iktidarının doğası gereği genişlemeye meyilli olduğu ve bireyin özgürlüğünün ise bu iktidara karşı sürekli bir savunmaya ihtiyaç duyduğu gerçeğinin güçlü bir teyididir. Ex parte Milligan'dan *Boumediene v. Bush*'a uzanan bu hukuki yolculuk, "Büyük Yazılı Emir" in (*The Great Writ*) statik ve değişmez bir kural olmadığını, aksine, ulusun karşılaştığı her yeni kriz ve meydan okuma karşısında yeniden yorumlanan ve yeniden canlandırılan dinamik bir anayasal ilke olduğunu ortaya koymaktadır (Modjeska, 2010, s.8-11). Bu çalışma, *Habeas Corpus*'un bu evrimini, vatandaşlar, göçmenler ve sınır ötesindeki tutuklular olmak üzere üç temel grup üzerinden inceleyerek, anayasal korumanın kapsamının nasıl genişlediğini ve derinleştiğini analiz etmiştir. Buradaki nihai değerlendirme; bu ilkenin, devletin her türlü keyfi gözaltı girişimine karşı en etkili hukuki kalkan olmaya devam ettiğini ve Amerikan demokrasisinin can damarlarından birini oluşturduğunu açıkça göstermektedir.

Habeas Corpus'un Amerikan hukukundaki evrimi, anayasal demokrasilerde özgürlüğün ancak sürekli bir mücadeleyle korunabileceğine dair çarpıcı bir örnektir. Bu evrimin ilk aşaması, *Ex parte Milligan* (1866) davası ile iç savaş gibi en olağanüstü koşullarda dahi sivil mahkemelerin üstünlüğünün ve yürütme yetkisinin sınırlarının tesis edilmesiyle karakterize edilir. Bu karar, anayasanın bir kriz anında bile askıya alınamayacak temel bir metin olduğu prensibini perçinlemiştir. İkinci aşama, göçmenlik hukuku alanında yaşanmıştır. *Zadvydas v. Davis* (2001) kararı, anayasanın yasal usul güvencesinin, ülke sınırları içindeki her birey için, vatandaşlık statüsünden bağımsız olarak geçerli olduğunu ilan ederek, belirsiz ve süresiz gözaltına anayasal bir sınırlama getirmiştir. *Jennings v. Rodriguez* (2018) ise, bu alandaki nihai

düzenleme sorumluluğunun siyasi iradeye, yani Kongre'ye ait olduğunu hatırlatarak, yargının denetleyici rolünün sınırlarını göstermiştir. Üçüncü ve en radikal aşama ise, *Rasul v. Bush* (2004) ve *Boumediene v. Bush* (2008) kararlarıyla yaşanmıştır. Bu kararlar, anayasanın koruyucu şemsiyesinin, ABD'nin fiili kontrolü altındaki her yeri ve her kişiyi kapsayacak şekilde coğrafi sınırların ötesine genişletilmesini sağlamıştır. Bu üçlü evrim, Habeas Corpus'un, dar anlamda bir vatandaşlık hakkı olmaktan çıkıp, devletin kontrolü altına giren her bireyin sahip olduğu evrensel bir insan hakkına doğru gelişimini simgelemektedir.

Çalışmanın merkezinde yer alan temel argüman, *Habeas Corpus* mücadelesinin, özünde, devletin gücü ile bireyin özgürlüğü arasındaki kadim ve sürekli bir mücadele olduğudur. Bu mücadele, her ulusal krizde, ister iç savaş, ister göçmen akını, ister terörle mücadele olsun, yeniden ortaya çıkmaktadır. Yürütme organı, her seferinde, ulusal güvenlik, kamu düzeni veya sınır kontrolünü gerekçe göstererek yetkilerini genişletme eğiliminde olmuştur. Buna karşılık, yargı organı, her zaman aynı güç ve netlikte olmasa da, anayasanın çizdiği sınırları hatırlatma ve keyfi iktidara karşı bireyi koruma görevini üstlenmiştir. Milligan, askeri iktidara karşı sivil özgürlükleri; Zadvydas, idari gözaltının sonsuzluğuna karşı bireyin özgürlük hakkını; Boumediene ise, mutlak yürütme yetkisi iddiasına karşı hukukun üstünlüğünü savunmuştur. Bu kararlar, bir demokraside iktidarın asla mutlak olamayacağını, her zaman anayasal ve yargısal denetime tabi olduğunu vurgular. Bu, statik bir denge değil, dinamik ve sürekli bir pazarlık sürecidir. Bireyin özgürlüğü, verili bir durum değil, her neslin, devletin sürekli genişleme eğilimine karşı tetikte olmasını ve hukuk yoluyla direnmesini gerektiren sürekli bir kazanımdır.

Geleceğe bakıldığında, *Habeas Corpus*'un, yeni ve karmaşık ulusal güvenlik ve göçmenlik zorlukları karşısında uyum sağlama ve direnme kapasitesi test edilmeye devam edecektir. İlk olarak, yapay zeka ve algoritmik karar alma mekanizmalarının göçmenlik ve güvenlik alanlarında giderek daha fazla kullanılması, *Habeas Corpus*'un geleneksel yapısı için yeni bir meydan okuma oluşturmaktadır. Bir bireyin gözaltına alınma veya sınır dışı edilme kararı, şeffaf olmayan bir algoritma tarafından verildiğinde, bir yargıç bu kararın "makul gerekçelerini" nasıl inceleyecektir? Geleneksel *Habeas Corpus* incelemesi, bu yeni dijital gözaltı biçimlerine cevap vermek için evrilmek zorunda kalacaktır. İkinci olarak, iklim değişikliği kaynaklı kitlesel göç hareketleri, mevcut uluslararası ve ulusal hukuk çerçevelerini zorlayacaktır. "*İklim mültecileri*" gibi yeni kategoriler ortaya çıktığında, bu kişilerin gözaltına alınmalarına karşı *Habeas Corpus* ne ölçüde bir koruma sağlayabilecektir? Bu önemli bir soru olacaktır. Buradaki üçüncü bir meydan okuma ise, ulusal güvenlik devletin sürekli genişleyen kapsamından kaynaklanmaktadır. Siber savaş, hibrit tehditler ve yabancı müdahale gibi yeni tehdit biçimleri, yürütme organını yeniden olağanüstü yetkiler talep etmeye sevk edebilir. *Boumediene* kararının ruhu, bu tür yetkilerin de anayasal bir çerçeve içinde kalmaya devam etmesini gerektirmektedir (Jastram, 2024, s.316; Meltzer, 2008, s.34).

Habeas Corpus'un geleceği, onun bu yeni gerçekliklere uyum sağlama yeteneğine bağlı olacaktır. Ancak tarih, bu kadim hukuk enstrümanının son derece dirençli ve uyumlu olduğunu göstermiştir. Temel işlevi ,devlete, bir bireyi neden özgürlüğünden alıkoyduğunu makul bir

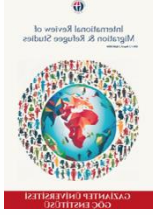
şekilde açıklama yükümlülüğü getirmek, her çağda geçerliliğini korumaktadır. Bu çalışmanın incelediği dava örnekleri, bir demokrasinin gücünün, en karanlık zamanlarda dahi hukukun üstünlüğüne ve bireyin onuruna olan bağlılığından geldiğinin kanıtıdır. *Habeas Corpus*, bu bağlılığın en somut ifadesi olarak, Amerikan anayasal sisteminde, devletin sınırsız gücüne karşı özgürlüğün nihai muhafızı olmaya devam edecektir. Değişmeyen ilke, özgürlüğün korunmasıdır; genişleyen alem ise, bu ilkenin uygulandığı kişilerin, mekanların ve tehditlerin sürekli evrenidir.

Kaynakça

- Aleinikoff, T. A. (2001). Detaining plenary power: The meaning and impact of *Zadvydas v. Davis*. *Georgetown Immigration Law Journal*, 16, 365.
- Arkin, M. M. (1995). Ghost at the banquet: Slavery, federalism, and habeas corpus for state prisoners. *Tulane Law Review*, 70, 1.
- Bianco, J. (2017). Chance to change: *Jennings v. Rodriguez* as a chance to bring due process to a broken detention system. *Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy Sidebar*, 13, 37.
- Briggs, B. (2021). Keeping liberty at bay: How the United States' Guantanamo Bay detention facility violates detainees' rights by limiting habeas corpus protections and how a 1979 Supreme Court case can provide a solution. *Berkeley Journal of Criminal Law*, 26, 1.
- Chesney, R. M. (2008). *Boumediene v. Bush*. *American Journal of International Law*, 102, 848.
- Cohen, A. (2023). The right to counsel for habeas proceedings. *Minnesota Law Review Headnotes*, 108, 87.
- Davis, M. J. (2024). The suspension clause, and Lincoln's possible constitutional abrogation. *International Journal of Legal Studies (IJOLS)*, 18(2), 13–25.
- Faith, R. O. (2018). *'This despotic and arbitrary power': British diplomacy and resistance in the habeas corpus controversy of the American Civil War* (Doctoral dissertation, University of Akron).
- Fallon, R. H., Jr. (2010). The Supreme Court, habeas corpus, and the war on terror: An essay on law and political science. *Columbia Law Review*, 110, 352.
- Federman, C. (2010). Habeas corpus in the age of Guantánamo. *Annals of the Faculty of Law in Belgrade – Belgrade Law Review*, 58(3), 215–234.
- Frost, A., & Lindquist, S. A. (2010). Countering the majoritarian difficulty. *Virginia Law Review*, 719–797.
- Glass, A. S. (1934). Historical aspects of habeas corpus. *St. John's Law Review*, 9, 55.
-

- Hafetz, J. (2011). Calling the government to account: Habeas corpus in the aftermath of *Boumediene*. *Wayne Law Review*, 57, 99.
- Hlass, L. L., & Yanik, M. (2023). Studying the hazy line between procedure and substance in immigrant detention litigation. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, 58, 203.
- Jackson, J. D. (2004). The power to suspend habeas corpus: An answer from the arguments surrounding *Ex Parte Merryman*. *University of Baltimore Law Review*, 34, 11.
- Jagodinsky, K. (2025). Special issue introduction: The many faces of habeas corpus in the American West. *The Western Historical Quarterly*, 56(2), 87–92.
- Jastram, K. (2024). Climate change and cross-border displacement: What the courts, the administration, and Congress can do to improve options in the United States. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 56, 309.
- Jordan, D. (2002). *Zadvydas v. Davis*. *Washington and Lee Race & Ethnic Ancestry Law Journal*, 8, 107.
- Larkin, P. J. (2021). The reasonableness of the "reasonableness" standard of habeas corpus review under the Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996. *Case Western Reserve Law Review*, 72, 669.
- Margulies, P. (2019). The boundaries of habeas: Due process, the suspension clause, and judicial review of expedited removal under the Immigration and Nationality Act. *Georgetown Immigration Law Journal*, 34, 405.
- Martin, D. A. (2001). Graduated application of constitutional protections for aliens: The real meaning of *Zadvydas v. Davis*. *The Supreme Court Review*, 2001, 47–137.
- Medrano, M. P. (2018). Not yet gone, and not yet forgotten. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 108(3), 597–638.
- Meltzer, D. J. (2008). Habeas corpus, suspension, and Guantanamo: The *Boumediene* decision. *The Supreme Court Review*, 2008(1), 1–59.
- Meyerstein, A. (2007). The law and lawyers as enemy combatants. *University of Florida Journal of Law & Public Policy*, 18, 299.
- Mishkin, P. J. (1965). Foreword: The high court, the great writ, and the due process of time and law. *Harvard Law Review*, 79, 56.
- Modjeska, J. (2010). The privilege of the writ: The Supreme Court and post-9/11 detainee habeas corpus entitlement. *SSRN Electronic Journal*. <https://ssrn.com/abstract=1672941>
- Motomura, H. (2005). Immigration law and federal court jurisdiction through the lens of habeas corpus. *Cornell Law Review*, 91, 459.
- Nelson, L. R. (2010). Territorial sovereignty and the evolving *Boumediene* factors: *Al Maqaleh v. Gates* and the future of detainee habeas corpus rights. *University of New Hampshire Law Review*, 9, 297.
- Neuman, G. L. (2010). Habeas corpus suspension clause after *Boumediene v. Bush*. *Columbia Law Review*, 110, 537.
-

- Pope, J. (2005). Opening the flood gates: *Rasul v. Bush* and the federal court's new world-wide habeas corpus jurisdiction. *Northern Illinois University Law Review*, 26, 331.
- Rolston, R. J., & Davidson, R. M. (2023). Habeas corpus: The great writ shines on. *The UWI St. Augustine Law Journal*, 1(1), 47–64.
- Satija, S. Y. (2004). Deciding the issue of the legality of indefinite detention of inadmissible aliens one year after *Zadvydas v. Davis*: The Ninth Circuit broadens the rights afforded to individuals not legally admitted to the United States (*XI v. INS*, 298 F.3d 832 (9th Cir. 2002)). *Washington University Global Studies Law Review*, 3, 251.
- Schroeder, J. J. (2021). Conservative progressivism in immigrant habeas court: Why *Boumediene v. Bush* is the baseline constitutional minimum. *Harbinger*, 45, 46.
- Schroeder, J. J. (2022). Why cost/benefit balancing tests don't exist: How to dispel a delusion that delays justice for immigrants. *West Virginia Law Review*, 125, 183.
- Siegert, C. J. (2022). From the Magna Carta to the MCA: The development of the right to habeas corpus for enemy combatants of the United States. *Bellarmino Law Society Review*, 12(1), 36–53.
- Sloss, D. (2004). Availability of U.S. courts to detainees at Guantanamo Bay Naval Base—Reach of habeas corpus—Executive power in war on terror (*Rasul v. Bush*). *American Journal of International Law*, 98, 788.
- Spivak, R. (2023). Summary: Resting in part on President Trump, 11 Guantanamo detainees petition for habeas. *Lawfare*. <https://www.lawfareblog.com>
- Wert, J. J. (2023). *Habeas corpus in America: The politics of individual rights*. University Press of Kansas.
- Yoo, J. (2009). Lincoln and habeas: Of *Merryman*, *Milligan*, and *McCardle*. *Chapman Law Review*, 12(3), 1–29.
-

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

Göçmen Üniversite Öğrencilerinde Sağlık Okuryazarlığının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi

Esra VERİM^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0001-8378-2455

Melike ÇELİK^{a*}

^a Doç. Dr. , Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gaziantep / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-1155-1022

Havva TOMBAL SEYYİDİ^{a*}

^a Yüksek lisans, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep / TÜRKİYE

ORCID: 0009-0003-0774-6702

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 9 Aralık 2025

Kabul tarihi: 26 Aralık 2025

Anahtar Kelimeler:

Göçmen Öğrenciler,
Sağlık Okuryazarlığı,
Yaşam Kalitesi

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, göçmen üniversite öğrencilerinde sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesi üzerine etkisini belirlemektir. Araştırma kesitsel ve tanımlayıcı niteliktedir. Araştırmanın örneklemini 01.07.2024 - 30.12.2024 tarihleri arasında Gaziantep Üniversitesi'nde öğrenim gören toplam 136 göçmen üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmanın verileri toplanırken Tanıtıcı Bilgi Formu, "Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği" ve "Yaşam Kalitesi Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiş; tanımlayıcı istatistikler, ANOVA testleri ve bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, göçmen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin düşük seviyede olduğu ve fakülte, cinsiyet, ülkede kalma süresi, göçmenlik nedenleri gibi bazı tanımlayıcı özelliklere göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim gören göçmen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı puanlarının, diğer fakültelerdeki öğrencilere göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeyleri ile yaşam kalitesi düzeyleri arasında negatif yönlü ve anlamlı olmayan bir ilişki bulunmuştur.

Sonuç olarak, göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin yaşam kalitesi üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık bilgisine ulaşma ve kullanma becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim programlarının hazırlanması, sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması ve öğrencilerin uyum süreçlerini destekleyecek politikaların uygulanması önerilmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: December 9, 2025

Accepted: December 26, 2025

Keywords:

Migrant students,
Health literacy
Quality of life

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effect of health literacy on quality of life among immigrant university students. The research is cross-sectional and descriptive. The sample of the study consisted of a total of 136 immigrant students studying at Gaziantep University between July 1, 2024 and December 30, 2024. Ethical committee approval was obtained for the research. Data were collected using a Demographic Information Form, the "Health Literacy Scale" and the "Quality of Life Scale". Data were analyzed using SPSS software; descriptive statistics, ANOVA tests, and independent samples t-tests were applied. According to the research findings, the health literacy levels of migrant students were found to be low, and significant differences were observed according to certain descriptive characteristics such as faculty, gender, length of stay in the host country, and reasons for migration. It was determined that the health literacy scores of immigrant students studying in the Faculty of Health Sciences were significantly higher than those of students in other faculties. Furthermore, a negative and non-significant relationship was found between students' health literacy levels and their quality of life levels.

In conclusion, it was observed that the health literacy levels of immigrant university students do not have a direct and significant effect on their quality of life. In this context, it is recommended that training programs be prepared to improve immigrant university students' skills in accessing and using health information, that their access to health services be facilitated, and that policies be implemented to support students' integration processes.

* Havva Tombal Seyyidi

EXTENDED ABSTRACT

Migration is the process by which people, throughout history, have temporarily or permanently changed their places of residence in order to improve their living conditions, seek a safe environment, or access educational and career opportunities. This mobility can stem from economic, social, environmental, or political factors and can significantly impact the living conditions of migrants (Aydın, 2023, pp. 273–274). This situation is even more dramatic for migrant university students. The concept of quality of life is broadly defined as the level of comfort, well-being, and access to essential services experienced by individuals or communities. The World Health Organization (WHO, 2019) conceptualizes quality of life as individuals' perceptions of their position in life within the context of their cultural environment, value systems, goals, expectations, and personal concerns. Previous studies have shown that quality of life is influenced by multiple socio-demographic and environmental variables. Boylu and Paçacıoğlu (2016) found that several social and contextual factors significantly shape individuals' quality of life. Similarly, Altuğ et al. (2009) identified a marked decline in quality of life scores with increasing age. However, a high quality of life is not guaranteed in young populations. Research indicates that university students' quality of life is affected not only by health-related factors but also by academic workload, financial constraints, social relationships, and the overall adjustment to university life (Dost, 2007, p. 139; Yaran et al., 2017, p. 74).

To maintain well-being and sustain a healthy life, individuals must possess adequate literacy skills. Higher literacy levels enable individuals to make informed decisions concerning their health and illness (Nutbeam, 2000, p. 263). The integration of the terms "health" and "literacy" has led to the emergence of the concept of health literacy, which refers to individuals' capacity to access, understand, interpret, and apply health-related information. First introduced by Scott Simonds in 1974 within the context of health education (Simonds, 1974, p. 9), the concept has since evolved through various definitions. The WHO (1998) defines health literacy as the ability to obtain, interpret, and utilize health information for the maintenance and promotion of individual well-being. The American Medical Association (AMA, 1999) expands this definition by emphasizing individuals' ability to comprehend health messages, interpret medication instructions, and follow healthcare providers' recommendations. Collectively, these definitions highlight the critical importance of health literacy in public health.

International research reports that health literacy levels remain below desired standards in many regions. The European Health Literacy Survey (HLS-EU), conducted in eight European countries in 2010, revealed widespread limitations in health literacy among participants (HLS-EU Consortium, 2012, pp. 1053–1055). Similarly, a national study in Türkiye indicated that health literacy levels across the population were generally insufficient or problematic (Tanrıöver et al., 2014, p. 64). Low health literacy has been associated with increased emergency service use, higher hospitalization rates, and elevated mortality in major diseases (Berkman et al., 2011, p. 103). At the individual level, inadequate health literacy is linked to poor disease management, increased complications, reduced quality of life, lower treatment adherence, and lower satisfaction with healthcare services (Sayah et al., 2013, p. 28).

In light of these findings, this study aims to determine the health literacy levels and quality of life of migrant university students who are currently studying in Türkiye and to examine the relationship between these two variables. Investigating this relationship is important for both improving migrant health outcomes and informing institutional policies that support the academic and social integration of migrant students.

In this descriptive study, the health literacy levels and quality of life of 136 migrant university students, most of whom were studying at Gaziantep University while pursuing higher education in various provinces of Türkiye, were evaluated. The data were collected between 01/04/2024 and 30/07/2024 using a demographic information form, the SF-12 Quality of Life Scale, and the 25-item Health Literacy Scale. The SF-12 consists of eight subdimensions covering physical and mental health components, while the health literacy scale includes subdimensions related to accessing, understanding, evaluating, and applying health information. The data were analyzed in the SPSS program using descriptive statistics, distribution analyses, and regression methods. Overall, the findings indicate that migrant students' quality of life and health literacy levels are associated not only with individual characteristics but also with migration experiences, adaptation processes, and socioeconomic conditions.

Giriş

Göç, kişilerin ya da toplulukların ekonomik, sosyal, siyasal veya çevresel sebeplerden kaynaklı yaşadıkları yerden başka bir kesime ya da ülkeye geçici veya kalıcı olarak yer değiştirme sürecidir. Göç olgusu, tarih boyunca farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür; günümüzde ise küreselleşmenin etkisiyle hem nicelik hem de nitelik bakımından dönüşüm geçirmiştir (Aydın, 2023, ss. 273–274). Uluslararası göç, özellikle gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru bir hareketlilik biçiminde öne çıkarken, son yıllarda savaş, iklim krizi, eğitim olanakları ve ekonomik eşitsizlikler bu hareketliliği daha da hızlandırmıştır (International Organization for Migration [IOM], 2023, s. 3).

Göçmenler, yer değiştirme sürecinde yalnızca coğrafi bir konum değil; aynı zamanda sosyal çevre, kültürel kodlar, sağlık sistemleri ve eğitim yapıları açısından da köklü bir değişimle karşı karşıya kalmaktadır (İçduygu ve Özçürümez, 2022). Bu durum, bireylerin yaşamlarını yeniden inşa etmelerini ve yeni koşullara uyum sağlamalarını zorunlu kılar. Özellikle eğitim amacıyla başka bir ülkeye gelen göçmen üniversite öğrencileri, gençlik dönemi ile göçmenlik sürecinin getirdiği uyum baskısını aynı anda deneyimler. Bu çift yönlü kırılma, onların fiziksel, ruhsal ve sosyal iyi oluş hallerini doğrudan etkileyebilir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2023).

Türkiye'ye eğitim amacıyla gelen yabancı uyruklu öğrenciler, akademik ve sosyal yaşamlarına uyum sağlama sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu öğrenciler, yeni bir çevreye adapte olmaya çalışırken ailelerinden ve tanıdıkları sosyal çevreden uzak kalmanın getirdiği duygusal boşlukla, barınma ve iletişim sorunlarıyla ve sağlıkla ilgili çeşitli problemlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Kültürel farklılıklar, öğrencilerin günlük yaşam alışkanlıklarını ve sosyal etkileşimlerini etkileyerek uyum süreçlerini karmaşık hâle getirmektedir. Her bireyin yeni bir toplumun davranış standartlarını ve değerlerini benimsemesi zaman alır ve bu süreçte yaşanan uyum güçlükleri, öğrencilerin psikolojik sağlık durumlarını ve akademik başarılarını doğrudan etkileyebilir (Özçetin, 2013, s.22).

Göçmen öğrenciler için uyum süreci yalnızca akademik başarıyla sınırlı olmayıp, yeni bir sağlık sistemiyle karşılaşma, sağlıkla ilgili bilgiye erişim ve bu bilgiyi doğru şekilde kullanabilme gibi faktörleri de içermektedir. Bu noktada sağlık okuryazarlığı, göçmen bireylerin hem bireysel sağlıklarını koruyabilmeleri hem de yaşam kalitelerini sürdürebilmeleri açısından kritik bir rol oynamaktadır (WHO, 2022). Dil bariyerleri, kültürel farklılıklar, sistem bilgisi eksikliği ve psikososyal stres gibi etkenler, göçmenlerin sağlıkla ilgili bilgiye ulaşmalarını ve bu bilgiyi etkili düzeyde değerlendirmelerini güçleştirebilir. Aynı şekilde, yaşam kalitesi de göç sürecinden önemli ölçüde etkilenmekte; bireylerin barınma, sosyal destek, akademik çevreye uyum ve sağlık hizmetlerine ulaşım gibi çok boyutlu faktörlerle şekillenmektedir (Aydın, 2023, s. 274).

Göç olgusu yalnızca demografik bir hareketlilik değil, bireylerin sosyal belirleyicilerle etkileşim içinde olduğu çok katmanlı bir değişim sürecidir. Göçmen üniversite öğrencileri bu süreci hem bireysel gelişimlerini tamamlamaya çalışarak hem de sağlık ve yaşam kalitesi gibi

temel alanlarda zorluklarla mücadele ederek geçirmektedir. Bu nedenle göçün, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi ile olan ilişkisi çok boyutlu olarak ele alınmalı, toplumsal eşitsizlikler ve yapısal engeller bağlamında değerlendirilmelidir (İçduygu ve Özçürümez, 2022; WHO, 2022).

Sağlık okuryazarlığı, kişilerin sağlıkla ilgili bilgileri bulma, anlama, değerlendirme ve bu bilgileri sağlıkla ilgili kararlarında etkili biçimde kullanabilme yeterliliği olarak tanımlanır (Nutbeam, 2000, s. 263). Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamasına göre sağlık okuryazarlığı, sadece bireysel sağlığı korumakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal sağlığı geliştirme ve sağlık eşitsizliklerini azaltma sürecinde de belirleyici bir rol oynar (WHO, 2016). Özellikle göçmen bireyler gibi dezavantajlı gruplarda sağlık okuryazarlığı, sağlık hizmetlerine erişim, koruyucu sağlık davranışları geliştirme ve tedaviye uyum açısından hayati öneme sahiptir.

Göçmen üniversite öğrencileri, hem genç yaş grubu içinde bulunmaları hem de bir göç süreci deneyimlemeleri nedeniyle sağlık okuryazarlığı açısından iki yönlü risk altındadır. Üniversite döneminde bireyler sağlıkla ilgili kararlarını daha bağımsız şekilde almaya başlarken; göç deneyimi, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar, sosyal dışlanma ve ekonomik güçlükler bu kararları alabilme süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilir (Sentell ve Braun, 2012, ss. 92–95; Sørensen vd., 2015, ss. 1054–1056). Nitekim yapılan araştırmalar, göçmen bireylerin genel nüfusa kıyasla sağlık okuryazarlığı düzeylerinin daha düşük olduğunu ve sağlık sistemine erişim konusunda daha fazla zorlandıklarını ortaya koymaktadır (de Wit vd., 2017, ss. 1055–1056).

Göçmen üniversite öğrencileri, eğitim gördükleri ülkenin sağlık sistemiyle ilgili bilgi eksikliği, kayıt süreçlerinin karmaşıklığı ve mevcut haklardan haberdar olmama gibi nedenlerle sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamayabilirler. Sağlık sistemine yönelik temel bilgiye sahip olmamak, sağlık hizmeti talebinde bulunma davranışlarını da sınırlayabilmektedir (Aslan, 2024, s. 33). Bu durum, basit sağlık sorunlarının kronikleşmesine, önlenemez hastalıkların yaygınlaşmasına ve genel yaşam kalitesinin düşmesine neden olabilir.

Yaşam kalitesi, kişilerin fiziksel ve psikolojik sağlığı, sosyal ilişkileri, çevresel koşulları ve kişisel değerleri doğrultusunda yaşamlarından duydukları memnuniyetin çok boyutlu bir yansımasıdır (WHO, 1997). Özellikle genç erişkinlik döneminde olan üniversite öğrencileri için yaşam kalitesi; yalnızca akademik başarıyı değil, aynı zamanda psikolojik dayanıklılığı, sosyal uyumu ve genel sağlık düzeyini de kapsamaktadır. Göçmen statüsündeki üniversite öğrencileri söz konusu olduğunda bu durum daha da karmaşık hâle gelmektedir; zira bu bireyler, hem gençlik döneminin getirdiği geçiş süreçleriyle hem de göçün neden olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik uyum zorluklarıyla aynı anda başa çıkmak zorunda kalmaktadır (Akyüz vd., 2017, s. 260).

Göçmen öğrencilerin yaşam kalitesini etkileyen başlıca unsurlar arasında ekonomik belirsizlikler, aileden ayrı olmanın getirdiği duygusal zorluklar, kültürel uyum sürecinde yaşanan güçlükler, dilsel uyumsuzluklar, ayrımcılık ve sosyal destek yetersizliği yer almaktadır (Çelik ve İçduygu, 2019, ss. 259–261). Bu etmenler bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkileyerek genel yaşam memnuniyetini azaltabilmektedir. Nitekim

yapılan çalışmalar, göçmen üniversite öğrencilerinde anksiyete, depresyon, yalnızlık ve sosyal dışlanma gibi psikolojik sorunların, yerli öğrencilere göre daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Arredondo vd., 2014, s. 36). Ayrıca yaşam kalitesini belirleyen önemli bir diğer faktör, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreyle kurduğu ilişkidir. Göçmen öğrenciler, ev sahibi toplumla kurdukları etkileşimlerde dışlanma veya ayrımcılık deneyimlediklerinde, bu durum sosyal izolasyona ve aidiyet duygusunda azalmaya neden olabilmektedir. Sosyal destek mekanizmalarının eksikliği, akademik uyumu da olumsuz etkileyerek öğrencinin genel yaşam kalitesini düşürebilir (Berry, 2005, s. 709). Öte yandan, destekleyici arkadaşlık ilişkileri, kültürlerarası etkileşimler ve üniversitelerde sunulan psikososyal danışmanlık hizmetleri, göçmen öğrencilerin yaşam kalitelerini artırıcı rol oynayabilir.

Bu araştırma, göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığı düzeyleri nasıldır?
2. Göçmen üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi düzeyleri nasıldır?
3. Göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesine etkisini nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu araştırma tanımlayıcı bir çalışmadır.

Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 01.07.2024 - 30.12.2024 tarih aralığında Gaziantep Üniversitesi Tömer ve Toplumsal Duyarlılık Projeleri biriminde kayıtlı göçmen üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem büyüklüğünü hesaplamak için G Power 3.1.9.4 programı kullanılarak priori güç analizi yapılmıştır. Beklenen güven aralıkları belirlenerek; güven aralığı $\alpha = 0.05$ iken, testin gücü $(1-\beta)$ 0.99, effect size $d=0.3$ ile örneklem büyüklüğü 125 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın örneklemi araştırmaya katılmaya gönüllü olan 136 göçmen üniversite öğrencisi oluşturmuştur.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri 18 yaş ve üzeri olma, göçmen statüsüne sahip üniversite öğrencisi olma (yabancı uyruklu, mülteci, geçici koruma vb.), anket formunu okuyup anlayabilecek düzeyde olma ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmeleridir. Tablo 1’de göçmen öğrencilerin Sağlık Bilimleri Fakültesi dışında öğrenim gördüğü fakülteler ve diğer nereli oldukları sahip öğrencilerin dağılımları verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Nereli Oldukları ve Okuduğu Fakültelere Göre Dağılımları

Diğer Fakülteler	Sayı	Diğerleri(Nereli olduğu)	Sayı
------------------	------	--------------------------	------

Bankacılık ve Sigortacılık	1	Afganistan	9
Büro Yönetimi	1	Endonezya	11
Eğitim Fakültesi	6	Filistin	2
Fen-Edebiyat	1	Güney Afrika	15
İktisadi ve İdari Bilimler	11	Irak	1
İlahiyat	6	İran	4
İletişim	1	Kuzey Afrika	4
İşletme	5	Lübnan	1
Mimarlık	8	Malezya	2
Mühendislik	25	Özbekistan	1
Sağlık Bilimleri	64	Pakistan	6
Tıp	2	Suriye	79
Turizm ve Otelcilik	2	Türkmenistan	1
TÖMER	2		
Uzay ve Havacılık Bilimleri	1		
Toplam	136		136

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Tanıtıcı Bilgi Formu, Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği ve Yaşam Kalitesi Ölçeği kullanılarak çevrim içi (Google Forms vb.) ve yüz yüze toplanmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından bilgilendirilmiş gönüllü olur formu ile toplanmıştır. Veri toplama süreci, toplamda 16 hafta sürmüştür. Göçmen üniversite öğrencileri yükseköğrenime kayıt olur iken Türkçe konuşma ve anlama yeterliklerini belgeledikleri için veri toplama aşamasında dil engeli ile karşılaşılmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Tanıtıcı bilgi formu

Bu bölümde katılımcıların tanımlayıcı özelliklerini belirlemeye yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanan 11 sorudan oluşan form kullanılmıştır.

Sağlık okuryazarlığı ölçeği

Bireylerin sağlık okuryazarlık düzeylerini ölçmek için Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Araştırması (HLS-EU-Q) kapsamında HLS-EU Konsorsiyumu (2012) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe uyarlaması Aras ve Bayık Temel (2017) tarafından yapılmıştır. Katılımcıların sağlıkla ilgili bilgileri erişme, anlama, değerlendirme ve uygulama becerilerini ölçmeyi amaçlayan bu bölümde toplam 25 madde yer almaktadır. Sorular, Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Araştırması (HLS-EU) kapsamında geliştirilen yapılar temel alınarak

hazırlanmıştır. Sağlık okuryazarlığı ölçeği bilgiye erişim (5 soru), bilgiyi anlama (7 soru), değerlendirme (8 soru), uygulama/kullanma (5 soru) dört alt ölçekten oluşmaktadır. Tüm ölçek için en düşük 25 ve en yüksek 125 puandır. Ölçek öğeleri katılımcılar tarafından "5: Hiç zorluk çekmiyorum, 4: Az zorluk çekiyorum, 3: Biraz zorluk çekiyorum, 2: Çok zorluk çekiyorum, 1:Yapamayacak durumdayım/Hiç yeteneğim yok/Olanaksız" seçeneklerini Likert yapıda cevaplamaktadır. Ölçeğin tüm öğeleri olumlu yapıdadır, ters öğe bulunmamaktadır. Düşük puanlar sağlık okuryazarlığı seviyelerinin yetersiz, sıkıntılı ve zayıf olduğunu, yüksek puanlar ise seviyelerinin yeterli ve çok iyi olduğunu ifade etmektedir. Alınacak puan arttıkça kişinin sağlık okuryazarlık seviyesi artmaktadır. Bu çalışmada katılımcıların puanları 32 ile 125 arasında değişmektedir. Kullanılan yaşam kalitesi ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri 0.95, bu çalışmadaki Cronbach's Alpha değeri 0.94'tür.

Yaşam kalitesi ölçeği

Bireylerin sağlıkla ilgili yaşam kalitesini ölçmek amacıyla Ware ve ark. (1995) tarafından SF-36'nın daha işlevsel ve kısa zaman aralığında uygulanabilen formu olan SF-36 ile aynı alt boyutlardan oluşan SF-12'yi geliştirmişlerdir. Türkçe uyarlaması Soylu ve Kütük (2021) tarafından yapılmıştır. Katılımcılara; fiziksel aktivitelerde yaşanan kısıtlılık, ağrı düzeyi, sosyal aktivitelere katılım, ruh hali gibi yaşam kalitesini etkileyen çeşitli faktörlerle ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, bedensel işlevsellik (2 öğe), fiziksel rol (2 öğe), beden ağrısı (1 öğe), genel sağlık (1 öğe), enerji (1 öğe), sosyal yeterlilik (1 öğe), duygusal rol (2 öğe) ve ruhsal sağlık (2 öğe) olmak üzere 8 alt ölçüt ve 12 öğeden oluşmaktadır. Bedensel ve duygusal rol ile ilgili öğeler evet veya hayır olarak cevaplanırken, diğer öğeler 3 ve 6 arasında değişen Likert tipi alternatiflere (örneğin: "Hiç etkilemedi", "Kısmen etkiledi", "Oldukça etkiledi" vb.) sahiptir. FBÖ-12 değeri, genel sağlık, bedensel işlevsellik, fiziksel rol ile beden ağrısı alt ölçütlerinden elde edilirken, MBÖ-12 değeri ise sosyal yeterlilik, duygusal rol, ruhsal sağlık ve enerji alt ölçütlerinden elde edilmektedir. Hem FBÖ-12 hem de MBÖ-12 değeri 0 ile 100 arasında değişkenlik gösterip, yüksek puan daha iyi sağlığı ifade etmektedir. Bu çalışmada katılımcıların puanları 13 ile 40 arasında değişmektedir. Kullanılan yaşam kalitesi ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri 0.72 bu çalışmadaki Cronbach's Alpha değeri 0.44'tür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen veriler SPSS 21.0 programında ve bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler kapsamında, katılımcıların demografik özellikleri ile sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi puanlarının frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama ($\bar{X}$) ve standart sapma (SD) değerleri hesaplanmıştır. Araştırma değişkenlerinin karşılaştırılmasında, verilerin dağılımına göre uygun analiz yöntemleri tercih edilmiştir. İki grup karşılaştırmalarında dağılımın normal olduğu durumlarda Bağımsız değişkenlerde t Testi, üç ve daha fazla gruba ait karşılaştırmalarda ise normallik koşullarına göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA sonuçlarında anlamlı fark saptanan değişkenler için Tukey çoklu karşılaştırma testi ile gruplar arası farklılık belirlenmiştir. Çalışmada sağlık okuryazarlığı ile yaşam kalitesi değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Uygulanan analiz sonucunda değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılığı

incelenmiştir. Anlamlılık düzeyi tüm istatistiksel testlerde $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Veri toplama sürecine ilişkin Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 03.05.2024 tarihli 476186 sayı ile etik kurul onayı alınmıştır. Gaziantep Üniversitesinde yüz yüze ölçeğin uygulanabilmesi için Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğü'nden 24.06.2024 tarihli E-48165670-100-508769 sayılı kurum izni alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 2: Göçmen Üniversite Öğrencilerinin Tanımlayıcı Özelliklerinin *Fakülteye Göre Dağılımı*

DATA (n=136)	Sağlık Bilimleri Fakültesi n=64	Sağlık Bilimleri Fakültesi %47,1	Diğer Fakülteler* n=72	Diğer Fakülteler* %52,9	Toplam n(%)
Nereli Olduğu					
Suriyeli	42	65,6	37	51,4	79 (58,1%)
Diğerleri**	22	34,4	35	48,6	57 (41,9%)
Kaç Yıldır Burada					
1 Yılın altında	14	21,9	16	22,2	30 (22,1%)
1-5 Yıl	7	10,9	21	29,2	28 (20,6%)
6-10 Yıl	29	45,3	26	36,1	55 (40,4%)
11-15 Yıl	13	20,3	9	12,5	22 (16,2%)
16-25 Yıl	1	1,6	-	-	1 (0,7%)
Ülkesine Dönmeyi İsteme Durumu					
Evet	34	53,1	52	72,2	86 (63,2%)
Hayır	21	32,8	15	20,8	36 (26,5%)
Bilmiyorum	9	14,1	5	7,0	14 (10,3%)
Kendi Ülkesinden Buraya Neden Göç Etti					
Üniversite Okumak İçin	23	35,9	37	51,4	60 (44,1%)
Çalışmak İçin	2	3,1	4	5,6	6 (4,4%)
Savaş Nedeniyle	36	56,3	29	40,3	65 (47,8%)
Ailesi ile Birlikte Geldi	3	4,7	2	2,7	5 (3,7%)

Cinsiyet					
Kadın	48	75,0	29	40,3	77 (56,6%)
Erkek	16	25,0	43	59,7	59 (43,4%)
Yaş					
17-25	55	85,9	61	84,7	116 (85,3%)
26-34	9	14,1	11	15,3	20 (14,7%)
Boy					
150-160	24	37,5	17	23,6	41 (30,1%)
161-170	28	43,8	21	29,2	49 (36,0%)
171-180	11	17,2	22	30,6	33 (24,3%)
181 ve Üstü	1	1,5	12	16,6	13 (9,6%)
Kilo					
40-60	35	54,7	33	45,8	68 (50,0%)
61-80	28	43,8	31	43,1	59 (43,4%)
81-100	1	1,5	8	11,1	9 (6,6%)
Halen Tedavi Gerektiren Sağlık Sorunu Olması Durumu					
Var	4	6,3	11	15,3	15 (11,0%)
Yok	60	93,7	61	84,7	121 (89,0%)
Toplam	64	100	72	100	136

* Katılımcıların öğrenim gördüğü diğer fakülteler (Tablo 1)

**Katılımcıların nereli oldukları (Tablo 1)

Tablo 2’de katılımcıların fakültelerine göre demografik dağılımları verilmiştir. Bulgulara göre, Sağlık Bilimleri Fakültesi’nden olan katılımcıların %65,6’sı ve diğer fakültelerden olan katılımcıların %51,4’ü Suriyelidir. Sağlık Bilimleri’nde eğitim gören öğrencilerin %45,3’ü ve fakültelerin diğer bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin %36,1’i 6-10 yıldır Türkiye’dedir. Sağlık Bilimleri’ndeki öğrencilerin %53,1’i ve diğer fakültelerdeki öğrencilerin %72,2’si ülkelerine dönmeyi istediklerini bildirmiştir. Sağlık Bilimleri’ndeki katılımcıların %56,3’ü ve diğer fakültelerdeki katılımcıların %40,3’ü savaş nedeniyle göç ettiklerini beyan etmiştir. Sağlık Bilimleri’ndeki katılımcıların %75,0’ı kadın, diğer fakültelerdeki katılımcıların ise %59,7’si erkektir. Sağlık Bilimleri’ndeki öğrencilerin %85,9’u ve diğer fakültelerdeki öğrencilerin %84,7’si 17-25 yaş aralığındadır. Sağlık Bilimleri’ndeki öğrencilerin %43,8’i 161-170 cm, diğer fakültelerdeki öğrencilerin ise %30,6’sı 171-180 cm boyundadır. Sağlık Bilimleri’ndeki öğrencilerin %54,7’si ve diğer fakültelerdeki öğrencilerin %45,8’i 40-60 kg ağırlığındadır. Sağlık Bilimleri Fakültesi’ndeki öğrencilerin %93,7’sinin ve diğer fakültelerdeki öğrencilerin %84,7’sinin herhangi bir sağlık sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 3: Göçmen Üniversite Öğrencilerinin Tanımlayıcı Özelliklerinin *Nereli Olduklarına* Göre Dağılımı

DATA (n=136)	Suriyeli n=79	Suriyeli %58,1	Diğerleri** n=57	Diğerleri** %41,9	Toplam n(%)
Kaç Yıldır Burada					
1 Yıldan Az	7	8,9	23	40,4	30 (22,1%)
1-5 Yıl	5	6,3	23	40,4	28 (20,6%)
6-10 Yıl	46	58,2	9	15,8	55 (40,4%)
11-15 Yıl	20	25,3	2	3,4	22 (16,2%)
16-25 Yıl	1	1,3	-	-	1 (0,7%)
Ülkesine Dönmeyi İsteme Durumu					
Evet	45	57,0	41	71,9	86 (63,2%)
Hayır	24	30,4	12	21,1	36 (26,5%)
Bilmiyorum	10	12,6	4	7,0	14 (10,3%)
Kendi Ülkesinden Buraya Neden Göç Etti					
Üniversite Okumak İçin	9	11,4	51	89,5	60 (44,1%)
Çalışmak İçin	3	3,8	3	5,3	6 (4,4%)
Savaş Nedeniyle	62	78,5	3	5,2	65 (47,8%)
Ailesi ile Birlikte Geldi	5	6,3	-	-	5 (3,7%)
Fakülte					
Sağlık Bilimleri Fakültesi	42	53,2	22	38,6	64 (47,1%)
Diğer Fakülteler*	37	46,8	35	61,4	72 (52,9%)
Cinsiyet					
Kadın	55	69,6	22	38,6	77 (56,6%)
Erkek	24	30,4	35	61,4	59 (43,4%)
Yaş					
17-25	72	91,1	44	77,2	116 (85,3%)
26-34	7	8,9	13	22,8	20 (14,7%)
Boy					

150-160	25	31,6	16	28,1	41 (30,1%)
161-170	29	36,7	20	35,1	49 (36,0%)
171-180	18	22,8	15	26,3	33 (24,3%)
181 ve Üstü	7	8,9	6	10,5	13 (9,6%)
Kilo					
40-60	40	50,6	28	49,1	68 (50,0%)
61-80	33	41,8	26	45,6	59 (43,4%)
81-100	6	7,6	3	5,3	9 (6,6%)
Halen Tedavi Gerektiren Sağlık Sorunu Olması Durumu					
Var	7	8,9	8	14,0	15 (11,0%)
Yok	72	91,1	49	86,0	121 (89,0%)
Toplam	79	100	57	100	136

* Katılımcıların öğrenim gördüğü diğer fakülteler (Tablo 1)

**Katılımcıların nereli oldukları (Tablo 1)

Tablo 3’de katılımcıların nereli olduğuna göre demografik dağılımları verilmiştir. Bulgulara göre, Suriyeli öğrencilerin %58,2’si 6-10 yıldır Türkiye’de bulunmaktayken, diğer uyruklu öğrencilerin %40,4’ü 1 yıldan az ya da 1-5 yıldır Türkiye’de yaşamaktadır. Suriyeli öğrencilerin %57,0’si ve diğer uyruklu öğrencilerin %71,9’u ülkelerine dönmek istediklerini ifade etmiştir. Suriyeli öğrencilerin %78,5’i savaş nedeniyle, diğer uyruklu öğrencilerin ise %89,5’i üniversite eğitimi amacıyla Türkiye’de bulunduklarını belirtmiştir. Suriyeli öğrencilerin %53,2’si Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde, diğer uyruklu öğrencilerin %61,4’ü ise diğer fakültelerde eğitim görmektedir. Suriyeli öğrencilerin %69,6’sı kadın, diğer uyruklu öğrencilerin ise %61,4’ü erkektir. Suriyeli öğrencilerin %91,1’i ve diğer uyruklu öğrencilerin %77,2’si 17-25 yaş aralığındadır. Suriyeli öğrencilerin %36,7’si ve diğer uyruklu öğrencilerin %35,1’i 161-170 cm boy aralığında yer almaktadır. Suriyeli öğrencilerin %50,6’sı ve diğer uyruklu öğrencilerin %49,1’i 40-60 kg ağırlığındadır. Ayrıca, Suriyeli öğrencilerin %91,1’inin ve diğer uyruklu öğrencilerin %86,0’sının herhangi bir sağlık sorunu bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: Göçmen Üniversite Öğrencilerinin *Sağlık Okuryazarlığı* ve *Yaşam Kalitesi* Ölçeklerine Ait Puanların Ortalama ve Min-Max Değerleri

Ölçekler	Soru Sayısı	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık	Min	Max	Cronbach's Alpha
Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	25	100,35	19,62	-1,02	1,01	32	125	0,94
Yaşam Kalitesi Ölçeği	12	26,15	4,01	0,17	1,61	13	40	0,44

Tablo 4’de Sağlık Okuryazarlığı ve Yaşam Kalitesi ölçeklerine ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Ölçeklere ait tanımlayıcı istatistiklere göre Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği 25 maddeden oluşmakta olup, ortalama puanı 100,35, standart sapması 19,62’dir. Ölçeğin çarpıklık değeri -1,019, basıklık değeri ise 1,014 olarak hesaplanmıştır. Yaşam Kalitesi Ölçeği 12 maddeden oluşmakta, ortalama puanı 26,15, standart sapması 4,01’dir. Ölçeğin çarpıklık değeri 0,172, basıklık değeri 1,617 hesaplanmıştır.

Tablo 5: Göçmen Üniversite Öğrencilerinin Fakültelerine Göre Sağlık Okuryazarlığı Toplam Puan Ortalamalarının Dağılımları

Veriler	Sağlık Bilimleri F. Ölçek Ortalaması	Anlamlılık p<0,05	Diğer Fakülteler* Ölçek Ortalaması	Anlamlılık p<0,05
Nereli Olduğu***				
Suriyeli	98,19±19,25	t=3,35, p=0,01	96,32±21,30	t=0,84, p=0,40
Diğerleri**	113,00±10,28	t=4,01, p=0,01	100,42±19,64	t=0,85, p=0,40
Kaç Yıldır Burada Olduğu****				
1 Yılda Az ^A	111,21±11,15	F=1,99	112,12±10,80	F=4,04, p=0,01
1-5 Yıl ^B	113,14±11,88	p=0,11	91,80±20,74	A-B, p=0,01
6-10 Yıl ^C	98,72±21,95		94,03±18,46	A-C, p=0,02
11-15 Yıl ^D	100,69±13,44		101,33±28,24	A-D, p=0,54
				B-C, p=0,98
				B-D, p=0,60
				C-D, p=0,76
Ülkesine Dönmeyi İsteme Durumu****				
Evet	103,32±17,98	F=0,70	95,03±21,61	F=2,51
Hayır	105,80±16,77	p=0,50	106,60±14,85	p=0,09
Bilmiyorum	97,22±21,86		107,60±14,36	
Kendi Ülkesinden Buraya Neden Göç Etti****				
Üniversite Okumak İçin ^A	110,30±12,21	F=4,52, p=0,01	100,16±20,67	F=0,30
Çalışmak İçin ^B	116,50±12,02	A-B, p=0,62	91,00±18,45	p=0,83
Savaş Nedeniyle ^C	100,19±19,01	A-C, p=0,03	97,10±21,39	
Ailesiyle Birlikte Geldi ^D	77,66±18,82	A-D, p=0,01	96,50±12,02	
		B-C, p=0,19		
		B-D, p=0,01		
		C-D, p=0,03		

Cinsiyet***				
Kadın	101,45±19,22	t=1,40, p=0,16	100,48±16,77	t=0,73, p=0,47
Erkek	108,75±13,08	t=1,70, p=0,10	96,86±22,70	t=0,78, p=0,44
Yaş***				
17-25	102,34±18,50	t=1,02, p=0,31	95,70±20,37	t=2,65, p=0,01
26-34	109,00±14,83	t=1,20, p=0,25	112,81±14,55	t=3,35, p=0,01
Boy****				
150-160	102,62±19,42	F=0,19	104,94±20,84	F=1,37
161-170	103,42±16,22	p=0,90	100,61±13,22	p=0,26
171-180	103,09±21,44		92,45±17,09	
181 ve Üstü	117,00		95,67±32,30	
Kilo****				
40-60 ^A	101,22±19,88	F=0,49	97,84±20,44	F=2,18, p=0,12
61-80 ^B	105,71±15,88	p=0,61	102,12±15,80	A-B, p=0,40
81-100 ^C	107,00		85,50±31,87	A-C, p=0,12
				B-C, p=0,04
Halen Tedavi Gerektiren Sağlık Sorunu Olması Durumu***				
Var	88,75±22,57	t=1,68, p=0,10	102,81±15,53	t=0,79, p=0,43
Yok	104,25±17,54	t=1,34, p=0,26	97,50±21,24	t=0,98, p=0,34

* Katılımcıların öğrenim gördüğü diğer fakülteler (Tablo 1)

**Katılımcıların nereli oldukları (Tablo 1)

*** Bağımsız gruplarda t test, ****One Way ANOVA

Tablo 5'te Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (SOÖ) puan ortalamalarının fakülteye göre dağılımı verilmiştir. Yapılan Bağımsız Örnek t-Testi sonucunda, Sağlık Bilimleri Fakültesi'ndeki öğrencilerin SOÖ puan ortalamaları bakımından Suriyeli ve diğer öğrenciler karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0,05$). Diğer fakültelerde bulunan öğrencilerin Türkiye'de bulundukları süre açısından istatistiksel olarak anlamlılık saptanmıştır. Yapılan post-hoc analizine göre, 1 yıldan az süredir Türkiye'de bulunan öğrencilerin SOÖ puanlarının, 1-5 yıl ve 6-10 yıldır burada bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin göç etme nedenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan ileri analizlerde, üniversite okumak amacıyla Türkiye'de bulunan öğrencilerin SOÖ puan ortalamalarının, savaş nedeniyle gelen ve ailesiyle birlikte gelmek zorunda olan öğrencilerin SOÖ puan ortalamalarına incelendiğinde anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan ileri analizlerde, çalışmak için Türkiye'de bulunan öğrencilerin SOÖ puan ortalamalarının, savaş nedeniyle

gelen ve ailesiyle birlikte gelmek zorunda olan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Son olarak, savaş nedeniyle gelmek zorunda olan öğrencilerin SOÖ puan ortalamalarının, ailesiyle birlikte gelmek zorunda olanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin SOÖ düzeyleri yaşlarına göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. İleri yaştaki (26-49) öğrencilerin SOÖ puan ortalamalarının, daha genç yaş grubundaki (17-25) öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine, diğer fakültelerde öğrenim gören öğrenciler arasında 61-80 kg ağırlığa sahip olanların SOÖ puan ortalamalarının, 81-100 kg ağırlığa sahip olanlara göre istatistiksel değerlendirme sonucu anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 6. Göçmen Üniversite Öğrencilerinin *Fakültelerine Göre Yaşam Kalitesi Toplam Puan Ortalamalarının Dağılımları*

Veriler	Sağlık Bilimleri F. Ölçek Ortalaması	Anlamlılık $p<0,05$	Diğer Fakülteler* Ölçek Ortalaması	Anlamlılık $p<0,05$
Nereli Olduğu***				
Suriyeli	26,80±2,69	t=1,06, p=0,29	27,16±3,68	t=1,04, p=0,30
Diğerleri**	27,63±3,38	t=0,99, p=0,33	27,94±2,50	t=1,05, p=0,30
Kaç Yıldır Burada Olduğu****				
1 Yıldan Az	26,78±2,51	F=1,24	28,12±2,44	F=0,32
1-5 Yıl	26,00±2,76	p=0,30	27,09±3,25	p=0,81
6-10 Yıl	27,55±3,38		27,61±3,39	
11-15 Yıl	26,61±2,18		27,33±3,77	
Ülkesine Dönmeyi İsteme Durumu****				
Evet ^A	27,76±2,91	F=2,29, p=0,11	27,86±3,25	F=1,06
Hayır ^B	26,61±3,18	A-B, p=0,47	26,53±3,22	p=0,35
Bilmiyorum ^C	25,66±1,87	A-C, p=0,04 B-C, p=0,68	27,20±1,30	
Kendi Ülkesinden Buraya Neden Göç Etti****				
Üniversite Okumak İçin ^A	27,43±3,24	F=1,41 p=0,25	27,70±2,78	F=2,02, p=0,12 A-B, p=0,12
Çalışmak İçin ^B	30,00±1,41		30,25±3,77	A-C, p=0,24
Savaş Nedeniyle ^C	26,58±2,65		26,79±3,35	A-D, p=0,31
Ailesiyle Birlikte	28,66±4,04		30,00±4,24	B-C, p=0,04

Geldi ^D				B-D, p=0,93 C-D, p=0,16
Cinsiyet***				
Kadın	26,77±2,60	t=1,53, p=0,13	27,24±3,07	t=0,65, p=0,51
Erkek	28,06±3,75	t=1,27, p=0,22	27,74±3,25	t=0,66, p=0,51
Yaş***				
17-25	27,01±2,59	t=0,50, p=0,62	27,60±3,06	t=0,40, p=0,69
26-34	27,55±4,77	t=0,33, p=0,75	27,18±3,86	t=0,34, p=0,74
Boy****				
150-160	26,66±2,68	F=0,75	27,17±3,43	F=0,71
161-170	27,00±2,76	p=0,53	27,00±3,11	p=0,55
171-180	28,27±3,97		28,31±2,78	
181 ve Üstü	27,00		27,58±3,65	
Kilo****				
40-60 ^A	26,71±2,55	F=0,64	27,75±2,87	F=4,78, p=0,01
61-80 ^B	27,53±3,42	p=0,53	26,61±3,00	A-B, p=0,13
81-100 ^C	28,00		30,25±3,61	A-C, p=0,04 B-C, p=0,01
Halen Tedavi Gerektiren Sağlık Sorunu Olması Durumu***				
Var	30,00±2,16	t=2,08, p=0,04	27,81±2,13	t=0,31, p=0,76
Yok	26,90±2,90	t=2,71, p=0,06	27,49±3,33	t=0,42, p=0,68

* Katılımcıların öğrenim gördüğü diğer fakülteler (Tablo 1)

**Katılımcıların nereli oldukları (Tablo 1)

*** Bağımsız gruplarda t test, ****One Way ANOVA

Tablo 6’te Yaşam Kalitesi Ölçeği (YKÖ) puan ortalamalarının fakülteye göre dağılımı verilmiştir. Yapılan Bağımsız Örnek t-Testi sonucunda, ülkelerine dönmeyi isteme açısından Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden “evet” ve “bilmiyorum” yanıtını verenler arasında YKÖ puan ortalamaları yönünden anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Diğer fakültelerde bulunan öğrenciler arasında, savaş nedeniyle ülkede bulunma durumu ile ailesiyle birlikte gelme zorunluluğu değişkenleri açısından YKÖ puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Ayrıca, diğer fakültelerdeki öğrencilerden 40-60 kg ağırlığında olanlar ile 81-100 kg ağırlığında olanlar ve 61-80 kg ağırlığında olanlar ile 81-100 kg ağırlığında olanlar arasında YKÖ puan ortalamaları yönünden istatistiksel olarak değerlendirildiğinde anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri arasında sağlık sorunu bulunanların YKÖ puan ortalamalarının istatistiksel

değerlendirme sonucu anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 7. Göçmen üniversite öğrencilerinde sağlık okuryazarlığı ölçeği ile yaşam kalitesi ölçeği korelasyonu

Ölçekler	Bilgiye erişim	Bilgileri anlama	Değer biçme değerlendirme	Uygulama kullanma	Sağlık okuryazarlığı ölçeği	Fiziksel işlevsellik	Fiziksel rol	Beden ağrısı	Genel sağlık	Enerji	Sosyal işlevsellik	Duygusal rol	Mental sağlık
Bilgileri anlama	r 0,571 p 0,000*	1											
Değer biçme değerlendirme	r 0,624 p 0,000*	0,791 0,000*	1										
Uygulama kullanma	r 0,532 p 0,000*	0,632 0,000*	0,782 0,000*	1									
Sağlık okuryazarlığı ölçeği	r 0,761 p 0,000*	0,886 0,000*	0,944 0,000*	0,846 0,000*	1								
Fiziksel işlevsellik	r -0,016 p 0,853	-0,070 0,416	-0,130 0,131	-0,107 0,216	-0,099 0,251	1							
Fiziksel rol	r -0,181 p 0,035*	-0,141 0,101	-0,198 0,021*	-0,176 0,040*	-0,200 0,019*	0,207 0,016*	1						
Beden ağrısı	r -0,040 p 0,645	-0,101 0,244	-0,044 0,611	0,033 0,701	-0,049 0,572	0,020 0,816	0,431 0,000*	1					
Genel sağlık	r -0,034 p 0,698	-0,003 0,972	-0,055 0,526	-0,089 0,302	-0,050 0,563	-0,079 0,360	0,408 0,000*	0,231 0,007*	1				
Enerji	r 0,099 p 0,252	0,148 0,087	0,062 0,473	-0,004 0,962	0,091 0,295	0,035 0,686	0,325 0,000*	0,168 0,051	0,600 0,000*	1			
Sosyal işlevsellik	r -0,223 p 0,010*	-0,208 0,016*	-0,244 0,004*	-0,168 0,053	-0,243 0,005*	-0,013 0,882	0,432 0,000*	0,293 0,001*	0,397 0,000*	0,297 0,000*	1		
Duygusal rol	r 0,310 p 0,000*	0,167 0,052	0,250 0,003*	0,313 0,000*	0,289 0,001*	0,223 0,009*	-0,067 0,438	0,029 0,739	-0,332 0,000*	-0,176 0,041*	-0,233 0,007*	1	
Mental sağlık	r -0,079 p 0,360	-0,070 0,419	-0,122 0,159	-0,118 0,170	-0,113 0,191	-0,055 0,522	0,290 0,001*	0,147 0,089	0,362 0,000*	0,264 0,002*	0,132 0,129	-0,129 0,135	1
Yaşam kalitesi ölçeği	r 0,029 p 0,739	-0,061 0,478	-0,087 0,312	-0,030 0,727	-0,052 0,546	0,395 0,000*	0,670 0,000*	0,446 0,000*	0,428 0,000*	0,430 0,000*	0,475 0,000*	0,344 0,000*	0,579 0,000*

*p<0,05; r: Korelasyon Katsayısı

Tablo 7’de sağlık okuryazarlığı ölçeğinin alt boyutları (bilgiye erişim, bilgileri anlama, değer biçme-değerlendirme, uygulama-kullanma) ile yaşam kalitesi ölçeği ve alt boyutları arasındaki Pearson korelasyon katsayıları (r) ve anlamlılık düzeyleri (p) verilmiştir. Sağlık okuryazarlığı alt boyutları arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır ($p<0,001$). Sağlık okuryazarlığı toplam puanı ile yaşam kalitesi toplam puanı arasında negatif yönde ancak anlamlı olmayan bir ilişki görülmüştür ($r=-0,052$; $p=0,546$). Yaşam kalitesi alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler tespit edilmiştir; özellikle fiziksel rol ile beden ağrısı ($r=0,431$; $p<0,001$), genel sağlık ile enerji ($r=0,600$; $p<0,001$) ve sosyal işlevsellik ile duygusal rol ($r=0,475$; $p<0,001$) değişkenleri arasında anlamlı korelasyonlar bulunmuştur.

Tablo 8: Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisine İlişkin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	SE	t	p	F	R ²
Sabit	27,225	1,801	15,116	0,000	0,366	0,003
Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	-0,011	0,018	-0,605	0,546		

* $p<0,05$; Bağımlı Değişken: Yaşam Kalitesi Ölçeği

Tablo 8’de yaşam kalitesi ölçeği bağımlı değişken, sağlık okuryazarlığı ölçeği ise bağımsız değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Sağlık okuryazarlığı ölçeği değişkeninin regresyon katsayısı (B) -0,011 olup, standart hatası 0,018 olarak belirlenmiştir. Bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,546$). Modelin açıklama gücünü gösteren R² değeri 0,003’tür. Elde edilen sonuçlara göre sağlık okuryazarlığı ölçeği yaşam kalitesi üzerindeki varyansın %0,03’ünü açıklamaktadır.

Tablo 9: Sağlık Bilimleri Fakültesinde Okuyan Göçmen Öğrencilerin Sağlık Okuryazarlığının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	SE	t	p	F	R ²
Sabit	24,501	2,910	8,419	0,000	0,179	0,003
Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	0,012	0,028	0,423	0,674		

* $p<0,05$; Bağımlı Değişken: Yaşam Kalitesi Ölçeği

Tablo 9’de, Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde öğrenim gören öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen regresyon analizine göre, sağlık okuryazarlığı düzeyinin yaşam kalitesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır ($\beta = 0,012$; $p > 0,05$). Modelin genel anlamlılık düzeyi de istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F = 0,179$; $p = 0,674$) ve açıklayıcılık düzeyi düşüktür ($R^2 = 0,003$).

Tablo 10: Diğer Fakültelerde Okuyan Göçmen Öğrencilerin Sağlık Okuryazarlığının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	SE	t	p	F	R ²
Sabit	28,514	2,368	12,043	0,000	0,745	0,010
Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	-0,020	0,023	-0,863	0,391		

* $p<0,05$; Bağımlı Değişken: Yaşam Kalitesi Ölçeği

Tablo 10’da Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan regresyon analizinde,

sağlık okuryazarlığı düzeyinin yaşam kalitesi üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\beta = -0,020$; $p = 0,391$). Modelin genel anlamlılık düzeyi de istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F = 0,745$; $p > 0,05$) ve modelin açıklayıcılığı düşüktür ($R^2 = 0,010$).

TARTIŞMA

Bu araştırmada göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığı (SOÖ) ve yaşam kalitesi (YKÖ) düzeyleri incelenmiş, elde edilen bulgular demografik ve göçle ilişkili çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmiştir. Bulgular, göçmen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinde uyruk, fakülte, göç etme nedeni, yaş, cinsiyet, boy ve kilo gibi faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca yaşam kalitesi puanlarının da benzer biçimde bazı sosyodemografik özelliklere göre anlamlı farklılık olduğu ve öğrencilerin hem sağlık bilgisine erişim ve kullanma becerilerinde hem de yaşam kalitelerinde farklılaşmalar olduğunu ortaya koymuştur. Bu bölümde edinilen sonuçlar katılımcı deneyimleri ve literatürle karşılaştırılarak tartışılmış, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuş ve bulguların olası nedenleri açıklanmıştır.

Araştırmada, sağlık bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin sağlık okuryazarlığı (SOÖ) puanlarının, diğer fakültelere göre anlamlı biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, Apak vd. (2024) tarafından Suriyeli üniversite öğrencileriyle yürütülen çalışmada, sağlık okuryazarlığı düzeyinin öğrencilerin yaşam kalitesini anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin özellikle sağlık eğitimi alan bireylerde daha belirgin olduğu saptanmıştır.

Ayrıca, Sentell ve Braun (2012), ABD'de yürüttükleri çalışmada, sağlık okuryazarlığı düzeyi düşük bireylerin çoğunlukla sağlık dışı alanlarda eğitim almış kişiler olduğunu belirtmiş; eğitim düzeyinin yanı sıra, alınan eğitimin içeriği ve alanının da sağlık bilgisi kullanımında belirleyici olduğunu vurgulamışlardır. Öte yandan, Ying vd. (2025), sağlık bilgisine erişim yetkinliği yüksek olan öğrencilerin, COVID-19 sürecinde daha düşük psikolojik stres yaşadıklarını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, sağlık bilimleri fakültelerinde sunulan eğitimin, öğrencilerin sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişmesinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir.

Araştırmada, Suriyeli öğrencilerin sağlık okuryazarlığı (SOÖ) puan ortalamalarının diğer uyruklu öğrencilere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu durum, öncelikle dil bariyeri, sosyoekonomik yetersizlikler ve Türkiye'deki sağlık sistemine yabancılik gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Nitekim Apak vd. (2024), Suriyeli üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin, diğer yabancı uyruklu öğrencilere göre anlamlı şekilde daha düşük olduğunu rapor etmiş; temel nedenler arasında dil sorunu, bilgiye erişim eksikliği ve hizmet kullanımında yaşanan belirsizlikleri sıralamıştır. Benzer şekilde, Boduroğlu (2025) çalışmasında da Suriyeli öğrencilerin hem akademik hem de sosyal yaşamda çeşitli uyum sorunları yaşadığı ve bunun sağlık hizmetlerine erişim davranışlarını da etkilediği ifade edilmiştir. Ayrıca, dil yeterliliği ile sağlık okuryazarlığı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koyan Sentell ve Braun (2012) bulguları, bu durumu evrensel düzeyde de desteklemektedir. Sonuç olarak, Suriyeli öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin düşük

olması, hem bireysel hem de toplumsal sağlık açısından önemli bir risk faktörüne işaret etmektedir.

Göç etme nedeni sağlık okuryazarlığında belirleyici bir faktör olarak öne çıkmıştır. Araştırmada eğitim için gelen öğrencilerin SOÖ puanlarının, savaş gibi zorunlu nedenlerle göç edenlere kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bu bulgu, gönüllü göç eden öğrencilerin daha yüksek motivasyon, bilinçli tercih ve uyum süreçlerine sahip olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Apak vd. (2024), eğitim amacıyla göç eden Suriyeli üniversite öğrencilerinin sağlık bilgisi düzeylerinin zorunlu göç edenlere göre daha yüksek olduğunu rapor ederek bu bulguyu desteklemiştir.

Araştırmada 26–49 yaş grubundaki öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin 17–25 yaş grubuna göre daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Yaş ilerledikçe kişilerin sağlık deneyimlerinin artması, kronik hastalık risklerinin yükselmesi ve sağlık hizmetlerine daha sık başvurmaları bu bulgunun açıklamaları arasında yer almaktadır. Cevik ve Kayabek (2022) de benzer şekilde, orta yaş grubundaki bireylerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin gençlere kıyasla daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Araştırmada özellikle kilo değişkeninin sağlık okuryazarlığı ile ilişkili olduğu görülmüştür. 61–80 kg aralığındaki öğrencilerin, 81–100 kg aralığındaki öğrencilere kıyasla daha yüksek SOÖ puanına sahip olması, obezite riskinin sağlık bilgisiyle bağlantılı olabileceğini göstermektedir. Fazla kilonun bireylerde sağlıkla ilgili kaygıyı artırması, sağlık hizmetlerine başvuru ve bilgi arayışını da etkileyebilir. Literatürde kilo durumunun sağlık algısı ve sağlık davranışlarıyla ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Cevik ve Kayabek, 2022).

Araştırmada, ülkelere dönmek isteyen öğrencilerin yaşam kalitesi puanlarının, dönmek istemeyenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, bireylerin geleceğe dair umut ve beklentilerinin, yaşam kalitesi algısını doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir. Apak vd. (2024), benzer şekilde, gelecek planı net olan öğrencilerin yaşam doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve özellikle ülkelere dönmeyi hedefleyen bireylerin daha organize bir yaşam algısına sahip olduğunu vurgulamıştır. Boduroğlu (2025) çalışmasında da, ülkelere dönme eğiliminde olan öğrencilerin, akademik ve sosyal hayata tam entegrasyon sağlamasalar bile, psikososyal açıdan daha güçlü bir yaşam dengesi kurdukları belirtilmiştir. Ayrıca Ying vd. (2025), COVID sonrası dönemde Çinli öğrenciler arasında yapılan bir çalışmada, ülkesine dönmeyi hedefleyen öğrencilerde depresyon düzeylerinin düşük, yaşam kalitesi puanlarının yüksek olduğunu bildirmiştir.

Göç etme nedenine göre incelendiğinde, eğitim veya çalışma amacıyla gelen öğrencilerin, savaş gibi zorunlu nedenle gelenlerle karşılaştırıldığında yaşam kalitelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, gönüllü göçün bireylerin uyum süreçlerini kolaylaştırmasıyla açıklanabilir. Apak vd. (2024) da gönüllü göç eden öğrencilerin yaşam kalitelerinin daha yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir.

Boy ve kilo değişkenleri yaşam kalitesi üzerinde anlamlı etkiye sahiptir. Boyu 150–160 cm aralığında olan öğrencilerin yaşam kalitesi puanlarının 171–180 cm aralığındakilere göre daha düşük olması, beden imajı ve sosyal etkileşimlerle ilişkilendirilebilir. Kilo açısından ise

40–60 kg grubunun, 81–100 kg grubuna oranla daha yüksek düzeyde yaşam kalitesi puanına sahip olması dikkat çekicidir. Bu bulgu, fazla kilonun yaşam kalite düzeyini hem fiziksel sağlık hem de psikolojik algılar açısından olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Literatürde de benzer şekilde obezitenin yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Cevik ve Kayabek, 2022).

Araştırmada, tedavi gerektiren bir sağlık sorunu yaşayan öğrencilerin yaşam kalitesi puanlarının diğer öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, bireyin fiziksel sağlık durumunun yaşam kalitesinin temel belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir. Sağlık problemleri, yalnızca fiziksel işlevselliği değil, aynı zamanda bireyin günlük yaşam aktivitelerine katılımını, sosyal ilişkilerini ve psikolojik dayanıklılığını da doğrudan etkilemektedir. Apak vd. (2024) tarafından yapılan araştırmada da, sağlık sorunu yaşayan üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi düzeylerinin ve öz yeterliliklerinin anlamlı düzeyde düşük olduğu ortaya konmuştur. Aynı çalışmada, sağlık sorunlarının öğrencilerin hem akademik başarılarını hem de sosyal uyum düzeylerini olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Sentell ve Braun (2012), kronik hastalıkları olan göçmen bireylerde yaşam kalitesi düzeylerinin düşük olduğunu, bunun özellikle sınırlı sosyal destek, dil engeli ve yetersiz sağlık sistemine erişimle daha da kötüleştiğini belirtmiştir. Ying vd. (2025) ise, sağlık sorunu yaşayan uluslararası öğrencilerin sosyal izolasyon riskiyle daha fazla karşılaştığını ve bu durumun psikolojik iyi oluşlarını zedelediğini ifade etmişlerdir. Özellikle göçmen üniversite öğrencilerinin kültürel uyum programlarına dahil edilmeleri gerekmektedir. Ayrıca göçmen öğrencilerin sağlık hizmeti almasını kolaylaştırıcı bilgilendirmeler planlanabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, göçmen üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığı (SOÖ) ve yaşam kalitesi (YKÖ) düzeylerini inceleyerek bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ve sosyodemografik değişkenlere göre farklılaşmalarını ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, şu şekilde özetlenebilir :

- Sağlık okuryazarlığı puanları uyruk, göç nedeni, fakülte ve yaşa göre değişmektedir.
- Diğer fakültelerde sağlık okuryazarlığı, Türkiye’de bulunma süresine göre farklılık göstermektedir.
- Türkiye’de 1 yıldan az kalan öğrencilerin sağlık okuryazarlığı puanları daha yüksektir.
- Eğitim amacıyla gelen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı puanları diğer göç nedenlerine göre daha yüksektir.
- Çalışmak için gelen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı puanları savaş nedeniyle gelenlerden daha yüksektir.
- Savaş nedeniyle gelen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı puanları, ailesiyle gelenlerden yüksektir.
- Diğer uyruklularda Türkiye’de bulunma süresine göre sağlık okuryazarlığı anlamlı şekilde değişmektedir.

- Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri arasında sağlık sorunu olan öğrencilerin yaşam kalitesi puanları daha yüksektir.
- Suriyeli öğrencilerde yaşam kalitesi, ülkelerine dönme niyetine, göç nedenine, göre değişmektedir.
- Sağlık okuryazarlığı düzeyinin yaşam kalitesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu araştırmanın sonuçları göçmen öğrencilerin sağlık bilgi düzeyleri ve yaşam kalitelerinin yalnızca bireysel faktörlerle değil, aynı zamanda göç deneyimlerinin niteliği, kültürel uyum süreçleri, sosyoekonomik koşullar ve sağlık hizmetlerine erişimle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda aşağıdaki öneriler hazırlanmıştır:

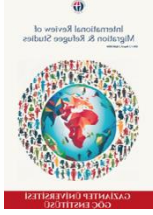
- Göçmen üniversite öğrencilerinde psikolojik danışmanlık, travma sonrası destek ve uyum programları yaygınlaştırılmalıdır.
- Üniversitelerde düzenli sağlık okuryazarlığı eğitimleri verilmelidir. Eğitimler görsel materyaller, dijital platformlar ve uygulamalı etkinlikler aracılığıyla desteklenebilir.
- Sağlıkla ilgili bilgilendirici broşürler, videolar ve rehberlik hizmetleri birden fazla dilde hazırlanmalıdır.
- Yeni gelen göçmen öğrenciler için sağlık sistemini tanıtan ve üniversitedeki sağlık hizmetlerini açıklayan oryantasyon programları düzenlenmelidir.
- Üniversiteler, göçmen öğrencilere yönelik düzenli sağlık taramaları yapmalı, özellikle kronik hastalığı olan göçmen öğrenciler için danışmanlık hizmetleri sunmalıdır.
- Sağlık bilimleri dışındaki fakültelerde eğitim alan göçmen öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düşük olduğundan, ders dışı seminerler ve bilgilendirme oturumları planlanarak farkındalık artırılmalıdır.
- Göçmen öğrencilerin sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaşılan bürokratik engeller azaltılmalı, sigorta kapsamı genişletilmelidir.
- Türkiye genelinde farklı üniversitelerde ve daha geniş kapsamlı örneklem gruplarıyla benzer çalışmalar yürütülmelidir.

Kaynakça

- Akyüz, H., Yaşartürk, F., Aydın, İ., Zorba, E., & Türkmen, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 3(Special Issue) 253-262.
- Altuğ, F., Yağcı, N., Kitiş, A., Büker, N., & Cavlak, U. (2009). Evde yaşayan yaşlılarda yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 48–60.
- American Medical Association, A. H. C. O. T. C. O. S. A. (1999). Health literacy: report of the Council on Scientific Affairs. *Jama*, 281(6), 552-557.
- Apak, H., Yiğitalp, G., & Tatlıcioğlu, O. (2024). The effect of health literacy and self-efficacy levels of Syrian refugee university students on quality of life. *Journal of Public Health. Advance online publication*. 33(12), 2543-2550

- <https://doi.org/10.1007/s10389-024-02016-1>
- Aras., Z. ve Temel Bayık A. Sağlık okuryazarlığı ölçeği'nin türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* (2017): 85-94.
- Arredondo, P., Gallardo-Cooper, M., Delgado-Romero, E. A., & Zapata, A. L. (2014). *Culturally responsive counseling with Latinas/os*. John Wiley & Sons.
- Aslan, E. C. (2024). *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye yapılan göçler* (Doktora tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Aydın, E. (2023). *Review of the book Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri* (Hein de Haas, Stephen Castles & Mark J. Miller). *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 3(2), 273–275.
- Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., & Crotty, K. (2011). Low health literacy and health outcomes: An updated systematic review. *Annals of Internal Medicine*, 155(2), 97–107.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712.
- Boduroğlu, G. (2025). Uluslararası öğrencilerin akademik ve sosyal hayata uyum sorunlarının incelenmesi: Çorum ili örneği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 81–97.
- Boylu, A. A., & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi göstergeleri üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 85–108.
- Cevik, C., & Kayabek, İ. (2022). Health literacy and quality of life among people in semi-urban and urban areas. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 56, e20210495. <https://doi.org/10.1590/1980-220X-REEUSP-2021-0495>
- Çelik, Ç., & İçduygu, A. (2019). Schools and refugee children: The case of Syrians in Turkey. *International Migration*, 57(2), 253–267.
- de Wit, L., Fenenga, C., Giammarchi, C., di Furia, L., Hutter, I., de Winter, A. F., & Rechel, B. (2017). Health literacy in Europe: Comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU). *The European Journal of Public Health*, 25(6), 1053–1058.
- Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 132–143.
- HLS-EU Consortium. (2012). *Comparative report on health literacy in eight EU member states*. Ludwig Boltzmann Institute.
- International Organization for Migration. (2023). *World migration report 2023*. <https://worldmigrationreport.iom.int/>
- İçduygu, A., ve Özçürümez, S. (2022). *Zorunlu göç deneyimi ve toplumsal bütünleşme: Kavramlar, modeller ve uygulamalar ile Türkiye* (2. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health promotion international*, 15(3), 259-267.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *International migration outlook 2023*. <https://www.oecd.org>
- Özçetin, S. (2013). *Yükseköğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal uyumlarını etkileyen etmenler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayah, F., Williams, B., & Johnson, J. A. (2013). An integrated model of health literacy using diabetes as an exemplar. *Canadian Journal of Diabetes*, 37(1), 27–31.
- Sentell, T., & Braun, K. L. (2012). Low health literacy in Asians, Latinos and other groups.

- Journal of Health Communication*, 17(3), 82–99.
- Simonds, S. K. (1974). Health education as social policy. *Health Education Monographs*, 2(Suppl. 1), 1–25.
- Soylu, C., ve Kütük, B. (2022). SF-12 Yaşam Kalitesi Ölçeği'nin Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 33(2), 108–117.
<https://doi.org/10.5080/u25700>
- Sørensen, K., Pelikan, J. M., Röthlin, F., Ganahl, K., Slonska, Z., Doyle, G., & Brand, H. (2015). Health literacy in Europe. *European Journal of Public Health*, 25(6), 1053–1058.
- Ware, J. E., Kosinski, M., & Keller, S. D. (1995). SF-12: *How to score the SF-12 physical and mental health summary scales*. The Health Institute, New England Medical Center.
- World Health Organization. (1997). WHOQOL: *Measuring quality of life*. World Health Organization
- World Health Organization. (1998). *Health promotion glossary*. World Health Organization
- World Health Organization. (2016). *Health literacy toolkit for low- and middle-income countries*. <https://iris.who.int/>
- World Health Organization. (2019). WHOQOL: *Measuring quality of life*.
<https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/>
- World Health Organization. (2022). *World report on the health of refugees and migrants*.
<https://www.who.int/publications/i/item/9789240054462>
- Yaran, M., Ağaoğlu, S., & Tural, E. (2017). Spor alışkanlığı olan ve olmayan üniversite öğrencilerinde uyku ve yaşam kalitesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 5(2), 73–78.
- Ying, Z., Kondo, A., & Piao, M. (2025). Mental Health Challenges among Chinese International Students during COVID-19: A Systematic Review and Meta-Analysis of Depression and Anxiety. *Journal of International Students*, 15(8), 209-230.

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

İkamet İzninin Sona Erme Halleri: Geri Alma, Kaldırma, İptal ve Diğerleri

Termination Cases of the Residence Permit: Withdrawal, Annulment, Cancellation, and Others

Alper SOYLU^{a*}

^a Göç Uzmanı, Göç İdaresi Başkanlığı Yabancılar Genel Müdürlüğü, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-2311-5252

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Eylül 2025

Kabul tarihi: 16 Ocak 2026

Anahtar Kelimeler:

İkamet İzni,
İptal, Sona Erme,
Geri Alma,
Kaldırma

ÖZ

Yabancıların Türkiye’de vize süresini aşan düzenli kalışları için sahip olmaları gereken ikamet izninin sona erme halleri, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) “iptal, ret ve uzatılmama” şeklinde düzenlenmiştir. İkamet izninin sona ermesine bağlı olarak “sınır dışı etme, giriş yasağı uygulanması, artırılmış harç tahsili ve ikamet süresinde kesinti” gibi çeşitli hukuki ve idari sonuçlar doğabilmektedir. Bu sonuçların hukuki süreç, sonuç ve etkileri ise sona erme sebebine ve haline bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Bu makalede, sui generis bir idari işlem olan ikamet izninin sona erme hallerinin, YUKK’ta sayılanlarla sınırlı olmadığı ve idari işlemlerin sona erme yaklaşımları çerçevesinde farklı kategorilere ayrıldığı ortaya konulmuştur. Bu kapsamda YUKK’taki sona erme halleri ile idari işlemlerin sona erme halleri mevzuat ve literatür çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş; Türk göç hukukunda hukuki belirliliğin ve yabancıların hukuki güvenliğinin artırılması için mevcut düzenlemelerde açıklığa kavuşturulması gereken hususlar belirtilmiştir. Sonuç olarak, ikamet izninin sona erme hallerini gösteren karşılaştırmalı bir tablo literatüre katkı olarak sunulmuş ve ikamet izninin tüm sona erme hallerinin, hem uygulayıcılar hem de yabancılar açısından “idarenin yetkileri, yabancıların hakları, işlemlerin hukuki ve mali etkileri” bakımından açık ve öngörülebilir bir şekilde düzenlenmesi ihtiyacı vurgulanmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 30, 2025

Accepted: January 16, 2025

Keywords:

Residence Permit,
Cancellation,
Termination,
Withdrawal,
Annulment

ABSTRACT

The cases for the termination of the residence permit that foreigners must hold for regular stay in Türkiye beyond the visa period are regulated as “cancellation, refusal, and non-extension” in the Law on Foreigners and International Protection (LFIP). Various legal and administrative consequences may arise from the termination of the residence permit, such as “deportation, imposition of an entry ban, collection of increased fees, and interruption of residence periods.” The legal procedures, consequences, and effects of these outcomes may vary depending on the reason and case of termination. This article demonstrates that the termination cases of the residence permit, constituting a sui generis administrative act, are not limited to those listed in the LFIP, and that they fall into different categories within the framework of the theory of termination of administrative acts. In this regard, the termination cases under the LFIP and those under the general theory of termination of administrative acts are examined comparatively within the scope of legislation and literature; and the issues that require clarification in the current regulations are identified in order to enhance legal certainty in Turkish migration law and to strengthen the legal security of foreigners. Consequently, a comparative table demonstrating the termination cases of the residence permit has been presented as a contribution to the literature, and the need for all termination cases of the residence permit to be regulated in a clear and foreseeable manner, “in terms of the powers of the administration, the rights of foreigners, and the legal and financial effects of the procedures”, has been emphasized for both practitioners and foreigners.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: alper.soylu66@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Foreigners who are not bound to the Republic of Türkiye by the tie of citizenship must possess a visa, residence permit, work permit or exemption, a Blue Card, a Turquoise Card, or other permits or documents that provide a legal status recognized by international agreements in order to lawfully (regularly) stay in our country. The aforementioned permits and documents, with respect to the foreigner to whom they grant status, are generally addressed within the framework of the primary law on foreigners, namely the Law on Foreigners and International Protection (LFIP, Law No. 6458, dated 04.04.2013), in matters such as entry into the country, duration of stay, exit from the country, rights and obligations. For this reason, in order to determine the circumstances under which residence permits terminate, reference must also be made to the LFIP and its secondary legislation.

When examined within the axis of legislation and practice, it has been observed that the termination of residence permits results in various legal and administrative consequences such as deportation, entry ban, obligation to pay an increased fee, falling into the status of irregular migrant, or experiencing an interruption in the period of residence. These have revealed the necessity of examining, in detail, both the termination grounds explicitly regulated in the LFIP and those other termination grounds, the legal existence of which is accepted even if not regulated in the legislation, from the perspectives of foreigners law and administrative law, given that the residence permit is a *sui generis* administrative act. Moreover, when evaluated with a process-oriented approach, although the termination of the residence permit constitutes the final stage of the process, this issue is regarded as a matter that must primarily be clarified in terms of legal certainty concerning the powers of the administration, the rights of foreigners, and the legal effects of the processes. This has also been the main motivating factor in selecting this subject as the first topic of the planned academic studies.

Within the scope of the study, while examining migration legislation, the analysis proceeded primarily within the framework of the LFIP and the Regulation on the Implementation of the Law on Foreigners and International Protection (LFIPIR), which contain provisions related to residence permits, while other legislation was also included insofar as it was relevant to residence permits. The reason why the LFIP occupies a central position in the analysis is that, after 2013, most legislation containing provisions concerning foreigners has been revised, repealed, or enacted in conformity with the LFIP.

For the purposes of the research, in addition to the relevant legislation, literature, informative institutional websites, and statistics were examined; test entries as a user were made to relevant applications during the study; and observations from study visits conducted at various times in relation to the implementation of residence permit procedures were also utilized.

The limitations of the research included the lack of access to classified guidelines, circulars, and instructions - regulatory administrative acts which are thought to be influential in practice regarding the termination of residence permits; the insufficiency of information regarding the working principles and processes of residence permit technologies; and the lack of access to detailed statistics.

With the determination of the purpose, method, and limitations, the study addressed the termination of residence permits under three main headings: first, setting forth the conceptual framework of the residence permit; second, examining the grounds for termination of residence permits within the scope of the LFIP; and finally, scrutinizing the termination of residence permits as an administrative act within the scope of administrative law (such as annulment, withdrawal, amendment, correction, disappearance of the subject matter or party, expiration of period, waiver, annulment by court).

Within the scope of the study, transforming all termination grounds into a comparative table across parameters such as procedure, fee, notification, regulation in legislation, and effect on the foreigner has also been regarded as a significant output of the research.

Giriş

İkamet izni, 4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) “ikamet” başlıklı ikinci bölümde 19 ile 49’uncu maddeler arasında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. İkamet izni, ikamet izninden muaf olanlar dışında, Türkiye’de vizenin veya vize muafiyetinin kendisine sağladığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancılara verilen izin (YUKK, 2013, md. 19) olup ikamet etme hakkını içkindir. Diğer bir deyişle ikamet izni, aslında vize süresinin uzatılması işlevi görmektedir (Asar, 2025, s. 88).

YUKK’a göre ikamet izinleri konsolosluklardan alınabilecekse de, hâlihazırda bu uygulamaya geçilmemiş olup 17 Mart 2016 tarihli ve 29656 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (YUKKUY) uyarınca başvurular valilik bünyesinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü (İGİM) tarafından alınmakta, değerlendirilmekte ve sonuçlandırılmaktadır (geçici md. 1/1). Mevzuata göre konsolosluklardan alınan ikamet izinleri, kural olarak altı ay içinde kullanılmaya başlanmadığında geçerliliğini kaybedecektir (YUKK, 2013, md. 19); ancak ülke içinden verilen izinlerde böyle bir süre sınırı doğal olarak bulunmamaktadır (A. Soylu, 2025b, s. 247).

İkamet izni, kişinin YUKK’ta öngörülen şartları sağlaması ve talep etmesi halinde valilikler (YUKK, 2013, md. 21 ve 22) tarafından verilmektedir. İkamet izni başvuruları yabancı tarafından bizzat yapılabileceği gibi yabancının yasal temsilcisi ya da avukatı aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 21/4). YUKK’ta 2016 yılında yapılan değişiklikle ikamet izni başvurularının yetkili aracı kurumlar tarafından da yapılabileceği düzenlenmiş olup bu konuda 2021 yılında İkamet İzni İşlemlerinin Yürütülmesine Dair Yetkili Aracı Kurumlar Yönetmeliği de çıkarılmış ancak henüz uygulama başlamamıştır. Yetkili aracı kurumlar yerine noterler üzerinden bazı başvuruların alınmasına başlandığı ise bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b).

YUKK’ta ikamet izni, “Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesi” (md. 3/1-j) şeklinde tanımlanmaktaysa da YUKKUY’da daha isabetli bir yaklaşımla “yabancılara Türkiye’de kalma hakkı veren izni” (md. 3/1-k) şeklinde tanımlanmıştır. Buradan hareketle ikamet izni ile ikamet izni belgesinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. İkamet izni, yabancının Türkiye’de ikamet edebilmesi için idari makamlarca verilen ikamet etme hakkını içkin bir izin iken; ikamet izni belgesi bu hakkın bulunduğunu, iznin türünü ve süresini gösterir (YUKKUY, 2016, md. 23) değerli bir kâğıttır (Değerli Kağıtlar Kanunu, 1963, md. 1) ve hakkın bulunduğu karine teşkil eder. Diğer bir deyişle yabancının geçerli bir ikamet izni belgesine sahip olması, onun Türkiye’de devam eden bir ikamet izni olduğuna karinedir. İkamet etme hakkı ise, doğrudan ikamet izni belgesinin üretilmesine veya varlığına bağlı değildir; hak idari makamlarca (valilik) yabancıya tanındığı anda geçerlilik kazanır ve kullanılabilir. Kaybolması, çalınması, hatalı olması veya yıpranması hallerinde ikamet izni belgesi yeniden düzenlenir. Bu durumlar ikamet iznini sona erdirmez, sadece belgenin yeniden düzenlenmesini

gerektirir (A. Soylu, 2025a, s. 166). Örneğin, ikamet izni belgesini kaybeden bir yabancı için sadece ikamet izninin bulunduğunu gösterir belgeden mahrumiyet söz konusudur (YUKKUY, 2016, md. 23/4), çünkü yabancının ülkemizde ikamet etme hakkını içkin ikamet izni, fiziken ikamet izni belgesine sahip olmasa da devam etmektedir (A. Soylu, 2017b, s. 8).

İkamet izni, verildiği süre zarfında geçerli olup uzatılmaması halinde herhangi bir idari işleme gerek olmaksızın kendiliğinden sonra ermektedir, çünkü uzatma işlemi için yabancının aktif bir başvuru eylemine (YUKKUY, 2016, md. 21/5) ihtiyaç duyulmakta olup süresi biten iznin uzatılmaması ve yabancının ülkemizde ikamete devamı halinde kabul edilebilir bir mazereti de bulunmuyorsa sınır dışı edileceği (YUKK, 2013, md. 54/1-g) açıktır. Dolayısıyla ikamet izni, vatandaşlığın aksine ülkemizde mutlak bir kalış hakkı sağlamamakta, YUKK'ta sayılan durumların gerçekleşmesi halinde sağladığı haklar kısıtlanabilmekte ve hatta izin iptal edilebilmektedir. Buradan hareketle ikamet izinlerinin sona erme halleri mevzuat ve uygulama ekseninde incelendiğinde de sınır dışı edilme, ülkeye giriş yasağı, artırımlı harç ödenmesi zorunluluğu, düzensiz göçmen statüsüne düşme veya ikamet süresinde kesinti yaşanması gibi çeşitli hukuki ve idari sonuçların doğduğu görülmektedir. Bunlar da, *sui generis* (kendine özgü) bir idari işlem niteliğinde olan ikamet izninin, YUKK'ta açıkça düzenlenen ve mevzuatta yer almasa dahi hukuki varlığı kabul edilen diğer sona erme hallerinin, yabancılar hukuku ve idare hukuku perspektifinden ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu itibarla çalışmanın hazırlanması sürecinde göç yönetimindeki ilgili mevzuatın yanı sıra literatür, bilgilendirici kurumsal web siteleri ve erişilebilen istatistikler çalışmaya konu edilmiştir. Ayrıca kavramsal çerçeve ortaya konulduktan sonra, idare hukuku bağlamında ikamet izninin sona erme halleri karşılaştırmalı incelenmiş ve YUKK kapsamında sona erme nedenleri ele alınmıştır. Tüm sona erme hallerinin işlem, harç, tebliğ, mevzuatta düzenlenme ve yabancıya etkisi gibi parametreler üzerinden karşılaştırmalı bir tabloya dönüştürülmesi de literatüre çalışmanın önemli bir katkısıdır. Son olarak ikamet izninin sona ermesi süreç odaklı bir yaklaşımla değerlendirildiğinde sürecin son aşamasını teşkil etse de bu konu idarenin yetkileri, yabancıların hakları ve süreçlerin hukuki etkileri açısından öncelikli olarak hukuki belirliliğe kavuşturulması gereken bir mesele olarak görülmektedir.

1. Sui Generis Bir İdari İşlem Olarak İkamet İzni

İdari işlem veya idarenin işlemi, en genel tanımıyla idarenin hukuki sonuç doğurmaya yönelik irade açıklamasıdır (Gözler, 2009, s. 615); diğer bir deyişle idare fonksiyonun yerine getirilmesi için yapılan kamu hukuku işlemleridir (Günday, 2015, s. 121). İdarenin yaptığı her işlemi ise idari işlem olarak nitelendirmek mümkün olmadığından idarenin işlemleri deyimi daha geniş kapsamlı kabul edilmektedir. Bu kapsamda idarenin tüzel kişiliğinden kaynaklanan hak ehliyetine dayanarak yaptığı sözleşmeler idarenin işlemlerinden olmakla birlikte, idari işlem sayılmamaktadır (Günday, 2015, s. 121).

İdare kural olarak ileriye etkili işlemler tesis etmektedir ve ceza hukukundaki gibi anayasal bir koruma bulmasa da işlemler kural olarak geriye yürümemektedir. İkamet izni verilmesi de bir idari işlemdir (A. Soylu, 2017b, s. 132) ve bu yüzden idare hukukunda görülen idari işlemlerin türlerine, özelliklerine ve sona erme hallerine ilişkin hususlar uygun düştüğü ölçüde bir yabancılar hukuku enstrümanı olan ikamet izinlerine de uygulanabilmektedir. İkamet izninin verilmesinde irade açıklaması valiliklerce valilik onayı şeklinde gerçekleşmekte ve hukuki sonuç da yabancıya açıklanan iradeye uygun süre zarfında ülkede kalabilmesi olarak gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle yabancı ikamet izni almakla ülkemizde düzenli olarak kalabilecek bir statüye sahip olmaktadır.

İdari işlemlerin sahip olduğu kabul edilen “tek yanlılık (Günday, 2015, s. 123), icraîlik, resen icra edilebilirlik ve hukuka uygunluk karinesinden yararlanma” (Gözler, 2009, s. 672; Günday, 2015, s. 123) özellikleri ikamet izinleri için de geçerlidir.

İkamet izni, kural olarak yabancıya talebi üzerine düzenlense de bu ikamet izni işlemini idari sözleşmeler gibi iki yanlı bir idari işlem (Gözler, 2009, s. 616) yapmamaktadır (Günday, 2015, s. 133). Aksine ikamet izni, yabancıya talebi üzerine tetiklenen ama belli kişi ve durumlara ilişkin (Günday, 2015, s. 122) olarak idarenin tek taraflı iradesi ile şekillenen bireysel idari işlemlerdendir.

İdari işlemlerin türlerine ilişkin yapılan şart/sübjektif, yapıcı/belirleyici, basit/karma/kollektif, yararlandırıcı/yükümlendirici işlem olmak gibi tasnifler bakımından da ikamet izinleri incelenebilir.

Şart/subjektif işlem tasnifine göre incelendiğinde ikamet izninin, belli bir kişiyi hukuk kurallarınca önceden düzenlenmiş bulunan nesnel ve kişilik dışı bir hukuki duruma (statüye) soktuğu veya böyle bir hukuki durumdan çıkardığı (Günday, 2015, s. 126-127) görüldüğünden şart işlem olduğu kabul edilebilir.

Yapıcı (inşai)/belirleyici işlemler tasnifine göre incelendiğinde ikamet izninin, belirli bir kişi hakkında yeni bir hukuki durum doğuran veya mevcut hukuki durumu değiştiren (veya kaldıran) bir işlem (Günday, 2015, s. 128) olduğundan yapıcı işlem olduğu kabul edilebilir. Ancak yapıcı bir işlem ile ikamet izni verilen yabancıya, artık ikamet etme hakkı bulunduğunu gösteren ve hakkın bulunduğu karene teşkil eden bir ikamet izni belgesi düzenlenmesi (A. Soylu, 2017a, s. 8, 2017b, s. 14) işlemi ise belirleyici idari işlemlerdendir.

Basit/karma/kollektif işlemler tasnifine göre incelendiğinde uzun dönem ve insani ikamet izni hariç diğer ikamet izni işlemlerinin, tek bir idarenin (valiliğin) iradesinin açıklanması ile meydana gelmesi (Günday, 2015, s. 128) hasebiyle basit idari işlem olduğu kabul edilebilir. Uzun dönem ve insani ikamet izinlerinin ise yabancı tarafından valiliğe yapılan başvuru sonrası alınan İçişleri Bakanının onayı üzerine valilik tarafından düzenlenmesi; diğer bir ifadeyle aynı yönde ve aynı konu ve amaca yönelik birden fazla iradenin bir sıra izlenerek

açıklanması sonucu meydana gelmesi (Günday, 2015, s. 129) hasebiyle karma işlemlerden olduğu kabul edilebilir.

İkamet izni başvuruları, olumlu ise ikamet izni düzenlenerek, olumsuz ise ret işlemi tesis ve tebliğ edilerek sonuçlandırıldığından zımni bir kabul veya ret işlemi bulunmamaktadır.

İkamet izni işlemi, ilgiliye bir yarar sağladığı (veya ilgilinin üzerindeki bir yükü ortadan kaldırdığı) (Günday, 2015, s. 132) görüldüğünden yararlandırıcı idari işlemlerdendir. Ancak ikamet izni verilmesi yabancıya bir hak sağlamakla beraber ikamet izni sahibi olmak yabancıya ülkede bulunma izni olduğu süre zarfında adres bildirme, sigorta yaptıрма, kalış için beyan ettiği amaca uygun yaşama gibi yükümlülükler de getirmektedir. Bu nedenle sadece yararlandırıcı bir işlem olmayıp kısmen yükümlendirici tarafları da bulunmaktadır.

İdari işlemler kural olarak ilgilinin herhangi bir talebine, rıza ve muvafakatine bağlı değildir. İsteğe bağlı olup olmamalarına göre tasnife (Gözler, 2009, s. 701-702) göre ise ikamet izni ancak ilgilinin bir talepte bulunması ile yapılabildiğinden isteğe bağlı olan işlemler (Günday, 2015, s. 133) içinde yer almaktadır. Doktrinde ilgilinin talebine bağlı işlemlerin hukuki niteliği önceleri idare ile yapılan sözleşme, iki yanlı idari işlem yani idari sözleşme olarak görülmekteyse de bugün bu işlemlerin tek yanlı işlemler oldukları kabul edilmektedir (Günday, 2015, s. 133). Görülmektedir ki yabancının talebi işlemin sebep unsurunu oluşturmakta, idarenin bu sebep unsuruna dayanarak açıklayacağı tek yanlı iradesi ile de işlem meydana gelmektedir. İdare, valilik kararı şeklinde gerçekleşen iradesini açıklamazsa sadece yabancının talepte bulunması sonucu ikamet izni düzenlenmemektedir.

İkamet izinlerine ilişkin işlemler, kural olarak yabancının yazılı başvuru şeklindeki aktif bir eylemi ile başlamakta olup idarenin resen harekete geçerek (talep olmaksızın) yabancıya ikamet izni vermesi şeklinde bir uygulama bulunmamaktadır.¹ Yine ikamet izni başvurusu yapılabilmesi için yabancıda fiil ehliyeti aranmaktadır, diğer bir deyişle yabancının ayırt etme gücüne sahip olması, ergin olması ve kısıtlı olmaması gerekmektedir. Buna göre çocukların tek başlarına YUKK'un yabancılar kısmında sayılan işlemlere başvuramayacakları açıktır. Ancak bu durumun YUKK'un yabancılar kısmı için tek istisnası "*çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda çocuk hakkında herhangi bir muvafakat, talep veya başvuru olmaksızın Kanun kapsamındaki iş ve işlemlerin*" idarece resen başlatabilmesi ve karara bağlanabilmesidir (YUKKUY, 2016, md. 122/1-ç). Buna göre çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda yabancı kimlik numarası verilmesi veya ikamet izni düzenlenmesi gibi işlemleri valilikler (İGİM), mahkeme tarafından çocuğa atanan vasinin kendilerinden talepte bulunmasını beklemeksizin yerine getirebilme imkânına sahiptirler (A. Soylu, 2017b, s. 147). Buradaki

¹ İnsan ticareti mağduru ikamet izni için idarenin mağdur tanımlama adımı sonrası resen ikamet izni düzenlemesine ise bir engel bulunmamaktadır. Yine de mağdurun kendi ülkesine dönme talebi de olabileceğinden her halükarda idareye yabancı adına işlem tesis edebilmek için bir yetki verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

ikamet izni işlemi de tek yanlı ve icrai, inşai, şart, basit, yararlandırııcı bir işlem olarak gerçekleşmiş olacaktır.

İdari işlemler tesis edilip icra edilmekle hukuki sonuçlarını doğurmakta ve sona ermeyi gerektiren nedenlerin gerçekleşmesi ile de sona ermektedirler (Zabunoğlu, 2012, s. 410). Yabancıya ikamet izni verilmesi şeklinde gerçekleşen idarenin işlemi de, bir idari işlem olduğundan (A. Soylu, 2017b, s. 232), idari işlemin sona erme hallerine uygun olarak sona erebilmelidir. İkamet izninin sona ermesinin zaman bakımından etkileri de ya geleceğe ya da hem geçmiş hem de geleceğe olabilir ve bunda da ikamet izninin sona erme türü önem arz etmektedir.

İkamet izninin yürürlüğü kural olarak yargı tarafından iptal edilmedikçe, idare tarafından sona erdirilmedikçe veya uzun dönem ikamet izni hariç belirlenen izin süresi dolmadıkça devam etmektedir. Bunun yanında maddi, hukuki veya fiili nedenler sebebiyle de ikamet izinleri sona ermektedir. İdari işlemlerin sona erme nedenleri doktrinde farklı sınıflandırmalar olsa da genel olarak idarenin iradesine bağlı olmayan nedenler (iptal, fiili nedenler, işlemin kendiliğinden sona ermesi) (Gözler, 2009, s. 1091-1095; Günday, 2015, s. 180-181; Zabunoğlu, 2012, s. 411) ve idarenin iradesine bağlı nedenler (kaldırma, değiştirme, düzeltme, geri alma) şeklinde yapılan tasnif (Günday, 2015, s. 180-181) bu çalışmada tercih edilmiş ve çalışma kapsamında ikamet izinlerine uygun düştüğü ölçüde bu sistematığe bağlı olarak sona erme halleri incelenmiştir.

2. Bir İdari İşlem Olarak İkamet İzninin Sona Erme Halleri

Bir idari işlem olan ikamet iznine ilişkin YUKK ve ikincil mevzuatında açıkça düzenlenmeyen geri alma, kaldırma, düzeltme, değiştirme, mahkemece iptal, konusuz kalma, ilgilinin ölümü veya sürenin dolması gibi sona erme halleri idare hukuku bağlamında bu başlık altında incelenmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve karşılaştırma yapılabilmesi için hazırlanan Tablo 1'de yer alan hususlar bu başlıkta ve devam eden başlıklarda detaylandırılmıştır. Mevcut mevzuatın sistematik yorumunda harçların iade edilemeyeceği görülmektedir (A. Soylu, 2025a, s. 164); ancak Tablo 1'de harçların iadesi konusunda, ikamet izni başvuru harcı ile süreye göre hesaplanan harcın ayrı ayrı düzenlendiği bir durum ön kabul edilerek iadeye olumlu bakılmıştır.

Tablo 1. İkamet İzinlerinin Sona Erme Halleri Tablosu

SONA ERME HALİ	Resen mi, talep üzerin e mi?	Sona erme için ayrıca idari işlem gerekir mi?	Kalan ikamet izni süresinin harcı talep üzerine iade edilmeli mi?	İkamet izni belge bedeli iade edilmeli mi?	Sona erdirmeye işlemi idarece tebliğ edilmeli mi?	YUKK'ta uygulanabileceği durumlar var mı?	YUKK veya YUKKU Y açık hüküm içeriyor mu?
KALDIRMA	Talep Üzerin e	Evet	Evet	Hayır	Evet	-Şartların yerine getirilememesi -Şartların ortadan kalkması -Veriliş amacı dışında izni sonradan kullanma -Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı alınması -Belirli süre yurt dışında bulunma -Öğrenimin sürdürülememesi	Hayır
GERİ ALMA	Talep Üzerin e	Evet	Evet	Hayır	Evet	-Veriliş amacı dışında izni başlangıçtan itibaren kullanma -Anlaşmalı evlilik -Başlangıçtan itibaren ciddi tehdit olma -Başlangıçtan itibaren şartların sağlanmamış olduğunun belirlenmesi -Mağdur olmadığının anlaşılması	Hayır
DEĞİŞTİRME	Talep Üzerin e	Evet	Hayır (Harçlar mahsup edilir.)	Hayır	Hayır	-İkamet izinleri arası geçiş	Kısmen (YUKK, 2013, md. 29/1)

SONA ERME HALİ	Resen mi, talep üzerin e mi?	Sona erme için ayrıca idari işlem gerekir mi?	Kalan ikamet izni süresinin harcı talep üzerine iade edilmeli mi?	İkamet izni belge bedeli iade edilmeli mi?	Sona erdirmeye işlemi idarece tebliğ edilmeli mi?	YUKK'ta uygulanabileceği durumlar var mı?	YUKK veya YUKKU Y açık hüküm içeriyor mu?
DÜZELTME	Resen/ Talep Üzerin e	Evet	Hayır (Aynı işlemlerle yeni süre verilmişse yeni harç tahsil edilir.)	Hayır (İdareden kaynaklı ise yeniden alınmaz.)	Evet	-Hatalı düzenlenen izindeki bilgilerin güncellenmesi	Kısmen (Sadece belgedeki hatalar için) (YUKKU Y, 2016, md. 23/4)
KISALTMA/ FERAGAT	Talep Üzerin e	Evet	Evet	Hayır	Evet	-Kısaltma	Evet (YUKKU Y, 2016, md. 23/5, 35 ve 36)
SÜRENİN DOLMASI	Resen	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	-	Hayır
KONUSUZ KALMA	Resen/ Talep Üzerin e	Evet. (Kurumsal yazılımlar arasında entegrasyon varsa hayır.)	Evet	Hayır	İşlem yapıldıysa evet.	-Vatandaşlık -Vatansızlık -Uluslararası Koruma Statüsü (Diğer mevzuatta yer alan yasal kalış statüleri)	Hayır
MAHKEME CE İPTAL	Talep Üzerin e	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	-	Hayır
ÖLÜM (İLGİLİSİZ KALMA)	Resen/ Talep Üzerin e	Evet. (Kurumsal yazılımlar arasında entegrasyon varsa hayır.)	Evet (Yasal mirasçılar tarafından başvuru üzerine)	Hayır	Hayır	-	Hayır

2.1. İdarenin iradesine bağlı olmayan nedenler

2.1.1. *İkamet izni süresinin dolması*

İkamet izni belgesinde düzenlenme tarihi, başlangıç tarihi ve bitiş tarihi gibi bilgiler yer almaktadır. İkamet izni belgesi üzerindeki başlangıç tarihi ve bitiş tarihi, ikamet izninin başlangıç ve bitiş tarihini; düzenleme tarihi ise ikamet izni belgesinin düzenlenme tarihini ifade etmektedir. İkamet izninin başlangıç tarihi ile düzenlenme tarihi her zaman denk gelmek zorunda değildir, çünkü yabancının başvurusu tamamlandıktan sonra valiliğin (İGİM'in) ikamet izni talebini sonuçlandırmak için doksan güne kadar süresi bulunmaktadır. Bu durumda da ikamet izninin düzenlenme tarihi, önceki iznin bitiş tarihinden veya talep/randevu tarihinden doksan güne kadar ileri olabilmektedir.

İkamet izni, üzerindeki bitiş tarihinin sona ermesi ile başkaca bir işleme gerek olmaksızın resen sonra erer. Yabancı, iznin bitiş tarihini geçirmeden ülkeden çıkış ya da ülkede kalacaksa uzatma başvurusu yapmalıdır. Aksi takdirde kabul edilebilir bir mazereti bulunmadıkça düzenli göçmen statüsünden düzensiz göçmen statüsüne geçecek, hakkında ikamet izni olmaksızın geçirdiği süreler için tahakkuk eden harcın bir kat fazlasıyla tahsili (müeyyide gibi) yoluna gidilecek ve ikamet izninin bitiş tarihinden itibaren on gün içinde çıkmaması halinde de artık hakkında sınır dışı etme kararı alınacaktır (YUKKUY, 2016, md. 52). Kanun koyucu burada kabul edilebilir mazeret sunulması halinde on güne kadar ihlali sınır dışı etme açısından tolere etmiştir; ancak, harçtan kanun değişikliği olmaksızın vazgeçilemeyeceği için, artırılmış harç her halükârda uygulanacaktır ve bu harcın da ödenmemesi halinde kişiye giriş yasağı uygulanması (YUKKUY, 2016, md. 8/1-c) söz konusu olabilecektir.

2.1.2. *Konunun kalmaması (vatandaşlık/vatansızlık/koruma statüsü kazanma)*

İkamet izni verilen yabancının uluslararası koruma, vatandaşlık ya da vatansızlık gibi başka bir statüye geçmesi/statü kazanması (konunun kalmaması) da ikamet iznini sona erdiren nedenlerdendir. Turkuaz kart, mavi kart sahibi ya da diplomatik misyon, uluslararası kuruluş personeli olmak gibi statü sağlayan diğer durumlar da konusuz kalmaya neden olabilmektedir.

Yabancının vatandaşlık kazanması veya başka bir vatansızlık ya da uluslararası koruma statüsüne geçmesi ikamet iznini otomatik olarak sona erdirmemektedir. Yabancının farklı saiklerle² ikamet izninin devam etmesini istemesi ihtimal dahilindedir. Bu nedenle bu durumda

² Bu durum özellikle çifte (çok) vatandaşlık durumlarında yabancı tarafından kullanılabilir, çünkü yabancı vatandaş olmakla Türk vatandaşı statüsüne geçmiş olsa da hala diğer ülke uyruğu nedeniyle pasaporta sahip olmakta ve ikamet iznini de bu yabancı statüsü hasebiyle kullanabilmektedir. Buradaki kullanımı kaynak ülkesinin vatandaşlığını koruması sebebiyle başka bir ülkede düzensiz göçmen olarak kalmadığını ispata yaramaktadır ki bazı ülkelerin vatandaşlarını diğer ülkelerde düzensiz göçmen olarak kalmaları halinde pasaportlarını kısıtlayarak kaynak ülkeden yurt dışına çıkmalarını

yabancıнын talebinin aranması gerektiği değerlendirilmektedir. Yabancıнын ve olmuşsa vatandaşın talebi üzerine vatandaşlığın veya başka statünün kazanılması tarihinden itibaren ya da kişinin talep edeceği ileri bir tarihten itibaren ikamet izni ileriye etkili olarak kaldırılabilir ancak geçmiş süreler diğer işlemler ve hesaplamalar yönünden hala etkisini korur.

Ayrıca MERNİS ile GöçNet gibi yönetim bilişim sistemleri (T. Soylu, 2017, s. 11) arasında iki yönlü veri akışı bulunan bir entegrasyon (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25) olmasından ötürü yabancıнын vatandaş olması halinde statü değişikliğinin otomatik olarak GöçNet'e (Kale Yazılım, 2019; Türkiye İstatistik Kurumu, 2024) de yansıtacağı hatta vatandaş olması hasebiyle yeni kimlik numarasının da görüleceği varsayılırsa, artık yabancı kimlik numarasının aktif olmayacağı dolayısıyla (yabancıнын talebi olmadan) yabancı kimlik numarasına bağlı ikamet izninin de artık aktif olmayacağı süreçsel bir yaklaşımla varsayılabilir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere yabancı farklı saiklerle ikamet izninin devam etmesini isteyebileceğinden, iş süreci yukarıdaki şekilde kurgulanmışsa değiştirilmesi ve yabancıнын talebine bağlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

2.1.3. İlgilinin kalmaması (ölümü)

İkamet izni verilen yabancıнын ölmesi, ilgilinin kalmaması sebebiyle ikamet iznini sona erdiren nedenlerdendir. Yabancıнын ölmesi halinde valilik durumdan haberdar olduğunda, ikamet izni hala geçerliyse, ikamet iznini sona erdiren olay/işlem tarihinden itibaren ikamet izninin sona erdirilmesi (kaldırılması) gerekmektedir. Bu durumda da kaldırma tarihine kadar olan süreler diğer işlemler yönünden geçerliliğini korumaktadır. Ancak ülkemizde ikamet izni almış bir yabancıнын, yabancılar kütüğüne (Nüfus Hizmetleri Kanunu, 2006, md. 8/1) kaydedildiği (Ekşi, 2014, s. 97) ve ölümü halinde de kişi kaydının kapatıldığı (Ekşi, 2014, s. 100; Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2019; Ölüm Olayları Talimatı, 2020; Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik, 2006, md. 8/1), dolayısıyla otomatik olarak GöçNet'ten de kaydının kapatılacağı, bu nedenle ikamet iznini iptal etmeye yönelik ayrıca bir işlem yapmaya gerek olmayacağı da değerlendirilmektedir. Bu durumda eğer idare tarafından işlem sona erdirilirse bu bir kaldırma; entegrasyon olduğu için statünün kapatılması (Ölüm Olayları Talimatı, 2020) ile kendiliğinden sona erecekse de resen sona erme olarak konu değerlendirilebilecektir. Bu konu iki kurum arasında veri paylaşımına ilişkin bir entegrasyonun (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25) var olduğu bilinerek ancak bu veri paylaşımında kişilerin durumlarının her iki sistemde de otomatik olarak kapatılıp kapatılmadığı bilinmeyerek ancak kapatıldığı varsayılarak idarenin iradesine bağlı olmayan nedenlerle sona erme olarak kabul edilmiş ve bu başlıkta ele alınmıştır.

Yabancınnn ölümü halinde ayrıca ikamet izninin başlangıcında talep edilen veya düzenlenen tüm süre için tahsil edilen harcın varsa kullanılmayan kısmının, yabancınnn yasal mirasçılarnı tarafından harç tahsiline yetkili vergi dairelerinden açıkça talep edilmesi gerektiğı aksi takdirde otomatik olarak iadeye konu olmayacağı; diğeryandan ikamet izni belgesinin düzenlenmiş olmakla tahsil edilen değerli kâğıt bedelini karşıladığından bahisle iade edilemeyeceğı değerlendirilmektedir.

2.1.4. Mahkeme tarafından iptal edilme

İptal ile sonuçlanan ve kişiler ile idare arasında çıkan uyuşmazlıkların konu edildiğı (Günday, 2015, s. 5) idari yargılama, Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri tarafından görev alanlarına giren uyuşmazlıkların, yazılı yargılama usulü ile evrak üzerinde inceleme yapılarak çözülmesi işi (İYUK, 1982, md. 1/2) olarak ifade edilebilmektedir.

İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup idari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler (İYUK, 1982, md. 2/2).

İdari dava türleri, idarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları ile idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davalarından müteşekkildir. Bu davalar tek başlarına, birlikte veya önce iptal sonra tam yargı davası şeklinde de açılabilir. Kanun koyucu “*menfaatleri ihlâl edilenler*” veya “*kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar*”a dava açabilme imkânı getirmiş, uyruk bazında bir kısıtlama getirmemiştir.

Dilekçeler ve savunmalar ile davalara ilişkin her türlü evrak, Danıştay veya ait olduğu mahkeme başkanlıklarına veya bunlara gönderilmek üzere idare veya vergi mahkemesi başkanlıklarına, idare veya vergi mahkemesi bulunmayan yerlerde büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde kalıp kalmadığına bakılmaksızın asliye hukuk hâkimliklerine veya yabancı memleketlerde Türk konsolosluklarına verilebilir (İYUK, 1982, md. 4/1).

Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay’da ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür (İYUK, 1982, md. 7/1). Kanun koyucu tarafından sınır dışı için yedi gün (YUKK, 2013, md. 53/3) veya uluslararası koruma işlemleri için on beş veya otuz gün gibi ikamet izinlerinin iptali için özel bir süre (YUKK, 2013, md. 80/1-ç) öngörülmediğinden, altmış günlük sürenin esas alınacağı açıktır.

İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi, düzeltilmesi veya yeni bir işlem yapılması (A. Soylu, 2017b, s. 237) üst

makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir (İYUK, 1982, md. 10/1). Otuz gün içinde idare tarafından bir cevap verilmezse talep reddedilmiş sayılır. Otuz günlük süre içinde idarece verilen cevap kesin değilse ilgili bu cevabı, isteminin reddi sayarak dava açabileceği gibi, kesin cevabı da bekleyebilir. Bu takdirde dava açma süresi işlemez. Ancak, bekleme süresi de başvuru tarihinden itibaren dört ayı geçemez. Dava açılmaması veya davanın süreden reddi hallerinde, otuz günlük sürenin bitmesinden sonra yetkili idari makamlarca cevap verilirse, cevabın tebliğinden itibaren altmış gün içinde dava açılabilir (İYUK, 1982, md. 10/2).

Genel olarak yabancılar tarafından ikamet izni başvurusunun reddi veya ikamet izninin uzatılmaması işlemlerine karşı dava açılmaktadır. Bir yabancıнын ikamet izninin iptali için dava açılması ise çok karşılaşılan bir durum olmamakla birlikte, yabancıya ikamet izni verilmesi hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından ötürü menfaatleri ihlal edilenlerce iptal davası açılması ve ikamet izninin hukuka aykırı bulunarak görevli yargı mercilerince iptal edilmesi, ikamet izninin valiliğin iradesi dışında geçmişe etkili olarak sonra ermesine yol açan hukuki bir neden olacak ve yukarıda bahsedilen usuller ikamet izninin iptali için açılacak davalarda da geçerli olacaktır.

Açılan bir iptal davası sonucu ikamet izni iptal edilen yabancıнын hukuka aykırılığın gerçekleşmesinde kusurunun bulunup bulunmadığı da idarece tespit edilmelidir. İptal kararı yabancıнын kusuruna dayanıyorsa ve sahip olduğu başka bir izin veya statü de yoksa, yabancıнын iptal edilen ikamet izninin başlangıcından itibaren ülkede düzensiz olarak bulunduğu kabul edilecek, kararı öğrenen idarece yabancıнын mevcut ihlal süreleri hesaplanacak ve yabancı tarafından bir kat artırımlı harç ödenmesi gerekecektir. Bu nedenle iptal nedeniyle yabancıya iadesi gereken daha önce ödenmiş harç ile düzensiz kalış nedeniyle hesaplanan bir kat artırımlı yeni harç arasında mahsuplaşmaya gidilecektir. Akabinde yabancıya ülkeden çıkış için on günlük süre tanınması ve çıkış yapmaması halinde de hakkında sınır dışı etme işleminin uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Diğer yandan hukuka aykırılığın gerçekleşmesinde yabancıнын kusuru yoksa çıkan iptal kararı nedeniyle mağdur olmaması için, ancak talebi halinde, kendisine geçmişe etkili olarak yeniden ve hukuka uygun bir ikamet izni düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Yeni ikamet izni, iptal edilen izinle aynı süre için düzenlenmişse harcın, önceki ikamet izni için ödenen harçtan karşılanması; daha fazla süreli olarak düzenlenmişse de kalan süreye tekabül eden harcın yeni tarifieden hesaplanarak tahsil edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İkamet izni belgesi düzenlenmekle ve yabancı tarafından kullanılmış olmakla gerekli yarar sağlandığından (işlemler gerçekleşen yarar tüketildiğinden) mahkemece ikamet izninin iptali durumunda da değerli kâğıt bedelinin iade edilmemesi gerektiği varsa düzenlenecek yeni ikamet izninde de tekrar belge bedelinin tahsil edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2.2. İdare (valilik) tarafından sona erdirme (idarenin iradesine bağlı nedenler)

2.2.1. İdarece iptal (kaldırma, geri alma, değiştirme, düzeltme)

YUKK'ta her bir ikamet izni için iptal nedenleri ikamet izni türüne özel olarak düzenlenmiş olup genel iptal nedenleri bulunmamaktadır. Alınacak olan karar YUKK uyarınca lafzi olarak ikamet izninin iptali de olsa, hukuk hayatına etkisi bakımından bu karar kaldırma, geri alma, değiştirme veya düzeltmenin özelliklerini gösterebilmektedir. Bu sona erme hallerinin gerçekleşmesi için mevzuatta açıkça bir hüküm bulunmasına gerek olmamakla birlikte kanun koyucu dilerse yetkili makamları ve süreleri belirleyebilmektedir (Mercan, 2020, s. 104).

İkamet izninin, valiliğin alacağı başka bir karar ile iptal edilmesi (sona erdirilmesi/ortadan kaldırılması/yürürlükten kaldırılması) ise ya geçmişe (geri alma) etkilidir/yürür ya da geleceğe/ileriye (kaldırma, değiştirme, düzeltme) etkilidir (Günday, 2015, s. 181).

İkamet izninin valiliğin alacağı bir başka karar ile geleceğe yönelik olarak sona erdirilmesi (yürürlükten kaldırılmasına) kaldırma; ikamet izninin aynı zamanda hem geleceğe yönelik olarak ortadan kaldırılması hem de onun yerine yeni bir ikamet izninin geçmesi durumu değiştirme/geçiş; ikamet izninin içeriğine ve doğuracağı sonuçlara dokunulmaksızın yanlış hükümleri yerine doğrularının geçmişe ve geleceğe yönelik olarak konması düzeltme olarak ifade edilebilir. Düzeltme, geçmişe yönelik olması dolayısıyla geri almaya, geleceğe yönelik olması ile de kaldırmaya eş bir işlem görünümündedir (Günday, 2015, s. 182).

Geri alma işlemi geri alınan işlemin tüm neticeleriyle birlikte hukuk aleminden silinmesi sonucunu doğurmakta ve etkileri bakımından mahkeme tarafından verilen iptal kararlarına benzetilmektedir. Bu kapsamda geri alma, idari işlemin geriye yürümezliği ilkesinin de istisnasını oluşturmaktadır (Çağlayan, 2000, s. 45; Mercan, 2020, s. 101).

İdari işlemlerin yürürlüğe girdiği an konusunda ise literatürde farklı görüşler (Mercan, 2020, s. 92-97) bulunmakla birlikte, ikamet izni verilmesi işlemi özelinde yararlandırıcı bir işlem olduğundan bahisle imza anında; ikamet izni başvurusunun reddi işlemi için ise yükümlendirici bir işlem olduğundan bahisle yabancıya tebliğ ile birlikte yürürlüğe girmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu husus dava açma süresi, artırımlı harcın hesaplanacağı veya olumsuz sonuçların doğacağı tarihi belirlemek açısından da önemlidir.

Sona erme işlemleri idare tarafından resen tesis edilebileceği gibi yapılacak başvuru üzerine tesis edilmesi de mümkündür (Günday, 2015, s. 175). Bu tür durumlarda ikamet izninin iptali için dava açılmış ve sonrasında idarece davaya konu işlem geri alınmış ya da kaldırılmışsa mahkemeler iptal istemine yönelik olarak konunun kalmaması nedeniyle karar verilmesine yer olmadığına karar verebilmektedirler.

İkamet izninin düzenlenmesinde olduğu gibi kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi, düzeltilmesi veya kısaltılması gibi kararlar için de özel kanunlarda hüküm bulunmayan hallerde idari kararların alınmasına ilişkin içtihatlarla oluşmuş yetki paralelliği ilkesi ile şekilde ve usulde paralellik ilkesi de uygulama alanı bulmaktadır.

Yetki paralelliği ilkesi (Günday, 2015, s. 135) uyarınca, ikamet iznini kaldırmaya yetkili makam, ikamet iznini düzenleyen makamdır. Şekil ve usulde paralellik ilkesi (Günday, 2015, s. 148-149) uyarınca da ikamet iznini sona erdirmeye kararlarının, kanunda aksi öngörülmemişse ikamet izni düzenlenirken izlenen şekil ve usul kurallarına uygun olması gerekmektedir. İkamet izni valilik kararı olarak düzenlenmişse, hukuk hayatından kaldırılmasının da valilik kararı ile olması gerekmektedir. Ayrıca hiyerarşik üstün bulunduğu durumlarda o makamın da kaldırma yetkisi vardır (Odyakmaz vd., 2011, s. 260) ancak YUKK'ta ikamet izinlerinin düzenlenmesi konusunda valilikler için bu şekilde bir hiyerarşik üst öngörülmemiştir. Bu nedenle GİB'in valilik yerine ikamet izinlerini sona erdirmeye yetkisinin bulunmadığı görülmektedir. Sınır dışı etme işlemlerinde ise valiliğe GİB'ce sınır dışı etme talimatı verilebileceği düzenlenmişse de valilik yerine geçerek karar alma yetkisi yine bulunmamaktadır (YUKK, 2013, md. 53/1). Bu minvalde GİB'in valiliklere iletebileceği bağlayıcı olmayan hazırlık işlemi mahiyetindeki görüşlerinin ikamet izinlerini sona erdiremeyeceği, her durumda valilikçe karar alınması gerektiği görülmektedir. Valilik gerekli görürse sona erme işleminin gerekçesinde GİB görüşünden de yararlanabilir. İçişleri Bakanlığının veya GİB'in açık kanuni bir yetkiye dayanmaksızın valilik yerine geçerek ikamet izni düzenleme veya sona erdirmeye şeklinde işlem tesis etmesi durumunda ise, işlem iptal edilene kadar geçerli bir idari işlem gibi sonuç doğurmaya devam eder ancak bu durum işlemin yetki unsuru içinde *“konu yönünden yetkisizlik (yetki tecavüzü)”* (Odyakmaz vd., 2011, s. 252) nedeniyle hukuka aykırı olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir (Günday, 2015, s. 136-137).

İkamet izni verilirken aranan şartların başlangıçtan itibaren olmaması durumunda ikamet izni geri alınmak suretiyle geçmişe etkili olarak sona erdirilebilir. Örneğin başlangıçta sahte belgelerle ikamet izninin alındığı bir durumda ikamet izni, başvuru şartlarından birinin yokluğundan bahisle idarece iptal edilmişse, ikamet izni geçmişe etkili olarak sona erdirilir (geri alınır). Geri almada yabancının kusuru varsa, ikamet izniyle kaldığı süreler ikamet izninin başlangıç tarihinden itibaren düzensiz kabul edilir, yabancıya bu süreler için tahakkuk eden harç bir kat fazlasıyla uygulanır ve yabancı hakkında sınır dışı etme ve idari gözetim kararı alınır. Diğer yandan geri almanın gerçekleşmesinde yabancının kusuru yoksa sona erme nedeniyle mağdur olmaması için, talebi üzerine kendisine geçmişe etkili olarak yeniden ve hukuka uygun bir ikamet izni düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Yeni ikamet izni, geri alınan izinle aynı süre için düzenlenmişse harcın, önceki ikamet izni için ödenen harçtan karşılanması; daha fazla süreli olarak düzenlenmişse de kalan süreye tekabül eden harcın yeni tarifieden hesaplanarak tahsil edilmesi gerekmektedir. Burada gerçekleşen ve kanuni ifadesiyle iptal olan geri alma işleminin, mahkemece iptal ile benzer sonuçları doğurduğu görülmektedir.

Her ne kadar çalışma kapsamında düzenlenmiş bir ikamet izninin idare tarafından geri alınması üzerinde duruluyorsa da, ikamet izni başvurusu hukuka aykırı olarak reddedilen bir yabancınn idareden bu işlemi geri almasını ve oluşan olumsuz sonuçları gidermesini talep etmesi de mümkündür (Günday, 2015, s. 175). Yapılan hatalı işlemlerin “yükümlendirici, gerçek dışı beyan, hile ya da açık hata sonucu tesis edilen işlemler ile yok hükmündeki işlemler”den olması durumunda her zaman (Odyakmaz vd., 2011, s. 262); diğer durumlarda ise dava açma süresi geçtikten sonra hukuki güvenlik ve idari istikrar gereği artık idarenin de işlemin sonuçlarına katlanması gerektiği, bu nedenle ancak dava açma süresi (veya makul süre) içinde işlemlerin geri alınmasının istenebileceği yönünde mahkeme kararları ve görüşler bulunmakla birlikte idarenin kanuna aykırı işlemi her zaman geri alabileceğine dair görüşler de bulunmaktadır (Çağlayan, 2000, s. 49-50; Mercan, 2020, s. 110-117). Örneğin Yargıtay 1973 yılında tüm yok ve sakat işlemlerin iptal davası açma süresi içinde geri alınabileceğini kabul etmişken; Danıştay yanlış terfi ve intibak işlemleriyle sınırlı olarak makul süre içinde geri alınabileceğini kabul etmiştir (Odyakmaz vd., 2011, s. 261-262).

YUKK ise iptal nedenlerini her bir ikamet izni türü için belirlediğinden ve geçmişe yürüme noktasında herhangi bir istisna da getirmediğinden, sona erme nedenlerinin oluşması halinde ikamet izninin geçmişe etkili olarak her zaman sona erdirilmesi (geri alınması) gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak idarenin hatasıyla verilen bir iznin (yararlandırıcı işlem), yabancıya yüklenebilir bir kusur da yoksa (Mercan, 2020, s. 123; Odyakmaz vd., 2011, s. 262) yabancınn bu geri alma işleminden mağdur olmayacağı şekilde sona erdirilmesi gerektiği de değerlendirilmektedir. Bunun için yabancıya geriye dönük olarak şartlarını sağladığı başka bir ikamet izni düzenlenerek ikametinde kesinti oluşmasının ve düzensiz göçmen statüsüne geçmesinin önlenebileceği düşünülmektedir.

İkamet izni şartlarından birinin sonradan ortadan kalkması durumunda ise yabancı hakkında ileriye etkili olarak iptal kararı alınır ki bu da ikamet izninin kaldırılmasına tekabül etmektedir. Bu işlem üzerine yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınmasını gerektirir bir durumun bulunmaması halinde yabancıya ülkeden çıkış yapabilmesi için on günlük süre tanınmaktadır (YUKKUY, 2016, md. 22/11). Ancak kaldırma işlemi tarihi ile iznin kaldırıldığı tarih aynı değilse, diğer bir deyişle iznin kaldırılmasını gerektirir sebep iznin başlangıcından sonraki ancak tespit tarihinden önceki bir tarihte gerçekleşmişse ve yabancınn ülkeden çıkış yapacağı tarih ile de arasında süre var ise, artık bu sürelerde yabancı düzensiz kabul edilmekte ve bu sürelerle tekabül eden harç bir kat artırımlı olarak alınmaktadır.

YUKK’un 2016 yılında değiştirilmeden önceki halinde, kısa dönem ve aile ikamet izinlerinde sırasıyla yüz yirmi ve yüz seksen gün ülke dışında kalınması durumunda ikamet izninin iptal edileceği düzenlenmekteydi, ancak hâlihazırda bu şekilde bir kısıt bulunmadığından, YUKKUY ile de yeni düzenleme getirilmediğinden, yabancınn ikamet izni süresi içinde ülke dışında bulunması halinde (kısıltma talep etmemişse) ikamet izni geçerliliğini korumaya devam eder. Ancak uzun dönem ikamet izni sahibi yabancı için “sağlık,

eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması” (YUKK, 2013, md. 45/1-b) halinde ikamet izninin kesintiye uğradığı ve iptal edileceği düzenlenmesi bulunmaktadır. Bu durumda uzun dönem ikamet iznine sahip bir yabancının yurt dışında kesintisiz bir yıl ve üzeri bulunması halinde durumun idare tarafından öğrenildiği anda veya yabancının durumu bildirdiği anda bir yıllık kesintinin hesaplanarak son gününden itibaren ikamet izninin sona erdirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Uzun dönem ikamet izni süresiz olarak düzenlendiğinden sona ermenin mutlaka idare tarafından kaldırma şeklinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Uzun dönem ikamet izinleri harçsız düzenlendiğinden sona erme sonrası harç iadesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır.

İkamet izinleri arasında geçiş konusunda da yabancı, şartlarını sağladığı başka bir ikamet iznine (örneğin öğrenciden aile ikamet iznine) geçtiğinde de önceki ikamet izni, valiliğin yetki, şekil ve usulde paralellik ilkeleri uyarınca alacağı yeni bir kararla aynı zamanda hem geleceğe yönelik olarak ortadan kaldırılmış hem de onun yerine yeni bir ikamet izni geçmiş olur ki buna da *ikamet iznini değiştirme kararı* veya ikamet izinleri arasında geçiş denilebilmektedir. Burada da önceki izinle aynı süreli bir yeni ikamet izni düzenlenmişse ayrıca harç tahsil edilmez, fazla süreli talepler için ise genel hükümlere göre harç hesaplanır.

İkamet izninin veriliş amacı dışında kullanıldığının veya şartların ortadan kalktığının belirlenmesi hallerinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya sona erme kararında detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren veriliş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan veriliş amacına uygun kullanılmadığı veya başlangıçtaki şartların sonradan ortadan kalktığı belirlenmişse ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Belirlemeye esas durumun başlangıç tarihi belli ise bu tarihten; belli değilse de belirleme için oluşturulan tutanak ya da sona erme işlemi tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

İkamet izninin hatalı düzenlenmesi nedeniyle de ikamet izninin içeriğine ve doğuracağı sonuçlara dokunulmaksızın yanlış hususları yerine doğrularının geçmişe ve geleceğe yönelik olarak konmasına da ikamet izninin düzeltilmesi denilebilir. Bu durumda ikamet izni belgesi değişmiş olsa da ikamet izni sona ermiş olmayacaktır. Bu sebeple esasa etkili olmayan düzeltme işlemlerinin³ yetki, şekil ve usulde paralellik ilkeleri gözetilmeden daha kolay bir usulle de

³ Yabancının nitelikli kişisel verileri hariç diğer verilerde yanlış/eksik harf konulması, adresinin eksik yazılması, gelir veya eğitim düzeyinin yanlış seçilmesi gibi durumlar yabancıya ilişkin alanlar olup doğrudan ikamet izni ile ilgili olmadığından ve kişiye ilişkin oluşturulan idari kayıtlar olduğundan valilik kararı aranmayabileceği değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle bir göç işlemi sırasında veri güncelleme yapılacaksa, o işleme ilişkin usul çerçevesinde güncelleme yapılmalıdır.

gerçekleştirilebileceği düşünülmele birlikte nitelikli kişisel veri mahiyetindeki verilerin ikamet izninin düzenlenmesi (veya hangi işlem kapsamında yapılacaksa o işlem) ile aynı usul çerçevesinde değiştirilebileceği değerlendirilmektedir. Bu verilerde yapılan değişikliklerin, MERNİS ile GöçNet arasındaki iki yönlü entegrasyon (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25) nedeniyle tüm kamu kurumlarıyla da paylaşılacağı varsayıldığından, basit değişiklikler olmayacağı ve pek çok kurumun veri tabanındaki kayıtları etkileyebileceği süreçsel bir yaklaşımla öngörülmektedir.

Öte yandan vatandaşların nüfus kayıtlarındaki basit maddi hatalar dışındaki yaş tashihi (Nüfus Hizmetleri Kanunu, 2006, md. 35) veya isim düzeltme/değiştirme (TMK, 2001, md. 27) gibi taleplerinin, istisnai ve süreli bazı kolaylıklar (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2022) hariç, ancak dava yoluyla ve mahkeme kararı üzerine düzeltilebildiği de hatırla tutularak yabancıların bu usulden istisna olup olmadığı da ayrı bir araştırma konusu olabilecektir.

2.2.2. İkamet izni süresinin kısaltılması (ikamet izninin kesilmesi/kullanılmayan süreden feragat)

YUKK'ta açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen YUKKUY'a göre ikamet izninin süresi, yabancıların talebi halinde kısaltılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 23/5). İkamet izni işlemlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü eliyle yürütüldüğü YUKK öncesi dönemde bu işlem için "ikamet izninin kesilmesi" denildiği de bilinmektedir (A. Soylu, 2017b, s. 235). Yabancı, ikamet izni süresi dolmadan önce valiliğe yazılı olarak başvurarak mevcut ikamet izni süresinin kısaltılmasını talep edebilmektedir. Hükmün lafzından kısaltma noktasında talebin şart olduğu ancak idarenin yabancıların talebi üzerine mutlaka izni kısaltmak zorunda olmadığı, aksine takdir hakkının bulunduğu görülmektedir. Sadece talebin olması otomatik olarak ikamet iznini kısaltmamaktadır. İdarenin takdir hakkını kullanırken talep hilafına gerçekleşecek işleminin gerekçeli olması gerektiği düşünülmele birlikte mevzuatta açıkça bir düzenleme bulunmadığından gerekçenin idari işlemde gösterilme zorunluluğu bulunmadığı (Günday, 2015, s. 154) değerlendirilmektedir.

Kısaltma talebi ile yabancıların kullanılmamış ikamet izni süresinden feragat ettiği görülmekte olup ikamet iznini ileriye etkili olarak sona erdiren/ortadan kaldıran bu neden, (kullanılmayan süreden) feragat (Günday, 2015, s. 180) olarak da isimlendirilebilir. Ancak ikamet izninin hem yararlandırıcı hem de bazı yönlerden yükümlendirici bir işlem olduğu değerlendirilmekte olup yararlandırıcı işlem olması yönünden feragat etmeyi idarenin iradesi dışında sona erme nedeni olarak ele alan görüşler (Günday, 2015, s. 181; Zabunoğlu, 2012, s. 411) bulunmakla birlikte sona ermenin mutlaka bir idari işlem ile gerçekleşecek olması, bu idari işlemin tetikleyicisi kendisi olmasa da idarenin iradesini içereceği, geçmişe doğru yabancı lehine kazanımları etkileyemeyecek olması, ikamet izninin yükümlendirici yönleri de gözetilerek idarenin *de jure* (hukuken) takdir hakkını kullanabilecek olması ve ikamet izinleri

özelinde idarenin takdir yetkisinin açıkça mevzuatta belirlenmiş olması hususları beraber değerlendirilerek bu çalışma kapsamında kısaltma/feragat işlemi idare tarafından sona erdirmeye nedenleri arasında ele alınmıştır.

Kısaltma/feragat talebine karşı yapılacak işlemlerde yetki, şekil ve usulde paralellik ilkeleri gözetilmelidir. Kısaltma işlemi yabancının ikamet izni süresi içindeki ileri bir tarih itibarıyla kısaltma talep edebileceği ve doğal olarak ikamet izni süresinin en fazla talebin yapıldığı güne kadar kısaltılabileceği, aksi takdirde yabancının kendi iradesiyle düzensiz göçmen statüsüne girmesi gibi istenmeyen sonuçlar ile karşılaşılabilir düşülmektedir. Bu sebeple yabancının düzensiz göçmen statüsüne giremeyecek şekilde iradesini beyan etmek zorunda olması, ikamet izninin kısaltılması işleminin yabancı yönünden kendisini koruyan bir kısıtını oluşturmaktadır.

Uygulamada pek sık gerçekleşmediği düşünülse de hükmün düzenleniş amacının, ikamette kesinti (Asar, 2015, s. 52-53) sebebiyle ikamet izninin iptal edilmesini istemeyen yabancının yurt dışına çıkmadan önce valiliğe (İGİM'e) gelerek ikamet izni süresini kısalttırabilmesi veya ikamet izni uzatma başvurusunu bir an önce yapabilmek için ikamet izni bitiş süresini geriye çekmek isteyen yabancıya idare tarafından fırsat verilmesi olduğu düşünülmektedir.

Öğrenci ikamet izinlerinde ayrıca kısaltma için ikamet izninin kesilmesi (YUKKUY, 2016, md. 35/13) ifadesi kullanılmış olup hükümde geçen kesilme işlemi ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşmektedir.

Kısaltılacak süre için ödenmiş olan harcın iade edilip edilmeyeceği konusunda, yabancının talebi üzerine işlem gerçekleşeceğinden harcın iade edilmemesi, yeniden yapacağı izin taleplerinde de mahsuplaşmaya gidilmemesi hatta yapılan kısaltma işlemi de ikamet izni işlemi olarak değerlendirip yeni bir harcın doğması gibi hususlar mevzuatta açıkça bir düzenleme bulunmadığından ileri sürülebilecek olsa da; ikamet izninin başlangıcında talep edilen veya düzenlenen tüm süre için tahsil edilen harcın, yabancının talebi üzerine kullanılmayan kısmının iade edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak kullanılmayan harcın iadesinin yabancı tarafından harç tahsiline yetkili vergi dairelerinden açıkça talep edilmesi gerektiği aksi takdirde otomatik olarak iadeye konu olmayacağı; diğer yandan ikamet izni belgesinin düzenlenmiş (ve bir süre kullanılmış) olmakla tahsil edilen değerli kâğıt bedelini karşıladığından bahisle iade edilemeyeceği değerlendirilmektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere tartışmalı hususları gidermek adına harçlara ilişkin mevzuatın da sona ermeye ilişkin durumlar gibi güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde detaylı olarak gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gerektiği (A. Soylu, 2025a, s. 167); ayrıca ikamet izni sona erdiğinde, tahsil edilen harçtan kullanılmayan kısmın yabancıya otomatik olarak iade edilebilmesi için (sigorta iptallerinde olduğu gibi) bir mekanizma kurulmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3. YUKK'ta İkamet İzninin Sona Erme Halleri: İptal, Ret ve Uzatılmama

Anayasa'ya göre yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 16) ve herkesin sahip olduğu yerleşme ve seyahat hürriyetinin, yerleşme hürriyeti yönünden *“suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak”*; seyahat hürriyeti yönünden *“suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek”* amaçlarıyla (yabancılar dahil) herkes yönünden kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 23) düzenlenmiştir. Bu kapsamda ülkeye giriş yapabilmek, ülkede ikamet izni (veya diğer izinlerle) yasal olarak kalabilmek, şehirler arasında serbestçe seyahat edebilmek, ikamet adresi edinebilmek, ülkeden çıkış yapabilmek gibi eylemler yerleşme ve seyahat hürriyeti kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Şartları sağlanarak alınmış ya da başvurulmuş bir ikamet izninin iptali veya uzatılmaması ile yapılan bir başvurunun reddi hususları da Anayasaya uygun olarak YUKK'ta düzenlenmiştir. Düzenlemeden mevcut bir ikamet izninin iptalinin, uzatma başvurusu ise uzatılmamasının veya yapılan ilk, uzatma veya geçiş başvurusunun reddinin aynı maddede düzenlendiği, iptal dışındaki uzatılmama ile ret işleminin aslında aynı sona erme sebebi olduğu görülmektedir. İdari işlem olarak ikamet izninin sona erme halleri önceki bölümde yer almakla birlikte bu durumların hepsinin farklı süreçlerden oluştuğu ve sonuçlara sebebiyet verdiği görülmektedir. YUKK'taki iptal maddelerinin hem sona erme hallerini tam anlamıyla içermemesi hem de uzatılmama gibi aslında ret işlemine karşılık gelen durumları sona erme hali olarak zikretmesi düzeltilmesi (Esen, 2019, s. 207) gereken hususlardan sayılmaktadır.

YUKK öncesi dönemde de 15 Temmuz 1950 tarihli ve 5683 sayılı mülga Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun *“ikamet tezkeresinin reddolunacağı haller”* başlıklı 7'nci maddesinde sayılan sebeplerin gerçekleşmesi halinde, *“yabancılarla ikamet tezkeresi verilmez”* şeklinde bir düzenleme yer aldığı görülmekte olup bu reddin hangi işlemle ve nasıl gerçekleşeceği detaylandırılmamıştır.

Kanun koyucu tarafından YUKK'un 7 ve 15'inci maddelerindeki hususlara yapılan referanslar hasebiyle anılan hükümlerin vize ve ikamet izinlerinin düzenlenmesinde ya da iptalinde ortak şartlar gibi kurgulandığı (A. Soylu, 2017b, s. 41); ancak sona erme için ortak iptal maddesi yerine her ikamet izni türü için farklı iptal maddeleri getirildiği görülmektedir. Bu hükümler incelendiğinde de bir kısmının kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşen sona erme halleri, bir kısmının ise doğrudan ret şeklinde gerçekleşen yeni bir idari işlem olduğu anlaşılmaktadır.

3.1. Kısa dönem ikamet izninin sona ermesi

Kısa dönem ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 31 ile 33'üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK'un *“kısa dönem ikamet izninin*

reddi, iptali veya uzatılmaması” başlıklı 33’üncü maddesinde; YUKK’un “kısa dönem ikamet izninin şartları” başlıklı 32’nci maddesinde aranan şartlardan birinin veya birkaçının yerine getirilmemesi veya ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 33/1-a; YUKKUY, 2016, md. 29/1-a), ikamet izninin, veriliş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 33/1-b; YUKKUY, 2016, md. 29/1-b) veya yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye’ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 33/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 29/1-ç) şeklinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde yabancıya kısa dönem ikamet izni verilmeyeceği, verilmişse iptal edileceği veya ikamet izninin süresi bitmişse uzatılmayacağı düzenlenmiştir. Hükmün lafzi yorumundan da idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir.

İkamet izni başvurusunun reddi/uzatılmaması veya iptal kararı da, yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 29/2). Tebligat yabancıyı anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.1.1. Şartların yerine getirilememesi

İkamet iznine ilk defa başvuran yabancıların başvurusunun ikamet izni için aranan şartların yerine getirilmemesi (YUKK, 2013, md. 33/1-a; YUKKUY, 2016, md. 29/1-a) nedeniyle reddedilmesi, ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır. Şartlar yerine getirilmemesine rağmen sehven bir izin düzenlenmişse, bu izin geri alma suretiyle sonra erdirilmelidir.

3.1.2. Şartların ortadan kalkması

İkamet izni sahibi yabancıların başlangıçta sahip olduğu şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 33/1-a; YUKKUY, 2016, md. 29/1-a) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, düzenleme anında sahip olunan şartın sonradan ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancıların, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.1.3. *İzin verililiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi*

İkamet izninin verililiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 33/1-b; YUKKUY, 2016, md. 29/1-b) halinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiğı değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verililiş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işleminde konu olacaktır; ancak sonradan verililiş amacına uygun kullanılmadığı belirlenmişse, belirleme tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Kalış amacı dışında kullanmanın başlangıç tarihi belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da belirleme için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır. Diğer yandan kısa dönem ikamet izninin verililiş amaçları çok ve çeşitli olduğundan ayrıca YUKKUY'da diğer kalış amaçlarını sağlamayanların kalış amacının turizm olarak değerlendirileceğini belirten hüküm bulunduğundan, bu izin özelinde iznin verililiş amacının dışında kullanıldığı tespit etmek de zor olabilecektir (Öztürk vd., 2021, s. 715).

3.1.4. *Sınır dış etme veya giriş yasağı kararı bulunması*

Yabancı hakkında geçerli sınır dış etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 33/1-; YUKKUY, 2016, md. 29/1-) hali yabancının ilk defa ikamet izni başvurusunda bulunduğunda tespit edileceğinden ikamet izni başvurusu reddedilecektir. Sınır dış etme kararı YUKK'ta açıkça düzenlenmiş olmakla birlikte GİB tarafından yabancının durumunu takip veya girişine engel amaçlı bazı tahdit kayıtlarının/kodlarının kullanıldığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25, 2024a, s. 27-28; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017, s. 97); bu maddede bahsi geçenin ise takip amaçlı kodlardan ziyade doğrudan ülkeye giriş engelleyen yasakların bulunması olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden sınır dış etme veya giriş yasağı kararı olan bir yabancının *de jure* ikamet izni başvurusunda bulunabileceğı ancak başvurusunun idarenin takdir yetkisi bulunmaksızın bağlı yetki ile ret işlemi olarak sonuçlanacağı görölmektedir. İkamet izni başvurusunun reddi işlemi de kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşmemekte ve herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan ikamet izni başvurusunu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Yabancı hakkında geçerli sınır dış etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 33/1-; YUKKUY, 2016, md. 29/1-) hali herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, bu işlemlerle beraber eş zamanlı olarak ya da işlemler üzerine ivedilikle ikamet izni de sona erdirilecektir. Sınır dış etme kararı alma, giriş yasağı kararı alma veya ikamet izni başvurusunun reddi işlemlerini gerçekleştiren valilik olup bu üç işlemi valiliğin farklı birimleri gerçekleştiriyor da olsa idarenin

kendi işlemlerinden ilgili birimlerini “eş zamanlı veya işlemin ardından ivedilikle” haberdar edecek şekilde organize olduğu süreçsel yaklaşımla kabul edilmektedir. Bu şekilde ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşecek ve sona erme, sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu işlemlerin değerlendirmeleri farklı olmak kaydıyla birlikte yapılmasında herhangi bir mahzur bulunmamaktadır.

3.1.5. Belirli süre yurt dışında bulunma nedeniyle kesinti

YUKK’un ilk halinde yer alan belirli bir süre yurt dışında bulunulması halinde ikamet izninin iptal edileceğine ilişkin hükümler uzun dönem ikamet izni hariç kaldırılmış ve yerine “*ikamet izninin yurt dışında kalış süresi bakımından iptaline ilişkin usul ve esasların yönetmelikle*” (YUKK, 2013, md. 33/2) düzenleneceği hükmüne yer verilmişse de çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla henüz yeni bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak kısa dönem ikamet izni sahibi yabancıların bir yılda yüz yirmi günden fazla süreyle yurtdışında bulunması halinde ikamet izninin iptal edileceği (YUKKUY, 2016, md. 29/1-c) şeklindeki yönetmelik hükmü hala korunmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapılan değişiklik bu iptal nedeni YUKK’tan kaldırılmıştır, ancak YUKKUY’da hala durmaktadır. Bu durumun da yönetmelikte yeni düzenleme yapılana kadar bu düzenlemenin mi geçerli olacağı şeklinde tereddüte neden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca YUKK’un ilk halinde yabancıların seyahat hürriyetine getirilen kısıtlama Kanun düzeyinde yer almaktayken değişiklik bu sınırlamanın artık yönetmelik düzeyine indirildiği görülmektedir. Anayasa’ya göre yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 16); yerleşme ve seyahat hürriyetinin de Anayasa’da sayılan durumlarda herkes yönünden yine kanunla sınırlanabileceği (Anayasa, 1982, md. 23) açıktır. Bu minvalde yabancıların yurt dışında geçirdiği süre sebebiyle, ikamet izni almak suretiyle kullandığı ülkeye yerleşme hürriyeti kapsamında değerlendirilebilecek ikamet izninin iptaline ilişkin düzenlemenin de tekrar YUKK ile yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

3.2. Aile ikamet izninin sona ermesi

Aile ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK’un 34 ile 36’ncı maddeleri ile YUKKUY’un 30 ile 34’üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK’un “aile ikamet izni talebinin reddi, iptali veya uzatılmaması” başlıklı 36’ncı maddesinde; YUKK’un 35’inci maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarında aranan şartların karşılanmaması veya ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 36/1-a; YUKKUY, 2016, md. 33/1-a), aile ikamet izni alma şartları ortadan kalktıktan sonra kısa dönem ikamet izni verilmemesi (YUKK, 2013, md. 36/1-b; YUKKUY, 2016, md. 33/1-b), yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye’ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 36/1-c; YUKKUY, 2016, md. 33/1-c), aile ikamet izninin, veriliş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi

(YUKK, 2013, md. 36/1-d; YUKKUY, 2016, md. 33/1-ç) veya evliliğin, ikamet izni almak amacıyla yapıldığının tespit edilmesi (YUKK, 2013, md. 37/1; YUKKUY, 2016, md. 33/1-e) şeklinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde yabancıya aile ikamet izni verilmeyeceği, verilmişse iptal edileceği veya ikamet izninin süresi bitmişse uzatılmayacağı düzenlenmiştir. Hükmün lafzi yorumundan da idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir.

YUKK'ta ayrıca aile ikamet izni tanımlanmamış, aile üyeleri ise tanımlanandan daha geniş bir grubu kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Elçin, 2017, s. 123). Doktrinde çocuğun yararı sebebiyle yabancı olan ebeveyne ikamet izni verilmesi gerektiği gibi hususlar ifade edilirken aile birliğinin kural olarak Türkiye'de kurulması gerektiği gibi bir ön kabul ile hareket edildiği görülmekte olup çocuğun yararı ülke dışında yabancı ebeveyni ile yaşamak ise idarenin kendisine ikamet izni veremeyeceği de göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin (AİHM) "başka bir yer" yaklaşımının (Aygül & Camız, 2021, s. 415; Elçin, 2017, s. 130) idare tarafından yabancının aile bağları, ikamet süresi ve menşe ülkesindeki durumu gibi hususlar da dâhil edilerek (YUKK, 2013, md. 25/1) uygulandığı (uygulanması gerektiği) (Elçin, 2017, s. 193-194), böylece insan hakları ihlali sonucunu doğurabilecek uygulamalardan kaçınılabileceği (Erten, 2015, s. 23) düşünülmektedir. Ayrıca aile birleşimini temin eden tek izin aile ikamet izni (Aygül & Camız, 2021, s. 420) olmayıp ailenin tercih ettiği ve düzenli olarak kalabileceği (bir ülkede bir arada kalabilmesini sağlayacak) her türlü izin olarak düşünülebilir ve iznin türü sadece bürokratik süreçlerle ve kararlarla ilgilidir. Yine kısa dönem, aile, insani ikamet izinleri arasında genel ikamet, istisnai ikamet, aile birleşimi ikameti gibi ayrımlar yapmanın idari pratik ile her zaman örtüşmediği, ikamet izinlerini isimlerinden ziyade kişiye tanındıkları süre, kişinin sağlayabildiği şartlar ve vatandaşlık ile uzun dönem ikamet iznine geçiş noktasında sağladığı avantaj bağlamında ele almanın daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Hatta mezkûr izinlere direkt bir yıllık, iki yıllık, üç yıllık ve beş yıllık izin gibi isimler verip kalış amaçlarını mevcut amaçlara ek olarak Türk eşi, çocuğa, aileye refakat gibi parametrelerle de çeşitlendirerek tüm izinler için ortak düzenlemenin de, uygulamaya yalınlık kazandırabileceği değerlendirilmektedir.

Yabancının (izin türü, durumu, sağladığı şartlar ne olursa olsun) ülkemizde kalması gerekiyorsa İçişleri Bakanlığının belirlediği şartlarla insani ikamet iznine (YUKK, 2013, md. 46) veya uzun dönem ikamet iznine geçirilmesinin (YUKK, 2013, md. 42/1) her zaman sağlanabileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

Son olarak ikamet izni başvurusunun reddi/uzatılmaması veya iptal kararı yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 33/2). Tebligat yabancının anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancının durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.2.1. Şartların yerine getirilememesi

İkamet iznine ilk defa başvuran yabancınn başvurusunun ikamet izni için aranan şartların yerine getirilmemesi (YUKK, 2013, md. 36/1-a; YUKKUY, 2016, md. 33/1-a) nedeniyle reddedilmesi, ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır. Şartlar yerine getirilmemesine rağmen sehven bir izin düzenlenmişse, bu izin geri alma suretiyle sonra erdirilmelidir.

3.2.2. Aileden kısa dönem ikamet iznine geçilememesi

Aile ikamet izni alma şartları ortadan kalktıktan sonra kısa dönem ikamet izni verilmemesi (YUKK, 2013, md. 36/1-b; YUKKUY, 2016, md. 33/1-b), ikamet izinleri arası geçiş başvurusu gibi değerlendirilmekte olup ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.2.3. Şartların ortadan kalkması

İkamet izni sahibi yabancınn başlangıçta sahip olduğu şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 36/1-a; YUKKUY, 2016, md. 33/1-a) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, düzenleme anında sahip olunan şartın sonradan ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancınn, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.2.4. İzin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi

İkamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 36/1-d; YUKKUY, 2016, md. 33/1-ç) halinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verilmiş amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan verilmiş amacına uygun kullanılmadığı belirlenmişse, belirleme tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Kalış amacı dışında kullanmanın başlangıç tarihi

belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da belirleme için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

3.2.5. Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı bulunması

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 36/1-c; YUKKUY, 2016, md. 33/1-c) hali yabancının ilk defa ikamet izni başvurusunda bulunduğu takdirde tespit edileceğinden ikamet izni başvurusu reddedilecektir. Sınır dışı etme kararı YUKK'ta açıkça düzenlenmiş olmakla birlikte GİB tarafından yabancıların durumunu takip veya girişine engel amaçlı bazı tahdit kayıtlarının/kodlarının kullanıldığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25, 2024, s. 27-28; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017, s. 97); bu maddede bahsi geçen ise takip amaçlı kodlardan ziyade doğrudan ülkeye girişi engelleyen yasakların bulunması olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı olan bir yabancının *de jure* ikamet izni başvurusunda bulunabileceği ancak başvurusunun idarenin takdir yetkisi bulunmaksızın bağlı yetki ile ret işlemi olarak sonuçlanacağı görülmektedir. İkamet izni başvurusunun reddi işlemi de kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşmemekte ve herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan ikamet izni başvurusunu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 36/1-c; YUKKUY, 2016, md. 33/1-c) hali herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, bu işlemlerle beraber eş zamanlı olarak ya da işlemler üzerine ivedilikle ikamet izni de sona erdirilecektir. Sınır dışı etme kararı alma, giriş yasağı kararı alma veya ikamet izni başvurusunun reddi işlemlerini gerçekleştiren valilik olup bu üç işlemi valiliğin farklı birimleri gerçekleştiriyor da olsa idarenin kendi işlemlerinden ilgili birimlerini “eş zamanlı veya işlemin ardından ivedilikle” haberdar edecek şekilde organize olduğu süreçsel yaklaşımla kabul edilmektedir. Bu şekilde ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşecek ve sona erme, sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu işlemlerin değerlendirmeleri farklı olmak kaydıyla birlikte yapılmasında herhangi bir mahzur bulunmamaktadır.

3.2.6. Belirli süre yurt dışında bulunma nedeniyle kesinti

YUKK'un ilk halinde yer alan belirli bir süre yurt dışında bulunulması halinde ikamet izninin iptal edileceğine ilişkin hükümler uzun dönem ikamet izni hariç kaldırılmış ve yerine “*ikamet izninin yurt dışında kalış süresi bakımından iptaline ilişkin usul ve esasların yönetmelikle*” (YUKK, 2013, md. 36/2) düzenleneceği hükmüne yer verilmişse de çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla henüz bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak aile ikamet izni sahibi yabancının bir yılda yüz seksen günden fazla süreyle yurtdışında bulunması halinde ikamet izninin iptal edileceği (YUKKUY, 2016, md. 33/1-d) şeklindeki YUKKUY hükmü hala

korunmaktadır. Diğer bir ifadeyle yapılan değişiklikle bu iptal nedeni YUKK'tan kaldırılmıştır, ancak YUKKUY'da hala durmaktadır. Önceki bölümde yer alan yönetmelikle düzenlemeye ilişkin değerlendirmeler bu başlık için de geçerlidir.

3.2.7. *Anlaşmalı evlilik nedeniyle iptal*

YUKK'ta aile ikamet izni özelinde yukarıdakiler dışında başka iptal sebepleri de öngörülmüştür (Özgür, 2021, s. 335). YUKK sırf ikamet izni alabilmek maksadıyla yapılan ve uygulamada “beyaz, sahte, formalite, muvazaalı [danışıklı (Yılmaz, 1996, s. 575)], calı [yapmacık, sahte, düzmece (Yılmaz, 1996, s. 140)] evlilik” de denilen anlaşmalı evliliklere bazı sonuçlar bağlamıştır (YUKK, 2013, md. 37; YUKKUY, 2016, md. 34). Burada bahsi geçen sonuçlar evliliğin geçerliliği ile ilgili olmayıp yabancının ülkemizde kalış amacının olup olmadığıyla ilgilidir (A. Soylu, 2017b, s. 138). Bu çalışma kapsamında mevzuatta yer alan araştırmaya ilişkin esaslar, komisyon, rapor gibi hususlar incelenmemiş olup sadece ikamet izninin sona ermesine ilişkin hususlar ele alınmıştır. YUKK, aile ikamet izni verilmeden veya uzatılmadan önce makul şüphe varsa, evliliğin sırf ikamet izni alabilme amacıyla yapıp yapılmadığının valiliklerce araştırılacağını ve araştırma sonucunda, evliliğin bu amaçla yapıldığı (YUKKUY, 2016, md. 33/1-e) tespit edilirse aile ikamet izni verilmeyeceğini, verilmişse iptal edileceğini düzenlemektedir (YUKK, 2013, md. 37/1). Anlaşmalı evlilik yoluyla alındığı tespit edilen ve sonradan (geçmişe etkili olarak) iptal edilen (geri alınan) ikamet izinleri, YUKK'ta öngörülen ikamet izni sürelerinin toplanmasında hesaba katılmamaktadır (YUKK, 2013, md. 37/3). AB Direktiflerinde anlaşmalı evlat edinmenin (Aile Birleşimi Direktifi, 2003, md. 16) de iptal etme sebebi olarak düzenlendiği görülmekle birlikte YUKK'ta bu yönde bir düzenleme yer almamaktadır.

3.3. *Öğrenci ikamet izninin sona ermesi*

Öğrenci ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 38 ile 40'ıncı maddeleri ile YUKKUY'un 35 ile 39'uncu maddeleri arasında düzenlenmiştir. YUKK'un “öğrenci ikamet izni talebinin reddi, iptali veya uzatılmaması” başlıklı 40'ıncı maddesinde; YUKK'un “öğrenci ikamet izninin şartları” başlıklı 39'uncu maddesinde aranan şartların karşılanmaması veya ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 40/1-a; YUKKUY, 2016, md. 39/1), öğrenimin sürdürülemeyeceği konusunda kanıtların ortaya çıkması (YUKK, 2013, md. 40/1-b; YUKKUY, 2016, md. 39/1), öğrenci ikamet izninin, veriliş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 40/1-c; YUKKUY, 2016, md. 39/1) veya yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 40/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 39/1) şeklinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde yabancıya öğrenci ikamet izni verilmeyeceği, verilmişse iptal edileceği veya ikamet izninin süresi bitmişse uzatılmayacağı düzenlenmiştir. Hükmün

lafzi yorumundan da idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir.

Türkiye Burslusu öğrencilerin öğrenci ikamet izinlerinin reddi, uzatılmaması veya iptali halinde (bursu kesilmek üzere) burs veren kuruma da bilgi verileceği düzenlenmiştir (YUKKUY, 2016, md. 39/2). İkamet izni başvurusunun reddi/uzatılmaması veya iptal kararı da, yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 39/3). Tebligat yabancıya anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.3.1. Şartların yerine getirilememesi

İkamet iznine ilk defa başvuran yabancıya başvurusunun ikamet izni için aranan şartların yerine getirilmemesi (YUKK, 2013, md. 40/1-a; YUKKUY, 2016, md. 39/1) nedeniyle reddedilmesi, ikamet izni başvurusunun reddi işlemidir. Burada kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır. Şartlar yerine getirilmemesine rağmen sehven bir izin düzenlenmişse, bu izin geri alma suretiyle sonra erdirilmelidir.

3.3.2. Şartların ortadan kalkması

İkamet izni sahibi yabancıya başlangıçta sahip olduğu şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK, 2013, md. 40/1-a; YUKKUY, 2016, md. 39/1) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, düzenleme anında sahip olunan şartın sonradan ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancıya, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

3.3.3. Öğrenimin sürdürülemeyeceğinin anlaşılması

Öğrenimin sürdürülemeyeceği konusunda kanıtların (ikamet izni düzenlendikten sonra) ortaya çıkması (YUKK, 2013, md. 40/1-b; YUKKUY, 2016, md. 39/1) halinde de ikamet izni hemen sona ermeyecek olup burada çıkan kanıtlara dayanarak öğrenimin sürdürülemeyeceğini ortaya koyan bir tespit işleminin yapılması gerekmektedir. Bu tespit işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Tespit işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği

değerlendirilmektedir. Burada öğrenim hiç başlamamış veya sürdürülmemişse ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak kanıtlardan sonradan sürdürülemeyeceği tespit edilmişse, tespit tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Sebebin ortaya çıktığı tarih belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da tespit için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır. Tespit noktasında yükseköğretim kurumlarının yabancı öğrencinin öğrencilik ve kayıt durumlarındaki değişiklikleri valiliğe (İGİM'e) bildirmesi (Halıcı, 2017, s. 439) esas alınabilecektir.

3.3.4. *İznin verilış amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi*

İkamet izninin verilış amacı dışında kullanıldığının belirlenmesi (YUKK, 2013, md. 40/1-c; YUKKUY, 2016, md. 39/1) halinde de belirleme işlemi herhangi bir uzatma veya geçiş başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Belirleme işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ikamet izni başlangıçtan itibaren verilış amacına uygun kullanılmamışsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan verilış amacına uygun kullanılmadığı belirlenmişse, belirleme tarihi itibarıyla ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Kalış amacı dışında kullanmanın başlangıç tarihi belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da belirleme için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

3.3.5. *Sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı bulunması*

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 40/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 39/1) hali yabancının ilk defa ikamet izni başvurusunda bulunduğu takdirde tespit edileceğinden ikamet izni başvurusu reddedilecektir. Sınır dışı etme kararı YUKK'ta açıkça düzenlenmiş olmakla birlikte GİB tarafından yabancıların durumunu takip veya girişine engel amaçlı bazı tahdit kayıtlarının/kodlarının kullanıldığı bilinmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023, s. 25, 2024a, s. 27-28; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017, s. 97); bu maddede bahsi geçen ise takip amaçlı kodlardan ziyade doğrudan ülkeye girişi engelleyen yasakların bulunması olduğu kabul edilmektedir. Bu düzenlemeden sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı olan bir yabancının *de jure* ikamet izni başvurusunda bulunabileceği ancak başvurusunun idarenin takdir yetkisi bulunmaksızın bağlı yetki ile ret işlemi olarak sonuçlanacağı görülmektedir. İkamet izni başvurusunun reddi işlemi de kaldırma veya geri alma şeklinde gerçekleşmemekte ve herhangi bir ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan ikamet izni başvurusunu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Yabancı hakkında geçerli sınır dışı etme veya Türkiye'ye giriş yasağı kararı bulunması (YUKK, 2013, md. 40/1-ç; YUKKUY, 2016, md. 39/1) hali herhangi bir uzatma veya geçiş

başvurusu yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, bu işlemlerle beraber eş zamanlı olarak ya da işlemler üzerine ivedilikle ikamet izni de sona erdirilecektir. Sınır dışı etme kararı alma, giriş yasağı kararı alma veya ikamet izni başvurusunun reddi işlemlerini gerçekleştiren valilik olup bu üç işlemi valiliğin farklı birimleri gerçekleştiriyor da olsa idarenin kendi işlemlerinden ilgili birimlerini “eş zamanlı veya işlemin ardından ivedilikle” haberdar edecek şekilde organize olduğu süreçsel yaklaşımla kabul edilmektedir. Bu şekilde ikamet izninin sona erdirilmesi ise ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması şeklinde gerçekleşecek ve sona erme, sınır dışı etme veya giriş yasağı kararı tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu işlemlerin değerlendirmeleri farklı olmak kaydıyla birlikte yapılmasında herhangi bir mahzur bulunmamaktadır.

3.4. Uzun dönem ikamet izninin sona ermesi

Uzun dönem ikamet izni, iptalinin zorlaştırılması (Asar, 2025, s. 112) ile diğer izinlerden ayrılmaktadır. YUKK’un “uzun dönem ikamet izninin iptali” başlıklı 45’inci maddesinde tahdidi olarak sayılan hallerden birinin veya birkaçının bulunması halinde uzun dönem ikamet izni iptal edilmektedir. Diğer bir deyişle “*yabancıнын, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması*” (YUKK, 2013, md. 45/1-a; YUKKUY, 2016, md. 42/1) veya “*sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması*” (YUKK, 2013, md. 45/1-b; YUKKUY, 2016, md. 42/2) hallerinde uzun dönem ikamet izni sona erdirilmektedir. Hükümlerin lafzi yorumundan idarenin takdir yetkisinin bulunmadığı ve bağlı yetki kullandığı görülmektedir (A. Soylu, 2025b, s. 261).

Son olarak ikamet izni başvurusunun reddi veya iptal kararı yabancıya ya da yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir (YUKKUY, 2016, md. 42/5). Tebligat yabancıнын anlayacağı dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.4.1. Kamu düzeni veya güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturma

Uzun dönem ikamet izninin iptal nedenlerinde Avrupa İkamet Sözleşmesi’nden farklı olarak genel ahlak (Avrupa İkamet Sözleşmesi, 1955, md. 3/3) gibi (Özkan, 2013, s. 173) muğlak bir ifadenin aranmadığı da görülmektedir. Ayrıca uzun dönem ikamet iznine geçişte tehdit oluşturmama aranırken, iptal işleminde ciddi nitelikte tehdit (Avrupa İkamet Sözleşmesi, 1955, md. 3/3) olmanın getirilmesi bu iznin iptalini zorlaştırmayı amaçlamaktadır (Asar, 2015, s. 72-73).

Uzun dönem ikamet izninin iptali için ciddi tehdidin oluşmasının tespiti idarenin takdirine bırakılmıştır (Koca, 2016, s. 75) ve tehdit olarak nitelendirilecek hususlara ilişkin

bir somutlaştırmaya gidilmemiştir. Bir yabancıнын kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması (YUKK, 2013, md. 45/1-a; YUKKUY, 2016, md. 42/1) halinde ikamet izni “hemen ve resen” sona ermeyecek olup ciddi tehdit olmayı ortaya koyan bir tespit işleminin yapılması gerekecektir. Bu tespit işlemi herhangi bir başvuru yokken ve ikamet izni devam ederken gerçekleşmişse, ikamet izni sona erdirilecektir. Tespit işleminin ya kararda detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olarak ayrıca bir tespit tutanağı ile ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada ciddi tehdit oluşturma halinin varlığı başlangıçtan itibaren ortaya konulmuşsa ikamet izni geçmişe etkili olarak geri alma işlemine konu olacaktır; ancak sonradan ortaya çıktığı tespit edilmişse, tespit tarihi itibarıyla iznin ileriye etkili olarak kaldırılması söz konusu olacaktır. Sebebin ortaya çıktığı tarih belirlenebiliyorsa bu tarihten; belirlenemiyorsa da tespit için oluşturulan tutanak ya da işlem tarihinden itibaren sona erme işlemi geçerli olacaktır.

YUKK’un 45’inci maddesinin ikinci fıkrasında sadece (b) bendi kapsamında iptal durumunda yeniden uzun dönem ikamet iznine başvuruya ilişkin düzenleme bulunduğundan, aksiyle kanıt (*argumentum a contrario*) gereği, (a) bendi kapsamında uzun dönem ikamet izni iptal edilen yabancıların yeniden başvuru yapamayacağı değerlendirilmektedir. Hatta kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından “ciddi tehdit” oluşturmaları nedeniyle izinleri iptal edilenler, YUKK’ta belirtilen diğer ikamet izni türleri için de başvuru yapamamaktadırlar (YUKKUY, 2016, md. 42/4). Bunların YUKK’un 54’üncü maddesinde aranan kamu düzeni veya güvenliği açısından tehdit olma durumunu “ciddi tehdit” olmakla evleviyetle (*argumentum a fortiori*) sağladıkları görülmekte olup bunların sınır dışı edilmesi gerektiği açıktır (A. Soylu, 2025b, s. 261).

25 Kasım 2003 tarihli ve 2003/109/EC sayılı Uzun Dönem İkamet Direktifinde de uzun dönem ikamet izni sahibi yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda YUKK’taki ile benzer güvenceler yer aldığı görülmektedir. Üye devletler, uzun dönem ikamet eden bir kişi hakkında yalnızca kamu düzeni veya güvenliği açısından fiili ve yeterince ciddi bir tehdit oluşturmaları halinde sınır dışı etme kararı alabilmektedir (Uzun Dönem İkamet Direktifi, 2003, md. 12/1) ve bu kararın da ekonomik saiklerle verilmemiş olması gerekmektedir (Uzun Dönem İkamet Direktifi, 2003, md. 12/2). Diğer yandan Uzun Dönem İkamet Direktifinde kişi hakkında sınır dışı etme tedbirinin benimsenmesi durumunda, on iki aylık kesinti olmuş gibi uzun dönem ikamet statüsünün devam etmeyeceği (kaldırılacağı) de düzenlenmiştir (md. 9/1-b). Yine 29 Nisan 2004 tarihli ve 2004/38/EC sayılı Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifinde de kişi hakkında sınır dışı kararı alınmasıyla ikametın sürekliliğinin bozulacağı (ikamette kesinti oluşacağı) düzenlenmiştir (md. 21).

3.4.2. Belirli süre yurt dışında bulunma nedeniyle kesinti

Uzun dönem ikamet izni sahibi yabancı için “sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında

bulunması”(YUKK, 2013, md. 45/1-b) halinde ikamet izninin kesintiye uğradığı ve iptal edileceği düzenlemesi bulunmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) uygulamasında da uzun dönem ikamet dışındaki kalışlar için “*yılda altı ayı aşmayan geçici kesintiler, zorunlu askerlik hizmeti nedeniyle daha uzun süreli kesintiler, hamilelik/doğum, ağır hastalık, öğrenim, mesleki eğitim, başka bir üye devlette veya üçüncü bir ülkede görevlendirme gibi önemli nedenlerle en fazla on iki ay kesintisiz ülke dışında kalışlar*” ikamet izninin geçerliliğini etkilememekte (Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifi, 2004, md. 11/2); uzun dönem ikamet izni içinse (on yıllık yenileme süresi içinde) ülke dışında iki yılı aşan kalışlar kesinti sayılmaktadır (Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifi, 2004, md. 20/3). Önceki tarihli Uzun Dönem İkamet Direktifine göre ise; on iki aydan fazla süre AB dışında kalınmışsa uzun dönem ikamet izni kesinti nedeniyle iptal edilebilmektedir (md. 9). Burada bir yıl arayla çıkan iki Direktifin aynı konuda farklı süreler içerdiği; ancak bu farklılığın sebebinin, Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifinin AB vatandaşları ve aile üyelerine, Uzun Dönem İkamet Direktifinin ise üçüncü ülke vatandaşlarının süresiz kalışlarına yönelik düzenlemeler içermesi olduğu görülmektedir.

YUKK’a göre uzun dönem ikamet iznine sahip bir yabancıнын yurt dışında kesintisiz bir yıl ve üzeri bulunması halinde durumun idare tarafından öğrenildiği anda veya yabancıнын durumu bildirdiği anda bir yıllık kesintinin hesaplanarak son gününden itibaren ikamet izninin sona erdirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Uzun dönem ikamet izni süresiz olarak düzenlendiğinden sona ermenin mutlaka idare tarafından kaldırma şeklinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sağlık, eğitim ve ülkesindeki zorunlu kamu hizmeti dışında bir nedenle kesintisiz bir yıldan fazla süreyle Türkiye dışında bulunması gibi nedenlerle uzun dönem ikamet izni iptal edilen yabancıнын yeniden başvuru yapabilmesine (YUKK, 2013, md. 45/2) yönelik hususlar ise YUKKUY’da ayrıca düzenlenmiştir.

3.5. İnsani ikamet izninin sona ermesi

İnsani ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK’un 46 ve 47’nci maddelerinde düzenlenmiştir. YUKK’un “insani ikamet izninin iptali veya uzatılmaması” başlıklı 47’nci maddesine göre insani ikamet izni, iznin verilmesini zorunlu kılan şartlar ortadan kalktığında İçişleri Bakanlığının onayı alınmak kaydıyla valiliklerce iptal edilmekte veya uzatılmamaktadır (Ekşi, 2018, s. 271). Bu usule ilişkin olarak valiliğin, insani ikamet izinlerinin süresi içinde, bu izinlerin verilmesine dayanak teşkil eden şartların ortadan kalkıp kalkmadığına ilişkin resen değerlendirme yaparak İçişleri Bakanlığına bilgi vereceği, iznin verilmesini zorunlu kılan şartlar ortadan kalktığında da onay alınmak kaydıyla ikamet izninin valiliklerce iptal edileceği veya uzatılmayacağı düzenlenmiştir (YUKKUY, 2016, md. 44/2). İkamet izninin verilmesini zorunlu kılan şartların (sonradan) ortadan kalkması (YUKK,

2013, md. 47; YUKKUY, 2016, md. 44/2) nedeniyle ikamet izninin sona erdirilmesi, ikamet izninin ileriye etkili olarak kaldırılması işlemidir. Sona erme, sahip olunan şartların ortadan kalktığı andan itibaren geçerli olacaktır. Ayrıca ikamet izni sahibi iken uzatma başvurusu yapan yabancı, başlangıçta sahip olduğu şartın sonradan kalktığı başvuru sırasında idarece öğrenilirse (ve ne zaman kalktığı da tespit edilemezse) ikamet izni uzatma başvurusu reddedilecektir. Burada da kaldırma veya geri alma söz konusu değildir, bu işlem mevcut ikamet iznini sona erdirmemekte, sadece uygun olmayan başvuruyu olumsuz sonuçlandırmaktadır.

Valilik, İçişleri Bakanlığının onayı doğrultusunda insani ikamet izninin iptali veya uzatılmamasına ilişkin kararı, ikamet izni süresi bitmeden en geç on beş gün önce yabancıya bildirmek durumundadır (YUKKUY, 2016, md. 44/2). Bu bildirim yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına yapılabilir (YUKKUY, 2016, md. 44/7). İnsani ikamet izninin iptalinde diğer izinlerden farklı olarak idareye, sadece YUKKUY hükmü ile ikamet izninin bitiminden on beş gün öncesine kadar tebliğ etme yükümlülüğü getirilmiştir. Yine de bu tebligatın belirlenen düzenleyici süre içinde yapılamaması sona erme işleminin geçerliliğini etkilememektedir (Ekşi, 2018, s. 272). Tebligat yabancıya anlaşılabilecek dillerden birinde yapılmalı ve tebligatta özel ihtiyaç sahibi yabancıların durumları da gözetilmelidir. Tebligat kayıtlı elektronik posta aracılığıyla da yapılabilir (YUKKUY, 2016, md. 120).

3.6. İnsan ticareti mağduru ikamet izninin sona ermesi

İnsan ticareti mağduru ikamet izninin süresi, şartları, iptal veya uzatılmama durumları YUKK'un 48 ve 49'uncu maddelerinde düzenlenmiştir. YUKK'ta ve YUKKUY'da açıkça düzenlenmemiş olsa da bu ikamet izni başvurusunun reddi, iptali veya uzatılmaması kararı da yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmelidir. Tebliğ hususunun sadece bu izin yönünden düzenlenmemiş olmasında özel bir amaç olduğu düşünülmemekte, aksine yönetmelik hazırlanırken gözden kaçmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca YUKK'un 55'inci maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendi uyarınca “*mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları*” hakkında YUKK'un 54'üncü maddesi kapsamında olsalar dahi sınır dışı etme kararı alınamamaktadır. Ancak bu kişilerden, belli bir adreste ikamet etmeleri veya istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmaları istenebilmektedir. Bu da bu iznin iptalini diğer ikamet izinlerinden ayıran bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6.1. Suçun failleriyle bağ kurulması

İnsan ticareti mağduru ikamet izni, insan ticareti mağduru olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe bulunan yabancı, kendi girişimleriyle suçun failleriyle yeniden bağ kurduğunun belirlenmesi durumunda iptal edilmektedir (YUKK, 2013, md. 49/2).

YUKKUY'un 46'ncı maddesinde ise “*yabancının, kendi girişimleriyle suçun failleriyle yeniden bağ kurduğunun belirlenmesi*” durumuna ek olarak “*yabancının getirilen yükümlülüklerle uymaması veya mağdur olmadığının anlaşılması*” durumlarında da mağdur destek programının sonlandırılacağı ve verilmiş ikamet izninin iptal edileceği düzenlenmiştir. Buradaki sona erme işlemi kaldırma şeklinde gerçekleşecektir ve izin, tespitin gerçekleştiği andan itibaren sona ermiş olacaktır.

3.6.2. Mağdur olunmadığının anlaşılması

Mağdurun, mağdur olmadığının anlaşılması durumu hariç diğer fiilleri zorlama, korkutma, şiddet, tehdit gibi nedenlere bağlı olarak iradesi dışında yaptığının tespit edilmesi durumunda ise ikamet izninin iptal edilmeyeceği açıktır (YUKKUY, 2016, md. 46/2). Bu düzenleme YUKK'ta yer almamasına rağmen YUKKUY ile yabancının lehine olacak şekilde düzenlenmiştir. Mağdur olmadığı anlaşılırsa ikamet izni geri alma suretiyle sona erdirilecektir.

3.6.3. Üç yılın dolması

Mezkûr izin altışar aylık periyotlarla toplamı en fazla üç yıl olacak şekilde düzenlenmektedir (YUKK, 2013, md. 49/1). Bu da üç yıldan sonra yapılacak uzatma başvuruları sonucunda ikamet izninin uzatılmamasını (diğer bir deyişle başvurunun reddedilmesini) gerektirmektedir.

4. Sona Erme Kararının veya İcrasının Ertelenmesi

YUKK'ta Türkiye içinden yapılan ikamet izni talebinin reddi, ikamet izninin uzatılmaması veya iptali ile ilgili işlemler sırasında yabancının “*Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, menşe ülkesindeki durumu ve çocuğun yüksek yararı*” göz önünde bulundurulmakta ve alınması gereken karar ertelenebilmektedir (md. 25). YUKKUY'da ise bu kararın icrasının ertelenmesi düzenlenmektedir. Her iki düzenlemeye göre de yabancı hakkında sayılan şartlar varsa alınması gereken sona erme kararı alınmamakta; alınsa da icrası ertelenmektedir. Bu durumdaki yabancıya harca tabi olmayan, şekli ve içeriği GİB tarafından belirlenen ve Türkiye'de bir ay süresince kalma hakkı sağlayan belge⁴ verilmektedir. Bir aylık süre sonunda bu yabancılar hakkında tekrar değerlendirme yapılmakta ve yabancının ülkemizde kalmasını gerektiren durumunun devam ettiğinin anlaşılması halinde söz konusu belgenin süresi birer aylık sürelerle uzatılabilmektedir (YUKKUY, 2016, md. 22/18); ancak belgenin kaç kere

⁴ Bu belge de çıkış izin belgesine benzer bir belge olarak düşünülebilir. Geçicidir ve harca tabi değildir, ancak yabancının bu belge ile kaldığı sürelerin harcı tahsil edilmektedir.

düzenleneceğine dair bir kısıt zikredilmemiştir. Bu belgelerin düzenlenmesi sırasında yabancından kalacağı sürenin harcının da tahsil edileceği düzenlenmiştir. Buradaki belgenin isimsiz bir belge olduğu ve YUKK'a dayanmadığı görülmekte olup bu tür istisnai düzenlemelerin yabancının lehine de olsa azaltılması gerektiği ve tüm statü veren belgelerin kanunla düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

YUKK'un "*İkamet izni talebinin reddi, ikamet izninin uzatılmaması veya iptali ile ilgili işlemler sırasında yabancının Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, menşe ülkesindeki durumu ve çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulur ve kararın icrası ertelenebilir.*" şeklindeki 25'inci maddesiyle ilgili bazı AİHM kararının incelenmesinde de fayda görülmektedir.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin (AİHS) 8'inci maddesinde mevcut şartlara göre yetkililer tarafından bir müdahaleden (sınır dışı etme, zorla çıkartma, giriş yasağı) veya pozitif bir yükümlülük olup olmadığı sorusunu doğurabilecek bir harekete geçmeme (ikamet izni vermeme) halinden bahsedilebilmektedir. AİHM, başvurunun yaşını, dil bilme düzeyini, milliyetini, gideceği ülkede akrabalarının olup olmadığını, geri dönmesi veya temas halinde olduğu kişiler konusunda engelleri göz önünde bulundurmakta ve kişinin içinde bulunacağı durum ile devlet tarafından hakka müdahalede öne sürülen amaçları tartmaktadır (Dutertre, 2007, s. 324).

AİHM bir davada (Berrehab-Hollanda, 21.06.1998, paragraf 29) bir yabancının beraber çocuk sahibi olduğu Hollanda vatandaşı olan kişiden boşandıktan sonra sınır dışı edilmesinin, AİHS'in 8'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre orantılı olmadığına karar vermiştir. Hollanda sınır dışı etme işlemini, istihdam piyasasını koruma ve ülkenin ekonomik refahı için gerekli olduğundan bahisle savunmuştur ancak AİHM, başvurunun ilk defa izin isteyen değil birkaç yıldır Hollanda'da yaşayan bir yabancı olduğunu, bir evi ve işi olduğunu, kızının çok küçük olduğunu ve bağımsız bir ikamet izni verilmeyerek sınır dışı edilmesi durumunda aile bağlarının tehlikeye gireceğinden bahisle Hollanda aleyhine ihlal kararı vermiştir. Yine AİHM bir kararında (Ahmut-Hollanda, 28.11.1996, 21702/93, paragraf 67) bir devletin kendi topraklarında yerleşmiş göçmenlerin akrabalarını da kendi topraklarına sokma yükümlülüğünün, söz konusu kişilerin içinde bulunduğu duruma ve kamu yararına bağlı olduğunu, yerleşmiş devletler hukukuna göre bir devletin vatandaşı olmayan kişilerin topraklarına girişini kontrol etme hakkına sahip olduğunu, göçmenler söz konusu olduğunda AİHS'in 8'inci maddesinin bir devleti göçmenlerin ikamet etmek istediği ülkeyi seçme hakkına saygı göstermeye ve kendi topraklarında ailenin bir araya gelmesine izin vermeye zorlayamayacağını belirtmiştir. Buna göre AİHM, başvurunun başka bir ülkede de aile birleşimi yapabileceğini, buna bir engel olmadığını, kendisine oturma izni verilmemesinin

başvurucunun menfaati ile göçü kontrol etmenin yararı arasında adil bir denge kurulmamış olduğunu göstermeyeceğine hükmetmiştir (Dutertre, 2007, s. 325).⁵

Bir diğer kararında da (Baghli-Fransa, 30.11.1999, 34374/97, paragraf 36-37 ve 48-49) yabancının ülkede aile bağları olan kişiler olmasına rağmen işlediği suçla orantılı olarak kendisine on yıl ülkeye giriş yasağı uygulanmasını ihlal olarak değerlendirmemiştir. AİHM bu davada yabancının eğitimini nerede tamamladığına (Fransa), askerlik hizmetini hangi ülkede yaptığına (Cezayir), kaynak ülkede çalışma ve kalma durumuna, ailesinin hangi ülkede yaşadığına (Fransa), medeni haline ve çocuk sayısına, var olan ilişkilerine bakarak karar vermiştir (Dutertre, 2007, s. 329).

Uzun Dönem İkamet Direktifine göre de üye devletlerin uzun dönem ikamet eden bir kişi hakkında sınır dışı etme kararı almadan önce *“kendi topraklarındaki ikamet süresi, kişinin yaşı, kişi ve aile üyeleri açısından sonuçları, ikamet edilen ülkeyle bağlantılar veya menşe ülkeyle bağlantıların bulunmaması”* hususlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir (md. 12/3). 22 Eylül 2003 tarihli ve 2003/86/EC sayılı Aile Birleşimi Direktifinde de benzer düzenleme yer almakta olup üye devletler ret, uzatmama, iptal veya sınır dışı etme durumlarında kişinin aile ilişkilerinin niteliğini ve sağlamlığını, ikamet süresini, menşe ülkesiyle ailevi, kültürel ve sosyal bağlarının varlığını dikkate almak durumundadır (md. 17).

YUKK’un 25’inci maddesinin ise benzer gerekçelerle sadece uzun dönem değil tüm ikamet izinleri için iptal kararlarını erteleyebilme imkânı getirdiği görülmektedir. Ayrıca yabancının ülkedeki kalış süresi uzadıkça, sona erme veya sınır dışı edilme durumlarıyla daha zor karşılaşması beklenmektedir. Bu yüzden YUKK’un 25’inci maddesi kapsamında yapılacak değerlendirmelerde, yukarıda zikredilen AİHM kararları ile Direktiflerdeki hususların da dikkate alınmasında yarar bulunmaktadır.

Sonuç

YUKK’taki haliyle sona erme halleri birbirine karışabilmekte ve bazı durumlarda yabancı hakkında olumsuz değerlendirme yapılmasına dahi neden olabilmektedir. Yabancıların ikamet izni başvurularında, haklarında daha önce verilmiş iptal kararı olup olmadığı ve bunun nedenleri de doğal olarak değerlendirmelere dahil edilebilmektedir. Diğer yandan sona erme hallerinin ileriye ve geçmişe etkili olmalarının belirlenmesi de hesaplamalarda, harç iadelerinde ve diğer kurumların işlemlerinde önemli olduğundan yapılacak düzenlemelerde yer almalıdır. İkamet izni harçları ile ikamet izni belge bedelinin tahsilinin ve sona erme nedenine bağlı olarak

⁵ Benzer bir karar için bkz. Boultif-İsviçre, 02.08.2001, 54273/2000, paragraf 53-56.

yabancıya iade edilip edilmeyeceğinin de her bir sona erme hali ile ilişkisi kurularak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

İkamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının veya yabancıya artık kalış amacının kalmadığının ya da öğrencilik durumunun artık devam etmediğinin belirlenmesine yönelik işlemlerin ya sona erme kararında detayları belirtilmek suretiyle ya da sona erme kararına gerekçe olacak bir hazırlayıcı işlem ile ortaya konulması hususu da düzenlenmelidir.

Yabancıya statüsünü değiştiren bir işlemin GİB dışında bir kurumca tesis edilmesi ve iki kurumun yönetim bilişim sistemleri arasındaki iki yönlü veri akışına izin veren entegrasyon ile paylaşılması halinde de ikamet izninin otomatik olarak sona ermesini gerektiren iş süreçleri varsa bunların yabancıya talebiyle sona erecek şekilde ya da yabancıya durumdan haberdar edecek mekanizmalarla kurgulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Tüm sona erme hallerinin yabancıya, yasal temsilcisine veya vekâletnameyi haiz avukatına tebliğ edilmesi, tebligatta da sona erme kararlarına karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabileceği ile diğer yasal hak ve yükümlülüklerinin de çok dilli olarak (yabancıya anlayacağı dil dahil edilerek) yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Ülkeye yerleşme hürriyeti kapsamında değerlendirilebilecek ikamet izni sahibi olma durumu, yabancıya yurt dışında geçirdiği belli süreler sebebiyle sona erdirilebilmektedir. Bu hak sınırlamasının Anayasa'ya uygun olması için YUKKUY ile değil yeniden YUKK ile düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca yabancıya ülkede yasal kalış süresi arttıkça ikamet izninin sona erdirilmesinin de zorlaşması beklenmekte; sona erme kararı alınmadan önce yabancıya "Türkiye'deki aile bağları, ikamet süresi, medeni durumu, çocuk sayısı, ailesinin nerede yaşadığı, menşe ülkedeki durumu, çocuğun yüksek yararı, yaşı, dil bilme düzeyi, uyruğu, menşe ülkede yakınlarının veya menşe ülkeyle sosyal-kültürel bağlarının olup olmaması" gibi hususların gözetilmesi gerekmektedir.

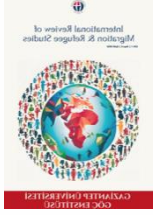
Sonuç olarak her bir ikamet izni türüne ilişkin sona erme hükümlerinin, YUKK uyarınca lafzen "iptal" olarak adlandırılrsa da hukuki etki ve sonuçları bakımından birbirinden farklı nitelikler taşıdığı ve uygulamada ortaya çıkan "kaldırma, geri alma, düzeltme, değiştirme, kısaltma, feragat, konusuz kalma, ilgilinin ölümü, mahkeme kararıyla iptal, sürenin dolması" gibi maddi ve hukuki sonuçları/durumları tam olarak karşılamadığı görülmekte olup ikamet izinlerinin sona erme hallerinin kapsamlı, ayrıntılı ve ayrıştırılmış biçimde düzenlenmesi suretiyle uygulayıcılar açısından tereddütlerin giderileceği, yabancılar açısından ise hukuki belirlilik ve öngörülebilirliğin artırılacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Asar, A. (2015). *Göç yönetimi: Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu sonrası Türkiye'de yeni dönem*. Ankara: Pelin Ofset.
- Asar, A. (2025). *Yabancılar hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Avrupa İkamet Sözleşmesi (1955). RG: 17.09.1989-20285.
-

- Avrupa Konseyi Aile Birleşimi Direktifi, 2003/86/EC (2003). RG: 03.10.2003-L251.
- Avrupa Konseyi Serbest Dolaşım ve İkamet Etme Hakkı Direktifi, 2004/38/EC (2004). RG: 30.04.2004-L158/77.
- Avrupa Konseyi Uzun Dönem Direktifi, 2003/109/EC (2003). RG: L016, 23.01.2004, S. 44-53.
- Aygül, M., ve Camız, R. (2021). Türk vatandaşı çocukların yabancı ebeveynlerinin aile hayatına saygı hakkı kapsamında Türkiye’de ikamet. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2 (2), 373-426.
- Çağlayan, R. (2000). İdari işlemin geri alınması üzerine. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1-2), 43-58.
- Değerli Kağıtlar Kanunu 210 (1963). RG: 28.02.1963-11343.
- Dutertre, G. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından örnekler*. Avrupa Konseyi Yayınları.
- Ekşi, N. (2014). *Yabancılar ve uluslararası koruma hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ekşi, N. (2018). Mahkeme kararları ışığında insani ikamet izni. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38 (2), 243-283.
- Elçin, D. (2017). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu’nda aile ikamet izni: Aile hayatı hakkı mı? Aile birleşimi hakkı mı? *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7 (30), 117-198.
- Erten, R. (2015). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu hakkında genel bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 3-52.
- Esen, E. (2019). *Türk hukukunda yabancıların ikamet izinleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). *Göç İdaresi Başkanlığı 2022 yılı faaliyet raporu*. Erişim tarihi: 28 Şubat 2025 <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Kurumsal/Strateji/2023-Mayis-/2022-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024a). *Göç İdaresi Başkanlığı 2023 yılı faaliyet raporu*. Erişim tarihi: 17 Mart 2025 <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Mali-Tablolar/FAALIYET-RAPORU/2023/2023-Yili-I%CC%87dare-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b). *İkamet izni başvuruları noterlikler üzerinden de yapılmaya başlandı*. Erişim tarihi: 05 Nisan 2025 <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-basvurulari-noterlikler-uzerinden-de-yapilmaya-baslandi>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2016 yılı idare faaliyet raporu*. Erişim tarihi: 26 Şubat 2025 <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/Stratejik-Yonetim/Faaliyet-Raporlari/2016-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Gözler, K. (2009). *İdare hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Günday, M. (2015). *İdare hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Halıcı, S. (2017). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu uyarınca öğrenci ikamet izni. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 433-479.
- İdari Yargılama Usulü Kanunu, 2577 (1982). İYUK. RG: 20.01.1982-17580.
- Kale Yazılım. (2019). *GöçNet projesi*. Projeleri. Erişim tarihi: 19 Şubat 2025 <https://kaleyazilim.com.tr/projelerimiz>
- Koca, S. Ç. (2016). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu uyarınca yabancıların Türkiye’de ikamet ve uzun dönem ikamet iznine ilişkin değerlendirmeler. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 43-88.
- Mercan, O. (2020). *İdari işlemin sona ermesi* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mülga Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 5683 (1950). RG: 24.07.1950-7564.

- Nüfus Hizmetleri Kanunu, 5490 (2006). RG: 29.04.2006-26153.
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2019, Nisan 30). *Yabancı kişilerin doğum, evlenme ve ölüm olaylarının bildirimi talimatı*. Erişim tarihi: 14 Mart 2025 <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/talimat/nufusislemleri/30042019-YabanciKisilerinDogumEvlenmeolumBildirimini.pdf>
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. Ölüm olayları talimatı (2020, Mart 18). Erişim tarihi: 14 Mart 2025 https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/talimat/nufusislemleri/18032020_OlumOlaylari_202003.pdf
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2022, Ağustos 23). *Mahkeme kararı olmaksızın ad ve soyadı değişikliği uygulamasına ilişkin kamuoyu duyurusu*. Erişim tarihi: 19 Mart 2025 <https://www.nvi.gov.tr/mahkeme-karari-olmaksizin-ad-ve-soyadi-degisikligi-uygulamasina-iliskin-kamuoyu-duyurusu>
- Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü., ve Ercan, İ. (2011). *Anayasa hukuku-idare hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Özgür, Ç. (2021). Muvazaalı evlenmelerin Türk vatandaşlık ve yabancılar hukuku açısından değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1 (42), 307-340.
- Özkan, I. (2013). *Göç, iltica ve sığınma hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2021). Mavi kart hamillerinin Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacağına ilişkin düzenlemeye eleştirel bir bakış. *Public and Private International Law Bulletin*, 41 (2), 955-978.
- Öztürk, N., Kuşçu, D., ve Tufan, U. (2021). Yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatine ilişkin uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 703-719.
- Soylu, A. (2017a). *e-İkamet ile yapılan ikamet izni başvurusunun kullanıcı gözüyle incelenmesi* [Dönem projesi]. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Soylu, A. (2017b). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu kapsamında ikamet izinleri* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Soylu, A. (2025a). Türkiye’de ikamet izni harçları: Hukuki çerçeve, uygulama esasları ve sona erme hallerinde iade. *Journal of Migration and Political Studies*, 3 (2), 145-169.
- Soylu, A. (2025b). Uzun dönem ikamet izni sahibinin çalışma hakkı: Süresiz çalışma izni şartının hukuken gerekliliği üzerine bir değerlendirme. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 5 (2), 243-273.
- Soylu, T. (2017). *Kamu yönetiminde çağrı merkezlerinin rolü: Göç yönetiminde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER 157) örneği* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Türk Medeni Kanunu, 4721 (2001). TMK. RG: 08.12.2001-24607.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 (1982). Anayasa. RG: 09.11.1982-17863 (Mükerrer).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *1.1.4. Göç kayıt sistemi (GöçNet)*. Resmi İstatistik Portalı. Erişim tarihi: 03 Mart 2025 <https://www.resmiistatistik.gov.tr/subject>
- Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik (2006). RG: 20.10.2006-26325.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 6458 (2013). YUKK. RG: 11.04.2013-28615.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016). YUKKUY. RG: 17.03.2016-29656.
- Yılmaz, E. (1996). *Hukuk sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Zabunoğlu, Y. K. (2012). *İdare hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

Forced Displacement for Urban Regeneration - Gaza Strip Case

Kentsel Yenileme İçin Zorunlu Göç - Gazze Şeridi Örneği

Amjad MAGHRABIEH^{a*}

^aKent Çalışmaları Araştırmacısı, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep / TÜRKİYE
ORCID: 0009-0004-8276-7965

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 16 Eylül 2025

Kabul tarihi: 14 Ocak 2026

Anahtar Kelimeler:

Gazze Şeridi,
Kentsel Yenileme,
Mega Projeler,
Zorunlu Göç

ÖZ

Bu makale, Gazze Şeridi'nin tarihsel sürecini ve yakın dönem gelişmelerini inceleyerek, İsrail'in 2023 yılında gerçekleştirdiği askeri operasyonların sonuçlarını ele almakta; ortaya çıkan yaygın yıkım ve kitlesel yerinden edilmenin, silahlı çatışmanın tali bir sonucu değil, mekânsal ve demografik yeniden yapılandırmaya yönelik kasıtlı bir strateji olarak değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Saha verileri, akademik çalışmalar, hukuki analizler ve insan hakları kuruluşlarının belgelerine dayanarak, Gazze nüfusunun büyük çoğunluğunun zorla yerinden edilmesinin yalnızca insani bir acil durum olmadığı; sömürgeci genişleme mantığı ile kâr odaklı liberal kentsel dönüşümün birleştiği bir stratejiyle uyumlu olduğu gösterilmektedir. Güncel gelişmeler on yıllardır süregelen askeri müdahale, denetim ve katı mekânsal yönetim politikalarıyla ilişkilendirilmesi yoluyla, çalışma; şiddetin, toplumsal çözülmenin ve yeniden inşanın kasıtlı tahakküm araçları olarak birlikte işlediğini ortaya koymaktadır.

Araştırma, savaş sırasında gerçekleşen yıkımın, yerel halkın acil ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik planlar geliştirilmesinden ziyade, yeni başlangıçlar söylemi altında büyük ölçekli kentsel yenileme fırsatları olarak sunulduğunu göstermektedir. Bu girişimler, yatırımcılara yönelik alanlar, güvenlik temelli ticaret koridorları ve lüks konut bölgeleri yaratmayı hedeflemekte; bu süreç ise Filistinli nüfusun kaçınılmaz biçimde yerinden edilmesi pahasına kurgulanmaktadır.

Makale, Gazze'nin geleceğinin günümüzde silahlı güç, sınırlı ve denetimli insani yardım ile esasen ekonomik kâra odaklanan kentsel projeler tarafından şekillendirildiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, uzun vadede nüfus yapısını ve kimliği kalıcı biçimde dönüştürme riski taşımakta; toprak, geri dönüş ve kendi kaderini tayin eden kentsel yaşam haklarını aşındırmaktadır. Çalışma, toparlanma sürecinin adalet temelli olması gerektiğini vurgulamakta; Filistinli toplulukların ihtiyaç ve vizyonlarını önceleyen, tarihsel ve kültürel bağlamı gözeten ve insan haklarını merkezine alan bir yeniden inşa yaklaşımı çağrısında bulunmaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 16, 2025

Accepted: January 14, 2026

Keywords:

Gaza Strip,
Urban Regeneration,
Mega-projects,
Forced Displacement

ABSTRACT

This article examines the Gaza Strip's history and recent events, highlighting the consequences of Israel's 2023 military operations, which revealed broad destruction and large-scale displacement, arguing that it can be saw as intentional -not a side effect element- of spatial and demographic restructuring. Using field data, academic articles, legal analysis, and other documentation from human rights organizations, it shows how the forced displacement of the majority of Gaza's population is more than an emergency, it is a strategy aligning with the colonial expansion combined and profit-based, liberal urban transformation. By linking current events to decades of incursion, control, and strict territorial management policies, the study demonstrates how violence, community disruption, and reconstruction function jointly as tools of intentional dominance.

The research shows wartime destruction being advertised as new opportunities that can lead to large urban regeneration through schemes that are framed as new beginnings, rather than drawing plans to provide the necessary aid to local residents. These initiatives are based on creating zones for investors, secure trade corridors, and luxury housing options on the inevitable expense of displacing the Palestinian populations.

The article argues that Gaza's future is now being shaped by armed power, restricted aid, and urban projects focused mainly on economic profit, which will eventually, alter the population, identity permanently, eroding rights to territory, return, and self-determined city life or fabric. It emphasizes that recovery must happen through justice, prioritizing Palestinian community needs and visions, and preserving human rights within the historical and cultural frames.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: am1008@mail2.gantep.edu.tr

Methodology

This study adopts a qualitative, document and evidence-based research methodology that integrates critical analysis, structured framework, and interpretive thematic writings together, to examine the relationship between forced displacement, war-resulted destruction, and post-conflict urban regeneration plans for Gaza. The research relies on peer-reviewed academic articles, UN agencies' reports, human rights organizations documents, and official analytical reports. Sources were inspected and selected based on several criteria that served the overall context of the work, such as academic legitimacy of the source, credibility of the author, the publishing party, and the relevancy to the study subject. This led to dividing the source into several main categories:

Region and context related sources that explained the regional historic, political, and geographical relativity to the study, showing the background of the Palestinian-Israeli conflict, historical dimensions of the strip, economic and political analysis of the strip, the region, and the surrounding countries. From which are (Agha, Esson, Griffiths, & Joronen, 2024), (Jamil, Salman, Kalbi, Sajjad, & Ahmed, 2024), (Montserrat & Carucí, 2025).

Descriptive and conflict monitoring sources particularly those issued by UN agencies, non-governmental organizations, or research centres, which provides primary documentation and numbers of displacement patterns, destruction of infrastructure, and humanitarian situation related observations and reported needs, describing the conflict impact and consequences on the different aspects of life and urban fabric in the strip and among the strip affected populations. From which are (HRW, 2024), (Culbertson, et al., 2025), (Randles, 2024), (Aldabbour, et al., 2025), (Espejo, et al., 2025).

Analytical sources arguing the aftermaths and effects of the war-tolls on the urban structure, future urban planning, and possible forced displacement of the people of Gaza Strip, analysing the public policies both the United States and Israel are announcing regarding the strip war and the plans for after the war reconstruction period, showcasing the means and reasons behind these plans, and studying the external policies impact on the people of Gaza's current humanitarian situation and commitments and their relation to the land and location. From which are (Ajour, 2024), (Anidi Ali, 2024), (Soliman, 2025), (Mousavi & Sani, 2025).

These selected resources were examined carefully, then used through direct comparison in order to form the main concept of this study, drawing conclusions directly from the author's understanding and analytical perspectives of each one of them, assessing data progressively, forming judgments solely when evidence aligns.

Introduction

The Gaza Strip is a narrow coastal enclave along the Mediterranean Sea, it is part of the Palestinian coastal line in the western part of the country, it forms, along with the western bank, the two territorial parts of the state of Palestine and it is governed under an exclusive role since 2006. It was known historically as a site of profound geopolitical, cultural, and economic significance, its location gave it huge importance in trade and travel, and it has experienced several waves of foreign control, from Egyptian, until Islamic rulers, and Israeli occupation.

Gaza witnessed a full wartime exposure in 2023 after the 7th of October events. The war exposed the means Israel are willing to use on the strip, causing damage never seen before. The urban fabric was practically erased and whole city areas were flattened, huge numbers in civilians loses, famine forced by blockades and deliberate nutrition shortages, services such as power, water, and hospitals stopped working or vanished completely, while families' connections were shattered under endless forced moves. The devastating war cracked Gaza's foundations open, altering everyday existence, and pushing people out of their homes into an certain refuge areas already packed beyond their capacity (HRW, 2024, p. 4). This unimaginable force used in the Gaza war often linked in the Israeli official statements to the 7th of October event directly, saying that this was the only available option to eliminate terrorism and neutralize the strip from Hamas's presence and agenda to guarantee the Israeli safety thereafter. Prime Minister Benjamin Netanyahu referenced biblical Amalek, stating, "*Wipe out the memory of Amalek*", and vowed "*revenge that the devil has not created*". (Bar-Tal, 2025, p. 3)

Multiple displacement movements were forced on Gazans, often using claims about security, and risk minimizing, and were described as urgent steps so military troops can operate freely under legal grounds. Because of these claims, moving civilians out by force appeared not as harm act but rather as part of anti-terror strategy, temporary, yet required (Abraham, 2023, p. 4). However, while the humanitarian crisis was still at its peak in the strip, plans for reconstruction reappeared and started to gain momentum, showing a mismatch between the official claims and the hidden economic goals. Gradually, officials started referring to Gaza as a free unused space, open for business once fighting stops, and instead of providing aid or reconstruction plans, the visions focused on profitable proposals such as beachfront resorts, high-end hotels, tourist hubs, and city upgrades meant to attract capital more than residents (Bshara, 2025, p. 65). All this talk emerged precisely when food shortages spread, shelters overflowed, and basic systems broke down. This brought up key doubts about the war's initial aim, and whether it was a genuine response resulting after October 7th events and purely aiming to enhance the Israeli security and safety tactics or it was used as a tool to speed up a part of a bigger inevitable plan tied to Israel's settler colonial and neoliberal market-focused regional growth goals.

This article will mainly focus on studying the hidden or announced reasons behind the

2023 war on Gaza, first by exploring the strip's history and putting it into its regional frame, then by describing the war impacts on various geopolitical, humanitarian, or physical aspects, and linking this resulted impact with analytical overview of the official Israeli narrative and observed and evidence-based strategies and economic benefit, in order to draw, more clearly, to outline of the war's purposes and consequences. The article argues that data analyzed after the sequence of events and the expected and measurable consequences, will suggest more relatable and applicable recommendation to end the war and practice proper urban regeneration in the strip, taking in consideration the affected population's needs and priorities, and their expectation of what is the shape of the scenario the war will end up with, advocating for long-term, people-oriented suggestions, and not prioritizing the future investment projects over the human life.

Background on Gaza Strip's Recent History

After World War I ended, world geopolitics shifted dramatically, changing how power was distributed across nations. In the Middle East, one major outcome stemmed from the fall of the Ottoman Empire after the war, which allowed European powers to step in via occupation and mandated rule. Instead of independence, many areas fell under British or French authority for years, altering borders, institutions, and posing sovereign rights. Under these conditions, Britain took charge of Palestine through an official League of Nations mandate; this move has entrenched foreign oversight, introduced colonial administrative methods to the country of Palestine, and triggered long-term instability affecting both people and land.

The British rule in Palestine (1917–1948) shifted Gaza from a distant region into a key zone of population change. New laws, property rules, and boundaries introduced by Britain disrupted traditional land connections, cutting Gaza off from surrounding areas. At the same time, rising Jewish immigration, supported by the biased land decisions making from British colonial authorities, deepened the conflict and broke up the connected territories throughout Palestine. These acts reached a breaking point during the 1948 war, known as the Nakba, when the new State of Israel was established, and the land of Palestine as announced to be its national land. More than 700,000 Palestinians left or were forced out of their homes, which led to a permanent displacement that altered Palestine and the surrounding region demographics ever since, and heavily affected Gaza's people social structure. Gaza was later placed under direct Israeli control, and came to represent not just physical refuge, but a political status in the country and region history (Nijim, 2024, p. 5).

Israel in general, was considered to be practicing in Palestine what is called the "*settler colonialism*", occupying the land in purpose to free it from its authentic people and replace them with what it saw more convenience for each case, new investments, new migration from western countries, or perhaps, settlers coming from other parts of Israel. Such colonial policies were thoroughly explained in Wolfe's works who argues that settler colonialism is a structure, not an event, driven by a persistent logic of elimination, and unlike classical colonialism, which

exploits indigenous labor; settler colonialism seeks to remove indigenous peoples to secure land permanently. Elimination, in this case, operates through multiple modalities: physical violence, displacement, assimilation, legal erasure, and spatial replacement. (Wolfe, 2006, p. 401)

This continued to comply on the Israeli occupation of Gaza in 1967, where the strip entered a prolonged era of settler colonial strategies deeply intertwined with what is called “*urban spatiality*”, which is, as described by Spinks, shows how fear, security discourse, and crime narratives are mobilized to justify spatial segregation and exclusionary urban design. Which affected the Israeli approaches toward intervening in Gaza’s urbanization, shaping the strip form through walls, buffer zones, gated communities, and surveillance infrastructures. These practices normalize unequal access to space and legitimize the confinement or removal of racialized and marginalized populations (Spinks, 2001, p. 16). This period was described as spatial apartheid, a deliberate reorganization of the built environment and urban functionality to facilitate Israeli security imperatives while restricting Palestinian spatial mobility, autonomy, and visibility. (Agha, Esson, Griffiths, & Joronen, 2024, p. 6)

The first and second Intifadas (1987–1993 and 2000–2005) represented pivotal moments of organized resistance against the Israeli occupation that were deeply embedded in Gaza’s spatial and social fabric. Refugee camps such as Jabalia, Beach Camp, and Khan Younis were not only dense living quarters but also became incubators for grassroots mobilization, youth organizing, and cultural resistance. These environments, densely populated, marginalized, and often overlooked by formal governance, fostered resilient community networks that transformed sites of displacement into engines of resistance. Informal economies, neighbourhood associations, and underground political movements became central to sustaining resistance under siege. Israel’s strategic was to target these areas through successive military operations, such Operation Cast Lead (2008–09), Operation Pillar of Defence (2012), Operation Protective Edge (2014), and the intensified wars of 2021 (Harvey, 2025, p. 641). This policy sought to eliminate not only physical structures but also the social memory, political consciousness, and intergenerational resilience embedded in Gaza’s built environment.

In 2005 Israel announced what it was called “*disengagement deal*” often presented in international discourse as the termination of Israeli occupation to Gaza Strip, constituted instead a tactical transformation of control mechanisms. However, Israel maintained its hold over critical dimensions of sovereignty, airspace, territorial waters, border crossings, and fiscal channels, thus tightening its grip through remote governance and siege (Dos Santos & Nasser, 2024, p. 260). This was described to be closer to is called a “*mobility regime*” which is theorized by Shamir as “*premised upon a pervasive “paradigm of suspicion” that conflates the perceived threats of crime, immigration, and terrorism, thus constituting a conceptual blueprint for the organization of global risk-management strategies*”. (Shamir, 2005, p. 1), only in this case, Palestinians in Gaza are trapped in place, unable to move freely within or beyond the territory, rendering displacement itself a paradoxical and weaponized condition.

The 2023's Israeli War on Gaza

The 2023 war on Gaza was triggered by the October 7 Hamas-led coordinated attacks against Israel, which involved an unprecedented breach of the Gaza-Israel barrier, the firing of thousands of rockets into Israeli territory, and the capture of more than two hundred hostages, both civilians and soldiers (Garcés & Porfirione, 2024, p. 2; HRW, 2024, p. 4), and later rapidly escalated into one of the most lethal and destructive episodes in the Strip's modern history. Within few hours, Israel launched an unprecedented, combined offensive attack, involving continuous aerial bombardment, heavy artillery shelling, and a multi-front ground invasion that struck densely populated urban districts, refugee camps, and critical infrastructure hubs. The military campaign expanded to systematically dismantle telecommunications networks, administrative headquarters, markets, and humanitarian aid convoys, compounding civilian hardship. In under a month, over 1.9 million residents, about 85% of Gaza's population, were forcibly displaced multiple times, as whole neighbourhoods and quarters were obliterated (HRW, 2024, p. 4). Civilian infrastructure, including hospitals, schools, desalination plants, water treatment facilities, and power stations, faced repeated and deliberate targeting, accelerating the near-total collapse of essential services and public health systems. The confirmed death toll surpassed 30,000, with tens of thousands wounded and thousands more unaccounted for under the rubble (Rana, 2024, p. 15). Multiple ceasefire initiatives, mediated by Egypt, Qatar, and the United States, framed as humanitarian pauses or tied to hostage exchange agreements, were announced but consistently broke down amid mutual accusations of breaches, and the lack of binding enforcement (Garcés & Porfirione, 2024, p. 2). By early 2024, hostilities persisted under an intensified siege that further restricted food, fuel, potable water, and medical supplies, while aid agencies faced entry denials and severe security risks. This prolonged phase of violence entrenched Gaza's humanitarian catastrophe and reinforced its historical trajectory as a territory where military offensives are intertwined with imperial ambition, settler-colonial restructuring, demographic engineering, and the systematic erosion of Palestinian sovereignty.

Local and Regional Political Impact

The 2023 war on the Gaza Strip must be understood not solely as a military reprisal but as a deeply embedded political project with far-reaching regional and international implications. Scholars and analysts across recent literature emphasize that the war's rationale and trajectory align with long-standing Israeli strategic doctrines aimed at reshaping the demographic and geopolitical contours of Gaza. The political practices that Israel is implementing in Gaza are considered to be under the categorization of necropolitics, which can be defined as the sovereign power to dictate who may live and who must die, and it's more related to modern political orders, particularly those that operate through borders, warfare, prisons, and abandonment. Unlike biopolitics, which manages life, necropolitics organizes social worlds around exposure to death, precarity, and disposability. This is observable in Gaza clearly in the

prolonged siege, infrastructural collapse, and mass forced displacement which is creating conditions in which survival itself becomes contingent and temporary. (Mbembe, 2020, p. 173)

The war in Gaza has operated -deliberately- as a geopolitical lever, enabling Israel to reposition itself within a rapidly shifting global order, particularly by leveraging U.S. backing and normalizing ties with Arab regimes (Ali, 2025, p. 59). This leverage is exercised through high-profile bilateral meetings, coordinated security agreements, and regional economic initiatives that recast Israel as a central partner in Middle Eastern stability and trade.

By the Israeli narratives, the October 7th event was saw as a constitutive rupture, framed as an unprecedented civilizational shock that reorganized Israeli political, moral, and emotional landscapes. The civilian casualties, and the Israeli institutional failure serve as the foundational moral justification for the following military actions, which were rendered reactive, defensive, and tragic, and the Palestinian suffering is a derivative consequence of Hamas' actions, which, long ago, fell under the Iranian influence. Gaza was always saw in the Israeli eyes as a permanent security problem, and all prior historical experiences, such as displacement, siege, and military campaigns, are acknowledged only insofar as they intersect with Israeli security concerns, effectively depoliticizing Palestinian claims to land, sovereignty, and return. (Bar-Tal, 2025, p. 9)

This approach that the Israeli officials have followed lies within a broader and historically rooted imperialist framework. The 2023 war on Gaza is not only a national security operation but it is seen as a manifestation of global imperial dynamics that seek to reassert western influence over regions perceived as destabilized or resistant to global capitalist order (Montserrat & Carucí, 2025, p. 73). In this regard, Gaza becomes a testbed for advanced forms of state violence, where military technologies, surveillance regimes, and counterinsurgency tactics are tested, refined, and eventually exported. The Strip, subjected to total siege and indiscriminate bombardment, served as an experimental site for the application of necropolitics and demographic control in densely populated urban areas, which in its turn exemplifies the globalization of settler-colonial techniques, wherein strategies of domination are perfectly demonstrated.

The war has also produced profound regional and international political impact waves, extending well beyond the boundaries of Gaza to reshape political dynamics in the whole middle east. In Lebanon, for example, the escalation intensified the missiles exchanges between Hezbollah and Israeli forces along the southern border, raising the risk of a broader regional war. By mid-2024, a sustained Israeli air and ground campaign in southern Lebanon, combined with targeted assassinations of Hezbollah's senior leadership and the destruction of its command-and-control infrastructure, significantly degraded the group's operational capacity. This in its turn, included the elimination of key figures responsible for the disruption of supply lines from Syria (El-Shewy, Griffiths, & Jones, 2025, p. 81). This weakening of Hezbollah, a critical ally and military partner to Damascus, combined with Iran's diminished regional

capacity severely undermined the Assad regime in Syria, and eroded the regime's ability to hold contested territories. Simultaneously, Iran's reduced ability to project power and has limited the financial and logistical aid, creating supply shortages and weakening the Syrian armed forces. As a result, it paved the way for the opposition forces to reclaim major cities in the country and inaugurate a new political era (Ali, 2025, p. 60).

Iran, a long-time supporter of both Hamas and Hezbollah, experienced heightened geopolitical tension as Israeli and U.S. officials framed Tehran as a central instigator. In early 2025, it escalated into direct exchanges of bombing between Israel and Iran on two waves, which eventually, led to an extensive confrontation, targeted naval and energy infrastructure in Iran, and finally the United States intervened militarily with precision strikes on key Iranian facilities and targeted the alleged Iranian nuclear program. The U.S. intervention significantly degraded Iran's military capabilities, disrupted its regional supply networks, and weakened its regime's influence across the Middle East, amplifying its isolation and curtailing its ability to support allied non-state actors (Montserrat & Carucí, 2025, p. 74).

Despite the regional and international legal movement against the war and the condemnation of the war crimes that the Israeli Defence Forces are accused of, we continued to see that the military response was still conducted within the international law framework, particularly following a principle when a state actor confronts a non-state armed group embedded within a densely populated civilian environment, and preformed within the frame of self-defence under Article 51 of the UN Charter. This narrative underscores that Hamas' operational strategy, particularly its use of civilian infrastructure and non-uniformed combatants, creates legal and moral dilemmas that strain conventional interpretations of the UN principles. Civilian harm, displacement, and infrastructure destruction are thus situated within a discourse of tragic inevitability rather than deliberate policy. Gaza is officially considered a legally exceptional battlefield, where classical distinctions between combatants and civilians are blurred by urban density, tunnel warfare, and hybrid military tactics. (REVKIN, 2024, p. 3)

It is notable that Israeli officials continued to draw the outlines of the Strip's future policy in addition to its present in their announced papers and research. An INSS policy paper has shared the Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu's publicly released principles "*The day after*", emphasizing indefinite Israeli freedom of military operation, demilitarization of Gaza, and the exclusion of both Hamas and the Palestinian Authority. The paper contends that such a vision would inevitably force Israel into a de-facto, long-term responsibility over Gaza without international legitimacy or financial backing. However, many Israeli scholars have reflected on this approach and expressed that excluding the Palestinian authorities entirely is an illusion, as no Arab or international actors are willing to finance reconstruction or civilian governance without a recognized Palestinian governing body (Dekel, 2024 , p. 6).

Economic Impact

The public analysis and reports that describe the economic situation in Gaza show deep impacts locally and, the region, or even on the international stage. As discussed in above sections, the war came at a sudden and it was considered by some parties as a justification to achieve goals beyond the security reasons and anti-terrorism action, so when studying it from its domestic perspective, the Israeli economy has shown some resilience but surely, it's facing its most significant fiscal challenge in decades. The Bank of Israel estimates the total war cost (2023–2025) at approximately \$68 billion, this includes direct military spending, civilian evacuation costs, and lost tax revenue. Also, Israel's defense budget as a percentage of GDP nearly doubled, reaching roughly 8.8%. This has led to a deficit of around 6.9%, necessitating significant tax hikes and cuts to social services. The mobilization of reservists and the exclusion of Palestinian laborers caused a severe labor market shock, particularly in construction and agriculture. While the high-tech sector remains the primary engine of growth, risk premiums have made foreign investors more cautious. It is also worth mentioning that the Gaza war has provided a substantial boost to Israel's military-industrial complex and high-tech security economy, solidifying its position among the world's leading arms exporters. (Algarhi & Lagos, 2024, p. 1). However, global demand for Israeli defence technologies, unmanned aerial systems, and cybersecurity platforms surged during this period, leading to record annual export contracts worth an estimated US\$13–15 billion by late 2024. According to IMF data, the fiscal deficit widened from just over 2% to between 6% and 8% of GDP for 2023–25, with direct war expenditures projected to reach US\$67 billion by 2025 despite significant U.S. military assistance (Butter, 2024, p. 273).

On the other hand, the sectoral impact was deeply uneven; construction activity dropped nearly 33% due to labour shortages, exacerbated by the loss of Palestinian workers from the West Bank, while agriculture contracted by roughly 25% as security zones rendered border farmland unusable. Tourism receipts fell by over 50% in late 2023 compared to the previous year, intensifying losses sustained during the pandemic years. This paradox, of simultaneous economic contraction in civilian sectors and accelerated growth in the security economy, illustrates the war's dual role as both a domestic economic strain and a driver of strategic industrial gain.

Looking at the other side, Gaza has experienced what the UN describes as a complete economic collapse, with recovery expected to take decades. GDP Contraction: Gaza's GDP collapsed by over 80% during the height of the conflict. By late 2025, economic activity remains at a near-standstill. Recent assessments by the World Bank and UN estimate that rebuilding Gaza will cost between \$53-\$70 billion. Over 70% of all housing and infrastructure has been damaged or destroyed, and the UN report stated "*69 years of human development*" have been wiped out. Unemployment remains near 70-80%, and almost the entire population lives below the poverty line, dependent on international aid (UNCTD, 2025, p. 10).

The war triggered a ripple effect that weakened the economies of Israel's neighbors. Jordan and Lebanon saw massive declines in tourism due to regional instability and the brief escalation of conflict on the northern border in mid-2025, Jordan faced port disruptions and tourism losses, but secured IMF loans. Egypt was hit hardest by the Red Sea crisis. Houthi attacks on shipping led to a 40-50% drop in Suez Canal revenues, a critical source of foreign currency for Cairo, costing about US\$350 million per month (Butter, 2024, p. 273).

Globally, the conflict served as a reminder of the fragility of modern supply chains. To avoid the Red Sea, global shipping was forced to reroute around the Cape of Good Hope. This added 10–14 days to journeys, tripled freight rates at their peak, and increased global carbon emissions. The IMEC (India-Middle East-Europe Economic Corridor), intended to be a major competitor to China's Belt and Road, faced significant delays as regional diplomatic normalization slowed, and while oil prices eventually stabilized, natural gas prices in Europe and the Mediterranean remained volatile, staying roughly 25% higher than pre-conflict levels due to the periodic shutdown of Israeli offshore gas rigs.

As we can see, it's quite noticeable that despite the high bill Israel and many other countries had to pay in the aftermath of Gaza's war, Israel had made significant beneficial contribution to the consolidation and international expansion of its military-industrial complex and high-tech security merchandises. Long-term gains in military exports and global interest were being achieved by Israel's defence technologies even during the peak of war time, while many casualties were falling on daily basis (Schein, 2024, p. 927). The war thus became the arena of experimentation and a marketing platform for technologies in real-time conflict conditions. Autonomous drones, AI-driven surveillance tools, and population tracking systems, are subsequently sold to regimes around the world seeking to fortify borders or suppress dissent, embedding Israel's war economy into the fabric of global militarization, and for many strategy drawing parties in the Israeli government, this military sector gains might be so much appealing, that they will try to push for continuing the war, advertising their new weaponry and showing the latest technology in the sector on the battlefield ground directly, in order to sell as much as they could and even-up the economic losses they are facing on the other aspect of the country's economic sector. While retreating from Gaza at a critical stage of the war, despite the international voices calling for a treaty or a ceasefire, might look like a defeat for the Israeli army, damaging their military sells and the scale will tip in favor for the economic losses resulting from the war, which is not an option for Israel.

In parallel, other narratives arose explaining that the long-term ongoing war, despite the repetitive ceasefire attempts, offers a perfect zone to act as a scapegoat to be destroyed and enable future capital investment and geopolitical restructuring. This was described as imperial-economic laboratories by (Montserrat & Carucí, 2025, p. 74), as he argues that destruction is not merely a consequence of conflict but a strategic precondition for reconstruction aligned with foreign investment priorities, accompanied with economical spike for the country, lifting the domestic economy once again, to even higher levels of where it was before the war. This

was made obvious in circulated (SEZs) suggestion, “*special economic zones*” that was proposed by the U.S. for Gaza’s post-war redevelopment and included the promotion of tourism-oriented real estate ventures, and integrating Gaza into global supply chains as a low-cost labour reservoir. (Soliman, 2025, p. 4)

Humanitarian Impact

The Gaza war represented one of the gravest and most far-reaching crises in recent history, both in scale and in structural intent. The war has decimated essential pillars of civilian life, collapsing already overstretched health, education, water, electricity, and sanitation systems, and plunging over two million Palestinians into an unrelenting state of humanitarian catastrophe. Civilian casualties have exceeded 50,000 deaths, with tens of thousands more injured, the vast majority being non-combatants, including thousands of women and children. According to the reports, the assault on Gaza’s healthcare system has been particularly devastating: at least 26 hospitals and more than 50 primary health facilities were rendered non-operational due to repeated bombardment; over 120 ambulances were damaged or destroyed; and more than 300 healthcare workers were killed while performing their duties (Rana, 2024, p. 15). Humanitarian agencies estimate that more than 1.7 million people were displaced into overcrowded shelters, while 2.2 million, virtually the entire population, are in urgent need of humanitarian assistance, including food, water, and medical care. At the height of the conflict, daily caloric intake for large segments of the population fell to emergency famine thresholds, and more than 70% of water and sanitation infrastructure was either damaged or non-functional. Supply chains for medicine and equipment were systematically blocked, leaving medical staff to operate under siege-like conditions without anaesthesia, fuel, or clean water. The targeting of health infrastructure, in this context, cannot be seen as incidental; rather, it reflects what several scholars have called a war on life, where the very means of civilian survival are weaponized.

A clear strategy was followed by Israel to eliminate the chances of any development in Gaza which is visible in the calculated restriction of humanitarian access. Human Rights Watch provides documentation of Israeli forces obstructing the entry of fuel, food, medical supplies, and humanitarian aid, while simultaneously conducting military operations in zones previously designated as safe corridors (HRW, 2024, p. 6). Such tactics also considered as a tool to use of starvation as a method of warfare, thereby advancing broader goals of displacement and control under the guise of military necessity.

The measured psychological and emotional toll on Gaza’s population was equally devastating and increasingly recognized as a crisis on its own. Widespread and deepening mental health disorders, with exceptionally high rates of PTSD, anxiety, depression, and chronic trauma, particularly affecting vulnerable groups such as children, women, the elderly, and persons with disabilities were recorded (Aldabbour, et al., 2025, p. 5). These mental health

afflictions are not episodic but structural, emerging from the prolonged exposure to aerial bombardment, forced displacement, family separation, and the relentless loss of life. Compounding these psychological traumas is the absence of safe spaces and the collapse of Gaza's social fabric, including the destruction of schools, community centres, and social welfare institutions that previously provided psychosocial support to a certain extent for the individuals. The sheer magnitude of internal displacement has led to hyper-congested living conditions in shelters and UNRWA facilities, where basic necessities such as food, clean water, sanitation, and protection are critically lacking. These overcrowded environments exacerbate tensions and expose civilians -especially women and children- to heightened risks of gender-based violence, disease, and psychological distress.

The Israeli society has equally suffered from psychological distresses following the October 7th, and it varied according to the degree of exposure, gender, and event centrality. The trauma unfolded over time as individuals cognitively and emotionally integrate violent events into their personal and collective identities. Individuals perceived the event as a central trauma to their personal identity and life narrative, they've experienced higher levels of distress, regardless of objective exposure, suggesting that psychological harm is amplified when violence becomes a core reference point for understanding the self and the nation. Women exhibit higher levels of psychological distress than men in general, and Gaza was always considered the primary source of threat and trauma. (Schechtman, E. Hay, Schwartz, Neria, & Roe, 2025, p. 7)

Many Israeli officials worked on dehumanizing the Palestinians in Gaza and shared statement as human animals, however, according to an academic paper that studied the Israel official narrative, Gaza is not necessarily saw governed through explicit dehumanization, but through what terms as "*disregard*", in which, Palestinians are not portrayed as subhuman enemies through overtly racist or dehumanizing language, rather they are present as a demographic mass but absent as individual moral subjects. This shift from dehumanization to disregard marks a subtle but powerful transformation in how violence is legitimized in this war. Palestinians are not depicted as inherently inferior; instead, their suffering is treated as irrelevant to decision-making, except insofar as it affects Israel's international standing or operational constraints. In this regard, Gaza's population is acknowledged abstractly but excluded from ethical consideration, enabling large-scale destruction without the need for explicit demonization. This form of moral disengagement is particularly effective in liberal democratic contexts, where over dehumanization would clash with normative commitments to human rights and legality. The term disregard allows Israel to maintain a self-image of moral restraint while simultaneously conducting operations that produce massive civilian harm. (Levy, 2025, p. 4). This explains how disregard has reproduced Media reporting, military spokesperson narratives, and political speeches emphasize Israeli losses, threats, and strategic objectives, while Palestinian deaths and displacement are framed as secondary effects or unavoidable outcomes.

infrastructure, including roads, water networks, electricity grids, and telecommunications, has been degraded by more than 65% (Holail, et al., 2024, p. 9). These figures underscore the unprecedented scale of the devastation, which has transformed much of Gaza's urban landscape into a flattened expanse of rubble and debris, reflecting a level of infrastructural erasure that exceeds any previous recorded wartime damage on the strip, and aligns with patterns of systematic spatial dismantlement.

This level of urban destructions are raising many questions on the reaction paths the Israeli government had to take, and it has been argued above, these reactions had deeper intentions, particularly the systematic targeting of residential neighbourhoods, municipal infrastructure, and historic urban centres, represents a colonial mode of warfare aimed at severing Palestinians from their territorial roots and reshaping the urban geography into a governable vacuum (Ajour, 2024, p. 6), seeks to obliterate not just structures but also the memory, identity, and resilience embedded within them.

The destruction of urban infrastructure should be conceptualized not as accidental or excessive force but as a deliberate policy of infrastructural erasure, wherein the destruction of Gaza's built environment serves as a mechanism of settler-colonial domination (Harvey, 2025, p. 641). In this paradigm, Gaza's urban fabric is methodically dismantled to eliminate the spatial conditions necessary for social and cultural continuity, or even organized resistance.

One of the specialized corporation's post-conflict shelter analysis further amplifies this concern by highlighting that the scale and precision of the destruction surpass mere housing loss, it constitutes the obliteration of entire urban systems, necessitating the re-establishment of civilizational foundations in a context still shaped by siege, isolation, and trauma (Culbertson, et al., 2025), which naturally lead us to the conclusion that the consequences of this devastation have been so expansive that the only emerging proposals for Gaza's reconstruction are increasingly framed within neoliberal and depoliticized paradigms, making it optimized for economic integration and regional coordination, rather than as a space for the reconstitution of indigenous identity, self-governance, and historical continuity (Soliman, 2025, p. 4).

Some voices in Israel began urging changes to how monitoring is done, stressing that city layouts inside the strip needed rethinking. Heavy dependence on distant observation, data algorithms, and long-range intel, blurred real-time understanding during operations. Losing touch with local informants and daily rhythms in Gaza made it harder to grasp what certain actions really meant. Instead of chasing foresight, attention shifted toward staying constantly aware and responsive. Therefore, alert systems ought to rely less on foreseeing events, more on building resilience, which was one of the most important reasons behind the deliberate urban eraser and proclaimed needed change of the strip's built environment and urban fabric. (Baram & Ben Israel, 2025, p. 480)

This devastation could be framed as a part of a transnational approach of settler

urbanism, wherein deliberate destruction becomes the first phase of a broader spatial reordering that prepares the ground for other future reconstruction plans aligned with geopolitical and economic interests (El-Shewy, Griffiths, & Jones, 2025, p. 80). In this framework, ruins do not signal collapse, instead, it reflects intentional emptiness crafted to open doors for aid-backed rebuilding projects. Urban planning then shifts into a managerial function, serving less about reconstruction or justice yet more about enforcing secure, neutralized environments shaped by capital flows. Indigenous architecture, inherited design ways, along with collective wisdom fade behind sharp designed serving an outside funding donors and investments. New patterns will start to take shape, less as the familiar local, and more as foreign investments required spaces, military necessities, and transnational priorities. The destruction of the urban environment of the cities within the Gaza Strip during the 2023 war was more than just an armed conflict outcome; it was as a deliberate redesign of the urban spaces, fuelled by loss, forced movement, and long-term control aims. What rises afterward isn't renewal, it's a land modified to be, stripped of self-rule, and governance without sovereignty.

Forced Displacement of The People of Gaza Strip

The war on Gaza led to one of the most extensive and coordinated episodes of deliberate forced displacement in Palestinian history. Even though the Israeli government, represented by its prime minister Benjamin Netanyahu repeatedly stated at the beginning of the war that Israel has no intention to fully occupy and take control over the strip, rather its sole purpose from the war was advertised to be neutralizing Hamas, and clear it up completely from the strip, which represented Israel's idea of security control over the strip as they have suggested as a solution in the indefinite future (Beaumont, 2023). Later on during the war, entire communities, urban and rural, refugee and non-refugee alike, were systematically uprooted as Israeli military campaigns targeted every region of the Strip, from the densely populated north to the overstretched south.

The Israeli army kept sharing evacuation orders with the Gazans, according to the bombardment plan, using the argument of targeting terrorist cells and neutralizing Hamas leadership hidden within the residential and civil infrastructure, this led to quickly formed huge waves of displacement fleeing the war and to other, thought to be safer areas. According to Human Rights Watch, over 85% of Gaza's population, more than 1.9 million people, was forcibly displaced within weeks, with thousands displaced multiple times due to repeated shifts in evacuation orders (HRW, 2024, p. 4). These orders were often issued

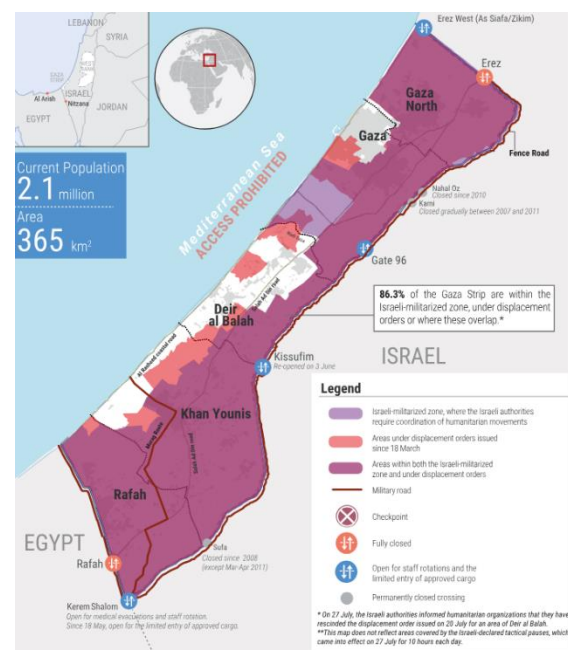

Figure 2 - Gaza Impact Report, UNOCHA, 2025

with little notice, no safe transportation, and conflicting guidance, pushing civilians into zones, despite the formed human gathering in them, later declared unsafe or directly bombarded, such as Rafah, which was declared a humanitarian zones initially and was designated as a refuge area, but later its was itself subjected to airstrikes and incursions. Forced displacement on such a large scale, repeating under threat and duress, unfolds where safe resettlement is absent, stripped of minimal protections, breaches fundamental principles of humanitarian law while mirroring terms like a regime of movement without shelter, one shaped by compulsion yet closed to sanctuary (Espejo, et al., 2025, p. 3).

An Israeli Ministry of Intelligence policy document was leaked to public in 2023, explicitly recommends the forcible and permanent transfer of Gaza's entire Palestinian population to Egypt's Sinai Peninsula. The document dated October 13, 2023, few days after the initial event, outlining population transfer as the preferred strategic outcome of the war, presenting it as both a deterrence mechanism and a mean to resolve Gaza's long-term governance problem. There was a detailed, multi-stage plan involving mass evacuation, military occupation, the prevention of return, and the establishment of refugee settlements in Sinai, coupled with an extensive international public-relations campaign designed to frame expulsion as a humanitarian necessity. But what is particularly striking is that the document recommends conducting psychological and ideological messaging targeting Palestinians themselves, aimed at extinguishing hope of return and reframing displacement as divinely ordained or inevitable. (Abraham, 2023, p. 4). This clearly falls under the examination of settler-colonial strategies, and necropolitical governance, which became arguably, the main derivative for the war, only few days after it's start.

Such vulgar displacement plans faced wide resistance on the regional and international stages, and did not get to be actualized eventually, however, as discussed earlier, the displacement continued to be forced upon the people of Gaza within the strip, acting as the required tool to be used whenever it was convenient, while keeping the calls rising, until this moment, for possible abroad displacement for Palestinians out of the strip. The conditions of current displacement have further exacerbated the humanitarian emergency, forcing people into overcrowded shelters, improvised encampments, and makeshift roadside settlements, often under tarpaulin sheets or in the rubble of destroyed buildings, with minimal access to clean water, sanitation, electricity, or food, which led to surging rates of communicable diseases, malnutrition, and injuries, particularly among children and the elderly. This repeated mass displacement has also severed community ties, paralyzed educational systems, leaving hundreds of thousands of children without access to schooling, and eradicated both formal and informal economic lifelines such as street markets, family-run businesses, and local employment structures. (Fiddian-Qasmiyeh & Carpi, 2025, p. 1).

This forced displacement is beginning to be considered a central strategic objective, deeply embedded in emerging regional visions and geopolitical planning of the state of Israel. As it was, along with the support of various international donor, framing the policy think tanks,

increasingly shaping the future of Gaza as one involving a significantly reduced or permanently relocated Palestinian population, particularly from areas deemed strategically or economically vital (Garcés & Porfirione, 2024, p. 10). It was noted that, within the suggested solutions or reconstruction proposals of the strip, the plan always underscores that consideration must be for post-conflict shelters, infrastructures, and urban redevelopment assuming that a long-term reduction in population density is actualizing, and paving the way toward easier and more accessible, liberal reconstruction plans, whether the population reduction happened via displacement, or any other mean! (Culbertson, et al., 2025, p. 14). In this context, displacement becomes institutionalized not as a temporary emergency response, but as a calculated instrument of political and territorial restructuring. It facilitates the production of a Gaza stripped of resistance, autonomy, and demographic complexity, engineered to fit into neoliberal redevelopment schemes and securitized governance models. This process actively undermines Palestinian rights to return, to self-determination, and to territorial continuity, thereby embedding the erasure of Palestinian presence within the spatial design of post-war reconstruction itself.

This foundation emphasizes on the Neoliberal Urbanization approach, which is followed in the Gaza case, as it is a geographically uneven, crisis-driven process rather than a coherent ideology. The neoliberal urbanism can be identified as it's a policy that restructures cities through privatization, entrepreneurial governance, competitive inter-urban positioning, and the rollback of social redistribution. Crucially, cities become sites where market discipline is enforced through spatial strategies, including gentrification, redevelopment, and displacement. As neoliberalism thrives through creative destruction, dismantling prior social and institutional arrangements to open space for new accumulation regimes, the urban crises-economic collapse, security threats, or post-conflict destruction in Gaza are not saw as anomalies but opportunities for neoliberal restructuring, and market-led urban futures, but unfortunately, one that exclude Palestinians (Theodore, Peck, & Brenner, 2021).

Gaza's Reconstruction Plan

The reconstruction discourse surrounding post-war Gaza is not simply a technical or humanitarian endeavour, but rather it's shaping to be a deeply ideological and geopolitical project embedded in long-standing settler-colonial, neoliberal, and megaproject urbanism agendas. While international actors, including development agencies and multilateral donors, have put forward a variety of rebuilding initiatives, these are arguably shaped by political and economic interests rather than the aspirations of the Palestinian population. These plans are largely embedded within a framework that privileges the military securitization, spatial apartheid the Israeli government is seeking to pose over the strip. It was noticeable that planning processes are premised on assumptions of reduced population density, restricted sovereignty, and tightly regulated mobility, with a focus on standardized, modular, and externally managed shelter systems rather than inclusive, participatory rebuilding models (Culbertson, et al., 2025, p. 14). These frameworks envision Gaza not as a resilient and self-determined urban space, but

as a strategically curated enclave compatible with regional trade corridors, border regimes, and donor-led governance priorities.

Multiple proposals have been circulated as common reconstruction plan for the Gaza strip, relying mainly on megaprojects led approach often described as “*Megaproject Urbanism*”, which is considered to be instruments of political economy rather than neutral development tools, as large-scale urban projects will function as mechanisms for capital accumulation, territorial control, and socio-spatial restructuring. Megaprojects are framed as state–corporate alliances that prioritize global competitiveness, spectacle, and investor confidence over social equity., and such projects frequently rely on displacement, land clearance, and regulatory exceptionalism, producing what is known as Zones of Suspension where normal planning rules and social protections are overridden. Importantly, megaprojects are shown to operate most aggressively in contexts of crisis, post-war, post-disaster, or post-displacement, where populations are politically weakened and resistance capacity is diminished. (Rek-Woźniak, 2023, p. 10)

According to proposals articulated under the current U.S. President Trump’s renewed Peace to Prosperity framework, branded in its latest iteration as the “*Gaza Riviera*” plan, and echoed by various Israeli officials, the reconstruction blueprint is far more than a post-war rebuilding scheme. It calls for the relocation of approximately 1 million Palestinians from Gaza’s most densely populated northern and central districts to designated redevelopment areas in the south or, if possible, outside the Strip entirely. Central to the proposal is the transformation of Gaza’s 40-kilometer Mediterranean coastline into a luxury tourism and investment corridor. This includes the construction of at least three major tourism hubs modelled on Gulf resort cities, each featuring high-rise hotels, entertainment districts, and private beaches; multiple high-value commercial zones integrated into special economic zones (SEZs); and large-scale residential complexes with tens of thousands of standardized, securitized housing units. Infrastructure plans detail two modernized seaports, one a high-capacity cargo hub designed to handle millions of tons annually, the other a luxury marina for high-end tourism, complemented by new industrial parks, logistics terminals, and upgraded border facilities to service both trade and tourism flows. The plan sets an ambitious 10–15 years implementation period, with phased construction linked to strict Israeli-defined security benchmarks and conditional on multi-billion-dollar international investment commitments from Gulf states, Western donors, and private capital. In essence, the

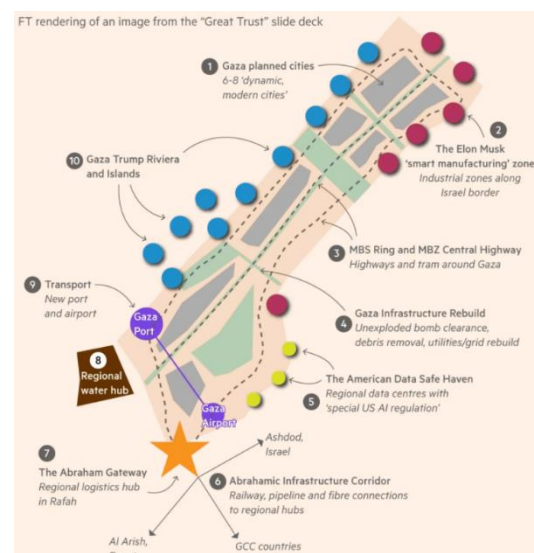

Figure 3 – “10 Mega Project for Gaza”, “Tony Blair’s staff took part in ‘Gaza Riviera’ project with BCG”, Financial Times, 2025

Gaza Riviera vision positions reconstruction as both an economic transformation and a geopolitical reconfiguration of Gaza's spatial and demographic reality (Garcés & Porfirione, 2024, p. 10; Ajour, 2024, p. 10; Soliman, 2025, p. 4).

A report explaining the project in more details was shared publicly in 2025 under the title of "*The GREAT Trust*", which stands for Gaza Reconstitution, Economic Acceleration and Transformation Trust, a large-scale post-war reconstruction and governance framework for Gaza led primarily by the United States, with Israel retaining overarching security authority. Gaza was here framed as a former Iranian proxy whose destruction creates an opportunity for transformation into a compliant economic node within a pro-American, Abraham Accords-based regional architecture. The proposal also assumes Hamas' complete dismantling and treats Gaza's pre-war economy as effectively worth zero, justifying comprehensive spatial, economic, and political reengineering. \$70–100 billion public investment leveraged to attract significant private capital through public-private partnerships (PPPs), land trusts, and real-estate tokenization. The Trust would control 30–40% of Gazan land, leasing it for redevelopment while offering Gazans digital tokens exchangeable for housing. The plan openly promotes voluntary relocation of up to 25% of Gaza's population as a cost-saving mechanism, with explicit financial incentives to encourage permanent non-return. Urban restructuring centres on 10 megaprojects, including smart cities, luxury tourism zones, ports, rail corridors, data centres, and industrial zones integrated into the IMEC trade corridor. Governance will be conceived as a custodianship or trusteeship model, beginning with humanitarian administration (via a Gaza Humanitarian Foundation), followed by a multi-year transition in which the GREAT Trust exercises executive authority until a deradicalized Palestinian polity emerges and joins the Abraham Accords. Security provision relies heavily on Western private military contractors, transitional forces, and locally trained police under Israeli oversight. (The GREAT Trust, 2025)

Another narrative was merging up to the surface of discussion, and it is the proposal for the Ben Gurion Canal construction, a mega-infrastructure project intended to connect the Red Sea to the Mediterranean, positioning Israel as an alternative maritime corridor to the Suez Canal. A controversial and geopolitically charged project that as it would pass through southern Israel and, according to emerging speculations and strategic mappings, potentially cut across parts of the Gaza Strip or near it to the south, which will be heavily attached to the security situation and governance types controlling the strip. Though not officially disclosed in diplomatic circles,

Figure 5 - Ben Guion Canal Project - "From Ethnic Cleansing to Energy Goals", Modern Diplomacy, 2023

many analysis indicate that the canal project, framed as a multi-purpose infrastructure corridor, would serve at least three interlocking functions: facilitating global maritime trade, establishing a militarized buffer between Egypt and the Gaza Strip, and transforming Gaza into a securitized logistical frontier (El-Shewy, Griffiths, & Jones, 2025, p. 80; Harvey, 2025, p. 641). The project's realization would require extensive depopulation and territorial clearance, particularly in the southern and coastal zones of Gaza, which are among the most densely inhabited areas and historically significant for refugee resettlement. However, Israeli voices have risen from the inside arguing the project's beneficial claims, as it will be framed against contemporary geopolitical disruptions, including the Gaza war, Red Sea insecurity, Houthi attacks on shipping, and global supply-chain vulnerabilities, and that it renew the interest in the canal reflects broader processes of economic decoupling, strategic redundancy, and infrastructure geopolitics. (Pezzulli, 2025, p. 4)

Overall, these proposals exemplify a neoliberal–security urbanism paradigm, where reconstruction, displacement, securitization, and profit-making are tightly interwoven, and where Gaza's population is managed as a variable within a geopolitical and financial optimization model rather than as a sovereign political community. (Soliman, 2025, p. 4). These development paradigms reframe the war's aftermath as beneficial mean upon which to inscribe securitized, investment-driven urban schemes, thus detaching reconstruction efforts from the lived experiences, cultural traditions, and historical claims of the Palestinian people and reflecting a colonial spatial logic that seeks not to overwrite Gaza's fabric with depoliticized and governable space optimized for surveillance and foreign capital (Ajour, 2024, p. 10).

Moreover, it is observed that the circulating reconstruction frameworks are increasingly structured around a model that excludes Palestinian participation from meaningful decision-making processes, transferring authority to international financial institutions, regional state actors, and private corporations aligned with donor agendas (Garcés & Porfirione, 2024, p. 10). This externalized and technocratic model reproduces and entrenches colonial hierarchies, positioning Palestinians not as decision makers of their future but as objects of management and containment. In doing so, reconstruction becomes a vehicle for reinforcing existing power imbalances rather than addressing the root causes of destruction and displacement. It operationalizes spatial control under the guise of humanitarianism and recovery, converting Gaza into a liminal space of geopolitical utility, buffered, surveilled, and subordinated to regional security architectures and capitalist extraction. The ideologies embedded in these reconstruction plans systematically erode Palestinian sovereignty, fragment historical continuity, and normalize displacement as a permanent condition. As such, reconstruction in Gaza risks becoming the final, institutionalized chapter of dispossession, where the illusion of rebuilding masks the reality of engineered erasure.

Conclusion

The 2023 war on Gaza has not only unfolded as a brutal campaign of military destruction

and mass displacement, but as a prelude to an expansive spatial and ideological reengineering project designed to fundamentally alter the urban and demographic character of the territory. Justified through the strategic discourses of security, counterterrorism, and humanitarian reconstruction, the war created a justification both materially and politically enabling the advancement of mega-urban schemes rooted in settler-colonial, neoliberal, and militarized paradigms. Mega-urbanisation projects positioned Gaza as a pivotal logistical artery in transregional trade, and high-end coastal redevelopment that imagines Gaza's as a space of survival, but as a leisure enclave for future investors; and speculative proposals referring to Gaza as the New Dubai! (Harvey, 2025, p. 641; Ajour, 2024, p. 10; Soliman, 2025, p. 4). These visions effectively erase Palestinian claims to land and memory by imposing externally governed futures that prioritize capital flows, surveillance infrastructure, and demographic erasure.

It is noticed that such proposals do not emerge in a political vacuum, but rather the ideological framework of Gaza's reconstruction is already deeply entangled in transnational circuits of capital accumulation, militarized spatial governance, and authoritarian regional partnerships that collectively marginalize Palestinian agency, which situates Gaza not as a site for geopolitical frontier optimized for security regimes and profit extraction (El-Shewy, Griffiths, & Jones, 2025, p. 80; Garcés & Porfirione, 2024, p. 10). In this context, the war is not merely a catastrophic episode of destruction but functions as a deliberate act of spatial and demographic engineering, an intervention that violently disrupts Palestinian historical continuity, reconfigures the urban landscape, and paves the way for externally dictated futures rooted in dispossession, surveillance, and containment.

Few Israeli voices argued that full Israeli military occupation of Gaza, while tactically effective, would be strategically damaging due to high economic costs, international isolation, and long-term instability. Instead, it is proposed to have a managed post-war framework in which Hamas is removed from governance but allowed to survive as a weakened organization, enabling hostage release while Israel retains ongoing security control through periodic military operations. The recommended strategy is centred on a technocratic interim administration in Gaza under international and Arab supervision, strict demilitarization, Israeli freedom of military action, and conditional reintegration of a reformed Palestinian Authority. Reconstruction is explicitly linked to security compliance and regional normalization, particularly the expansion of the Abraham Accords, framing Gaza's future as a security-managed, non-sovereign space rather than a pathway to Palestinian self-determination. (Hayman, 2025)

While in a survey with Gazans published in 2025, it was revealed that they do not view their land simply as a piece of territory to be negotiated, exchanged, or abandoned in the face of war, but rather as the very essence of their existence as a people. This profound connection explains why the idea of displacement is consistently rejected, even when the material realities of war, mass destruction of homes, famine, insecurity, and leadership fragmentation, might

appear to make relocation the rational option. Instead, displacement is understood as a process of annihilation: to be forced off the land is to erase the collective memory and continuity of the Palestinian nation itself. The survey emphasizes that many Gazans are prepared to endure immense personal suffering, including hunger, homelessness, and the loss of family members, rather than consent to removal from Gaza. Such sacrifice is justified through the sacralization of values such as sovereignty, sharia, and especially the right of return, all of which are interpreted as inseparable from the land. The survey also found that 82% of respondents judged national sovereignty, and by extension, holding onto their land, as more important than even family safety and security (Atran, Rodriguez-Gómez, Yilmaz, & Gómez, 2025, p. 9). For Gazans, abandoning their territory does not simply mean resettlement elsewhere, but rather the loss of honour, history, and ontological security, the recognition of who they are in the world. This explains why external proposals that suggest Gaza could be emptied and repurposed, whether for strategic, political, or economic projects, provoke such deep resistance: they are not seen as peace initiatives but as attempts at erasure. Even symbolic gestures, such as an Israeli acknowledgment of the Nakba or limited recognition of the right of return, are valued precisely because they affirm the centrality of land to Palestinian identity. Without such recognition, plans of displacement are destined to harden resistance further, as Gazans perceive them as a continuation of a historical trajectory of dispossession. The study demonstrates that the future envisioned by Gaza's population is not one of exile, but of persistence and rootedness, even under devastating conditions, because to remain is to continue existing as Palestinians, while to leave is to vanish as a people. (Atran, Rodriguez-Gómez, Yilmaz, & Gómez, 2025, p. 11)

When urban regeneration is separated from political accountability, the right of return, and self-determination, it becomes synonymous with structural erasure. In such contexts, reconstruction operates not as a vehicle for justice or recovery, but as a technocratic instrument that consolidates demographic displacement, suppresses national aspirations, and reframes war itself as an opportunity for speculative spatial planning. Against this backdrop, the devastation of Gaza demands urgent international recognition and decisive intervention. All forms of forced displacement must be brought to an immediate end through binding global commitments to humanitarian and legal norms. Any genuine reconstruction process in the Gaza Strip must be grounded in the lived realities, cultural heritage, and historical continuity of its inhabitants, prioritizing locally rooted urban regeneration and essential services that strengthen Palestinian economic resilience, rather than externally driven, investor-led redevelopment schemes. Any credible reconstruction plan for the strip must be designed explicitly for the people of Gaza, grounded in their lived realities and informed by their aspirations, safeguarding their internationally recognized right to return, pursuing restorative justice, and enabling genuinely self-determined urban renewal. Such a plan should aim to restore the physical infrastructure, social cohesion, economic sustainability, and cultural continuity, rejecting models that will prioritize touristic spectacles, liberal and capital investments, or externally imposed geopolitical

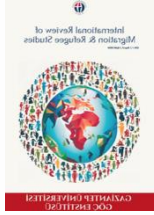
visions far from the local needs. Historical lessons from other post-war and post-crisis contexts offer vital guidance: the participatory, justice-oriented reconstruction in post-genocide Rwanda, which integrated grassroots decision-making and reconciliation processes; community-led rebuilding in post-tsunami Aceh, which prioritized livelihoods and disaster resilience; and heritage-sensitive, identity-preserving redevelopment in post-war Beirut, which sought to balance modernization with cultural preservation. These cases demonstrate that recovery, when anchored in local agency, inclusivity, and equity, can serve as a process of cultural reaffirmation, political empowerment, and collective healing, fostering environments where reconstruction becomes a catalyst for dignity, stability, and long-term self-reliance.

References

- Abraham, Y. (2023). Expel all Palestinians from Gaza, recommends Israeli gov't ministry. +972 Magazine.
- Agha, Z., Esson, J., Griffiths, M., & Joronen, M. (2024). Gaza: A decolonial geography. *Royal Geographical Society - Wiley*, 1-13.
- Ajour, A. (2024). Unveiling the colonial violence of space in the Gaza genocide. *European Journal of Cultural Studies*, 1-15.
- Aldabbour, B., El-Jamal, M., Abuabada, A., Al-Dardasawi, A., Abusedo, E., Abu Daff, H., . . . Dardas4, L. A. (2025). The Psychological Toll of War and Forced Displacement in Gaza: A Study on Anxiety, PTSD, and Depression. *Chronic Stress - SAGE*, 1-11.
- Algarhi, A., & Lagos, K. (2024). Israel: 11 months of war have battered the country's economy. *The Conversation*, 1-4.
- Ali, Q. (2025). The Global Chessboard of the Gaza War: State-Level Alignments and Geopolitical Gains. *Journal of Social Sciences Research & Policy*, 58-68.
- Anidi Ali, M. (2024). The Israeli war on Gaza. Research into geostrategic goals and dimensions. *Tikrit Journal For Political Science*, 323-353.
- Atran, S., Rodriguez-Gómez, L., Yilmaz, K., & Gómez, Á. (2025). How Gaza Sees the 2023-2025 War and the Future of the Israel-Palestine Conflict. *New England Journal of Public Policy*.
- Baram, G., & Ben Israel, I. (2025). Redefining vigilance: reevaluating the meaning of early warning in Israel's security doctrine and the October 7 attack. *Intelligence and National Security*, 470-485.
- Bar-Tal, D. (2025). The Told Story of the Gaza War. *World Affairs*, 1-12.
- Beaumont, P. (2023). Netanyahu's vague vision for Gaza after war may open up new chapter of violence. Retrieved from The Guardian: Netanyahu's vague vision for Gaza after war may open up new chapter of violence | Israel-Gaza war | The Guardian
- Bshara, K. (2025). Settler Colonialism Rebranded: Trump's Gaza Plan and the Capitalist Logic of War. *Journal of Palestine Studies*.
- Butter, D. (2024). Economic Impact of the Gaza War. *Strategic Sectors | Economy & Territory*, 273-275.
- Culbertson, S., Ruthenberg, K., Lane, R., Lehrer, N., Vaiana, M. E., & Anthony, C. R. (2025). *From Camps to Communities Post-Conflict Shelter in Gaza*. RAND.
- Dekel, U. (2024). The Day After" Hamas's Rule in Gaza: Time to Sober Up From the Illusions. *INSS Special Publications*.
- Dos Santos, I. A., & Nasser, R. M. (2024). From forced displacement to forced immobility: the Israeli mobility regime to the post-disengagement Gaza Strip. *Revista Monções*, 250-276.

- Dozens killed in Israeli attacks on Gaza's tent camps for displaced people.* (2025, April 17). Retrieved from Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/gallery/2025/4/17/israeli-air-strikes-kill-at-least-35-in-gaza-escalation>
- El-Shewy, M., Griffiths, M., & Jones, C. (2025). Israel's War on Gaza in a Global Frame. *ANTIPODE*, 75-95.
- Espejo, I. R., Bastable, E., Boxall, J., Jacob, C., Norton, F., & Pathak, P. (2025). Structural hypocrisy in humanitarian aid: a justice-oriented counter-story of how donors fund both relief and destruction in Gaza. *Center of Open Science*.
- Fiddian-Qasmiyeh, E., & Carpi, E. (2025). Special Issue: Southern Responses to Displacement – Editors' Introduction. *Journal of Humanitarian Affairs*, 1-12.
- Garcés, B., & Porfirione, G. (2024). Expulsion with no exit: one year of war in Gaza. *CIDOB notes internacionales*.
- Gritten, D. (2025, June 2). *Children queuing for supplements killed in Israeli strike in Gaza, hospital says.* Retrieved from BBC: <https://www.theguardian.com/world/2025/jun/02/three-killed-after-israeli-forces-open-fire-near-gaza-aid-site-health-officials-say>
- Harvey, Z. (2025). A Dignified Rebuilding of Gaza: A Humanitarian Approach towards Infrastructural Reconstruction, Life Preservation, and Future Restoration of the Gazan Strip. *Open Journal of Political Science*, 639-659.
- Hayman, T. (2025). Achieving the War's Objectives and Improving Israel's Long-Term Security: Recommended Policy for Ending the War with a Victory. *INSS Policy Paper*, 14-23.
- Holail, S., Saleh, T., Xiao, X., Xiao, J., Xia, G.-S., Shao, Z., . . . Li, D. (2024). Time-series satellite remote sensing reveals gradually increasing war damage in the Gaza Strip. *National Science Review*, 1-11.
- HRW. (2024). *Hopeless, Starving, and Besieged" Israel's Forced Displacement of Palestinians in Gaza*. Human Rights Watch.
- Jamil, S., Salman, A., Kalbi, H. E., Sajjad, A., & Ahmed, N. (2024). The Greater Gaza: A Land of Faith, Trade, and Conflict. *Al-Qantara*, 277-291.
- Levy, Y. (2025). Dehumanization of Disregard: The Case of Gaza. *MIDDLE EAST POLICY*, 3-15.
- Mbembe, A. (2020). Necropolitics. *Contemporary Political Theory*, 172-175.
- Montserrat, J. A., & Carucí, N. (2025). Imperialism Unveiled. Modes of war and colonization on the 21st century geopolitical chessboard. *Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America - People's Trade Treaty (ALBA-TCP)*.
- Mousavi, S. A., & Sani, S. M. (2025). Forced Displacement of Palestinians from Gaza in the October 7 War: a Case of Crime against Humanity. *Journal of International Peacekeeping*, 420-444.
- Nijim, M. (2024). Gazacide: Palestinians From Refugeehood to Ontological Obliteration. *Critical Sociology*, 1-23.
- Pezzulli, B. (2025). The Ben Gurion Canal: Vision Amidst Upheaval. *The Times of Israel*.
- Rana, F. S. (2024). *Displacement, Destruction, and Healthcare Collapse: A Humanitarian Analysis of Gaza Post-October 7, 2023*. "Stockholm University.
- Randles, S. (2024). *Compelled to Flee: Cycles of Israeli forced displacement of Palestinians*. ActionAid, Oxfam, Al Mezan Center for Humanitarian Rights.
- Rek-Woźniak, M. (2023). Discourses of growth in megaproject-based urban development: a comparative study of Poland and Finland. *Policy and Society*, 245-258.
- REVKIN, M. R. (2024). The Israel-Hamas Conflict: International Law, Accountability, and Challenges in Modern Warfare. *Judicature International*.
- Schechtman, E. G., E. Hay, D., Schwartz, I., Neria, Y., & Roe, D. (2025). The unfolding of psychological distress following the October 7 attack on Israel: The impact of exposure, gender, and event centrality. *Psychiatry Research*.
- Schein, A. (2024). The effects of the Gaza War on Israel's economy: one year on. *Israel Affairs*, 925-938.

-
- Shamir, R. (2005). Without Borders? Notes on Globalization as a Mobility Regime. *Sociological Theory, Tel Aviv University*, 197-217.
- Soliman, G. (2025). The US Plan to "Takeover" Gaza: Implications for Security and Stability in the Middle East. *RSIS Commentary*.
- Spinks, C. (2001). A NEW APARTHEID? URBAN SPATIALITY, (FEAR OF) CRIME, AND SEGREGATION IN CAPE TOWN, SOUTH AFRICA. *Development Studies Institute, London School of Economics and Political Science*.
- (2025). *The GREAT Trust*. Washington Post.
- Theodore, N., Peck, J., & Brenner, N. (2021). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği. *Ideal Kent*, 21-37.
- UNCTD. (2025). *Developments in the economy of the Occupied Palestinian Territory*. Geneva: United Nations.
- Wolfe, P. (2006). Settler colonialism and the elimination of the native. *Journal of Genocide Research*, 387-409.
-

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

Göçün Şiirle İfadesi: Balkan Kökenli Türk Şairlerin Şiirlerinde Kimlik, Aidiyet ve Kültürel Bellek

The Expression of Migration through Poetry: Identity, Belonging, and Cultural Memory in the Poems of Turkish Poets of Balkan Origin

Halil KAHRAMAN^{a*}

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, Gaziantep /TÜRKİYE
ORCID:0009-0008-4092-4044

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 19 Ekim 2025

Kabul tarihi: 16 Aralık 2025

Anahtar Kelimeler:

Göç,

Şiir,

Kimlik,

Kültürel Bellek

ÖZ

Göç olgusu, bireyin kimliği, aidiyet duygusu ve kültürel belleği üzerinde derin izler bırakan, çok boyutlu bir süreçtir. Bu deneyim, edebiyatın, özellikle de şiirin temel ilham kaynaklarından biri olmuştur. Balkan coğrafyasından Türkiye'ye yönelik tarihsel göçler ve bu bölgede azınlık olarak var olma mücadelesi, Türk şiirinde zengin ve dokunaklı bir gelenek yaratmıştır. Bu gelenek, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak günümüze dek uzanan geniş bir zaman dilimini kapsar ve Balkan kökenli şairlerin eserlerinde göç, kimlik, aidiyet ve kültürel hafıza gibi temaların nasıl işlendiğini gözler önüne serer. Bu edebî damarın kökleri, Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Akif Ersoy ve Rıza Tevfik Bölükbaşı gibi erken dönem şairlerinin eserlerine kadar uzanır. Onların şiirlerinde Balkanlar'a duyulan nostalji ve vatan kavramına dair derin düşünceler öne çıkar. Modern dönemde ise bu gelenek, Necati Zekeriya, Recep Küpçü, İlhami Emin, Zeynel Beksaç, Hasan Mercan ve Ömer Osman Erendoruk gibi farklı Balkan ülkelerinde yaşamış veya Türkiye'ye göç etmiş şairler tarafından daha da zenginleştirilmiştir. Bu şairlerin eserleri, nitel metin çözümlemesi yöntemiyle incelendiğinde, ortak temaların yanı sıra farklı coğrafi ve ve farklı dönemlere ait deneyimlerin şiire nasıl yansdığı da ortaya çıkmaktadır. Analiz edilen şiirlerde öne çıkan temel izlekler arasında kaybedilen topraklara duyulan özlem, anavatanla kurulan karmaşık bağlar, azınlık kimliğini koruma mücadelesi, dilin kimliğin temel taşı olarak rolü, asimilasyon politikalarına karşı edebî bir direniş, göçün yarattığı travmalar ve kültürel belleğin nesiller boyu aktarılması yer almaktadır. Şiir, bu bağlamda sadece bireysel duyguların bir ifadesi olmaktan çıkarak Balkan Türklerinin kolektif hafızasını canlı tutan, tarihsel deneyimlerine tanıklık eden ve kimliklerini müzakere ettikleri bir kültürel direniş alanına dönüşür. Bulgular, şiirin bu topluluk için hem bir anlamlandırma aracı hem de varoluşsal bir sığınak işlevi gördüğünü açıkça göstermektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: October 19, 2025

Accepted: December 16, 2025

Keywords:

Migration,

Poetry,

Identity,

Cultural Memory

ABSTRACT

Migration is a multi-layered experience that profoundly affects an individual's identity, sense of belonging, and cultural memory, and is powerfully represented in literature, especially in poetry. The historical migration processes extending from the Balkan geography to Turkey and the experience of living as a minority in the region have formed a rich and diverse vein in Turkish poetry. This article examines how the themes of migration, identity, belonging, and cultural memory are treated in the works of Turkish poets of Balkan origin (those living in the region, migrating to Turkey, or having roots in the Balkans) from the late Ottoman period to the present day. The poems of early-period poets such as Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Akif Ersoy, and Rıza Tevfik Bölükbaşı, as well as modern-period poets who lived or migrated from different Balkan countries, such as Necati Zekeriya, Recep Küpçü, İlhami Emin, Zeynel Beksaç, Hasan Mercan, and Ömer Osman Erendoruk, have been analyzed using qualitative textual analysis. The study reveals key themes such as longing for the lost homeland, connections with the motherland, minority identity struggle, the role of language in identity, resistance to assimilation policies, migration trauma, and how cultural memory is transmitted through poetry. The reflections of different generations and geographical experiences on poetry are evaluated from a comparative perspective. The findings show that poetry plays a central role in making sense of the complex historical experiences of Balkan Turks, negotiating their identities, and keeping collective memory alive. In this context, poetry functions as both a witness and a space of cultural resistance.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: khrmntkr@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

This study comprehensively examines the reflections of the phenomenon of migration in Turkish poetry, particularly within the context of historical migrations from the Balkan region to Turkey and the struggle to exist as a minority in the Balkans. Migration is a multidimensional process that has profoundly affected the lives of individuals and societies throughout human history, encompassing not only a physical relocation but also psychological, sociological, and cultural transformations. Migrants, on the one hand, strive to adapt to a new social and cultural environment, while on the other hand, they endeavor to preserve their origins, traditions, and identities. The ruptures experienced during this process reshape the sense of belonging and cultural memory. This complex emotional state created by migration has been one of the richest sources of inspiration for literature, especially poetry, throughout history. Poetry has the power to express the inner turmoil, identity quests, longings, and losses of the individual with a profound aesthetic language. The Balkan migrations that occurred from the late Ottoman Empire period through the establishment of the Republic and up to the present have radically transformed the lives of millions. Mass migration movements from the Balkans to Anatolia, resulting from wars, border changes, political pressures, and assimilation policies, have deeply affected not only the demographic structure but also the cultural fabric. These migrations have brought about a process of constructing a new identity on the one hand, while reinforcing the longing for the past, lost lands, and cultural roots on the other. Turkish communities continuing to live as minorities in the Balkans have maintained their efforts to preserve their language, culture, and identity through literature. In this context, the poems of Turkish poets of Balkan origin constitute an important field of cultural memory for understanding the individual and collective effects of migration. The primary aim of this study is to reveal how themes of migration, identity, belonging, and cultural memory are processed in the works of Turkish poets of Balkan origin, and to evaluate the continuities and differences among these themes through a holistic approach. To this end, a thematic and structural analysis was conducted based on the poems of poets from different periods. The study covers a broad time span, beginning with poets of the late Ottoman period such as Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Âkif Ersoy, and Rıza Tevfik Bölükbaşı; and extending to influential figures in modern Balkan Turkish literature such as Necati Zekeriya, Recep Küpçü, İlhami Emin, Zeynel Bektaş, Hasan Mercan, and Ömer Osman Erendoruk. Their works were analyzed using the qualitative text analysis method. During the examination, images, symbols, narrative structures, linguistic features, and formal elements in the poems were evaluated in detail to support thematic analysis. Additionally, by considering the historical and socio-political contexts in which the poets lived, the intersection of individual experiences with collective memory was explored. The research findings reveal that the phenomenon of migration is treated as an intertwined and continuous theme with identity, belonging, language, and cultural memory in Balkan Turkish poetry. Among the prominent themes in the poets' works are the longing for lost lands, complex emotional ties to the homeland, the struggle to maintain minority identity, the role of language as the carrier of identity, literary resistance against assimilation policies, and the psychological traumas caused by migration. The often-encountered nostalgic tone in the poems reflects not only a geographical loss but also a profound sorrow over the loss of cultural identity. This nostalgia is not an idealization of the past; rather, it is an effort to re-interpret a lost homeland, memory, and culture. Turkey, regarded as the homeland, emerges for migrants as both a place of hope and a field of dilemma. While perceived as a refuge and a new beginning, it is also laden with the weight of the past and identity left behind. Therefore, representations of Turkey in the poems often display a multilayered structure containing both affection and internal conflict. On the other hand, in the works of Turkish poets living as minorities in the Balkans, language is seen as a central identity element. Turkish is not merely a means of communication but also stands out as the fundamental support of historical memory, cultural belonging, and existence. Poetry has become the strongest carrier of this linguistic resistance and one of the main fields of identity construction. The literary resistance developed against assimilation policies has gained both aesthetic and ideological dimensions in these poems. Poets have used poetry not only as a means of expression but also as a field of struggle for the preservation and transmission of cultural identity. In this sense, Balkan Turkish poetry can be regarded not only as an expression of individual sensitivity but also as a representation of collective consciousness and cultural resistance. Feelings such as trauma caused by migration, alienation, lack of belonging, and identity crisis are addressed in poetry with both personal and societal dimensions. Thus, poetry has become both a tool for coming to terms with the past and for constructing a new identity. The most significant conclusion reached at the end of the study is that poetry is not only an outlet for individual emotions for the Balkan Turks but also a field of resistance that keeps collective memory alive, reproduces identity, and ensures cultural continuity. Poetry facilitates these communities in making sense of their historical traumas, preserving their cultural identities, and transmitting them to future generations. The findings clearly demonstrate that migration is not merely an act of relocation but also a matter of memory, identity, and resistance. In conclusion, this study makes visible the multilayered world of meaning created by the phenomenon of migration in Turkish poetry and situates the literary heritage of Balkan Turks in a unique position within the holistic structure of Turkish literature. By emphasizing the role of literature in overcoming social traumas, reconstructing identity, and ensuring cultural continuity, it contributes to migration and identity studies from a literary perspective. In this context, the study is not only a literary analysis but also presents an interdisciplinary approach aimed at understanding the place of migration in the human experience through the axes of cultural memory, identity, and resistance.

Giriş

Balkanlar, tarih boyunca medeniyetlerin, kültürlerin ve halkların iç içe geçtiği ancak aynı zamanda büyük siyasi dönüşümlerin, savaşların ve kitlesel göçlerin yaşandığı dinamik ve karmaşık bir coğrafya olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki uzun süren varlığı ve ardından gelen ulus-devletleşme süreçleri, Balkanlar'daki Türk topluluklarının kaderini derinden etkilemiş, onları kimlik, aidiyet ve vatan kavramlarını yeniden sorgulamaya itmiştir. Bu tarihsel arka plan, Balkan kökenli Türk şairlerinin eserlerinde merkezi bir yer tutar; göç, kimlik mücadelesi, aidiyet arayışı ve kültürel belleğin korunması, şiirlerinin ana temalarını oluşturur.

Göç

Göç, en genel tanımıyla bireylerin veya toplulukların coğrafi bir mekândan diğerine, çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi veya kişisel nedenlerle yer değiştirmesidir. Ancak göç, salt fiziksel bir hareketlilikten ibaret değildir; aynı zamanda bireyin ve topluluğun kimliği, aidiyeti, hafızası ve kültürel pratikleri üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakan karmaşık bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008, s. 12). Özellikle zorunlu göçler, savaşlar veya siyasi baskılar sonucu yaşanan yerinden edilmeler, travmatik deneyimlere yol açarak bireysel ve kolektif bellekte derin yaralar açabilir (Sayad, 2006, s. 45). Balkan Türklerinin tarihi, farklı dönemlerde yaşanan kitlesel ve zorunlu göçlerle şekillenmiştir. Bu göçler, hem geride kalanlar hem de yeni bir vatana göç edenler için kimlik ve aidiyetin yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir.

Göç ve Edebiyat İlişkisi

Göç deneyiminin yarattığı duygusal ve varoluşsal yankılar, edebiyatta, özellikle de şiirde zengin bir ifade alanı bulmuştur. Edebiyat, göçün bireysel ve toplumsal boyutlarını anlamak, yerinden edilmenin yarattığı travmayı işlemek ve kültürel belleği aktarmak için önemli bir araçtır (Erll, 2011, s. 8). Şiir, yoğunlaştırılmış dili, imgesel zenginliği ve öznel ifade gücüyle, göçün yarattığı kimlik kaybı, vatan hasreti, yabancılık, aidiyet arayışı gibi duyguları en etkili şekilde dile getirebilen türlerden biridir (Naficy, 2001, s. 24). Balkan kökenli Türk şairleri için şiir, sadece estetik bir üretim değil, aynı zamanda bir kimlik beyanı, bir hafıza kaydı, bir kültürel direniş ve varoluş mücadelesi alanı olmuştur. Göçün yarattığı kırılmalar, şiir dilinde hem tematik hem de yapısal düzeyde kendini gösterir. Bu makale, Balkan kökenli Türk şairlerinin şiirlerinde göç, kimlik, aidiyet ve kültürel bellek temalarının nasıl işlendiğini, farklı kuşaklar ve coğrafi bağlamlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Bu bağlamda, kuramsal çerçeve, göç olgusunu sosyolojik düzeyde anlamlandırmak için,

göçü kaynak ülkedeki itici ve hedef ülkedeki çekici faktörlerle açıklayan Everett Lee'nin (1966) İtme-Çekme Kuramı gibi temel göç teorilerinden beslenmektedir. Edebi metinlerin analizinde ise daha spesifik olarak, göçmenlerin anavatanla kurdukları mitik ve gerçek bağları, kolektif belleği ve kimlik arayışlarını inceleyen diaspora teorileri (Safran, 1991; Cohen, 1997) ve göç deneyimini bir tanıklık olarak ele alan göçmen edebiyatı yaklaşımları esas alınmıştır. Özellikle, şiirlerdeki geçmişe yönelik nostalji, kayıp mekânların yeniden inşası ve ortak değerlerin yaşatılması gibi temalar, bir grubun ortak geçmişini metinler ve anlatılar aracılığıyla nasıl canlı tuttuğunu açıklayan Jan ve Aleida Assmann'ın (2006, 2011) geliştirdiği kültürel bellek kuramı çerçevesinde yorumlanacaktır. Böylece şiirler, birer kültürel bellek taşıyıcısı olarak incelenecektir.

Kimlik ve Aidiyet

Göç, bireyin ve topluluğun kimlik ve aidiyet algısında köklü dönüşümlere yol açan sosyo-kültürel bir süreçtir. Kimlik, sabit ve özsel bir yapıdan ziyade, tarihsel, sosyal ve söylemsel olarak sürekli yeniden inşa edilen dinamik bir oluşumdur (Hall, 1996, s.1). Göç deneyimi, bireyin geçmişle, “mekânla ve toplulukla kurduğu ilişkiyi yeniden müzakere etmesini gerektirir, aidiyet kavramlarını sorgulatır. Bu durum, özellikle şiir gibi öznel ifade alanlarında, parçalanmış benlikler, arada kalmışlık hissi, kök arayışı ve melez kimlik yapıları olarak tezahür edebilir. Anlatı kimliği kavramı çerçevesinde, bireyin kendini bir öykü aracılığıyla anlamlandırdığı ve göç gibi hayatı kesintiye uğratan deneyimlerin bu kişisel ve kolektif anlatılarda kırılmalara yol açtığı düşünülebilir (Ricoeur, 1992, s.115). Balkan kökenli şairlerin şiirleri, bu kimlik müzakerelerinin ve aidiyet arayışlarının zengin bir panoramasını sunar; kaybedilen vatana duyulan özlemden yeni vatana uyum sağlama çabasına, azınlık kimliğini koruma mücadelesinden anavatanla kurulan karmaşık bağlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

Kültürel Bellek

Kültürel bellek, bireysel anıların toplumsal çerçeveler içinde şekillenerek kolektif bir anlam kazanması ve nesilden nesile aktarılması sürecidir (Assmann, 2008, s. 109). Edebi metinler, özellikle de şiir, kültürel belleğin en önemli taşıyıcılarından ve yeniden üretim alanlarından biridir. Göçmen şiirinde veya azınlık edebiyatında, bireysel hatıralar ve deneyimler, genellikle ait olunan topluluğun ortak geçmişini, paylaşılan travmalarını (savaş, sürgün, baskı vb.) ve kültürel sürekliliğini temsil eder. Şiir, bu bağlamda sadece geçmiş hatırlatan bir araç değil, aynı zamanda hafızayı canlı tutan, kimliği besleyen ve kültürel mirası gelecek kuşaklara aktaran aktif bir anlatı pratiğidir (Erll, 2011, s. 8). Balkan kökenli şairlerin eserleri, Osmanlı geçmişinden Cumhuriyet'e, Balkan Savaşları'ndan Soğuk Savaş dönemi baskılarına ve zorunlu göçlere kadar uzanan geniş bir tarihsel belleği şiirsel dil aracılığıyla kaydeder ve yorumlar.

Yöntem

Araştırmada, Balkan kökenli Türk şairlerinin şiirlerinde göç, kimlik, aidiyet ve kültürel bellek temalarını derinlemesine analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Örnekleme oluşturan şairler, farklı tarihsel dönemleri ve coğrafi kökenleri temsil etmelerinin yanı sıra, göç olgusuyla kurdukları bağın niteliğine göre seçilmiştir. Bu bağlamda, şairlerin pozisyonları iki temel ekseninde değerlendirilecektir: Bir yanda göçü bireysel bir tecrübe olarak yaşamış ve eserlerine yansıtmış olanlar; diğer yanda ise bu tecrübeyi kolektif bir bellek mirası olarak devralıp yeniden yorumlayanlar.

Erken Dönem / Tarihsel Kırılmalarla İlişkili Şairler

Balkan kökenli Türk şiirindeki tematik evrimi tarihsel bir perspektifle sunabilmek amacıyla iki ana grupta tasnif edilmiştir. Birinci grup, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi, Balkan Savaşları ile yaşanan büyük toprak kayıpları ve Cumhuriyet'in kuruluşu gibi makro-tarihsel olaylarla doğrudan ilişkili olan kurucu şairleri kapsamaktadır. Bu öncü isimler, "kaybedilen vatan" olgusunu ilk ve en sarsıcı şekilde deneyimleyerek, bu kaybın yarattığı nostaljiyi ve kimlik arayışını Türk şiirinin merkezine taşımışlardır. Bu dönemin ruhunu ve farklı entelektüel pozisyonlarını temsil etmek üzere üç kilit isim seçilmiştir: Doğrudan Balkan coğrafyasında (Üsküp) doğarak kaybedilen vatani estetik bir nostalji programıyla şiirinde yeniden kuran Yahya Kemal Beyatlı; Balkan kökenli olup, vatan kaybını bireysel bir trajediden çok, "İslam Ümmeti" idealinin çöküşü bağlamında toplumsal ve ahlaki bir mesele olarak ele alan Mehmet Akif Ersoy; ve siyasi sürgün olarak vatan hasretini evrensel bir aidiyet arayışına dönüştüren Rıza Tevfik Bölükbaşı. Bu üç şair, ortak bir "kayıp vatan" teması etrafında buluşsalar da, bu olguyu yorumlama biçimlerindeki farklılıklar (estetik nostalji, ahlaki isyan, bireysel trajedi) aracılığıyla dönemin karmaşık düşünsel ve duygusal atmosferini bütüncül bir şekilde yansıtmaktadır.

Modern Dönem / Azınlık ve Göç Deneyimi Şairleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası Balkan coğrafyasındaki Türk şairlerinin deneyimlerini zengin ve çeşitli bir perspektiften temsil edebilmesi amacıyla coğrafi temsil ve tematik yoğunluk olmak üzere iki temel belirleyici kıstas uygulanmıştır. Coğrafi temsil kıstası uyarınca örneklem, Balkanlar'daki Türk edebi faaliyetlerinin yoğun olduğu üç ana bölgeyi kapsayacak şekilde oluşturulmuştur: Tito sonrası kültürel haklar ve kimlik mücadelesi bağlamını yansıtan Yugoslavya (Makedonya ve Kosova) ekolünden Necati Zekeriya, İlhami Emin, Fahri Kaya, Nimetullah Hafız ve Nusret Dişo Ülkü; 1980'lerdeki asimilasyon politikaları ve zorunlu göç travmasını temsil eden Bulgaristan ekolünden Recep Küpçü, Ömer Osman Erendoruk ve Zeynel Beksaç; Lozan sonrası azınlık statüsündeki varoluş mücadelesini yansıtan Batı Trakya (Yunanistan) ekolünden ise Hasan Mercan, Avni Engüllü ve Şükrü Ramo. Tematik yoğunluk kıstası ise, coğrafi kökenlerinden bağımsız olarak seçilen tüm şairlerin eserlerinde; kimlik mücadelesi, anadilin korunması, asimilasyon politikalarına direniş, göç travması ve vatan hasreti gibi araştırmanın odaklandığı temaları belirgin bir şekilde işlemiş olmalarını güvence altına almaktadır.

Klasik Dönem Bağlamı: Ayrıca, konunun tarihsel derinliğini göstermek amacıyla Osmanlı klasik döneminden Rumeli kökenli şairlere de (Örn: Taşlıcalı Yahya, Priştineli Mesihî)

değerlendirilerek, bölgenin edebî gelenekteki yeri ve vatanlaşma süreci bağlamında kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Seçilen şairlerin ilgili temaları işleyen temsili şiirleri, metin çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntemle şiirlerin tematik katmanları, imgesel dünyası, dilsel özellikleri ve yapısal kurgusu ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Şiirlerde öne çıkan anahtar imgeler (yol, gurbet, vatan, sınır, dil, hafıza, çocukluk vb.) ve motifler belirlenerek, bunların kimlik, aidiyet ve kültürel bellek kavramlarıyla ilişkisi yorumlanmıştır. Analizlerde, şiirlerin üretildiği tarihsel, sosyal ve siyasi bağlam da dikkate alınarak, metinlerarası ve karşılaştırmalı bir perspektif geliştirilmeye çalışılmıştır.

Birinci Kuşak Şairlerde Göç Teması: Kayıp vatan ve yeni kimlikler

Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüşü ve Balkan Savaşları ile başlayan süreç, ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Balkan kökenli aydınlar ve şairler için derin bir kimlik ve aidiyet sorgulamasını beraberinde getirmiştir. Kaybedilen topraklar, parçalanmış aileler, değişen sınırlar ve yeni ulusal kimlikler, bu dönemin şiirine "kayıp vatan", "nostalji", "hüzün" ve "yeni aidiyet arayışı" gibi temalarla yansımıştır.

Yahya Kemal Beyatlı: Üsküp'ten İstanbul'a Uzanan Hüzünlü Bir Köprü

Üsküp doğumlu Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Balkanlar'ı Türk medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak gören ve bu toprakların kaybını kişisel bir trajedi gibi yaşayan bir şairdir. Onun için Üsküp, sadece bir şehir değil, "Bursa'nın devamı" olan, köklerin ve hatıraların mekânıdır (Erol, 2013, s. 77). "Kaybolan Şehir" ve diğer şiirlerinde, bu kaybedilmiş vatana duyulan derin özlem ve hüzün hâkimdir. Balkanlar'dan kopuşun yarattığı "hicran", onun şiirsel kimliğinin temel taşlarından biridir. İstanbul'u yeni bir merkez olarak benimserken bile, Balkan geçmişine duyduğu nostalji ve aidiyet özlemi belirgindir. Şiirleri, bir medeniyetin kaybına duyulan üzüntüyü ve yeni kimlik arayışının sancılarını yansıtır.

“Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene, Biz sende olmasak bile,
sen bizdesin gene.” (Kaybolan Şehir)

Bu dizeler, fiziki ayrılığın ve zamanın geçişinin yarattığı travmaya rağmen, kaybedilen "şehir"in (vatan, kimlik, kök) bireyin iç dünyasında sessiz ve kalıcı bir varlık olarak kaldığını gösterir. Birey, yeni ortamında kendini ifade edemese de, suskunluğun ardında, benliğini oluşturan bu kayıp şehrin metafizik varlığını taşır. Bu içsel bağlılık, dış dünyadaki konuşamama halini pekiştiren, ancak aynı zamanda kimlik bunalımına karşı bir direnç noktası oluşturan derin bir suskunluk kaynağıdır. Böylece sessizlik, sadece bir yokluk değil, aynı zamanda içsel bir doluluğun ve kayıp bir kimliğin korunma biçimi olarak şiirde yerini alır.

Mehmet Akif Ersoy: Balkan Faciası, Ümmet ve Vatan

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936), Balkan Savaşları'nın yarattığı yıkımı ve insani trajediyi en derinden hisseden ve eserlerine yansıtan şairlerdendir. Onun için Balkanlar'ın kaybı, sadece toprak kaybı değil, aynı zamanda İslam ümmetinin parçalanması ve ahlaki bir yenilgidir

(Güçlütürk,2022; Ulucutsoy,2018). Şiirlerinde Balkanlar'daki Müslüman halkların çektiği acıları dile getirir, savaşın neden olduğu ahlaki çöküşü eleştirir ve ümmetin birliği idealini savunur. Balkanlar'daki acı deneyimler, onun vatan savunması ve millî birlik konularındaki hassasiyetini artırmış, millî Mücadele'ye olan inancını pekiştirmiştir. Kimliği İslamcılık ve vatanseverlik ekseninde şekillenirken Balkan kökeni ve yaşananlar bu kimliğin oluşumunda önemli bir yer tutar.

"Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim...

İnsan İnsan olur ancak buna iz'anla inansam."

(Safahat'tan)

Bu şiir parçası, yukarıdaki anlatımlarımızı destekleyen en güçlü dayanaklardan biridir. Şair, "Toprak vatanım" diyerek, vatan kavramını ulusal sınırların ötesine taşıyıp tüm yeryüzünü kucaklamakta, dar milliyetçilik anlayışını reddederek evrensel bir yurtseverlik tanımı sunmaktadır. Ardından gelen "nev'-i beşer milletim" ifadesi ise, onun milleti, ırkı, dili ne olursa olsun tüm insanlığı kapsayan bir kardeşlik idealine olan inancını ortaya koyar.

Asıl vurucu nokta ise son dizededir: "İnsan İnsan olur ancak buna iz'anla inansam." Ersoy, insanın sadece biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp gerçek anlamda "İnsan" mertebesine ulaşmasının koşulunu bu evrensel bilince bağlar. Bu, sadece lafta kalan bir kabul değil, "iz'anla" yani derin bir anlayış, vicdan ve tam bir idrak ile inanmayı gerektiren ahlaki ve felsefi bir duruştur. Dolayısıyla, yukarıda bahsettiğimiz gibi, dar kimlikleri aşarak küresel bir sorumluluk ve insanlık sevgisi geliştirmek, sadece toplumsal bir gereklilik değil, aynı zamanda bireyin kendi özünü gerçekleştirme yoludur. Şairin bu dizeleri, evrensel barış ve kardeşlik idealinin, bireysel olgunlaşmanın da yegane anahtarı olduğunu güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

Rıza Tevfik Bölükbaşı: Sürgün, Vatan Hasreti ve Aidiyet Krizi

Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949), siyasi nedenlerle yaşadığı uzun sürgün hayatı boyunca vatan hasretini ve aidiyet krizini en yoğun işleyen şairlerden biridir. Sürgündeyken yazdığı "Uçun Kuşlar" şiiri, vatanından uzakta olmanın acısını, pişmanlığını ve yurduna dönme arzusunu dile getiren sembol bir metin haline gelmiştir (Durukoğlu,2016,s.143).Onun şiirlerinde vatan, kaybedilmiş bir cennet, köklerin ve aidiyetin mekanıdır. Sürgün deneyimi, kimliğini parçalamış ve şiirlerine derin bir melankoli katmıştır. Vatan hasreti, sadece kişisel bir özlemi değil, aynı zamanda modernleşme sürecinde yaşanan kimlik ve aidiyet bunalımlarını da yansıtır.

"Uçun kuşlar uçun! Burada vefa yok! Öyle akar sular, öyle hava yok!

Feryadıma karşı aks-i sedâ yok!

Bu yangın yerinde soğuk kül vardır."

(Sultan Abdülhamid Han'ın Ruhaniyetinden İstimdat - Uçun Kuşlar)

Bu şiir parçası, yukarıdaki anlatımlarımızı destekleyen, vefasızlığın ve çöküşün metaforik bir tablosudur. "Uçun kuşlar uçun!" çağrısı, şairin (veya ruhaniyetine seslendiği Sultan'ın) bulunduğu ortamın yaşanmaz, umutsuz ve tükenmiş olduğunu ilan eder. "Vefa yok," "akar sular yok," "hava yok" gibi olumsuzlamalar, sadece fiziki bir yoksunluğu değil, aynı zamanda manevi ve ahlaki bir çoraklaşmayı simgeler. Toplumsal bağların koptuğu, iyiliğin ve desteğin kurduğu bir ortamı işaret eder.

En can alıcı dize ise "Feryadıma karşı aks-i sedâ yok!" ifadesidir. Bu, yalnızlığın ve anlaşılmamanın doruk noktasıdır. Seslenilen makamdan, toplumdan veya tarihten hiçbir karşılık, hiçbir yankı gelmemesi, çaresizliğin mutlaklaştığını gösterir. Son olarak, "Bu yangın yerinde soğuk kül vardır" dizesi, yaşanan büyük yıkımın, yani "yangının" ardından geriye sadece hissiz, cansız ve verimsiz bir kalıntı kaldığını belirtir. Bu "soğuk kül," geçmişteki ihtişamın ve mücadelenin tamamen sönmüş, unutulmuş ve değersizleşmiş halini temsil eder. Dolayısıyla, bu dizeler, büyük ideallerin ve fedakarlıkların, nankörlük ve ilgisizlik karşısında nasıl bir hiçliğe dönüştüğünü anlatan, tarihin tekerrür eden acı bir dersidir. Şiir, sadece bir ağıt değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın vefa borcunu sorgulayan güçlü bir eleştiridir.

İkinci Kuşak Şairlerde Göç Teması: Azınlık Deneyimi ve Kültürel Miras

İçerik, daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Balkanlar'da azınlık olarak yaşayan veya Türkiye'ye göç eden modern dönem şairlerini kapsamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Balkanlar'da kalan Türk toplulukları, farklı siyasi rejimler altında varlıklarını sürdürmeye çalışırken, kimliklerini, dillerini ve kültürlerini koruma mücadelesi verdiler. Bu süreçte yaşanan baskılar, asimilasyon politikaları ve zorunlu göçler, bu kuşak şairlerinin eserlerinde derin izler bıraktı. Türkiye'ye göç edenler ise vatan hasreti, uyum sorunları ve geride bırakılanların acısını şiirlerine taşıdılar.

Makedonya Türk Şiiri: Dil, Kültür ve Varoluş

Makedonya'da yaşayan Türk şairleri, Yugoslavya dönemi ve sonrasında Türkçe eğitimin ve yayın hayatının varlığı sayesinde önemli bir edebi birikim oluşturdular. Necati Zekeriya (1928-1988), özellikle çocuk edebiyatı aracılığıyla dil ve kimlik bilincini canlı tutmaya çalıştı (TEİS, 2024; Aliov, 2019). İlhami Emin (1931-2020), Fahri Kaya (1930-2020), Avni Engüllü (1947-), Şükrü Ramo (1918-2007), Fahri Ali (1940-), Mustafa Karahasan (1920-2002), Nusret Dişo Ülkü (1937-2022) gibi şairler, Makedonya Türklerinin kimlik sorunlarını, göç deneyimlerini (hem kalanlar hem gidenler açısından), vatan sevgisini ve Türkçe'ye bağlılıklarını şiirlerinde işlediler (Öztürk, 2021; Gürel, 2019; Karakuş, 2023).

"Bir cami avlusunda bıraktım çocukluğumu,

Üsküp'te yağmurla konuşur hâlâ ismin..."

(İlhami Emin'den uyarlama - Analiz notlarındaki alıntı)

İlk dizedeki "Bir cami avlusunda bıraktım çocukluğumu" ifadesi, çocukluğun sona

ermesini, yani masumiyetten olgunluğa geçişi simgeler. Ancak bu geçiş, sıradan bir yerde değil, "cami avlusu" gibi kutsal, tarihsel ve toplumsal bir merkezde gerçekleşir. Bu, bireyin kişisel gelişiminin, köklerinden ve manevi değerlerinden bağımsız olmadığını, aksine onlarla iç içe olduğunu gösterir. Çocukluğun bırakıldığı bu avlu, aynı zamanda geçmişe duyulan saygının ve bağlılığın da bir nişanesidir.

İkinci dize ise, bu anıların ve kimliğin coğrafi bir bağlamda nasıl canlı kaldığını anlatır. "Üsküp'te yağmurla konuşur hâlâ ismin..." dizesi, Üsküp gibi tarihi ve kültürel derinliği olan bir Balkan şehrini merkeze alır. Yağmur, sürekli akan zamanı ve hafızayı temsil ederken, ismin yağmurla konuşması, geçmişin ve kimliğin unutulmadığını, aksine doğanın ve mekânın kendisi tarafından yaşatıldığını ifade eder. Bu, bireyin kişisel tarihinin, o coğrafyanın kolektif hafızasına işlendiği anlamına gelir. Dolayısıyla, bu dizeler, sadece bir anımsama değil, aynı zamanda coğrafyanın, kültürel kimliğin ve manevi mirasın nesiller boyu süren bir diyalog içinde olduğunu güçlü bir şekilde ortaya koyar. Şiir, bireyin kökleriyle kurduğu bu kopmaz bağın, onun bugünkü varoluşunun temelini oluşturduğunu anlatır.

Bulgaristan Türk Şiiri: Baskı, direniş ve göç travması

Bulgaristan Türkleri, özellikle 1970'ler ve 1980'lerdeki asimilasyon politikaları ve 1989 Zorunlu Göçü nedeniyle büyük acılar yaşadılar. Recep Küpçü (1934-1976), bu baskılara karşı kimlik direnişinin sembol ismi oldu. Şiirlerinde Türklük bilinci ve Türkçe sevgisi ön plandadır (BNR, 2010; Yavuz, 2022). Hasan Mercan (1944-) ve Ömer Osman Erendoruk (1934-2006) ise hem baskı dönemini hem de zorunlu göçün travmasını eserlerinde yoğun bir şekilde işlediler (Hayber, 1998; Buttanrı, 2005; Beksaç, 2014; Kahraman ve Güneş, 2016). Göç, onların şiirlerinde hem bir kurtuluş hem de derin bir yara olarak belirir.

“Ben ki Bulgaristan’da doğmuşum,

Ama Bulgar değilim.

Ben ki Türkoğlu bir Türk’üm,

Ama Türkiye’de değilim!”

(Recep Küpçü)

Şair, ilk iki dizede, fiziksel doğum yeri olan Bulgaristan ile etnik kimliği arasındaki kopukluğu vurgular. Mekânın kimliği belirlemedeki yetersizliğini ortaya koyarak, vatandaşlık ve milliyet kavramlarının her zaman örtüşmediği gerçeğini yüzümüze vurur. Birey, bir ülkenin vatandaşı olsa bile, kültürel ve tarihsel olarak kendini o ulusun bir parçası olarak görmeyebilir.

Son iki dize ise, bu karmaşanın ikinci ve daha acı boyutunu gözler önüne serer. Kişi, kendini net bir şekilde "Türkoğlu bir Türk" olarak tanımlasa da, bu kimliğin doğal yurdu olarak kabul edilen Türkiye’de yaşamamaktadır. Bu durum, "ne oralı ne buralı" olma halini, yani diaspora kimliğinin temel çelişkisini ifade eder. Coğrafi olarak ait olduğu yerde değil, kültürel olarak ait olduğu yer ise ona coğrafi bir yuva sunamamaktadır.

Dolayısıyla, bu dizeler, sadece kişisel bir serzeniş değil, aynı zamanda ulus-devlet sınırlarının ötesinde yaşayan milyonlarca insanın yaşadığı kimlik bölünmüşlüğüne evrensel bir ifadesidir. Şiir, aidiyetin sadece bir pasaport veya doğum yeri ile tanımlanamayacağını, asıl vatanın dil, kültür ve tarih bilincinde saklı olduğunu, ancak bu manevi vatanın bile coğrafi bir karşılık bulamadığında nasıl bir yurtsuzluk hissine dönüştüğünü güçlü bir şekilde anlatmaktadır. Bu, modern dünyanın dayattığı parçalanmış kimliklerin trajik bir portresidir.

Kosova Türk Şiiri: Rumeli Ruhu ve Süregelen Mücadele

Kosova Türk şairleri, eserlerinde Rumeli coğrafyasını, kimlik mücadelesini ve Türkçeyi yaşatma çabasını merkeze alırlar. Bu geleneğin önemli temsilcilerinden Zeynel Beksaç (1952-), şiirlerinde Prizren'i, göç olgusunu ve dilin korunması mücadelesini işler (Öztürk, 2021; Öztürk, 2024). Prizren doğumlu bir Türkolog olan Nimetullah Hafız (1939-) ise Balkan Türklerinin kültürel mirasını ve kimlik sorunlarını hem akademik hem de edebi eserlerine taşır (Hafız, 2004). Bu şairler, Kosova'daki Türk varlığının ve kültürel kimliğinin korunması için edebiyatı bir direniş ve bellek alanı olarak kullanırlar.

Tematik ve Yapısal Analiz

Balkan kökenli Türk şairlerinin şiirlerinde göç, kimlik, aidiyet ve kültürel bellek temaları yüzeysel bir motif olarak değil; bireyin varoluşunu, hafızasını ve tarihsel deneyimini kuran merkezî unsurlar olarak yer alır. Bu nedenle analiz, temaların yalnızca adlarını belirtmekle sınırlı kalmamalı; şiir içindeki imgelerin, ses örgüsünün, anlatıcı tutumunun ve hafızanın nasıl kurulduğunu da göstermelidir. Aşağıda, her temaya ilişkin şiirsel ifadeler ve çözümlemeler sunulmuştur.

Tematik Kodlar

Yol ve Yolculuk: Şiirde yol, göçmen öznenin iç dünyasındaki karmaşık dinamikleri yansıtan bir gösteren olarak konumlanır. Örneğin, İlhami Emin'in dizelerinde bu durum, içsel ve dışsal mekânlar arasındaki gerilimi çarpıcı bir şekilde ortaya koyar:

“Yol uzadıkça içimdeki yurt kısalır

Adımın ardında eski bir ses sürünür.”

Bu ifadelerde, yolun fiziksel uzamının artması, öznenin "içsel vatan" algısının daralması ve kırılanlaşması ile doğru orantılıdır. Şair, yolu, varoluşsal bir paradoks olarak sunar: Fiziksel hareket, psikolojik sabitliği aşındırır. İkinci dizedeki "eski bir ses" imgesi, kültürel belleğin ve aidiyetin bir kalıntısı olarak, yeni mekânda bile öznenin peşini bırakmayan bir hayalet işlevi görür. Anlatıcı tutumu, bu dizelerde melankolik ve içe dönük bir tonda, kimliğin dış dünyayla çatışmasını ve dilsel kırılmayı deneyimleyen bir öznenin sesini yansıtır. Yol imgesi, bu bağlamda, hem bir kayıp mekânının sembolü hem de yeni bir kimliğin doğduğu sınır hattı olarak işlev görür. Göçün getirdiği zihinsel bölünme ve bellek yarılması, yolculuk metaforu

üzerinden yapılandırılır.

Gurbet ve Yabancılaşma: Gurbet, şiirde sadece coğrafi bir yer değiştirme değil, aynı zamanda derin bir psikolojik ve varoluşsal yabancılaşma deneyimi olarak işlenir. Yeni vatana uyum sağlayamama, köklerden kopma hissi ve yalnızlık duyguları, şairlerin iç dünyasındaki kopuşu somut imgelerle yansıtır. Ahmet Erhan'ın şiirlerindeki yabancılaşma, toplumsal eleştiriyle iç içe geçmiş, bireyin kendi benliğine dahi yabancılaşmasını konu edinir. Şair, gurbeti coğrafi bir mekândan ziyade, içsel bir kaçış ve varoluşsal bir kaygı olarak deneyimler:

"Her ayrılık belki de bir kaçıştır kendimden. Bırakıp gitmelerin durulduğu bir yer yoksa da, Düşlerimde yollar tozar; denizler köpürürken..."

Bu dizeler, yabancılaşmanın sadece dış dünyaya değil, aynı zamanda içsel bir kaçış olarak belirdiğini gösterir. "Her ayrılık belki de bir kaçıştır kendimden" ifadesi, bireyin kendi varoluşsal sorunlarından, toplumsal baskılardan veya hayal kırıklıklarından kurtulma çabasını gösterir. Bu, makalenin bahsettiği "yeni vatana uyum sağlayamama" durumunun daha geniş, evrensel bir insanlık durumuna evrildiği bir yabancılaşma biçimidir.

Vatan/Memleket Hasreti: Sürgün şairi Rıza Tevfik'in "Uçun Kuşlar" şiiri, vatan hasretinin ve gurbetle sıla arasındaki keskin tezatın en güçlü edebi ifadelerinden biridir. Şair, kuşları aracı kılarak, yitirilen vatanın canlılığı ile gurbetin ruhsuzluğunu karşı karşıya getirir:

"Uçun kuşlar uçun, doğduğum yere Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.
Ormanlar koynunda bir serin dere Dikenler içinde sarı gül vardır. Uçun
kuşlar uçun, burda vefâ yok; Öyle akar sular, öyle hava yok; Feryadına
karşı aks-i sadâ yok; Bu yangın yerinde soğuk kül vardır."

Şiirin ilk dördlüğü, yitirilen vatanı canlı, renkli ve bereketli bir cennet tasviriyle sunarken ("mor sümbül", "sarı gül", "serin dere"), ikinci dördlük gurbet coğrafyasını bu canlılığın tam zıddı olan vefasızlık, kuraklık ve ölüm imgeleriyle ("vefâ yok", "soğuk kül", "yangın yeri") betimler. Bu karşıtlık, şairin iç dünyasındaki derin kopuşu ve gurbetin ruhsal bir "yangın yeri"ne dönüşmesini somutlaştırır. Özellikle "Feryadına karşı aks-i sadâ yok" dizesi, gurbetteki yalnızlığın ve anlaşılmamanın en güçlü ifadesi olarak öne çıkar.

Kimlik Mücadelesi ve Direniş: Balkan Türk şiirinde kimlik arayışı ve buna eşlik eden direnç olgusu, şiirlerin taşıdığı duygu yükü, imgesel örgüsü ve dilsel direnişin kurulumuyla ortaya çıkar; çünkü kimlik mücadelesi bu şiirlerde soyut bir söylem değil, doğrudan şiirin malzemesine sinmiş somut bir deneyim olarak görünür

Recep Küpçü'nün eserlerinde dil üzerindeki baskının bireyin iç dünyasında yarattığı kırılma, kelimenin ağırlığı, konuşmanın tehlikesi ve suskunluğun zorunluluğu güçlü imgeler aracılığıyla işlenir ve temsili "Dudaklarımda titreyen kelime, gölgeme bile yasaklandı sanki" dizeleri, dilin yalnızca iletişim aracı değil, varoluşun temel unsuru olduğunu gösterir. Necati

Zekeriya’da direniş, belleği taşıyan mekânlar üzerinden biçimlenir; ev, avlu, sokak veya kapı eşiği, kimliğin yaşadığı ve baskıya rağmen silinemeyen alanlar olarak ön plana çıkar ve temsili “Çocukluğumun ayak izlerini kim sildi kapı önünden?” dizeleri, mekânın kimliğin son hafıza katmanı olarak işlev gördüğünü ortaya koyar.

Nusret Dişo Ülkü’nün şiirlerinde ise bireysel kimlik kolektif bir sesle örülür; baskı yalnızca bireye değil, bir topluluğun ortak kaderine yönelir ve temsili “Susturdukları ben değildim, bizdik” dizeleri, kimlik mücadelesinin kişisel sınırları aşarak topluluk dayanışmasına dönüştüğünü vurgular. Bu bağlamda kimlik ve direniş teması, şiirin yapısal ve anlamsal örgüsüne içkin olarak gelişir ve metin merkezli bir okumanın önemini ortaya koyar.

Ana Dil: Bulgaristan Türklerinin "dava şairi" olarak bilinen Recep Küpçü'nün şiirleri, ana dilin korunması mücadelesini bir onur meselesi olarak merkeze alır. Dil, baskıya karşı bir direnişin sembolü ve kimliğin temel taşı olarak kutsanır. Şair, dil ve kimlik arasındaki kopmaz bağı, en yalın ve dokunaklı ifadelerle ortaya koyar:

“O kentte anamı ana bildim, dilimi dil; anadilim Türkçe, anneler Fatma,
anneler Hatçe.”

Bu dizeler, dilin sadece bir gramer yapısı değil, aynı zamanda aile, gelenek ve kültürel köklerin taşıyıcısı olduğunu vurgular. "Anadilim Türkçe" ifadesi, bir kimlik beyanı ve direnişin temel sloganıdır; dilin korunması, bu bağlamda, varoluşun ve kültürel sürekliliğin korunması anlamına gelir. Küpçü'nün bu yaklaşımı, dilin, baskı altındaki bir toplum için kolektif hafızayı canlı tutan ve geleceğe taşıyan en güçlü direniş alanı olduğunu gösterir.

Hafıza ve Kültürel Bellek

Tarih ve Mekânın Birleşimi:Yahya Kemal ve Süleymaniye'de Bayram Sabahı

Yahya Kemal'in şiirleri, Osmanlı-Türk medeniyetinin izlerini taşıyan mekânlar üzerinden, geçmişi şimdiki zamana taşır ve kültürel belleği canlandırır. "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirinde, şair, mekânı bir zaman makinesi gibi kullanarak tarihi tek bir an içinde yoğunlaştırır:

"Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati, Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Gördüm, atideki bir an gibi, taa fecre kadar."

Yahya Kemal, Süleymaniye Camii'nin kubbelerini ("Kendi gök kubbemiz") birleştirici bir sembol olarak kullanarak, tarihsel ve kültürel belleği tek bir an içinde yoğunlaştırır. "Dokuz asrında bütün halkı" görmesi, şairin bireysel deneyimini aşarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan o güne kadarki tüm milletin ruhunu ve tarihini o bayram sabahına taşıdığını gösterir. Bu, şiirin, tarihi bir kronoloji olmaktan çıkarıp, canlı bir deneyime dönüştürme gücünü kanıtlar.

Sessizlik ve Konuşamama: Göçün yarattığı travma, baskı ortamı veya kimlik bunalımı, bazen sessizlik, suskunluk veya dilin yetersizliği motifleriyle ifade edilir.Gülten Akin'ın şiirlerinde

sessizlik, bir çaresizlikten ziyade, derin bir duygunun veya travmanın sözle ifade edilemeyeşinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Şair, duygusal yoğunluğun, cümlelerin sınırlarını aştığı bir anı yakalamaya çalışır:

“Sana büyük caddelerin birinde rastlasam, elimi uzatsam, tutsam, götürsem, gözlerine baksam, gözlerine konuşmasak, anlasan.”

Bu dizeler, sözün yetersizliğini ve asıl iletişimin sözsüz bir alanda gerçekleşme arzusunu gösterir. "Konuşmasak, Anlasan" ifadesi travmatik veya derin deneyimlerin (göç, baskı, kimlik bunalımı) yarattığı iç sıkışıklığın, ancak sezgisel bir sessizlikle aşılabileceği fikrini taşır. Sessizlik, bu bağlamda, bir direniş biçimi veya içsel bir sığınak olarak da yorumlanabilir.

Balkan Kökenli Türk Şiirinin Poetikası: Yapısal ve Dilsel Özellikler

Lirik ve Duygusal Ton: Özellikle vatan hasreti, gurbet ve özlem temalarını işleyen şiirlerde lirik ve melankolik bir ton hâkimdir.

Epik ve Direniş Tonu: Kimlik mücadelesi, baskılara karşı direniş ve vatan savunması temalarını işleyen şiirlerde (Mehmet Akif, Ömer Osman Erendoruk Recep Küpçü) daha epik, coşkulu ve kararlı bir ton görülebilir.

İmge Zenginliği: Şairler, göç deneyimini ve kimlik sorunlarını somutlaştırmak için yol, sınır, ev, pencere, ayna, nehir (Vardar, Tuna), dağ (Şar Dağı), valiz, fotoğraf gibi imgeleri sıkça kullanırlar.

Dil Kullanımı: Azınlık şairlerinde ana diline sahip çıkma vurgusu belirginken, bazı şairlerde (Naim Tirana) çift dilliliğin yarattığı gerilim veya Türkiye'de yaşayan ikinci kuşak şairlerde (Ahmet Erhan, Haydar Ergülen) geçmişin diliyle şimdiki zaman arasındaki kopukluk hissedilebilir.

Anlatı Yapısı: Bazı şiirler doğrudan otobiyografik deneyimleri aktarırken (İlhami Emin, Hasan Mercan), bazıları daha dolaylı, simgesel veya tarihsel bir anlatı kurar (Yahya Kemal, Ataol Behramoğlu).

Sonuç ve Tartışma

Balkan kökenli Türk şairlerinin şiirleri, göçün, kimlik arayışının, aidiyet sorgulamalarının ve kültürel belleği yaşatma çabasının derin ve çok katmanlı bir edebi ifadesi olarak Türk edebiyatında müstesna bir yer tutmaktadır. Bu şairlerin eserleri, sadece bireysel deneyimlerin bir yansıması olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir topluluğun tarihsel ve kültürel varoluş mücadelesinin de güçlü bir aynasıdır. Yahya Kemal Beyatlı'nın İstanbul'a duyduğu nostaljik vatan hasreti ve hüznü aidiyet duygusu, Balkanlar'dan Anadolu'ya uzanan köklü bir kültürel ve coğrafi bağın edebi tezahürüdür. Onun şiirlerindeki "kayıp vatan" teması, sadece bir coğrafyanın yitimi değil, aynı zamanda bir medeniyetin ve yaşam biçiminin özlemini de taşır. Mehmet Akif Ersoy'un Balkan faciasına yönelik ümmetçi ve vatansever tepkisi ise, dönemin siyasi ve sosyal çalkantıları içinde Balkan Türklerinin yaşadığı dramı, millî ve dini bir

perspektiften ele alarak, kolektif bilincin derinliklerine işlemiştir.

Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın sürgün acısı ve vatanından uzak kalışının getirdiği melankoli, Balkan Türklerinin yaşadığı zorunlu ayrılıkların ve kopuşların bireysel düzeydeki yansımalarını gözler önüne serer. Bu, sadece fiziki bir ayrılık değil, aynı zamanda kültürel köklerden ve anılardan uzaklaşmanın getirdiği derin bir içsel çatışmayı da ifade eder. Necati Zekeriya, Zeynel Beksaç ve Nusret Dişo Ülkü gibi şairlerin eserlerinde ise, dil ve kimlik mücadelesi merkezi bir tema olarak öne çıkar. Anadilin korunması, kültürel değerlerin yaşatılması ve Balkan coğrafyasında Türk kimliğinin sürdürülmesi, bu şairlerin şiirlerinin temel motivasyon kaynaklarından biridir. Bu mücadele, sadece edebi bir eylem değil, aynı zamanda varoluşsal bir direnişin de sembolüdür.

Recep Küpçü, Hasan Mercan ve Ömer Osman Erendoruk gibi isimler, baskı ve göç travmasına karşı direnişi şiirlerinde işleyerek, Balkan Türklerinin karşılaştığı zorluklara rağmen ayakta kalma azmini ve umudunu dile getirmişlerdir. Şiirleri, bir yandan yaşanan acıları ve kayıpları kaydederken, diğer yandan da geleceğe dair inancı ve kültürel mirasın korunması gerekliliğini vurgular. İlhami Emin ve Fahri Kaya gibi şairler ise, göç deneyimini tüm boyutlarıyla ele alarak, hem göç edenlerin iç dünyasındaki çalkantıları hem de yeni topraklarda kök salma çabalarını sanatsal bir dille ifade etmişlerdir. Bu şiirler, göçün sadece bir yer değiştirme eylemi olmadığını, aynı zamanda derin psikolojik, sosyal ve kültürel dönüşümleri beraberinde getiren karmaşık bir süreç olduğunu gösterir.

Göç, bu şiirlerde sıklıkla bir kopuş, bir kayıp ve bir travma olarak belirirken, aynı zamanda yeni bir başlangıç, ana vatana dönüş veya kimliği yeniden tanımlama süreci olarak da karşımıza çıkabilir. Bu ikili durum, göçün çok yönlü doğasını ve insan ruhu üzerindeki karmaşık etkilerini yansıtır. Aidiyet duygusu, kaybedilen topraklara, konuşulan dile, paylaşılan kültürel değerlere ve ana vatana yönelik karmaşık bağlarla örülüdür. Şairler, bu bağları şiirlerinde yeniden inşa ederek, okuyucuya hem geçmişin izlerini hem de geleceğin umutlarını sunar. Kültürel bellek ise, şiir aracılığıyla nesilden nesile aktarılan bir miras, kimliğin temel taşı ve zor zamanlarda tutunulan bir dal olmuştur. Bu bellek, sadece anıları değil, aynı zamanda değerleri, gelenekleri ve ortak bir tarihi de içinde barındırır.

Sonuç olarak Balkan kökenli Türk şairlerinin eserleri, göç edebiyatının ve kimlik çalışmalarının önemli bir parçasını oluşturmakta ve Balkan Türklerinin sesini, hüznünü, umudunu ve direncini edebi bir dille ölümsüzleştirmektedir. Bu şiirler, hem tarihsel bir tanıklık hem de evrensel insani duyguların sanatsal bir ifadesi olarak değerlidir. Onların mirası, Balkanlar'dan Anadolu'ya uzanan kültürel köprüleri güçlendirmeye devam etmekte, geçmişle gelecek arasında anlamlı bir bağ kurarak, Türk edebiyatının zenginliğini ve çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Bu edebi miras, aynı zamanda, göç ve kimlik gibi evrensel temaları ele alarak farklı coğrafyalardaki benzer deneyimlere ışık tutmakta ve insanlığın ortak hafızasına değerli katkılar sunmaktadır. Şairlerin bu derinlemesine işlediği temalar, günümüz dünyasında da önemini koruyan kültürel çeşitlilik, çok kültürlülük ve aidiyet gibi kavramlar üzerine

düşünmek için zengin bir zemin sağlamaktadır.

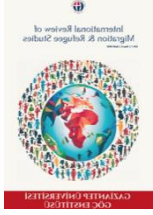
Kaynakça

- Akgün, A. ve Karakuş, E. (2021). Kuzey Makedonya Türkleri çocuk şiirleri. İçinde Türk dünyasında çocuk şiirleri. Emin Yayınları. https://www.academia.edu/91209600/Kuzey_Makedonya_T%C3%BCrkleri_%C3%87ocuk_%C5%9Eiirleri
- Alkaya, M. A. (1996). Taşlıcalı Yahyâ: Kitâb-ı usûl [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi. https://archive.org/stream/Kitb-Usl-TalcalYahy/m.%20akif%20alkaya_djvu.txt
- Aliov, M. (2019). Makedonya Türk edebiyatında milli mücadele (1944–1990) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. İstanbul Üniversitesi Veri Tabanı. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/60713.pdf>
- Aliov, M. (2023). Rumelia in the poems of the Kosovar poet Zeynel Beksaç. International Journal of Education & Philology (IJEP), 4(1). <https://ijep.ibupress.com/uploads/2024/80.pdf.pdf>
- Assmann, A. (2011). Cultural memory and western civilization: Functions, media, archives. Cambridge University Press.
- Assmann, J. (2006). Religion and cultural memory: Ten studies. Stanford University Press.
- Assmann, J. (2008). Communicative and cultural memory. A. Erll ve A. Nünning (Eds.), Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook içinde (ss. 109–118). De Gruyter.
- Aydın, O. (2022). Yahya Kemal'in şiirlerinde Balkanlar. Somuncu Baba Dergisi. <https://www.somuncubaba.net/makale/yahya-kemalin-siirlerinde-balkanlar>
- Balat, G. (2024). Balkanlarda Türk edebiyatı tarihi: Başlangıcından günümüze kadar [Kitap tanıtımı]. Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, 6(1), 89–94. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3677245>
- Beksaç, Z. (2014). Balkanlarda Türk çocuk edebiyatı. Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı, 107(756). <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/750.pdf>
- Bulgaristan Ulusal Radyosu. (2010, 29 Nisan). Recep Küpçü – hayatı ve eserleri.
- Bulturk. (2024, 28 Nisan). Bulgaristan Türklerinin vatansever şairi Recep Küpçü anıldı. <https://bulturk.org.tr/v2/bulgaristan-turklerinin-vatansever-sairi-recep-kupcu-anildi/>
- Buttanrı, M. (2005). Bulgaristan Türk edebiyatı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 27–45. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/113035>

- Castles, S., Miller, M. J., Bal, B. U. ve Akbulut, İ. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cohen, R. (2022). Global diasporas: An introduction. Routledge.
- Çavuş, M. (1988). 20. yüzyıl Bulgaristan Türkleri şiiri (Antoloji). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Delilbaşı, M. (2009). Mustafa İsen, varayım gideyim urumeli'ne Türk edebiyatı'nın Balkan boyutu. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 21(21), 259–263. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114069>
- Demirezer, N. (2015). Ömer Osman Erendoruk'un eserlerinde kimlik arayışı [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Durukoğlu, S. (2016). Türk edebiyatının sürgündeki yazar ve şairleri. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 4(9), 135–155.
- Engüllü, S. (1993). Makedonya Türk edebiyatında milli mücadele (1944–1990) [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Erol, E. (2013). Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerinde Balkanlar. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (33), 77–88. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/206958>
- Erll, A. (2011). Memory in culture (S. B. Young, Çev.). Palgrave Macmillan.
- Güçlütürk, T. (2021, 14 Mayıs). Mehmet Akif Ersoy'un eserlerinde Balkanlar. İstanbul Üniversitesi. <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/E546D1A18E9543F0ADFB178CABB227A7>
- Güçlütürk, T. (2022, 30 Mart). Dr. Taner Güçlütürk: Mehmed Âkif Ersoy'un eserlerinde Balkanlar. Türkiye Yazarlar Birliği. <https://www.tyb.org.tr/dr-taner-gucluturk-mehmed-akif-ersoyun-eserlerinde-balkanlar-54462h.htm>
- Gürel, Z. (2019). Makedonya'da Türk edebiyatı ve Avni Engüllü. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(1), 23–40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/43055/474568>
- Gürel, Z. (2024). Balkanlarda bir Türkçe sevdalısı Nusret Dişo Ülkü'nün Türkçe üzerine şiirleri. Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, 6(2), 39–51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3920890>
- Hafız, N. (2004). Balkan şiirinde Atatürk. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi. https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/nimetulla_hafiz_balkan_siirin_de_ataturk.pdf
- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs “identity”? S. Hall ve P. du Gay (Eds.), Questions of cultural identity içinde (ss. 1–17). Sage Publications.
- Hayber, A. (1998). Bulgaristan Türklerinin şiiri. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (5), 224–257.

- Kahraman, C. ve Güneş, İ. (2016). Tuna dergisinde göç şiirleri: “1989 Göçü”. *Göç Dergisi*, 3(2), 239–260.
<https://dergi.tplondon.com/goc/article/download/581/573/590>
- Karakuş, E. (2023). Kuzey Makedonya ve Kosova Türk şiirinde Türkistan ve Yesevî izleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 737–750.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3094781>
- Kılıç, A. (2018). Balkanlarda Türk edebiyatı. Akçağ Yayınları.
- Kılıç, A. (2020). Balkanlarda Türk edebiyatı II. Akçağ Yayınları.
- Koteva, I. (2023). Balkan Türk edebiyatı. Uluslararası Balkan Üniversitesi Yayınları.
<https://eprints.ugd.edu.mk/33402/1/Ivana%20Koteva%20trud%20kniga%20celo.pdf>
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Memiş, S. (2018). Balkanlarda Türk edebiyatı. Akçağ Yayınları.
- Mesîhî. (2020). Mesîhî divânı (M. Mengi, Haz.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mustafa, İ. (2001). Balkanlarda Türk çocuk şiiri. *Bilig*, (58), 49–61.
<https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3415-published.pdf>
- Naficy, H. (2001). An accented cinema: Exilic and diasporic filmmaking. Princeton University Press.
- Nur, C. (2020). Fahri Kaya’nın “Günün Birinde Oraya Uğrarsan” adlı hikâyesine göre II. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Makedonya Türklerinin Türkiye’ye göç etme sebepleri. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(2), 64–83.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/balkanistik/issue/59565/816267>
- Nureski, D. (2015). Birinci Dünya Savaşı’nın yüzüncü yılında çağdaş Makedonya Türk şiirinde savaş olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 254–262.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/407960>
- Özcan, R. (2024). Fahri Kaya. *Türk Dünyası Ansiklopedisi*.
<https://turkdunyasiansiklopedisi.gov.tr/detay/1956/Fahri-Kaya>
- Özkan, H. (2019). Balkanlarda Türk edebiyatı. Akçağ Yayınları.
- Özlem, G. (2019). Türk romanında 1989 zorunlu göçünü hazırlayan süreç ve göç olgusu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 226–245.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/952556>
- Öztürk, A. (2021). Makedonya’nın göç gerçeği ve göçün Makedonya Türk şiirine yansımaları. *International Journal of Education and Philology*, 2(3), 1–16.
https://www.researchgate.net/publication/354683571_
- Öztürk, A. (2021). Zeynel Bektaş’ın şiirlerinde dil, yapı, anlatım tekniği ve muhteva özellikleri. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 3(1), 1–19.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1272876>
- Ricoeur, P. (1992). Oneself as another (K. Blamey, Çev.). University of Chicago Press.

- Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 1(1), 83–99.
- Sayad, A. (2006). Devlet, ulus ve göç: Yabancı'nın ikilemi (A. B. Yıldırım ve D. Cenkçiler, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2017). Balkanlarda Türk edebiyatı. Akçağ Yayınları.
- Şener, A. (2023). Balkan Türk çocuk şiirinde milli bilinç. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 246–266.
- Tıgılı, F. (2020). Türk edebiyatında şehrengizler [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET002063.pdf>
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü [TEİS]. (2024). Necati Zekeriya. Erişim tarihi: 5 Ocak 2026, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necati-zekeriya>
- Uğurlu, A. S. (2022). Mekânsal belleğin şiire yansımaları: Üsküp örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 1089–1102. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2268962>
- Ulucutsoy, H. (2018). Balkan Harbi'nden Millî Mücadele'ye Mehmet Âkif'in savaş edebiyatı ve propagandası istikametindeki faaliyetleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(2), 1–26. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/581100>
- Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. (2018). Makedonya'da Türk edebiyatı ve Avni Engüllü. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1081–1097. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/43055/474568>
- Yavuz, Y. (2022). Recep Küpçü ve şiirlerinin tematik tahlili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 528–544. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2508111>
- Yeni Şafak. (2023, 30 Aralık). Türk edebiyatının Balkanlardan gelen gür sesi. <https://www.yenisafak.com/hayat/turk-edebiyatinin-balkanlardan-gelen-gur-sesi-4591187>
- Yılmaz, E. (2021). Balkanlarda Türk edebiyatı. Akçağ Yayınları.
- YTB. (2024, 27 Kasım). Makedonya'nın gül şairi: İlhami Emin

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

Göçün Kadın Hali: Karanlıkta Dans Filminin Fenomenolojik İncelemesi

The The Feminized Form of Migration: A Phenomenological Analysis of Dancer in the Dark

Emine YAVUZ^{1*} Zeynep YAVUZ^{2*}

¹ Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep / TÜRKİYE
ORCID: 0009-0008-6747-3570

² Yüksek Lisans, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin / TÜRKİYE
ORCID: 0009-0006-3227-1907

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 9 Ekim 2025

Kabul tarihi: 26 Ocak 2026

Anahtar Kelimeler:

Fenomenoloji,
göç,
kadın,
sinema

ÖZ

Göç, bireylerin yaşamlarını ekonomik, sosyolojik ve psikolojik açıdan dönüştüren, kimlik ve aidiyet kavramlarını yeniden şekillendiren dinamik bir olgudur. Özellikle kadın göçmenler, bu süreçte hem göçmen kimlikleri hem de toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle katmanlı bir dışlanma ve sömürü pratiğine maruz kalmaktadır. Bu çalışma, Lars von Trier'in *Karanlıkta Dans* (2000) filmini fenomenolojik bir yaklaşımla analiz ederek, göçmen bir kadının deneyim dünyasını sinemasal temsil üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Çalışmada fenomenolojik film analizi yöntemi kullanılmış; filmdeki sahneler duyuşsal etkiler, bedensel algı ve izleyici deneyimi ekseninde incelenmiştir. Araştırma sonucunda, başkarakter Selma'nın yaşadığı görme kaybının, göçmen kadının toplumsal görünmezliğini simgelediği ve izleyicide bedensel bir huzursuzluk yarattığı tespit edilmiştir. Emek ekseninde, Selma'nın bedeni üretim sisteminin bir parçası olarak nesneleştirilmiş; hukuksal düzlemde ise göçmen kimliği nedeniyle "öteki"leştirilerek adalet mekanizması tarafından dışlanmıştır. Filmin müzikal sekansları, karakterin bu ağır gerçeklikten kaçışını temsil ederken, aynı zamanda göçmen kadının umutlarının sistem tarafından nasıl kesintiye uğratıldığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, sinemanın fenomenolojik gücünü kullanarak göçmen kadın deneyiminin zorluklarını, sömürsünü ve varoluşsal krizlerini görünür kılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: October 9, 2025

Accepted: January 26, 2026

Keywords:

Phenomenology,
migration,
women,
cinema

ABSTRACT

Migration is a dynamic phenomenon that transforms individuals' lives economically, sociologically, and psychologically, while reshaping concepts of identity and belonging. Migrant women, in particular, are exposed to layered forms of exclusion and exploitation due to both their migrant status and socially constructed gender roles. This study aims to examine the experiential world of a migrant woman through cinematic representation by analyzing Lars von Trier's *Dancer in the Dark* (2000) using a phenomenological approach. The study employs phenomenological film analysis, examining selected scenes through the lenses of sensory impact, embodied perception, and spectator experience. The findings indicate that the protagonist Selma's progressive loss of vision symbolically represents the social invisibility of migrant women and generates a sense of embodied discomfort in the viewer. From a labor perspective, Selma's body is objectified as a component of the production system; on a legal level, her migrant identity leads to her being "othered" and excluded by the mechanisms of justice. While the film's musical sequences represent the character's escape from this oppressive reality, they simultaneously emphasize how the hopes of migrant women are systematically disrupted. Ultimately, this study makes visible the hardships, exploitation, and existential crises of the migrant woman experience by drawing on the phenomenological power of cinema.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: shueminayavuz@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Migration is a multifaceted and dynamic sociological phenomenon that fundamentally reshapes the relationship between human beings and space, triggering profound social transformations. While migration has historically been analyzed through macro-economic lenses, focusing on push and pull factors or labor market statistics, the gendered aspect of this process has gained significant visibility in recent decades. The phenomenon known as the "feminization of migration" highlights that women are no longer merely passive followers of male family members but are active agents who migrate for economic survival, to escape political instability, or to provide for their families. Cinema, as a powerful medium of representation and a producer of social reality, plays a crucial role in documenting these shifts. It makes the subjective, often invisible experiences of migrants accessible to a broader audience. This study focuses on the intersection of migration, gender, and cinema through the lens of Lars von Trier's film *Dancer in the Dark* (2000), the final installment of his "Golden Heart Trilogy". It examines the specific, tragic experience of a female migrant within a hostile socio-economic system, analyzing how the cinematic medium constructs the reality of a vulnerable subject.

Despite the increasing recognition of women in migration flows, traditional migration theories and cinematic representations often fail to capture the depth of the female migrant's bodily and emotional experience. Women in migration processes face structural inequalities, labor exploitation, and social exclusion that differ significantly from their male counterparts. They are often relegated to the "unseen" spheres of labor or are victimized by legal systems that do not account for their specific vulnerabilities. In cinema, while migrant characters are portrayed, the visceral, embodied reality of their struggle—specifically the intersection of disability, poverty, and gender—requires a deeper analytical approach than narrative analysis alone can provide. The core problem this study addresses is how the cinematic medium, specifically through a phenomenological framework, conveys the invisible suffering, bodily exhaustion, and systemic exclusion of the migrant woman. It questions how a film can move beyond visual storytelling to create an "embodied experience" for the viewer, forcing them to feel the disorientation and helplessness of the migrant subject.

The primary aim of this study is to analyze the film *Dancer in the Dark* using a phenomenological approach to understand the lived experience of the protagonist, Selma Jeřková, a Czechoslovakia immigrant in the United States. The study seeks to reveal how the film constructs the migrant woman's experience not just as a series of events, but as a sensory and bodily reality. It aims to explore themes of visibility versus invisibility, the exploitation of migrant labor, the bias of legal inequality, and the psychological retreat into fantasy (musicals) as a survival mechanism. By focusing on Selma's subjective perception—distorted by her failing eyesight and reimagined through her musical hallucinations—the study aims to uncover the existential dimensions of the migrant condition.

This study is significant because it moves beyond a purely sociological or narrative reading of migration in cinema and incorporates the sensory dimension of the spectator's experience. By applying phenomenology, grounded in the ideas of Edmund Husserl and adapted for film theory, the research highlights how cinema can generate "embodied knowledge" about the migrant condition. It contributes to the literature by dissecting how Lars von Trier's specific, often controversial aesthetic choices (such as the use of handheld cameras, jump cuts, and the contrast between drab reality and colorful musical sequences) force the audience to confront the harsh reality of the migrant woman. This approach challenges the viewer's ethical position, moving them from a passive observer to an "embodied subject" who shares the protagonist's burden. Furthermore, the study underscores the double marginalization of women who are both migrants and disabled, offering a nuanced critique of the "American Dream" narrative from the perspective of the "Other" who is excluded from its promises.

The study employs a phenomenological film analysis method. This method focuses on the direct experience of the phenomenon, analyzing how the film is perceived, felt, and interpreted by the viewer rather than just analyzing the plot. The analysis is structured around four key thematic categories derived from the film: (1) The Migrant Woman and Bodily Experience (Blindness), (2) Labor and Poverty in the Context of the Migrant Woman, (3) The Migrant Woman and Legal Inequality, (4) The Migrant Woman's Relationship with Her Social Environment and (5) The Intersection of Musical Narrative and the Migrant Woman's Experience. The scenes are evaluated based on their sensory impact—such as the use of blur to simulate blindness, the rhythm of industrial noise, and the silence of isolation—and the empathetic response they elicit regarding the protagonist's isolation and vulnerability. The detailed analysis yields profound findings regarding the representation of the migrant woman across four dimensions.

First, regarding bodily experience, the protagonist's progressive loss of sight is identified as a powerful phenomenological metaphor for the social invisibility of the migrant woman. As Selma goes blind, the film's visual style becomes blurrier and more chaotic, forcing the audience to share in her disorientation. This "sensory depletion" symbolizes her marginalized status where she is physically present but socially unseen. She is forced to navigate the world through haptic perception (touch) and sound, which creates a sense of bodily insecurity in the viewer.

Second, in the context of labor and poverty, the study finds that the migrant woman's body is reduced to a mechanical

component within the capitalist system. Selma's exhaustion in the factory and her eventual dismissal once she breaks a machine illustrate the commodification of migrant labor. The film phenomenologically transforms the harsh industrial sounds ("Clatter, crash, clack") into a rhythmic musical structure in Selma's mind. This transformation is interpreted not just as escapism, but as a resistance strategy—a way to reclaim agency over a body that is being consumed by the machinery of production.

Third, the legal analysis reveals that the justice system operates not on objective facts but on constructed xenophobic narratives. The prosecutor explicitly frames Selma as a "communist refugee" who betrayed the "American hospitality," demonstrating how the host country's legal framework is weaponized against the "Other". The analysis of the execution scene is particularly poignant; the specific detail of "107 steps" to the gallows emphasizes how the migrant body is measured and controlled until its final destruction. The silence and the physical collapse of Selma highlight the total failure of the legal system to protect the vulnerable.

Finally, the study concludes that the musical sequences serve as a "time-image" where reality is suspended, offering a temporary escape. However, the stark, abrupt transitions back to the greyness of reality emphasize that for the migrant woman, hope is a luxury that the system ultimately extinguishes. The fact that her musical fantasies are in English suggests that even her subconscious escape is colonized by the dominant culture. The film's tragic finale, where her song is cut short by the mechanical snap of her neck, serves as the ultimate phenomenological shock, solidifying the total erasure of the migrant subject. Thus, the film proves that the migrant woman's experience is one of structural violence, felt intensely through the body.

Giriş

Göç, ortaya çıkış sebepleri, yol açtığı değişimler ve sonuçları açısından toplumsal değişimi sağladığı gibi dönüşüm süreçlerini de harekete geçiren dinamik bir olgudur. İnsan ile mekân arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasına ve şekillenmesine yol açan bu süreç; sosyolojik, ekonomik ve psikolojik yönleriyle çok boyutlu bir toplumsal gerçekliktir. Göçün uluslararası gündemde önemli bir yer edinmesinin temel nedeni, dinamik karakteri ve toplumsal alanlarda geniş etkiler yaratmasıdır (Akkayan, 1979, s. 20; Demir, 2022a, s. 78). Bağlılık hissi, kimliği ve sosyal bağlar dönüştürme gücüne sahip olan göç, çok katmanlı yapısıyla toplumsal yapının yeniden şekillenmesine katkı sağlamaktadır (Demir, 2025, s. 471).

Bu çalışma, Lars von Trier'in 2000 yılında çektiği *Karanlıkta Dans (Dancer in the Dark)* filmini fenomenolojik bir yaklaşımla analiz etmektedir. Çalışmada, kadın göçmen deneyimi perspektifinden, emek ve görünürlük eksenlerinde nasıl temsil edildiği sorgulanmakta; filmdeki göçmen kadın karakterinin yaşadığı çok katmanlı göç ve dışlanma deneyimleri ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda araştırma, hem göçün toplumsal cinsiyet boyutuna dair yeni bir okuma sunmayı hem de sinema aracılığıyla kadın göçü olgusunun duygusal ve varoluşsal yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İnsanların yaşadıkları ülkelerdeki ekonomik, sosyal veya politik koşulların yaşamlarını sürdürmek için yeterli olmaması ya da daha elverişli yaşam olanaklarına ulaşma arzusu, bireyleri göç etmeye yönlendiren temel etkenler arasındadır. Ancak göç, tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir olgudur; bireylerin ülkelerini bırakıp farklı bir bölgeye yerleşmeyi tercih ettiklerini tam anlamıyla açıklayabilecek tek bir faktör bulunmamaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 39). Silahlı çatışmalar, politik istikrarsızlıklar ve doğal felaketler gibi olaylar, hem kaynak hem de hedef ülkeler açısından derin sosyal ve ekonomik etkiler doğuran kitlesel ve dengesiz göç hareketlerine yol açmaktadır. Bununla birlikte, insan hareketliliğinin yalnızca krizlerle ilişkilendirilmemesi gerekir; çünkü göç, kültürlerarası etkileşimi artırarak medeniyetlerin gelişimine ve çokkültürlü toplumların oluşumuna da katkı sağlamaktadır (Usta ve Ergün, 2020, s. 1064).

Göç hareketleri genel olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır: iç göç (ülke sınırları içerisinde gerçekleşen) ve dış göç (ülke sınırlarını aşan). İç göç, ulusal sınırlar içinde meydana gelen nüfus hareketlerini ifade eder. Bu tür göçler, sürelerine ve amaçlarına göre yerleşim kalıcı göçler ve kısa süreli göç hareketleri olmak üzere iki farklı kategori olarak incelenir. İç göç süreçlerinde, nüfusun dağılımı değişse de ülkenin toplam nüfusu üzerinde bir artış veya azalma meydana gelmez. Buna karşın, dış göç, ulusal sınırların aşılmasıyla başka bir ülkeye yapılan göç hareketidir. Dış göç, bireyin veya topluluğun vatandaşı olduğu devlete bağlılık durumunu ve yasal statüsünü doğrudan etkiler. (Ekşi, 2006, s. 80).

Başka bir bağlamda, bireyler, yaşam koşullarını iyileştirme arzusuyla veya zorlayıcı koşullar nedeniyle göç etmeye yönlenebilmektedir. Geleneksel göç teorileri, göçü açıklarken nedenleri itici ve çekici faktörler ekseninde ele almaktadır. İtici faktörler, bireyleri mevcut

bulundukları ortamdan uzaklaştıran unsurlar olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda ekonomik nedenler; düşük ücretler, yetersiz çalışma koşulları ve benzeri olumsuz durumları içerirken, siyasi itici faktörler kişilerin dışlanması, toplumdan uzaklaştırılması ve daha geniş anlamda etnik, dini veya mezhepsel farklılıklar gibi nedenleri kapsar (Acer vd., 2010, s. 21).

Çekici faktörler ise bireyleri belirli bir yere yönlendiren unsurlar olarak görülmektedir. Ekonomik bağlamda iş fırsatları, yüksek ücretler, sosyal devlet imkânları, düşük vergi düzeyleri ve geleceğe dair kaygı taşımama gibi etkenler öne çıkmaktadır. Siyasi çekicilik açısından ise, demokratik ülkelerde benimsenen çoğulculuk ve farklı gruplara karşı gösterilen hoşgörü öne çıkmaktadır. Ek olarak, göçü tetikleyen faktörler arasında iklimsel etmenler de etkili bir rol oynamaktadır. (Acer vd., 2010, s. 22).

Birey temelli motivasyonlar doğrultusunda, kendi itici ve çekici faktörleri nedeniyle yer değiştiren kadınlar da bulunmaktadır. Bunun bir göstergesi olarak, sadece kadınlara özgü iş imkanları (ev hizmetleri veya cinsel emek gibi) nedeniyle ekonomik göç yollarına başvuran kadınlar olduğu gibi, siyasi nedenlerle ya da mülteci statüsü kapsamında, ailelerindeki erkeklerden bağımsız şekilde göç eden kadınlar da söz konusudur (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998, s. 3).

Bu bağlamda, göç olgusunun tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çok boyutlu ve dinamik bir süreç olduğu söylenebilir. Göç, zaman, mekân, neden ve sonuç ilişkileri gibi değişkenlerin etkileşimiyle şekillenir ve durağan bir olgu olmaktan ziyade sürekli dönüşen bir toplumsal olgu olarak ele alınmalıdır (Erkan ve Erdoğan, 2006, s. 81).

Göç Sürecinde Kadın

Göçün hazırlık aşamasıyla ilgili literatür, kadınların ilk göç motivasyonlarının erkeklerden farklı olduğunu ortaya koymuştur; çünkü kadınlar, kendi yerel topluluklarındaki olumsuz işgücü piyasası koşullarına farklı şekilde tepki vermektedir. Erkek göçü için açık bir itici faktör olarak hizmet eden bir durum, kadınların ilk göç hareketi için bir çekici faktör haline gelebilir (Greefe ve Winter, 2016, s. 1853; Singhanetra-Renard ve Prabhudhanitisarn, 1992, s. 156).

Neo-klasik göç teorileri, bireylerin göç kararlarını temel olarak köken ülkedeki ücret farklılıklarına dayandırır. Bu yaklaşıma göre, bireyler göçün sağlayacağı faydaları maliyetlerle karşılaştırır ve ekonomik kazanç beklentisine göre hareket eder. Ancak bu teoriler, yalnızca makro düzeyde işgücü piyasalarını analiz etmekte; bireylerin göç kararlarını etkileyebilecek toplumsal, kültürel ve yapısal faktörleri göz ardı etmektedir. Bu ekonomik ve yapısal sınırlamaların yanı sıra, tarihsel perspektif de kadın göçünün özel koşullarını anlamak için önemlidir. 19. ve 20. yüzyılın başlarında uluslararası göçmenler çoğunlukla yerleşimci kolonizatörler ve ücretli işçilerden oluşmakta; erkekler genellikle önde göç ederken, kadınlar kolonilerin büyümesiyle onları takip etmiştir. 1840–1924 arasında işçi göçleri, imparatorlukların genişlemesi ve uluslararası ticaretin talepleri doğrultusunda büyük ölçüde erkek ağırlıklı ve geçici bir karakter kazanmıştır. Ancak 1920’lerden itibaren göçün

düzenlenmesiyle birlikte kadın ve aile göçmenlerin oranı artmış; bu artış, hem erkek işçi göçünün sınırlanması hem de gelişmiş ülkelere eş, mülteci veya diğer iş dışı göçmen olarak giden kadın sayısındaki yükselişten kaynaklanmıştır. Sonuç olarak, 21. yüzyılın başlarında göç hareketleri cinsiyet açısından daha dengeli bir görünüm kazanmıştır (Donato ve Gabaccia, 2016).

Kadınların göç deneyimleri, göç araştırmalarında ayrı bir kategori olarak incelenmemiş, uzun dönemli göç kuramlarında ise sadece tamamlayıcı bir unsur olarak dikkate alınmıştır. Ayrıca, zorunlu göç türlerine ilişkin açıklamalar yetersiz kalmış ve sığınma konusu araştırmalarda genellikle göz ardı edilmiştir (Buz, 2007, s. 38). Sığınmacı kadınlara ilişkin çalışmalar, sınırlı açıklamalarla yetinmekte ve kadınları çoğunlukla mevcut göç çerçevelerine eklenmiş bir unsur olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, kadınları tek tip bir grup gibi ele alma ve aralarındaki çeşitliliği göz ardı etme sorununu beraberinde getirmektedir. Sığınma talepleri, 1951 Sözleşmesi'nin "belirli bir toplumsal gruba üyelik" kriteri çerçevesinde değerlendirilmektedir; böylece kadınlar toplumsal cinsiyetleri nedeniyle karşılaştıkları şiddet ve zulmü sığınmacı statüsüne dönüştürebilmektedir. Ancak, feminist perspektifin işaret ettiği ataerkillik ve toplumsal cinsiyet temelli yapılar yeterince incelenmemektedir (Buz, 2007, s. 39).

Göç araştırmalarında ise kadınlar 1970'lere kadar, çoğunlukla erkeklerin yönlendirdiği süreçlerde pasif figürler olarak görülmüştür. Kadınların göç süreçlerinde öne çıkması, özellikle 1970'li yıllardan itibaren gözlemlenmektedir. Bu tarihten önce tek başına göç eden kadınların bulunduğu tahmin edilse de sayılarının azlığı ve bu kesimle ilgili sınırlı akademik çalışma mevcuttur (Duman, 2015, s. 72). Bu kararlar ise genellikle erkekler, aile büyükleri veya topluluklar tarafından alınmış ve kadınların bağımsız deneyimleri dikkate alınmamıştır. Kadınların göçteki özgün rolünün önemine ilk kez 1975'te Meksika'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansı ve 1980 Kopenhag Dünya Konferansı'nda dikkat çekilmiştir. Erken feminist çalışmalarda kadınlar, göç ettikleri ülke ekonomisine katkıları veya maruz kaldıkları şiddet bağlamında ele alınmış; genellikle kültürel uyumu geciktiren stereotiplerle tanımlanmıştır (Şeker ve Uçan, 2016, s. 205).

Bu gelişmelerin ardından, kadınların göç süreçlerindeki konumuna ilişkin akademik ilginin belirgin şekilde artmasında Morokvašić'in çalışmaları özellikle kritik bir rol oynamıştır. Nitekim göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisi, uzun süre hem kadın çalışmaları hem de göç araştırmaları açısından marjinal bir alan olarak görülürken, Morokvašić'in 1984'te *International Migration Review* (Uluslararası Göç İncelemesi) dergisinde yayımlanan ve göçmen kadınlara adanan özel sayıda yer alan "Birds of Passage Are Also Women (Göçmen Kuşlar da Kadındır)" başlıklı makalesi, kadınların göçte görünmez veya ikincil aktörler olarak değerlendirildiği dönemde önemli bir istisna olarak öne çıkmıştır. Bugün bu çalışma, alanda bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte; üniversitelerde artan yayınlar, doktora tezleri, seminerler ve konferanslarla birlikte literatür oldukça genişlemiş durumdadır (Morokvašić, 2010, s. 27).

1980'lerden itibaren araştırmalar, göç eden kadınların işgücü piyasasındaki rolleri ve benzer deneyimlerine odaklanmıştır. 1990'lardan sonra kadınlar, göç sürecinin sadece mağduru değil, aynı zamanda değişimi yönlendiren aktif aktörleri olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüzde kadınlar, bakım hizmetleri gibi artan işgücü talepleri ve diğer etkenlerle göçün temel öznesi hâline gelmektedir (Şeker ve Uçan, 2016, s. 205).

Asıl değişim, kadınların artık eşlerine bağılı değil, bağımsız olarak iş arayışı amacıyla göç etmeleridir. Bunun yanı sıra, kadın göçünün önemi ve toplumsal cinsiyet rollerine dair farkındalık artmakta; kadınlar giderek daha fazla ekonomik katkı sağlayan aktörler olarak öne çıkmaktadır (Paiewonsky, 2009, s. 5-6).

Göç Olgusu Bağlamında Sinema ve Kadın

Sinema, yirminci yüzyıldan itibaren yalnızca estetik bir ifade biçimi olarak değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliği üreten ve dolaşıma sokan güçlü bir kitle iletişim aracı olarak konumlanmıştır. Toplumsal yaşamda var olan anlamlar, değerler ve ilişkiler sinemasal anlatılar aracılığıyla yeniden kurgulanmakta; filmler, gündelik hayata ait söylemleri görsel ve işitsel kodlar üzerinden izleyiciye aktarmaktadır (Bilgiç, 2002, s. 146). Bu yönüyle sinema, gerçekliği birebir yansıtan pasif bir mecra olmaktan ziyade, onu seçen, dönüştüren ve yorumlayan aktif bir temsil alanı olarak değerlendirilebilir.

Bu temsil gücü, sinemayı toplumsal dönüşümlerin izlenebileceği önemli bir alan hâline getirmektedir. Özellikle göç gibi toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıları derinden etkileyen süreçler, sinemada yoğun biçimde ele alınmaktadır. Göç, bir yandan mevcut toplumsal dinamiklerden beslenirken, diğer yandan yeni kimliklerin, ilişkilerin ve aidiyet biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Sinema ise bu çok katmanlı dönüşümü, bireysel hikâyeler üzerinden görünür kılarak toplumsal hafızaya kaydeden bir araç işlevi görmektedir (Akyıldız ve Şeşen, 2021, s. 2430).

Sınıfsal ve coğrafi sınırları aşan popüler yapısı sayesinde sinema, göç bağlamında ulusal kültürün yeniden üretildiği önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Göçmen karakterler aracılığıyla ulusal kimlik, kültürel değerler ve toplumsal normlar hem temsil edilmekte hem de sorgulanmaktadır. Bu durum, sinemayı yalnızca kültürü aktaran bir mecra olmaktan çıkararak, kültürel anlamların müzakere edildiği ve yeniden tanımlandığı bir toplumsal alan hâline getirmektedir (Yılmazok, 2018, s. 143).

Toplumsal sorunlara temas etme kapasitesi, sinemanın eğitici ve dönüştürücü yönünü de güçlendirmektedir. Sinema, kendi anlatı ve estetik dinamikleri doğrultusunda toplumsal gerçekliği ele alırken, izleyiciyi düşünmeye ve sorgulamaya davet eden bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda filmler, yalnızca toplumsal sorunların bir yansıması değil, aynı zamanda bu sorunlara ilişkin farkındalık üreten ve toplumsal bilinç oluşturan anlatılar olarak değerlendirilmektedir. Sinemanın kimi zaman ideolojik, kimi zaman felsefi ya da psikolojik düzlemlerde toplumsal yapıyı görünür kılması, onun eleştirel potansiyelini ortaya koymaktadır (Gülseren, 1993, s. 54-56).

Sinemasal anlatının görsel ve işitsel boyutları, bu eleştirel potansiyelin etkisini artıran temel unsurlar arasındadır. Dil, anlatı, görüntü ve ses gibi sinemasal öğeler, temsil edilen deneyimlerin bellekte yer etmesini sağlayan araçlar olarak işlev görmektedir. Huyssen'in belirttiği üzere, tüm temsil biçimleri bellekle doğrudan ilişkilidir ve sinema bu ilişkiyi kuran en güçlü anlatı alanlarından biridir (Huyssen, 1999, s. 13). Bu özellik, göç gibi kolektif deneyimlerin sinema aracılığıyla kuşaklar arası aktarımını mümkün kılmaktadır.

Göç olgusunun sinemadaki temsili, toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alındığında daha da katmanlı bir hâl almaktadır. Kadınların göç deneyimleri, erkeklerden farklı toplumsal roller, beklentiler ve kırılmalıklar üzerinden şekillenmektedir. Espin, göçün kadınlar açısından çelişkili sonuçlar doğurabildiğini; bu sürecin bir yandan yeni özgürlük alanları yaratırken, diğer yandan kadınları daha yoğun baskı ve denetim mekanizmalarıyla karşı karşıya bırakabildiğini vurgulamaktadır (Espin, 2003, s. 2-3). Bu durum, kadınların göç sürecinde kimliklerini yeniden müzakere etmelerine neden olmaktadır.

Göçmen kadınların karşılaştıkları yapısal eşitsizlikler, özellikle emek piyasasında belirginleşmektedir. Düşük ücretli, güvencesiz ve çoğu zaman görünmez işlerde istihdam edilen göçmen kadınlar, ekonomik yoksunluğun yanı sıra fiziksel ve psikolojik risklere de maruz kalmaktadır. Bu koşullar, yalnızca beden sağlığını değil, ruhsal iyilik hâlini de olumsuz etkileyerek stres, kaygı ve depresyon gibi sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla göçmen kadınların çalışma yaşamındaki deneyimleri, göçün toplumsal cinsiyet boyutunu anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Toprak ve Çamur, 2022, s. 80-83).

Sinemayla göç ve kadın olguları arasındaki ilişki, toplumsal değişimin sinemasal temsilleri üzerinden okunabilmektedir. Filmler, kadınların göç deneyimlerini yalnızca mağduriyet ekseninde değil, aynı zamanda direnç, uyum ve dönüşüm süreçleri bağlamında da ele alma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle göç temalı filmler, feminist eleştiri ve nitel analizler için verimli bir inceleme alanı sunmaktadır. Kadın hareketi ise, kadınların içinde yer aldıkları toplumsal yapı içerisinde öncelikle varoluşsal düzeyde kendilerini tanımlama çabalarını, ardından ilişkiler, değer yargıları ve yaşam pratikleri üzerinden yeni bir toplumsal düzen ve kadın kimliği inşa etme taleplerini kapsamaktadır (Çakır, 1994, s. 182). Bu çerçevede sinema, göç bağlamında kadınların çok katmanlı deneyimlerini görünür kılan önemli bir anlatı alanı olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma, Lars von Trier'in yönetmenliğini ve senaristliğini üstlendiği *Karanlıkta Dans* (*Dancer in the Dark*) filmini, Çekoslovakya'dan Amerika'ya göç eden Selma Ježková karakteri üzerinden fenomenolojik bir yaklaşımla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Analize geçilmeden önce, Trier'in sinemasal yaklaşımını ve izleyiciyle kurduğu ilişkiyi anlamak önem taşımaktadır. Nitekim yönetmenin, “*Bazı filmlerimde seyircilerin çılgına dönmemiş olmaları beni çok rahatsız ediyor; oysa sarsmadan, huzur bozmadan ve putları kırmadan bir şey anlatmam nasıl mümkün olabilir ki?*” sözleri (Lumholdt, 2015, s. 184), onun sinemayı bilinçli biçimde rahatsız edici ve sarsıcı bir ifade alanı olarak kurguladığını ortaya koymaktadır. Bu

yaklaşım, filmlerinin anlatı yapısını ve karakter inşasını anlamak açısından temel bir referans noktası sunmaktadır.

Lars von Trier Sineması

Danimarkalı yönetmen Lars von Trier, çağdaş sinemanın en tartışmalı figürlerinden biri olarak, filmlerinde izleyiciyi rahatsız etmeyi ve alışıldık bakış açılarını sarsmayı bilinçli bir estetik tercih hâline getirmiştir. Trier'in sineması, modern dünyanın etik, duygusal ve varoluşsal açmazlarını sert ve kışkırtıcı bir anlatım diliyle ele alırken, seyirciyi yüzleşmekten kaçındığı gerçekliklerle karşı karşıya bırakmayı amaçlar. Bu yaklaşım, yönetmenin filmografisinin sıkça eleştirilmesine neden olmakla birlikte, onu özgün ve ayırt edici kılan temel unsurlardan biridir (Tınaz ve Tınaz, 2025, s. 90).

Trier'in biçimsel tercihleri, sinemasal anlatının içeriğiyle doğrudan ilişkilidir. Kurucuları arasında yer aldığı Dogma 95 hareketi, stüdyo dışı çekimler, yapay ışık ve filtre kullanımının reddi gibi katı kurallarla sinemada gerçeklik iddiasını öne çıkarmıştır. Ancak Trier, bu manifestoyu mutlak bir sınır olarak değil, ihlal edilebilir bir çerçeve olarak ele almış; özellikle müzik kullanımı konusunda Dogma 95'in yasaklayıcı yaklaşımını sıklıkla aşmıştır. Önceden var olan müzikleri filmlerine dâhil ederek bu eserleri yeni bir bağlamda yeniden anlamlandırmış, müziği dramatik yapının kurucu bir unsuru hâline getirmiştir (Burger, 2023, s. 3). Bu durum, Trier sinemasında biçimsel deneylerin anlatının duygusal etkisini güçlendiren araçlar olarak kullanıldığını göstermektedir.

Yönetmenin filmografisi, genellikle tematik üçlemeler etrafında şekillenmektedir. Erken dönem yapıtlarını bir araya getiren Avrupa Üçlemesi, suç, tarih ve kimlik temalarını karanlık bir atmosfer içinde ele alırken; *Breaking the Waves* (1996), *The Idiots* (1998) ve *Dancer in the Dark* (2000) filmlerinden oluşan Altın Kalp Üçlemesi, kadın karakterlerin fedakârlık üzerinden yüceltilen trajik hikâyelerine odaklanmaktadır. Amerika Üçlemesi'nde ise kurtarıcı konumunda sunulan kadın figürlerin zamanla şiddet ve intikam sarmalına sürüklendiği görülmektedir. Depresyon Üçlemesi olarak adlandırılan son dönem filmlerinde ise Trier, ölüm bilinci, melankoli ve varoluşsal anlamsızlık temalarını merkezine alarak insanın kırılğanlığını irdelemektedir (Tınaz ve Tınaz, 2025, s. 90).

Lars von Trier sinemasında kadın temsili, feminist film kuramı bağlamında yoğun tartışmalara konu olmuştur. Feminist yaklaşım, sinemada kadınların çoğunlukla erkek bakışının nesnesi olarak pasif rollerde temsil edilmesini eleştirirken, Trier'in filmleri bu eleştirinin sınındığı örnekler arasında yer almaktadır (Arvas, 2023, s. 23-25; Larsson, 2025, s. 18). Yönetmenin filmlerinde kadın karakterler çoğu zaman anlatının merkezinde konumlanmakta; başlangıçta edilgen görünen bu karakterler, anlatı ilerledikçe eyleyen, karar alan ve olayların seyrini değiştiren figürlere dönüşmektedir. Ancak bu dönüşüm, çoğunlukla ağır bedellerle sonuçlanmakta ve umut vaadi taşımayan sonlarla tamamlanmaktadır.

Bu bağlamda Trier sineması, kadın karakterleri hem fail hem de mağdur konumunda sunarak çelişkili bir temsil alanı yaratmaktadır. Kadınlar, içinde bulundukları toplumsal ve

yapısal düzeni dönüştürmeye çalışırken, bu çabanın bedelini psikolojik ya da fiziksel yıkımla ödemektedir. Erkek karakterlerin sıklıkla edilgen konumda yer aldığı bu anlatılarda, kadınların arzuları, duygusal durumları ve varoluşsal arayışları hikâyenin yönünü belirlemektedir (Yılmaz Güntay, 2018, s. 90).

Avrupa sanat sineması geleneği içerisinde değerlendirilen *Dancer in the Dark* (*Karanlıkta Dans*), Trier'in sinemasal yaklaşımının melez yapısını görünür kılan önemli bir örnektir. Film, biçimsel olarak Hollywood müzikallerinden ayrışsa da bu türün temel unsurlarını izole ederek yeniden kurgular. Amerikan yaşam tarzını Avrupa mekânları üzerinden temsil eden film, çok uluslu oyuncu kadrosu ve İngilizce diliyle ulusal sinema sınırlarını da aşmaktadır. Bu yönüyle yapıt, Avrupa sanat sinemasının kapalı ve homojen bir yapıdan ziyade, farklı sinema gelenekleriyle etkileşim hâlinde olduğunu göstermektedir (Lumholdt, 2015, s. 184; Doğaner, 2022, s. 837).

Her ne kadar *Dancer in the Dark*, Dogma 95 estetiğinden izler taşısa da özellikle müzikal sahnelerde yapay ışık ve ayrı ses kayıtlarının kullanılması nedeniyle bu akımın kurallarına bütünüyle dâhil edilmemektedir. Bu tercih, Trier'in Dogma 95'i katı bir dogma olarak değil, sinemasal ifade alanını genişleten deneysel bir zemin olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (Doğaner, 2022, s. 838).

Sonuç olarak Lars von Trier sineması, biçimsel deneysellik ile yoğun duygusal ve felsefi temaları bir araya getirerek, özellikle kadın karakterler üzerinden modern insanın kırılğanlığını, acılarını ve çıkmazlarını görünür kılmaktadır. Yönetmenin sineması, seyirciyi rahatsız etmeyi ve huzuru bozmayı amaçlayan bu yaklaşımıyla, ana akım anlatıların dışında konumlanmakta ve sinemayı etik, politik ve estetik bir tartışma alanına dönüştürmektedir.

Yöntem

Fenomenolojik yaklaşım

Sokolowski (2000) göre, çağdaş felsefenin temel yönelimlerinden biri olan fenomenoloji, bireysel yaşantıları ve bilinç olgusunun işleyişini çözümlemeye odaklanır (s. 3-16). Edmund Husserl'in geliştirdiği bu yaklaşım, nesnelerin ve olayların (görüngülerin) bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğini araştırır. Fenomenolojinin temel amacı, insanların fenomenleri yaşama ve algılama biçimlerini anlamaktır. Bu yaklaşım, deneyimleri açıklamak ve kavramak için düşünce, algı ve yaşantılarımızı temel almayı önerir; yani yöntemi doğrudan deneyime dayandırır. Fenomenolojik çözümlemeler, varsayımlardan arındırılmış belirli bir biçimde deneyimi yorumlamayı ve onun yapısını ve kapsamını ayrıntılı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır (Kriegel, 2015, s. 25-43).

Sanat ve sinema ürünleri, estetik yönleriyle deneyimler yaşatır. Fenomenolojik film incelemesi ise, tespit edilen kategoriler çerçevesinde filmin birey üzerinde bıraktığı deneyimi anlamayı amaçlar. Bu yaklaşım, izleyicinin filmi algılama, hissetme ve yorumlama süreçlerine odaklanır. Yöntem, seyircinin algısal ve fiziksel tepkilerini dikkate alarak filmi

anlamlandırmayı hedefler. Fenomenolojik analizde en kritik unsur, filmin bireye aktardığı bilgidir; bu bilgi, yöntemin merkezini oluşturur. Dolayısıyla fenomenoloji, film vasıtasıyla iletilen bilginin ne biçimde yorumlandığını incelemeye çalışır (Sobchack, 1992, akt. Ulutaş ve Koca, 2023, s. 398).

Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım, *Karanlıkta Dans* (2000) filmi üzerinden göçmen bir kadının deneyim dünyasını anlamak amacıyla kullanılmıştır. Film, Çekoslovakya'dan Amerika'ya göç eden Selma'nın yaşamını merkeze alarak, onun bireysel ve toplumsal düzeyde yaşadığı zorlukları derinlemesine analiz etmeye olanak sağlamaktadır. İnceleme sürecinde film, tematik olarak “göçmenlik”, “kadınlık”, “bedensel yetersizlik” ve “sistem tarafından dışlanma” eksenlerinde değerlendirilmiştir. Fenomenolojik analizde temel amaç, Selma'nın yaşadığı olayları kendi öznel deneyimi ve algısı üzerinden anlamak, birey üzerinde yarattığı duygusal ve bilişsel yansımaları ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda film, sahnelerin yarattığı duygusal etkiler, karakterlerin ilişkisel dinamikleri ve izleyen kişi üzerinde oluşturduğu varoluşsal sorgular dikkate alınarak incelenmiştir. Analiz sürecinde karakterin göçmen kimliği, toplumsal cinsiyet rolleriyle kesişimsel bir biçimde ele alınmış; izleyicinin Selma'nın yaşadığı haksızlıklar, yalnızlık ve çaresizlik karşısında geliştirdiği empatik tepkiler anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemsel çerçeve doğrultusunda aşağıda yer alan bulgular bölümünde filmdeki sahneler, fenomenolojik yaklaşımın ilkeleri temelinde değerlendirilmiştir.

Veri Analizi ve Yorum

Bu bölümde, *Karanlıkta Dans* (Dancer in the Dark) filmi fenomenolojik bir yaklaşımla incelenmiştir. Analiz, izleyicinin duygusal ve duygusal deneyimlerine odaklanarak, filmin kadın göçmenlik, emek, toplumsal cinsiyet rolleri ve görünmezlik temalarını nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. İnceleme sürecinde filmin sahneleri tematik olarak değerlendirilmiş, izleyicinin filmi algılama biçimi, karakterle kurduğu duygusal bağ ve filmdeki estetik unsurların anlam üretim sürecindeki rolü irdelenmiştir.

Tablo 1. *Karanlıkta Dans* filminin temel özellikleri

Filmin Adı	<i>Dancer in the Dark</i> (<i>Karanlıkta Dans</i>)
Yönetmen	Lars von Trier
Senaryo	Lars von Trier
Yapım Yılı	2000
Ülke	Danimarka
Başrol Oyuncusu	Björk (Selma Ježková)
Tür	Müzikal / Dram

Süre	140 Dakika
Ödüller	2000 Cannes Film Festivali – <i>Altın Palmiye</i> ; En İyi Kadın Oyuncu (Björk)

Lars von Trier'in 2000 yılında çektiği ve *Altın Kalp Üçlemesi*'nin son filmi olan *Karanlıkta Dans* (Dancer in the Dark), yönetmenin hem senaristliğini hem de yönetmenliğini üstlendiği bir yapımdır. Film, 1940'lı yıllarda Çekoslovakya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Selma Jezkova'nın hikâyesini konu alır. Genetik bir hastalık nedeniyle görme yetisini yavaş yavaş kaybeden Selma, aynı hastalığın oğlunda da ortaya çıkma riskinden dolayı, onun ameliyat masraflarını karşılayabilmek amacıyla Amerika'ya göç eder. Bu amaçla bir fabrikada ağır çalışma koşulları altında çalışarak para biriktirmeye başlar (Trier, 2000).

Selma, zorlu yaşam koşullarına rağmen müzikallere olan tutkusu sayesinde kendi hayal dünyasında müzikal anlatılar kurarak gerçeklikten kısa süreliğine uzaklaşır. Ev sahibi Bill'in bahçesindeki bir karavanda yaşayan Selma, Bill'in maddi sıkıntıya düşmesi üzerine, oğlunun ameliyatı için biriktirdiği paranın Bill tarafından çalındığını anlar. Parasını geri istemek için Bill ile yüzleştiği sırada aralarında bir boğuşma yaşanır ve Selma, mecbur kaldığından Bill'i öldürür. Bu olayın ardından Selma tutuklanır, yargılanır ve idam cezasına çarptırılır (Trier, 2000).

Bu doğrultuda, *Karanlıkta Dans* filmi göçmen kadın deneyimi bağlamında fenomenolojik yöntem kullanılarak analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda, filmde öne çıkan temalar sistematik bir biçimde belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

Göçmen Kadın ve Bedensel Deneyim: Görme Yetisini Kaybeden Selma

Fenomenolojik yaklaşım açısından filmdeki ilk dikkat çeken unsur, bedensel algının dönüşümüdür. Selma, görme yetisini yavaşça kaybederken, izleyici de kamera kullanımı ve ışık teknikleriyle bu kaybı bedensel olarak deneyimler. Görüntülerin bulanıklaşması, sahnelerdeki renklerin azalması ve seslerin öne çıkması, izleyicide bir “duyusal eksilme” hissi yaratır.

Bu yönüyle film, göçmen bir kadının yalnızca ekonomik değil, bedensel olarak da marjinalleştiğini gösterir. Selma'nın görme engeli, göçmen kadınların sosyal hayatta “görülmeyen” konumlarını simgesel olarak temsil eder. Selma'nın genetik hastalığı nedeniyle adım adım körlüğe sürüklenmesi, filmin fenomenolojik yapısının merkezini oluşturur. Görme duyusu azaldıkça Selma, dünyayı bedeniyle; kulakları ve dokunuşları (haptik algı) aracılığıyla yeniden inşa etmek zorunda kalır. Kamera, bu bulanıklaşmayı izleyiciye yalnızca görsel olarak sunmakla kalmaz; ritimler, titreşimler ve kamera açıları yoluyla izleyicide bedensel bir huzursuzluk ve duyusal bir izlenim alanı yaratır.

Selma'nın hastalığını gizlemesi ve gece vardiyasında çalışmaya devam etmesi, onun fedakârlığını gösterdiği kadar bedensel sınırlarını zorlayan bir sürecin de göstergesidir. Arkadaşı Kathy'nin yardımıyla çalıştığı sahnelerde ya da dans provalarında Selma'nın mekânı

“adımlarla” ölçmesi, görme yetisini yitirdiği bir dünyada mesafe ve zamanı yalnızca bedensel ritmi aracılığıyla kontrol edebildiğini ortaya koyar. Selma’nın Amerika’ya gelme amacının, oğlu Gene’nin göz ameliyatı için para biriktirmek olduğu açıkça gösterilir; bu amaç doğrultusunda kendi ihtiyaçlarını tamamen geri plana atarak ne denli fedakâr davrandığı vurgulanır.

Filmde, Selma’nın yalnızca oğlunun ameliyatı için para biriktirebilmesi ve kendisi için herhangi bir maddi güvence oluşturamaması, göçmen bir kadının yapısal bir eşitsizlikle karşı karşıya bırakıldığını gösterir. Yeterli maddi imkân olmadığında sağlık hizmetlerine erişimin mümkün olmaması, göçmen bir kadın deneyimi üzerinden görünür kılınır. Selma’nın görme kaybının yavaş yavaş sunulması, aynı zamanda göçmen bir kadının toplumsal olarak giderek görünür olmamasına gönderme yapar. Taktığı gözlük artık görmesi için yeterli değildir; kamera açılarının giderek bulanıklaşmasıyla izleyici de bu görme kaybının deneyimine dâhil edilir.

Selma’nın görme yetisinin ilerleyici biçimde azalması, onun dünyasında en çok değer verdiği alanlardan biri olan ve ağır çalışma koşullarına rağmen katıldığı drama provalarından uzaklaşmasına neden olur. Filmde Selma’nın hayatını geri dönülmez biçimde değiştiren olay, 46:12:01 sekansında ev sahibi Bill’in, Selma’nın ilerleyen körlüğünden faydalanarak oğlunun ameliyatı için biriktirdiği parayı çalmasıyla gerçekleşir. Bu noktada, savunmasız bir göçmen kadının çevresinde sömürüye ne denli açık olduğu açıkça görülür.

Görme metaforu, göçmen bir kadın için kendini koruyabilmenin temel unsurlarından biri olarak işlev görürken, bu unsur ortadan kalktığında Selma hem sosyal çevresinden hem de çalışma yaşamından dışlanmaya başlar. Nitekim filmin 52:01:01 sekansında Selma’nın fabrikada çalışırken makineyi bozması, görme yetisinin kaybıyla birlikte üretim sürecinden dışlanmasının somut bir göstergesi olarak sunulur.

Göçmen Kadın Bağlamında Emek ve Yoksulluk

Selma’nın fabrika sahneleri, göçmen kadın emeğinin kapitalist düzende nasıl görünmez hale geldiğini ortaya koymaktadır. Kadın emeği ucuz, geçici ve kolay vazgeçilebilir bir iş gücü olarak sunumaktadır. Selma, oğlunun ameliyatı için gece gündüz çalışırken, bedeninin sınırlarını zorlar; bu durum fenomenolojik olarak izleyicide bir “yorgunluk empatisi” oluşturmaktadır.

Bu yorgunluk yalnızca fiziksel değil, varoluşsaldır. İzleyici, Selma’nın her nefesinde, göçmen kadınların hayatta kalmak için nasıl sürekli direndiklerini hissetmektedir. Bu noktada film, göçün feminenleşmesi olgusunun ardındaki görünmez emeği görünür kılmaya çalışır: Kadınlar artık göçün edilgen unsurları değil, ekonomik sistemin merkezinde sömürülen bir iş gücüdür.

Fenomenolojik açıdan Selma’nın bedeni, sistem tarafından “işleyen bir makine”ye indirgenmiştir. Doktora muayene olduğu sahnede Selma, görme yetisini hızla kaybettiği gerçeğini gizlemeye çalışırken, doktorun ve dolayısıyla sistemin ilgilendiği tek şey onun

“çalışma onayı” alıp alamayacağıdır. Göçmen kadının bedeni, ancak üretim bandında bir dişli olarak işlev gördüğü sürece meşruiyet kazanır. Fabrika sahnesinde metal levhaların ve makinelerin gürültüsü içinde bağırarak şarkı söylemesi, bu mekanik kuşatmaya karşı bedensel bir varoluş çabası ve direniş biçimidir. Selma için fabrika sesleri bir gürültü yığını değil, hayalindeki müzikal gösterinin ritmik altyapısını oluşturur. Bu dönüştürme eylemi, ağır iş koşulları ve makine tehlikesi altında çalışan bir kadının zihnini ve bedenini koruma refleksi olarak okunabilir.

Yoksulluk içinde, ancak aynı zamanda umutla yaşayan Selma, görünmez bir emeğin içinde var olmaktadır. Selma, ev sahibinin arka bahçesinde bulunan bir karavanda yaşamakta ve kaldığı bu karavan için her ay düzenli olarak kira ödemektedir. Filmde karavan, hem yoksulluğun hem de görünmez emeğin mekânsal bir temsili olarak sunulur. Karavanın iç mekânı detaylı biçimde gösterirmezken, çoğunlukla yalnızca yakın kamera açıları kullanılır. Bu yakın planlar aracılığıyla izleyicinin dikkati ısrarla karavanda yaşayan Selma’ya yönlendirilir.

Buna karşılık karavanın dış mekân gösterimi, belirsiz ve sınırlı kadrarla, çoğunlukla tepeden bakan kamera açılarıyla sunulur. Bu tercih, mekâna yukarıdan bakma yoluyla bir üstünlük ve tahakküm ilişkisi kurar. Göçmen bir kadının Amerika’daki konumu, emeğinin görünmezliği ve barınma koşulları, karavanın tepeden gösterilmesi aracılığıyla sistem içindeki yerini sembolik olarak görünür kılar.

Selma’nın oğlu için biriktirdiği 2.016 dolar 10 sent, film boyunca tekrar eden bir unsur olarak öne çıkar. Filmde 01:01:02 sekansında ev sahibi Bill’in Selma’nın biriktirdiği parayı çalmasının ardından Selma, parasını geri almak için Bill’in yanına gider. 01:22:47 sekansında Selma, doktora yalnızca 2.016 dolar 10 sent biriktirebildiğini ifade eder; 01:55:56 sekansında ise bu paranın oğlunun ameliyatı için biriktirdiği para olduğunu avukata aynı miktarla tekrar belirtir.

Selma’nın maddi olarak biriktirdiği ve tek amacının oğlunun ameliyatını sağlamak olduğu bu para, filmin farklı sahnelerinde tekrar tekrar vurgulanır. Böylece savunmasız bir göçmen kadının sınırlı maddi birikimi, hem anlatı içinde hem de görsel düzeyde herkes için görünür hâle getirilir; bu görünürlük ise Selma’nın korunmasızlığını ve sömürüye açıklığını daha da derinleştirir.

Göçmen Kadın ve Hukuksal Eşitsizlik

Selma’nın “Amerika Rüyası”na olan inancı, filmin en trajik ironilerinden birini oluşturur. 12:24:01 sekansında ev sahibinin eşi Linda, sarı bir teneke kutuda bulunan çikolatayı Selma’ya ikram eder. Selma, teneke kutuyu gördüğünde, Çekoslovakya’dayken sinemaya gittiğinde Hollywood filmlerinde gördüğü bu kutunun, Amerika’daki insanların ne kadar mutlu olduğuna dair hayalini temsil ettiğini ifade eder. Linda’nın teneke kutuyu Selma’ya vermesiyle Selma, oğlu için biriktirdiği parayı bu kutunun içine koyar. Böylece teneke kutu, Selma’nın gerçeklik düzlemi ile Amerika’da inandığı düşsel dünya arasındaki sınırın kesişim noktasına

dönüştür. Oğlunun ameliyatı için biriktirdiği bu paralar, Selma'nın umudunun somut bir temsili hâline gelir.

Ancak ev sahibi Bill'in bu parayı çalması, göçmen bedeni üzerinden üretilen emeğin sömürsünün en çıplak biçimlerinden biridir. Bill'in Selma'yı hırsızlıkla suçlaması ve sistemin bu suçlamayı sorgulamadan kabul etmesi, göçmenin “öteki” olarak kodlanmasının doğrudan bir sonucudur. Bu noktada adalet mekanizması, gerçeği aramak yerine yerleşik önyargıları yeniden üretir.

Bill ile yaşanan boğuşma sahnesinde Selma'nın sert bir parça ile Bill'in kafasına defalarca vurması, yalnızca bir savunma refleksi değil; sistematik baskının, çaresizliğin ve bastırılmış öfkenin şiddetli bir dışavurumudur. Bill'in kendi yaşamına son verememesi, Selma'yı bir günah keçisi ve zorunlu bir “cellat” konumuna iter. Selma'nın 01:01:02 sekansında eylemi gerçekleştirmesinin ardından bahçeye çıkması, gerçek dünyanın sınırlarından koparak müzikal düş alanına geçişi simgeler. Bu sırada kameranın Amerikan bayrağını tepeden bir açıyla kadraja alması, Amerika sınırları içinde bir polis memurunu öldüren göçmen bir kadının konumunu ideolojik bir çerçeve içine yerleştirir.

Bu sahnede Selma'nın söylediği müzikal şarkının sözleri —“*Selma, suçlanacak olan sensin. Yapmak zorunda olduğun şeyi yaptın*”— onun sonunu öngördüğünü ve göçmen bir kadın olarak mahkeme sürecinde nasıl konumlandırılacağını fark ettiğini gösterir. 01:29:30 sekansında mahkeme süreci sunulur; savcının Selma'yı “*bu komünist mülteci kadın burada dostluk bulmuş, kendisine sevgi gösterilmiştir ve buna ihanet etmiştir; vahşi bir cinayet planlayarak polisimizi öldürmüştür*” sözleriyle tanımlaması, hukukun gerçeği değil, kurgulanmış bir “suçlu göçmen” imgesini yargıladığını ortaya koyar. Selma'yı etkili biçimde savunmayan avukatın varlığı ise hukuki temsilin yalnızca biçimsel düzeyde kaldığını ve Selma'nın sistematik olarak yalnızlaştırıldığını gösterir.

Selma'nın yanlış suçlamalar sonucu idama mahkûm edilmesi, adalet sisteminin göçmen kimliğiyle kadını nasıl bir “öteki”ye dönüştürdüğünü gözler önüne sermektedir. Mahkeme sahnelerinde kameranın Selma'nın yüzüne odaklanması, izleyiciye onun çaresizliğini duyumsatır; fakat çevresindeki karakterlerin yüzleri genellikle bulanık ve soğuktur. Bu, adaletin tarafsızlığı mitinin çöktüğü bir görsel anlatım biçimidir. Selma, suçsuzluğunu ifade edemeyen, dili ve sınıfsal konumu itibarıyla susturulan bir kadındır. Fenomenolojik olarak izleyici, bu sessizliği yalnızca duymakla kalmaz; sahnelerdeki düşük ses tasarımı sayesinde “hissetmeye” başlar. Bu, toplumsal bir duyarsızlığın bedensel yansımasıdır.

Filmin finali, fenomenolojik şiddetin en yoğun hissedildiği bölümdür. Hücre sahnesinde mekanın daralması ve izolasyonun getirdiği mutlak sessizlik, bireyde fiziksel bir sıkışma yaratır. Selma, havalandırma boşluğundan gelen seslerle hayata tutunmaya çalışırken, sistem onu susturmaya hazırlanmaktadır.

Mahkeme tarafından Selma'ya idam cezası verilmesinin ardından, idam yerine giderken attığı adımları sayması özellikle dikkat çeker. Görme yetisini büyük ölçüde kaybetmiş olan

Selma, yürümekte zorlanır; daha önce müzikal sahnelerde arkadaşının desteğiyle sahneye ulaşırken saydığı adımlar, bu kez idam sehпасına doğru atılan adımlara dönüşür. Özellikle “107 Steps” (107 Adım) metaforu, hukuki ve toplumsal olarak “yok hükmünde” sayılan bir kadının, varlığını sürdürebilmek için kendi bedeninden başka bir sığınağının kalmadığını fenomenolojik bir kesinlikle ortaya koyar. Mekânı artık göremeyen Selma’nın mekânı bedeniyle ölçmek zorunda kalması, izleyicide yoğun bir fiziksel baskı ve sıkışmışlık hissi yaratır.

İdam sekansı, izleyicinin sadece tanık olduğu değil, "bedenleşmiş izleyici" olarak somatik düzeyde deneyimlediği bir andır. Selma’nın bacaklarının tutmayıp yere yığıldığı, tahta bir düzeneğe bağlanarak dik tutulduğu sahneler, göçmen bedeninin hukuk karşısında tamamen edilgen bir "nesneye" dönüştürülmesinin en somut görselidir. Selma şarkısını henüz tamamlamamışken boynunun kırılmasıyla oluşan ani ses kesintisi ve ekranın kararması, izleyici üzerinde fiziksel bir şok etkisi yaratır. Bu "ani sessizlik", göçmen kadının sesinin, sistemin mekanik gürültüsü içinde nasıl acımasızca yok edildiğini hissettirir.

Göçmen Kadının Sosyal Çevresi ile İlişkisi

Selma’nın sosyal çevresi; ev sahibi Bill ve eşi Linda, iş arkadaşı ve aynı zamanda en yakın destekçisi Kathy, Selma’ya karşı duygusal hisler besleyen Jeff, drama provalarındaki eğitmeni ve fabrika iş arkadaşlarından oluşmaktadır. Selma, film boyunca masum, dürüst ve iyi niyetli bir kadın olarak tanıtılır; çevresindeki kişiler de onu bu şekilde tanır. Selma’nın başkalarına karşı kötülük içermeyen, iyilikle karşılık veren tutumu, onun sosyal ilişkilerinin temelini oluşturur.

Filmin 04:19:01 sekansında Selma’nın drama grubundaki bir arkadaşının, drama eğitmenine Selma’nın şarkıyı “komik” söylediğini ve dans etmeyi beceremediğini ifade etmesi dikkat çekicidir. Bu noktada ironik bir durum ortaya çıkar: Selma Ježková karakterini canlandıran Björk, profesyonel bir müzisyen ve performans sanatçısıdır. Lars von Trier’in, müzikal yetkinliği son derece yüksek bir oyuncuyu bilinçli biçimde “yetersiz” olarak sunması, Selma’nın hayal dünyasının film boyunca sistematik biçimde bastırılacağını erken bir göstergesi olarak okunabilir. Bu sahne, Selma’nın büyük bir bağlılıkla tutunduğu müzikal düştten koparılacağını habercisidir.

Filmin 36:34:00 sekansında drama eğitmeni, Selma’ya başrolden alındığını, yerine yedek oyuncunun daha iyi dans edip şarkı söylediğini ifade eder ve Selma’ya “daha rahat edeceği” düşük bir rol verir. Kameranın bu sahnede Selma’nın yüzüne odaklanması, gülümsemesiyle birlikte görüntünün hafifçe titremesi, Selma’nın hayalini kurduğu dünyadan sessizce koparıldığını fenomenolojik düzeyde hissettirir. Selma kırılmayı dile getirmez; bedeni bu kırılmayı taşır.

Bill’i öldürdükten sonra, 01:25:13 sekansında Selma’nın drama provasına gelerek arkadaşlarını izlemesi sahnesi yer alır. Polisin Selma’yı aradığı bilgisi drama eğitmenine iletilmiştir; ancak eğitmen Selma’ya herhangi bir açıklama yapmadan polisi arar ve Selma’yı oyalayarak orada tutar. Selma, gün boyu oğlunu görmediğini dile getirmesine rağmen polis

gelir ve Selma teslim alınır. Bu sahne, Selma'nın "masum ve dürüst" olarak tanınmasına rağmen, çevresindeki kişilerin onun bir suç işlemiş olabileceğine hızla inanabildiğini gösterir. Drama eğitmeninin bu duruma şaşırması, göçmen bir kadının kırılğan toplumsal konumunu açığa çıkarır.

Selma'yı bu suça sürükleyen Bill'in motivasyonu ise son derece sıradandır: Eşinin bir koltuk takımı istemesi ve maddi yetersizlik. Göçmen bir kadının oğlunun ameliyatı için biriktirdiği para, Amerikan orta sınıfına ait bir tüketim nesnesi karşısında değersizleşir. Linda'nın gözünde Selma artık bir "katil" ve "hırsız"dır; geçmişteki insani bağlar hızla silinir.

Fabrika sahnelerinde Selma'nın iş arkadaşları, makineler arasında sıkışmış, üretim sürecinin bir parçası olarak kadrajlanır. Kamera açıları, onları mekanik düzenin uzantıları gibi gösterir. Selma ise bu grubun içinde "göçmen kadın" kimliğiyle ayrışır. 26:35:00 sekansında Selma, Kathy ve ekip şefi Norman birlikte çalışırken Norman'ın Selma'ya "Siz komünistler paylaşma işini çok abartıyorsunuz" demesi, ardından "Çekoslovakya Amerika'dan daha iyiye burada ne işin var?" sorusunu yöneltmesi, destekleyici görünen bir ilişkinin altında yatan ideolojik mesafeyi açığa çıkarır.

Selma'nın en güçlü sosyal bağı Kathy ile kurulur. Kathy, Selma'yla birlikte doktora gider, dans provalarında ona yardımcı olur ve çoğu zaman Selma'nın "gözü" olarak işlev görür. Kathy, göçmen bir kadının ihtiyaç duyduğu dayanışma figürünü temsil eder. Selma görebiliyor olsaydı, Kathy'nin onu koruduğu gibi kendisini de koruyabileceği düşüncesi, görme eyleminin başka bir beden tarafından üstlenildiğini gösterir. Ancak Kathy, Selma'nın duygusal dünyasına bütünüyle nüfuz edemez; bedensel deneyimin yerini tam olarak alamaz.

Filmin, 01:55:56 sekansında geçen avukat sahnesinde, Selma'nın avukatı dosyayla yeterince ilgilenmediğini, mahkeme tarafından atandığı için süreci yüzeysel yürüttüğünü ifade eder. Kathy, Selma'nın oğlunun ameliyatı için biriktirdiği paranın avukata verildiğini bu sahnede öğrenir. Bu an, Selma'nın tek amacının oğlunun görebilmesi olduğunu ve bu amaç uğruna yaşamından vazgeçebileceğini açık biçimde ortaya koyar. Oğlunun görmesi, Selma için Amerika'ya göç etme amacının tamamlanması anlamına gelir.

Mahkeme sahnesinde (01:29:30) savcı, Selma'yı "burada sevgi ve dostluk bulmuş, ancak buna ihanet etmiş komünist bir mülteci kadın" olarak tanımlar ve onu vahşi bir cinayetle suçlar. Selma'nın sosyal çevresinden kişiler tanık olarak dinlenir: Linda, Selma'nın parayla ilgili konuşmalarını vurgular; doktor Selma'nın gördüğünü iddia eder; Norman, Selma'nın komünizmi savunduğunu söyler. Selma'nın oğlunu ameliyat ettirme amacı ise bu anlatılar içinde görünmez hâle gelir. İdam sahnesinde Kathy, Selma'nın yanına gelerek oğluna ait gözlüğü Selma'nın eline sıkıştırır. İdam gerçekleştikten sonra Selma'nın elinden yere düşen gözlüğün yakın planla gösterilmesi, Selma'nın bedeniyle birlikte sosyal bağlarının da son bulduğunu simgeler.

Müzikal Anlatımın Göçmen Kadın Deneyimiyle Kesişimi

Film boyunca Selma, müzik ve dans aracılığıyla kendi trajedisinden kısa süreliğine uzaklaşır. Bu müzikal sekanslar, fenomenolojik açıdan Selma'nın bedeni üzerinden deneyimlenen "geçici özgürleşme anları" olarak okunabilir. Selma şarkı söylediğinde ve dans ettiğinde, izleyici de onunla birlikte nefes alır; baskıdan, yoksulluktan ve körlüğün ilerleyişinden anlık bir kurtuluş hissi yaşar. Ancak her müzikal sahne, kaçınılmaz biçimde filmin soğuk, gri ve sert gerçekliğine dönüşle sonlanır. Bu döngüsel yapı, göçmen kadınların umutlarının nasıl sistematik biçimde bastırıldığını sembolize eder; film bu bağlamda "umut bir lükstür" düşüncesini güçlü biçimde yeniden üretir.

Lars von Trier'in Dogma 95 akımının kurucularından biri olması, *Karanlıkta Dans* filmindeki müzikal sahneleri özellikle dikkat çekici kılar. Dogma 95 manifestosuna göre filtreleme yapılmaması, doğal ışık kullanılması ve sonradan ses eklenmemesi gerekirken, filmin müzikal sekanslarında bu ilkeler bilinçli biçimde ihlal edilir. Müzikal sahnelere geçildiğinde görüntüler belirgin şekilde renklenir, parlaklık artar ve ses tasarımı sonradan eklenmiş bir müzikal yapı kazanır. Bu estetik kırılma, Selma'nın gerçek dünyadan koparak düşsel bir alana geçtiğini görsel ve işitsel düzeyde açıkça hissettirir.

Selma'nın en sevdiği güvenli alan olan müzikal, izleyiciyi de bu düşsel alana dâhil eder. Selma gerçeklikten uzaklaşıp hayal dünyasına geçtiğinde, bu dünyanın renkliliği ve ritmik düzeni belirginleşir. Selma, gündelik hayatında maruz kaldığı sesleri—özellikle fabrikadaki makine gürültülerini—hayal dünyasında müzikal bir ruha dönüştürür. "Takırtı, çarpma, şak, bang, güm; şingirtı, clang, çat, pat, bam" gibi endüstriyel sesler, Selma'nın zihninde ritmik bir müzikal şova dönüşür. Müzikal sahnede fabrikada çalışan işçilerin makineler arasında ritmik biçimde dans etmeleri, uzak kamera açılarıyla gösterilirken, bu bedenlerin sıkışmışlığı ve mekanik düzenin parçası hâline gelmiş olmaları görsel olarak vurgulanır.

Filmde gerçeklikten uzaklaşma isteği, geleneksel müzikal anlatı kalıplarının dışında kurgulanmaktadır. Selma'nın müzikal anlar sırasında deneyimlediği haz, izleyiciye eş zamanlı olarak sunulurken, bu sahneler seyirciyi karakterin kaçmaya çalıştığı sert gerçeklikle doğrudan karşı karşıya bırakır. Bu bağlamda müzikal sekanslar Selma açısından bir sığınma işlevi görürken, izleyici için kaçınılmaz bir yüzleşme alanı haline gelir (Doğaner, 2022, s. 841). Bu dönüşüm sırasında kameranın sık sık Selma'nın yüzüne yakın planla odaklanması, yüzündeki gülümsemenin öne çıkarılması, bedensel ve duygusal bir rahatlama anını görünür kılar.

Benzer şekilde Selma'nın Jeff ile yürüdüğü sırada trenin geçiş sesi, Selma'nın hayal dünyasında bir müzikal şova dönüşür. Selma, göçmen bir kadın olarak maruz kaldığı bastırılmışlık duygusunu, müzikal sahnelerde açıkça ifade edebilir. Tren yolunda söylediği şarkıda yer alan "Ne olduğumu gördüm / Ne olacağımı biliyorum / Her şeyi gördüm / Görülecek başka bir şey yok" sözleri, Amerika'nın ona vaat ettiği mutluluğu sunmadığını, bu hayal kırıklığını düşsel şarkılar aracılığıyla dile getirdiğini gösterir.

Mahkeme sahnesi, yakalanma anları ve duruşma salonundaki sesler de Selma'nın hayal dünyasında müzikal bir yapıya bürünür. Gilles Deleuze, düş ile gerçeklik arasındaki ayrımın

belirsizleşmesini ve imgelerin nedensellikten bağımsız, irrasyonel biçimlerde bir araya gelmesini zaman-imge sinemasının ayırt edici niteliklerinden biri olarak ele alır. (Sütçü, 2005, s. 163). Bu açıdan bakıldığında, *Karanlıkta Dans* filmindeki müzikal anlatım, gerçek ile düş arasındaki ayrımı silikleştirerek Deleuze'un zaman-imge tanımıyla örtüşür.

Müzikal tür, anlatısını çoğunlukla doğrusal zaman akışının dışına taşan bir zamansallık üzerine kurar. Filmde yer alan dans ve müzikal sekanslar, Henri Bergson'un kronolojik olmayan zaman anlayışıyla ilişkilendirilebilecek bir yapı sunar. Lars von Trier, Selma'nın düşsel alanında deneyimlenen bu zamandan kopuş hâlini, karakterin gündelik gerçekliğinin içine sızdırarak görünür kılar (Yılmaz Güntay, 2018, s. 104). Özellikle mahkeme sahnesinde Selma'nın hayal dünyasının müzikal anlatı aracılığıyla yeniden üretilmesi, bu zamansal kopuşun belirgin bir devamı niteliğindedir. Söz konusu sahnelerde kadrajda baş boşluğuna yer verilmemesi ve bazı planlarda başların kısmen kesilmesi ise, bireyin toplumsal yapı içinde kuşatılmış ve baskı altında konumlandırıldığını görsel olarak pekiştirir (Yılmaz Güntay, 2018, s. 104).

Duruşma sahnesinde Cvalda, Linda, Jeff ve Selma'nın iş yerindeki amirinin "seni yakalamak için orada olacağız" ifadesini sürekli yinlemesi, karakterin güvendiği sosyal çevrenin destekleyici bir yapıdan çıkarak baskı üreten kolektif bir koro hâline dönüşmesini temsil eder. Selma'nın şarkıya "düştüğüm zamanlarda" sözleriyle başlaması ve kendisini güvende hissettiği kişilerin kollarına bırakması, düşüş henüz tamamlanmadan gerçekliğe geri dönülmesiyle kesintiye uğrar. Bu ani kopuş, Selma'nın sığındığı düşsel alanın bile kalıcı bir kaçış imkânı sunmadığını açığa çıkarır.

Sonuç

Bu çalışma, Lars von Trier'in *Karanlıkta Dans* (Dancer in the Dark) filmi fenomenolojik bir yaklaşımla inceleyerek, göçmen bir kadının deneyimlerini bedensel, ekonomik, hukuksal ve sosyal boyutlarıyla ortaya koymuştur. Yapılan analizler, göç olgusunun sadece mekânsal bir yer değiştirme olmadığını; bireyin bedeni, algısı ve varoluşu üzerinde derin izler bırakan travmatik bir süreç olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bulguları beş ana ekseninde toplanmıştır. İlk olarak, Selma'nın görme yetisini kaybetmesi, göçmen kadının toplumsal alandaki görünmezliğinin somut bir metaforu olarak tespit edilmiştir. Karakterin dünyayı giderek daha bulanık algılaması ve dokunma/işitme duyularına sığınması, izleyiciye göçmenliğin yarattığı "yönünü kaybetme" ve "savunmasızlık" hissini bedensel olarak deneyimletmiştir. İkinci olarak, emek ve yoksulluk bağlamında Selma'nın bedeni, kapitalist üretim çarkları arasında ezilen, sömürüye açık ve ikamesi kolay bir nesneye indirgenmiştir. Fabrika gürültülerinin müzikal bir ritme dönüştürülmesi, bu ağır sömürü koşullarına karşı geliştirilen zihinsel bir kaçış ve direnç mekanizması olarak yorumlanmıştır.

Üçüncü olarak, hukuksal düzlemde göçmen kadının "öteki" olarak kodlandığı ve adalet mekanizmasının tarafsızlığını yitirdiği görülmüştür. Selma'nın sınıfsal konumu, onun sistem

tarafından bir suçluya dönüştürülmesini kolaylaştırmış; idam süreci, göçmen bedeninin yok edilmesine dayalı bir gösteriye dönüşmüştür. Son iki temada ise, sosyal çevre ve müzikal anlatım ilişkisinde, Selma'nın güven duyduğu ilişkilerin (ev sahibi, arkadaş çevresi) çıkarlar söz konusu olduğunda nasıl birer tehdide dönüştüğü ortaya konmuştur. Müzikal sahneler, Selma için bir özgürleşme alanı sunsa da bu anların her seferinde sert bir gerçeklikle kesilmesi, göçmen kadın için umudun sürdürülebilir bir gerçeklik değil, ancak anlık bir yanılsama olabileceğini vurgulamıştır.

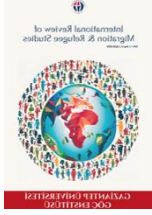
Nihayetinde bu çalışma, sinemanın fenomenolojik imkânlarını kullanarak, göçmen kadın deneyiminin istatistiksel verilerin ötesinde; hissedilen, bedende taşınan ve maruz kalınan çok katmanlı bir varoluş mücadelesi olduğunu kanıtlamıştır. Lars von Trier'in rahatsız edici sinematografisi, izleyiciyi yalnızca bir tanık olmaktan çıkarıp, Selma'nın acısını ve sıkışmışlığını paylaşan "bedenleşmiş bir özne" konumuna getirerek göçün insani maliyetini görünür kılmıştır.

Kaynakça

- Acer, Y. Kaya, İ. ve Gümüş, M. (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: Uşak yayınları.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişim*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Akyıldız, S. G., ve Şeşen, E. (2021). Looking at social changes throughout the cinema: Reading the place of comedy in Turkish cinema via Tourist Ömer, Şaban and Recep İvedik. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(50), 2430.
- Arvas, N. (2023). Lars von Trier cinema: Europe and America trilogy. *Current Science*, 5(5–2), 23–25.
- Bilgiç, F. (2002). *Türk sinemasında 1980 sonrası üslup arayışları*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Burger, M. (2023). Rezension: Präexistente Musik im Film. Die Klangwelt im Kino des Lars von Trier von Pascal Rudolph. *Medienimpulse*, 61(2), 3.
- Buz, S. (2007). *Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma / Women in migration: A study in the framework of feminist approach*. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 18(2), 38-41.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*(Çev. Bülent Uğur Bal- İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi*. Metis Yayınları.
- Demir, E. (2022a). Antalya'nın nüfusu ve sosyal özellikleri üzerine bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*. 7(1), 78.
- Demir, E. (2025). *Göç sosyolojisi: Göç, göç çeşitleri, sebepler ve etkiler*. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*. 10(2), 47.
- Doğaner, S. K. (2022). Melez bir anlatım olarak *Karanlıkta Dans*. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12(3), 837–841.

- Donato, K. M., ve Gabaccia, D. (2016). *The Global Feminization of Migration: Past, Present, and Future*. Migration Policy Institute. https://www.migrationpolicy.org/article/global-feminization-migration-past-present-and-future?utm_
- Duman, T. (2015). Göç ve Kadın: Göç Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyetin Önemi ve Kadını Anlamak. *Sosyoloji Divanı*. Göç(6), 72.
- Ekşi, N. (2006). *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Erkan, R., ve Erdoğan, M. Y. (2006). Göç ve Çocuk Suçluluğu. *Aile ve Toplum*. 3(9), 81.
- Espin, O. (2003). Gender, sexuality, language, and migration. *Conference on Immigration and Psychology, Michigan University* (s. 2-3).
- Greefs, H., ve Winter, A. (2016). *Alone and far from home: Gender and migration trajectories of single foreign newcomers to Antwerp, 1850–1880*. *Journal of Urban History*.
- Gülseren, G. (1993). Sinema–toplum ilişkileri. *Kurgu Dergisi*. (12), 54–56.
- Huyssen, A. (1999). *Alacakaranlık anıları: Bellek yitimi kültüründe zamanı belirlemek* (K. Akatay, Çev.). Metis Yayınları.
- İlkkaracan, P., ve İlkkaracan, İ. (1998). *1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve göç. Bilanço 98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kriegel, U. (2015). *The character of cognitive phenomenology*. Breyer, T. ve Gutland, C. (Ed.). *Phenomenology of thinking* (s. 25-43). Routledge.
- Larsson, M. (2025). Pornography goes Pietist? Repetition, resistance and biblical reception in Lars von Trier's *Nymphomaniac* Vol. I and Vol. II (2013). *The Bible & Critical Theory*, 21(1), 18.
- Lumholdt, J. (2015). *Sinema tutkusu: Lars von Trier* (S. Özgür, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Morokvašić, M. (2010). *Feminization of migrations?* *Stanovništvo*, 48(2), 27.
- Paiewonsky, D. (2009). The feminization of international labour migration. *United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW)*. (1), 5-6.
- Singhanetra-Renard, A., ve Prabhudhanitisarn, N. (1992). *Changing socio-economic roles of Thai women and their migration*. In *Gender and migration in developing countries*. ss. 154-173.
- Sokolowski, R. (2000). *Introduction to phenomenology*. Cambridge University Press.
- Sütçü, Ö. Y. (2005). *Gilles Deleuze'de İmge Hareketi Olarak Sinemanın Felsefesi*. İstanbul: Es Yayınları.
- Şeker, D., ve Uçan, G. (2016). Göç sürecinde kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), ss. 205.
- Tınaz, P., ve Tınaz, I. E. (2025). Lars von Trier sinemasında melankolinin görünümüleri: Hastalık, günahkârlık ve bilgelik üçgeninde bir kadın – Justine. *Filmvisio*, (5), 90.
- Toprak, E., ve Çamur, G. (2022). Effects of migration on women and social work. *Journal of Samsun Health Sciences*, 7(1), 80–83.
- Trier, L. V. (Yönetmen). (2000). *Dancer in the Dark (Karanlıkta Dans)* [Film]. Danimarka: Zentropa Entertainments, Trust Film Svenska, Film i Väst.

-
- Ulutaş, S., ve Koca, S. (2023). Sinema filmlerinde ruh halleri: *Tabutta Rövaşata* filminin fenomenolojik incelemesi. *Tykhe*, 8(15), 398.
- Usta, S., ve Ergün, G. (2020). *Göç ve mülteci olgusu: Kavramsal çerçeve. IDEA Studies Journal: International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(24), 1064.
- Yılmazok, L. (2018). Ulusal sinema: Ulus, kültür, kimlik ve karakter üzerinden bir inceleme. *Beykoz Akademi Dergisi*, 6(1), 143.
- Yılmaz Güntay, G. (2018). Lars von Trier sinemasında muhalif duruş ve yapı karşısında failliğin sinematografik izleri: *Dancer in the Dark* müzikali örneği. *SineFilozofi Dergisi*, 3(6), 90-104.
-

INTERNATIONAL REVIEW OF MIGRATION AND REFUGEE STUDIES

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/en/pub/irmrs>

Araştırma Makalesi • Research Article

İsveç'in Göç Politikaları ve Entegrasyon *Sweden's Immigration Policies And Integration*

Semra YILDIZ^{a*}

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Göç Çalışmaları Anabilim Dalı, Gaziantep / TÜRKİYE
ORCID: 0009-0001-6588-8130

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10 Eylül 2025

Kabul tarihi: 16 Ocak 2026

Anahtar Kelimeler:

İsveç,
Göçmen,
Entegrasyon,
Vatandaşlık

ÖZ

İsveç nüfusun çoğunluğu Kuzey Avrupa halklarından oluşan bir ülkedir. Liberal göç politikasına sahip İsveç en çok göç alan OECD ülkelerinden biridir. Göçmenlerin İsveç'i diğer Avrupa ülkelerine göre tercih etmelerinin nedeni ekonomisinin iyi olması, ülkenin göçmen kabulünde eşitlikçi, hoşgörülü ve insancıl yaklaşması, göçmenlere dil eğitimi, maddi destek gibi imkânlar sağlaması ve hoşgörülü göçmen politikası ile çok sayıda göç almaktadır. İsveç farklı kültürlerden gelen göçmenlerin entegrasyonu için de politikalar üretmiştir. Göçmen sorunlarını çözecek, eşit hak ve özgürlüklerini artırıcı, entegrasyonlarını kolaylaştıracak sosyal devlet anlayışıyla adımlar atılmıştır. Göçmenlerin iş bulma, konut ve dil konularında yaşadıkları sorunlar entegrasyonlarını zorlaştırmıştır. Bu sorunları aşmak için yerel yönetimler iş alanları, ücretsiz dil eğitimi ve konut sağlanması için görevlendirilmişlerdir. Bu makalemizde önce İsveç'in göçmen politikalarının tarihine sonrasında İsveç'te vatandaşlık şartları ve vize uygulamalarına değinilecek ve sonrasında da uygulanan entegrasyon politikaları, Türk diasporası ve İsveç'te uygulanan politikaların Türkiye ile karşılaştırılmasından bahsedilecektir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 10, 2025

Accepted: January 16, 2026

Keywords:

Sweden,
Immigrant,
Integration,
Citizenship

ABSTRACT

Sweden is a country where the majority of the population consists of Northern European people. Sweden, which has a liberal immigration policy, is one of the OECD countries that receives the most immigrants. The reason why immigrants prefer Sweden over other European countries is that the country's economy is strong, the country's administration, which is based on a tolerant immigration policy, accepts immigrants in an egalitarian manner, has a tolerant and humane approach to immigrants, and opportunities such as e.g. language teaching and financial support for immigrants, that's why this country accepts a large number of immigrants. Sweden has also produced policies for the integration of immigrants from different cultures. Sweden has taken steps with the social state approach to solve immigrant problems, increase their equal rights and freedoms, and facilitate their integration. The problems that immigrants experience in finding a job, housing and language issues have made their integration into this country difficult. In order to overcome these problems, local governments have been assigned to provide business areas, free language education and housing. In this article, we first look at the history of Swedish immigration policy, then look at the citizenship requirements and visa applications for Sweden, and then discuss the comparison of the general integration policy implemented in this area with the special policies implemented in the Turkish Diaspora and Sweden with Turkey's immigration policy.

* Sorumlu yazar/Semra YILDIZ
e-posta: smryldz23@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This article aims to examine Sweden's changing immigration policies, implemented integration strategies, and their outcomes throughout history. Within Sweden's liberal understanding of immigration, integration methods in areas such as immigrant admission, citizenship and visa practices, social welfare policies, education, and labor force participation are examined in detail. The situation of the Turkish diaspora in Sweden and the applicability of Swedish policies to Turkey are also evaluated.

Problem: Sweden has long pursued tolerant and open-door immigration policies, making it one of the most immigrant-receiving countries in Europe. However, intense and irregular migration waves, especially after the 2015 refugee crisis, have brought about integration challenges such as unemployment, housing shortages, language barriers, and ethnic discrimination. The disadvantaged position of immigrants in the labor market, social segregation, and increasing far-right rhetoric constitute the main challenges of this process. The policies Sweden has developed to address these challenges are controversial in terms of their effectiveness in ensuring the integration of immigrants into society.

Method: The study analyzes Sweden's immigration policies using a historical and comparative approach. Swedish Migration Agency (Migrationsverket), MIPEX (Migrant Integration Policy Index) reports, Statista statistics, and relevant academic sources were examined. The historical evolution of migration policies, citizenship and visa requirements, and integration practices (such as education, healthcare, housing, and political participation) were discussed under subheadings. Furthermore, a concrete community analysis was conducted using the example of the Turkish diaspora living in Sweden, and the migration policies of Sweden and Turkey were compared.

Historical Change: Sweden, a country of emigration in the 1930s, has seen significant immigration since the 1960s due to economic and political reasons. Following the 2015 refugee crisis, the number of immigrants reached a record high, and the government implemented restrictions on temporary identity checks and residence permits.

Citizenship and Visa: Swedish citizenship requires five years of residence, language proficiency, and social integration; the period is shorter for Scandinavian citizens and refugees. Sweden is open to dual citizenship.

Integration Policies: The Immigration and Minority Policy, adopted in 1975, adopted multiculturalism over assimilation. Municipalities were given responsibility for areas such as language training, housing, and employment support. Education and healthcare services are provided to immigrants on par with Swedes. Immigrants were granted the right to vote in local elections regarding political participation.

Statistical Data: In 2023, the number of immigrants living in Sweden reached 2.4 million, with foreigners comprising 20% of the population. Work and temporary refuge are the most common reasons for migration.

Turkish Diaspora: Approximately 150,000 immigrants of Turkish origin live in Sweden. This community is particularly concentrated in Stockholm, Gothenburg, and Malmö. Turks speak both Turkish and Swedish and participate in union organizations.

Problems: Despite language training and vocational courses, immigrants continue to face disadvantages in employment, housing shortages, and ethnic discrimination persist. Delegating integration to municipalities has created inequalities in practice.

Conclusion: Sweden has historically adopted a liberal approach to immigration and integration policies, granting immigrants broad rights in language training, healthcare, education, and political participation. However, increasing migration flows have brought about integration challenges such as unemployment, housing shortages, and discrimination. While restrictions imposed after 2015 have reduced the number of immigrants, Sweden's integration policies, based on the principles of equality and multiculturalism, are performing above the European average. Compared to Turkey, Sweden's institutional structure for immigrant integration appears more developed. However, issues such as ethnic discrimination and structural barriers in the labor market pose obstacles to achieving full integration.

Keywords: Sweden, Migration Policy, Integration, Citizenship, Turkish Diaspora.

Giriş

İsveç'in göç politikalarının tarihsel gelişimi, İsveç'e göçmenlik başvurusu yapabilmek için gerekli şartların neler olduğu, ülkenin göç ve göçmen istatistiği, İsveç'in göçmen entegrasyon politikaları ve ülkedeki Türk diasporasının durumu literatür taraması yapılarak ve ilgili ülkenin kurum ve kuruluşlarının istatistik bilgilerinden yararlanılarak sosyolojik, tarihi, siyasi perspektifle anlaşılmaya çalışılmıştır.

Avrupa'nın kuzeyinde İskandinav Yarımadası'nda yer alan İsveç'in batı ve kuzeyden Norveç, doğuda ise Finlandiya sınır komşularıdır. Ülkenin başkenti Stockholm'dür. 450 bin kilometre kare yüzölçümüne ve 10 milyon nüfusa sahiptir. Resmi dil İsveççedir. İsveç halkı çok iyi bir yaşam kalitesine ve yüksek bir refah ve emniyete sahiptir.

İsveç Krallığı			
Başkent	Nüfus	Yüzölçümü	
Stokholm	10,5 milyon	449.964 km ²	
Devlet Başkanı	Başbakan	Dışişleri Bakanı	
Kral XVI. Carl Gustaf	Ulf Kristersson	Tobias Billström	
Konuşulan Diller	Para Birimi	GSYİH	
İsveççe (Resmi Dil)	İsveç Kronu	597,1 milyar ABD Doları	
Etnik Yapı	Dini		
İsveçli: %90, Fin: %1,3, Suriyeli: %1,9, Iraklı: %1,4, Türk kökenli %1,2, diğer: %4,2			Hristiyanlık

Şekil 1: Ülke Künyesi

İsveç göçmen kabul eden Avrupa ülkelerine kıyasla bonkör davranmaktadır. 2011 yılı meydana gelen mülteci krizini Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği “ikinci dünya savaşından sonraki en büyük vaka” olarak değerlendirmiştir. Avrupa kıtasında mülteci krizinin en fazla etkilediği ülkelerden biri İsveç'tir. Başta Finlandiya olmak üzere ikinci dünya savaşı sonrası Avrupa'nın Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere göç artarak devam etmiştir. İsveç'te bu göçlerden nasibini alan ülkelere olmuş ve dünyanın farklı bölgelerinden mülteciler gelmiştir. İsveç'e yoğun göçleri ülkelerinde çeşitli sorunlarla karşılaşarak terk etmek zorunda kalan mülteciler gerçekleştirmişlerdir. Kültürel yakınlıkları bulunan Nordik ülkelerinin dışından bir iş gücü akımı başlamıştır. Yugoslavya'dan, Yunanistan'dan, İtalya'dan ve Türkiye'den önemli işçi göçleri gelmiştir. Hızlı ve kontrolsüz gerçekleşen göç dalgalarına karşı İsveç sendikalar ve sivil toplum örgütlerinin baskısıyla çalışma ve oturma izni düzenlemelerini yapmıştır.

İsveç'in Göçmen Politikasına Tarihsel Bakış

Göç, her yönüyle incelenmesi gereken karmaşık yapılı, dinamik, çok boyutlu bir olgudur. Politik, ekonomik veya toplumsal nedenlerle bir yerden başka bir yere gitme taşınma, muhaceret, taşınma, hicret olarak yapılan bir eylem göç olarak ifade edilir (Türk Dil

Kurumu[TDK], 2005,s.774). Göç bireysel, kitlesel, kalıcı veya geçici olarak çeşitli sebeplerle yapılan bir yer değiştirme eylemi olmasının yanında iyi yönetilmesi gereken planlı bir politikanın olma ihtiyacını doğurmaktadır. Göçmenlik yasaları, göç politikaları ve göç alanında faaliyet gösteren kurumlar göç yönetiminin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Göç politikası, bir ülkenin yabancı vatandaşların kabulü, sınır dışı edilmesi ve yerleştirilmesi için kanun, yönetmelik, idari işlemler ve düzenlemeleri iktidarın yapıp veya yapmaması durumunu ifade eder (Bierre, 2014,s. 559). Düzensiz göç, iltica, entegrasyon, aile, dış politika, ekonomik kalkınma sosyal hizmetler, ticaret, işgücü piyasası göç politikalarının kapsamını oluşturmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü[IOM],2016). Göç yönetimi için geliştirilen politikalar uluslararası gelişmelerden ve ülkenin iç durumundan yola çıkılarak belirlenmektedir. İsveç'te kendi göçmen politikasını dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal gereklerine uygun olarak geliştirip değiştirerek öngörülemez olan göç hareketlerini yönetmiştir.

1930'lu yılların sonuna kadar göç veren ülke konumundaki İsveç etnik homojeniteye önem vererek katı bir göç politikası uygulamıştır. 1930'lardan itibaren Sosyal Demokrat Partinin uyguladığı sosyal devlet anlayışı ile gelir dağılımında adaleti, sanayi ve ekonomisinde yaşanan gelişmeler herkesin refah seviyesini arttırmıştır. Bunların sonucunda çok sayıda kişi ekonomik ve siyasi nedenlerle göç için İsveç'i tercih etmişlerdir. Ucuz işgücü ihtiyacı ve ekonomik olarak yükselme arzusu İsveç daha fazla göçmen kabul etmiştir.

1940'ların sonunda %95 İsveçli olan homojen yapıdan, iş yoluyla, aile birleşimi ve sığınma talebiyle kabul edilen göçmenlerin kabulüyle heterojen toplum yapısına dönüşmüştür. İsveç tarihinde göç alma süreci 1940'larda Norveç, Baltık ülkeleri ve Danimarka'dan gelen sığınmacılarla başlamıştır. İsveç'te göçün önemli ve sürekli dinamik bir olgu olarak kalmasının nedenlerinden biri kendi ülkelerinde çeşitli sorunlar yaşayan mültecilerin İsveç'e yoğun göçler gerçekleştirmiş olmalarıdır. Türkler 'de 1960'larda Avrupa'ya ve İsveç'e emek göçü olarak gitmişlerdir.1970'lerde Norveç, Finlandiya ve Danimarka'dan iş gücü göçleri yaşanmıştır. Bu göçmenlerin amacı para kazanıp yurda dönmektir. Fakat göçmenler ailelerini de getirmeye başlamışlardır. 1970'lerden sonra ise günümüze kadar sığınmacılardan oluşan göçmen akışı olmuştur. Bu nedenle 1972'de emek göçü düzenlemesi İskandinav ülkeleri dışından gelen göçmen işçileri kapsayacak şekilde kabullerinin zorlaştırılması temelinde yapılmıştır.

2000'li yıllarda yine emek göçü yerine sığınmacı göçmen başvuruları devam etmiştir. Göç konusunda uyguladığı ılımlı ve cömert sosyal politikaları ve açık kapı tutumuyla bilinen İsveç yaşanan yoğun ve düzensiz göçler nedeniyle göç politikalarında değişime gitme ihtiyacı doğmuştur. İsveç Hükümeti birtakım yeni düzenlemeler yaparak en cömert sığınmacı almaya sahip ülke olarak AB ülkeleri arasında minimum düzeye geçiş kararı almıştır.

İsveç'te aşırı sağ partiler söylemleriyle yapılan politika değişimini desteklemişlerdir. Normalde serbest dolaşımın olduğu Schengen bölgesinde birçok Avrupa ülkesi geçici olarak sınır kontrollerini yeniden uygulamaya başladı. 2001 yılından beri serbest dolaşım antlaşmasının yetersiz kaldığını görünce bu işbirliğini kısıtlayabileceğini göstermiştir. İsveç'e 2015 yılında gelen mülteci sayısı rekor seviyeye ulaşmıştır. 2015 yılında yaşanan büyük göç hareketliliği İsveç'te özellikle Suriye'den gelen ve tüm Avrupa'yı etkileyen göç, göçmen ve yerleşim politikalarında değişime sebep olmuştur.2016'da 170.000 kişi sığınma talebinde bulunmuştur. Sınırlarda görevli polislerin elektronik gözetimin kullanılması ve üst aramaların titizlikle yapılması için yetkileri arttırılmıştır. Sınır kontrollerinin yapılma süresi uzatılarak güvenlik açısından taviz verilmeyeceğini ve şartlara göre kararlar alındığını bize göstermektedir.

4 Ocak 2016 'da İsveç'e gelen sığınmacıların geçici kimlik kontrolleri başlatılarak sığınmacı sayısını azaltmak amaçlanmıştır. Örneğin; Danimarka'dan gelenler İsveç sınırını geçtikten sonra otobüs ve trenlerde kontrolleri gerçekleştirilecektir. İsveç Hükümeti "Nefes

almaya ihtiyacımız var” açıklaması ile yaşanan göç dalgasına hazır olmadıklarının kanıtı niteliğindedir. STK’lar ise tam tersi daha fazla mülteci kabul edilmesi ve daha fazla insana yardım edilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Avrupa’nın diğer ülkelerinde de aşırı sağcıların söylemleri artmaktadır. Buna karşın çözüm odaklı, yapıcı ve tüm vatandaşları kucaklayıcı ayrıca gelecek endişesini en aza indirecek çalışmalar ve politikalar üretilmesi gerekmektedir.

İsveç’te göçmen politikası 1970’lerde eşitlik, seçme özgürlüğü ve işbirliği gibi hedeflere dayanan ve ideolojik çerçevesini kültürel çoğulculuğun oluşturduğu politika olarak kabul edilmiştir. Ancak ne siyasi katılım ne de toplumsal eşitliği görünür olanın dışında gerçekte başarabilmiş değildir. Son dönemde yapılan araştırmalar göçmenlerle yerli nüfus arasında toplumsal eşitsizliğin giderek arttığını göstermektedir. 1980’li yılların sonunda göçmenlerin sorunları toplumsal eşitsizlerden kültürel farklılıklara kaymaya başlamıştır. 1980’lerin sonuna doğru küreselleşme sürecine uyum sağlamak için yapılan düzenlemeler, 1990’daki ağır ekonomik kriz sonucu oluşan işsizlik oranlarındaki artış tam istihdam hedefinden vazgeçilmesine ve refah devleti anlayışının değişimine neden olmuştur.

İsveç Göçmen Ofisinin rakamlarına göre ülkede yaşayan 2 milyon 400 bin göçmenden 1 milyon 264 bin 42 ‘si İsveç vatandaşı 160 ülkeden 69 bin kişi İsveç vatandaşı olmayan ilk sırada 4 bin 106 kişiyle Suriyeliler yer almıştır. Gelişmiş ve ekonomisi iyi olan İsveç’in hoşgörülü göçmen politikası, dil eğitimi vermesi ve maddi destek sağlaması gibi nedenlerden dolayı göçmenler tarafından tercih edilen bir ülke konumundadır. İsveç’e göçmen olarak başvuruda bulunan diğer ülke vatandaşları, eğitim almak amacıyla, iş kurmak, çalışmak ya da aile birleşimi gibi nedenlerle göçmen kabulü yapmaktadır.

İsveç’e göçmen olarak kabul edilen kişilerin 2022 Temmuz ayında başvuru sebebine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: İsveç’e göçmen olarak kabul edilen kişilerin 2022 Temmuz ayında başvuru sebebine göre dağılımı

Sıra	Verilen Oturma İzni	Göçmen Sayısı
1	Çalışma	4.115
2	Geçici olarak sığınma	3.054
3	İş Kurma	1.811
4	Aile Birleşimi	1.457
5	AB/EES Anlaşması Uyarınca	431
6	Yürütmenin önündeki engeller	42
7	Toplam	10.910

Tablo 1’den de anlaşılabacağı üzere oturma izni için en fazla başvuru çalışma amacıyla, ikinci olarak da geçici sığınma ekonomik amaçlı başvuruların çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

İsveç’te Oturma İzni

İsveç’te oturma izni almak için 90 günden daha uzun süreli eğitim amacıyla ya da iş kurmak, İsveç vatandaşı biriyle evlilik ya da yasal partnerlik yaparsanız oturum izni alabilirsiniz. Bu kişilerin uzun süreli oturum iznine sahip olmaları ya da İsveç vatandaşı olmaları gerekmektedir. İsveç’te yaşamak için sınırsız oturma iznine sahip olmanız veya İsveç vatandaşı olan akrabaların yanına gidebilirsiniz. İltica yoluyla da göç edilebilmekte ve gerekli şartları taşınması halinde oturma iznine başvurulabilmektedir. Üç aylık süreden daha fazla kalmak için oturum izni gerekmektedir. Oturum izin şartları şu şekildedir:

- İş kurmak
- Sığınma ve iltica talebinde bulunmak

- Doktora, yüksek lisans ya da lisan yapacak olmak
- Spor, sanat ya da bilim alanında fayda sağlamak için gidilebilmektedir.

İsveç Vatandaşlığı

Kişinin ülke ile olan bağıını güçlendiren ve birleştirici bir unsur olan İsveç vatandaşlığı demokrasisinin temelini oluşturan unsurlardandı. İsveç Vatandaşlık Kanunu'nun 11. maddesinde başvuru yoluyla vatandaşlık koşulları tanımlanmaktadır (İsveç Vatandaşlığı yasası-Avrupa Komisyonu). İsveç vatandaşlığı alabilmek için kısa ve uzun prosedür olmak üzere iki seçenek mevcuttur. Kısa prosedüre göre:

- Kimliğini kanıtlamak
- 18 yaşını doldurmak
- Kalıcı oturma iznine sahip olmak
- Başvurudan önce İskandinav ülke vatandaşları için bu süre 2 yıl, sığınmacılar için 4 ve diğer ülke vatandaşları için 5 yıl İsveç'te ikamet etmiş olmak
- Saygın bir hayat sürdürdüğünü ispatlamalı ve bu durumun devam ettiğine ilişkin kanı oluşmalıdır.
- Resmi dil olan İsveççe haricinde Almanca, Fince ve İngilizce aktif bir şekilde konuşulmaktadır. Vatandaşlık şartı için bu dillerden birini biliyor olmak gerekir.
- Toplumsal uyumu ispat etmeli ve en az 1,5 yıl çalışmış olmak gerekmektedir. Bir ortaöğretim veya yaşanan bölgenin bir uyum kursu veya 400 saatlik bir meslek eğitim diploması ile kanıtlanmalıdır.
- İsveç vatandaşı ile evli olanlar ve İsveç vatandaşı bir çocuğun ebeveyni olanlar sadece toplumsal uyumu ispatlamalıdır.

Uzun prosedürde;

- Yasal olarak 10 yıl ikametinin olması, ülkede konuşulan dillerden birini bilmesi ve 400 saatlik toplumsal uyumun kanıtlanması gerekmektedir.

Tüm bunlardan şunu anlıyoruz ki İsveç vatandaşlığı için ortak olarak konuşulan bir dili bilmek, toplumsal uyumu ispatlamak ve vize başvurusunda bulunan göçmenlerin ülkede en az 469 gün çalışmış olması şartı aranmaktadır.

Yabancıların vatandaşlık edinmesine ilişkin tüm prosedürlerden sorumlu kurum İsveç Göç İdaresi (Migrationsverket)'dir. Kurum başvuruları inceler ve karara bağlar. İsveç Göçmen İdaresi başvurunun niteliğine göre icra idaresi, vergi kurumları, istihbarat ve polis teşkilatlarından bilgi isteyebilir. İsveç Göç İdaresinin sitesinde etkileşimli "vatandaşlık testi" vardır. Bu teste verilen yanıtlara göre başvuruya uygunluk belirlenir. Vatandaşlık için başvuru sahibinin kesintisiz İsveç'te 5 yıl ikamet etmiş olması gerekmektedir. İsveç Vatandaşlık Kanununun 12. maddesine göre evlilik yoluyla vatandaşlık kazanılması için İsveç vatandaşıyla evli olmak gerekir. Vatandaşlık başvurusu ise evlilikten 3 yıl sonra yapılabilir. İsveç'in çifte vatandaşlığa sıcak baktığını, vatandaşlığa başvurusu kabul edilen kişinin vatandaşı olduğu diğer ülkenin izin vermesi halinde diğer vatandaşlığını koruyabileceği hakkını sunarak bize kanıtlamaktadır.

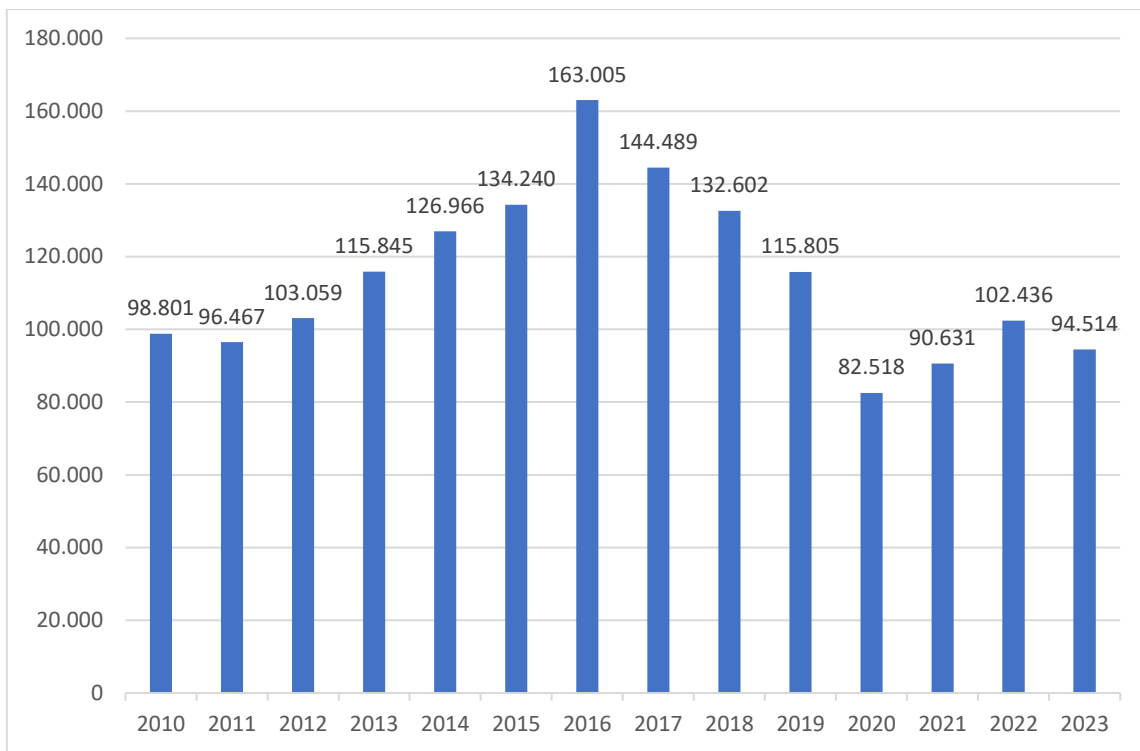
İsveç'in Vize Şartları

İsveç bir Schengen ülkesi olduğundan dolayı vize başvurusu Schengen vize başvuru kuralına göre kabul edilmektedir. Schengen vizesi 90 günden kısa seyahatler içindir. Seyahatlerin amacına göre kısa süreli ve uzun süreli vize başvurusu yapılmaktadır.

Kısa süreli vize (C Tipi): Turistik, ticari, kültür -sanat ve aile ziyaretleri için verilmektedir. Bunlar için İsveç Başkonsolosluğunun yetki verdiği turizm/seyahat acentaları aracılığı ile yapılır.

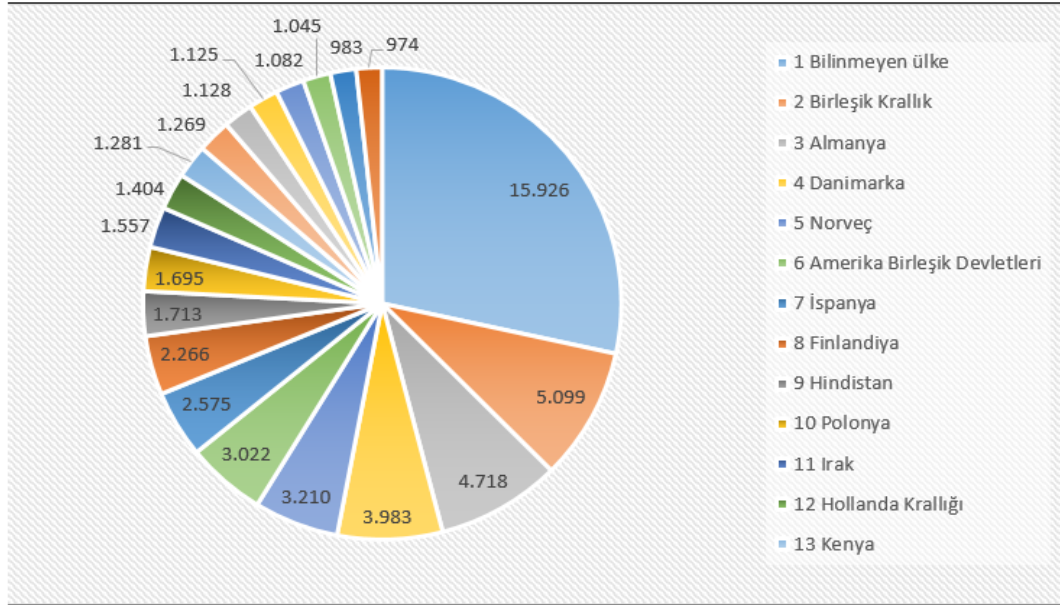
Uzun süreli vize(D Tipi): Oturma, aile birleşimi, eğitim, uzun süreli çalışma 90 günü geçen seyahatler olduğu için doğrudan İsveç Başkonsoloslukları ve İsveç Büyükelçiliklerine başvuru yapılır. Altı ayı geçmemek kaydıyla bazı pasaport sahipleri vize almak zorunda değildirler. Türkiye Cumhuriyeti Umumi pasaport (bordo) sahipleri vize almak zorundadırlar.

İsveç' in Göç ve Göçmen İstatistikleri

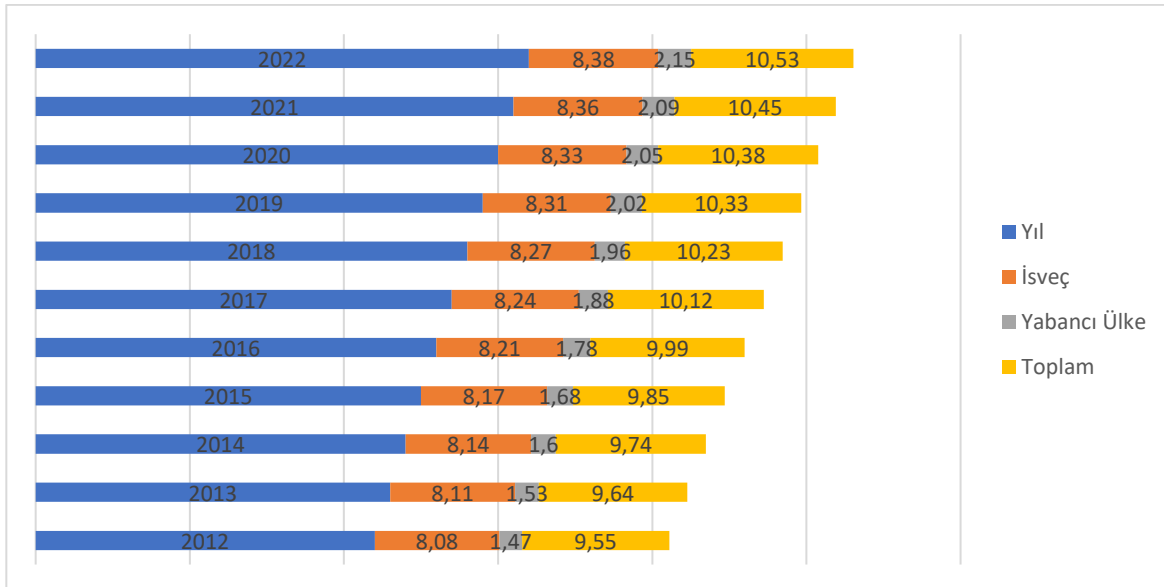
Şekil 2: İsveç'teki göçmen sayısının yıllara göre değişimi, 2010-2023 yılları arası (4 Mart 2024 tarihinde, Statista Araştırma Departmanı tarafından yayınlanmıştır).

2016 yılına kadar cömert ve ılımlı göç politikası uygulayan İsveç'e buna bağlı olarak birkaç yıl boyunca göç artışı devam etti ve 2016 yılında 163.000 göçmene ulaştı. 2016 yılında iltica yasalarını sertleştirdiği için göçmen sayısı azalmaya başladı. 2020 yılında COVID-19 salgınının etkili olmasıyla İsveç'te göçmen sayısı 82.000 kadar düşmüştür. 2021 ve 2022'de tekrar bir miktar yükseliş eğilimi görülmüştür. Bu grafikten şunu anlıyoruz ki İsveç'in uyguladığı göç politikaları göçmen sayısını etkilemektedir.

Şekil 3: Varış Ülkesine göre 2023'te İsveç'ten göçler (4 Mart 2024 tarihinde, Statista Araştırma Departmanı tarafından yayınlanmıştır).

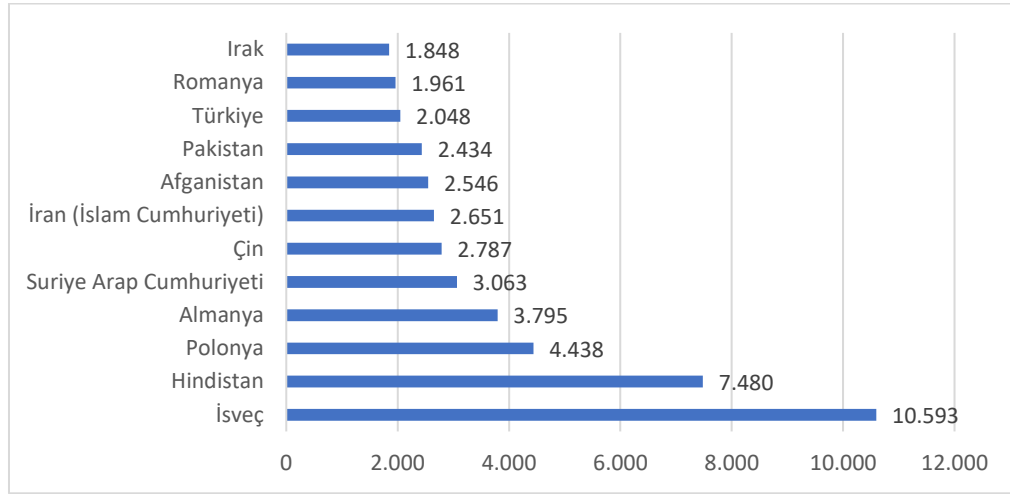
2023 yılında İsveç'ten göç eden en fazla kişi Birleşik Krallık' a göç etmiş ve toplam sayı 5.000'e ulaştı. Almanya en çok göç alan ikinci ülke olurken, komşu Danimarka üçüncü sırada yer aldı. 15.926 göçmenin varış ülkesi bilinmemektedir.

Şekil 4: Doğum yerine göre İsveç'in nüfusu, 2012-2022 (17 Mart 2023 tarihinde Statista Araştırma Departmanı tarafından yayınlanmıştır).

Grafik İsveç dışında doğanların sayısının nüfus içindeki payının son on yılda arttığını

bize göstermektedir.2012 yılında 1,47 milyonu İsveç dışında doğmuşken 2022 yılında bu sayı 2,15 milyona çıkmıştır. Başka bir ifadeyle 2022 yılında İsveç nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sini yabancı ülke vatandaşları oluşturmaktadır.

Şekil 5: Doğduğu ülkeye göre 2023'te İsveç'e göç edenlerin sayısı (1 Mart 2024 tarihinde, Statista Araştırma Departmanı tarafından yayınlanmıştır)

2023 'te İsveç'e taşınan göçmenlerin çoğunluğu İsveç'e dönen İsveçlilerdi. 2023'te 10.593 İsveçli kendi ülkelerine dönmüştür. İkinci sırada Hindistan, üçüncü sırada Polonya, dördüncü sırada Almanya ve ardından Suriye'den göçler yaşanmıştır. Toplam 95.000 kişi 2023 yılında İsveç'e göç etmiştir. Ortadoğu'dan gelen mültecilerin yanı sıra Polonya ve komşu ülke Finlandiya gibi diğer AB üye ülkelerinden gelen göçmenler de ülkede yaşayan yabancı uyruklu vatandaşların büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

İsveç'te Göçmen Entegrasyonu

1975 yılında İsveç parlamentosu tarafından Göçmen ve Azınlık Politikası kabul edilmiştir. Bu politika ile göçmenlerin toplumla bütünleştirmek için uygulanan asimilasyon terk edilerek etnik bakımdan çoğulcu bir toplum olmayı hedeflemiştir. Eşitlik, seçme özgürlüğü ve işbirliği gibi hedefler Göçmen ve Azınlık politikasının temelini oluşturmuş ve çok kültürlü İsveç toplumu oluşturma çabaları başlamıştır. Burada ifade edilen eşitlik ile emek piyasasında kalıcı olarak ikamet eden göçmenlerle İsveç vatandaşlarının aynı hak ve sorumluluklara sahip olması, seçme özgürlüğü göçmenlerin kendi kimliklerini koruyabilmeleri ya da İsveç kimliğini benimsemeleri konusunda özgür olmalarını, işbirliği ise göçmen ve azınlık grupların toplumsal gelişimi için dayanışma içinde olmasını ifade etmektedir.

1980'lerde yaşanan iç savaşlar ve sonucunda oluşan siyasi baskılar, geliştirilen ırkçı politikalar nedeniyle göçmen akışı İsveç'e olmuştur. Tarafı olduğu Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesine dayanarak 1989'da yabancılarla ilgili yasayı yürürlüğe koymuştur. Yasayla İsveç Göçmen Ajansı/Ofisi (Migrationsverket) tarafından sığınmacı ve mülteci başvuruları incelenip karar verilecektir. Entegrasyonları için gerekli olan dil eğitimi, konut sorunlarının çözümü, diğer sosyal imkânların verilmesi ve uygulanması için yaşadıkları yerin belediyeleri sorumlu tutulmuşlardır

Sosyal Demokrat Hükümetinin 1994 yılında itibaren uyguladığı yeni entegrasyon reformları, 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde ise merkez sağın yürüttüğü entegrasyon reformları ile iş hayatındaki göçmenlerin entegrasyonu hız kazanmıştır.1995 yılında Avrupa Birliğine üye olan İsveç 1997'de Dublin Anlaşmasını imzalamıştır. Bunların sonucunda

göçmen ve sığınmacı başvurusuna açık bir ülke olmaya devam etmiştir. Dublin sözleşmesi gereği belli sayıda sığınmacı kabul etmelidir. Bu durum entegrasyon politikalarının yeniden şekillenmesi gereğini doğurmuştur. 1997 yılında sosyal demokrat hükümeti “göç politikasından entegrasyon politikasına” başlıklı düzenlemeleri ile etnik ve kültürel ayrımcılık yapılmadan tüm göçmenler için eşit haklar verilmeye ve çeşitli imkanlar yaratılmaya çalışılmıştır. 1997’de İsveç yasama organı olan Riksdag göçmen yönelik politikalar üretip uygulamaktan vazgeçip onların entegrasyonunu nasıl daha kolaylaştırabiliriz eksenine geçme kararı almıştır. İsveç 1996 ‘da imzaladığı Shengen anlaşmasına göre serbest dolaşım çerçevesinde Avrupa Birliğinden gelen göçmenleri de kabul etmektedir. 2000’li yıllarda ki göçmen profili aile birleşimi yoluyla Bosna Hersek, Kosova’dan gelenler bunun yanında Iraktan, Amerikan işgücü sonucu sığınma talebinde bulunanlar ve Avrupa Birliği göçmenleridir.

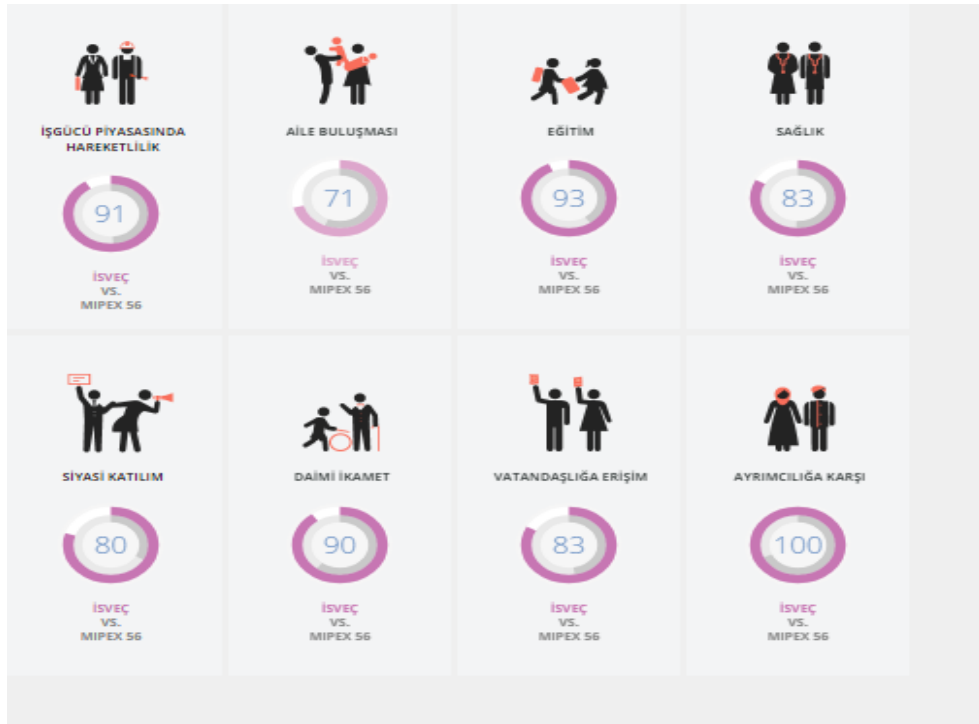
Entegrasyon ve Cinsiyet Bakanlığı’nın yaptığı iki yeni reform paketi ile göçmenlerin entegrasyonunu hızlandıran reform paketine ve göçmen entegrasyonunun oluşturduğu problemlere ve çözüm önerilerine değinilmiştir. 2016 yılında çıkarılan Geçici Yasaya dayanarak uygulanan yasaklar sığınmacı sayısında 2020’lere gelindiğinde düşüş yaşanmasına neden olmuştur. 20 Temmuz 2021’de İsveç Yabancılar Yasası değiştirilmiş ve eklenen kurallar ile geçici yasanın yerini almıştır. Kota mültecileri ilk başvurularında kalıcı oturma izni alma hakkına sahip olmuşlardır. Yapılan değişiklik ile oturma izni için kimlerin pasaport sahibi olması gerektiğini İsveç Göçmen Bürosu belirleyecektir.

1990’lardan itibaren artan göçmen ve sığınmacı sayısından dolayı eşitlik ilkesi gereği İsveç vatandaşlarına sunulan bütün haklardan göçmenlerin ve sığınmacıların yararlanmasını anlayışı şeklinde göçmen entegrasyonu yürütülmüştür. Siyasi ve ekonomik krizlerin etkileri, AB üyeliği ile değişen siyasi dengeler ve göçmen ve sığınmacı sayısının artmasına bağlı olarak göçmen entegrasyon konusunun daha önemle ele alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. İsveç 1954 Cenevre Sözleşmesine uygun olarak göçmenlerin entegrasyonu belediyelere bırakmıştır. Entegrasyon politikaları üretmek uygulamak ve denetlemek görevleri belediyelere verilmiştir. Merkezdeki Entegrasyon Bakanlığı da yerel yönetimlere kaynak aktarımı yapmıştır. Yine belediyelere toplumsal uyumun geliştirilmesine katkı vermesi amacıyla göçmenlerin dil eğitimi, işgücüne katılımının sağlanması ve kolaylaştırılması, ayrımcılığın en az düzeye indirilmesi için belediyeler yetkilendirilmiştir. Etnik ayrımcılığın işgücüne katılımının önünde engel olmasını kaldırmak için 1999’da Etnik Ayrımcılık Yasası çıkarılmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde göçmenler için ayrımcılığa izin vermeyen ve her alanda İsveç vatandaşları ile eşit haklara sahip entegrasyon politikaları yürütülmüştür. Yerel yönetimlerle birlikte Entegrasyon Bakanlığı, Cinsiyet Bakanlığı ve İsveç Entegrasyon Komitesi göçmenlerle ilgili işbirliği ve sorumlulukları paylaşarak entegrasyon politikalarının yürütülmesine katkı sağlamışlardır.

İsveç hükümeti 2025 yılı itibari ile göçmen dostu ve liberal politikadan göçü sınırlayan, vatandaşlık ve sosyal hakları yeni kurallarla belirleyen bir politika izlemiştir. Yine yeni bir entegrasyon hedefi belirleyerek yabancıların İsveç toplumu ile aynı hak ve fırsatlara sahip olmasını, sosyal, ekonomik, dil, eğitim ve kültürel entegrasyonun teşvik edilerek toplumla bütünleşmeleri amaçlanmış, uyum testlerinin yapılması, geri dönüş teşvikleri ve vatandaşlık alma sürelerinin uzaması göçmenlere yönelik güvenlikçi ve sıkı bir politika izlendiğini yansıtmaktadır. (İsveç Hükümeti, 2025). Hükümetin aldığı bu kararları toplumun güvenliği açısından olumlu bulanlar arasında aşırı sağcı /göçmen karşıtı Seweden Democrats (SD) partisi yer almaktadır. Parti sıkı göçmen politikasının uygulanmasını ve entegrasyonun zorunlu ve kontrollü olması gerektiğini savunmaktadır. Hükümetin bu yaklaşımı sosyal dışlanmanın artacağı ortamlar yaratacağından eleştirilmektedir.

Ülkelerin göçmenlere yönelik entegrasyon politikalarını ölçen ve karşılaştıran, 0-100

arsında puanlayan uluslararası bir endeks olan MIPEX ile İsveç'in göçmen politikasına genel ve detaylı bir bakış sunularak hangi alanlarda başarılı yada eksik olduğu anlaşılacaktır.

Şekil 6: İsveç'in Göçmen Entegrasyonu Politika Alanları ve Uygulamaları Özeti Grafiği (MIPEX, 2020).

Eğitim

MIPEX ölçeğinde 93 puan ile 1.sırada yer alan İsveç'in hedeflenen politikaları göçmen öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta ve onlara fırsatlar sunmaktadır. İsveç'te tüm sığınmacılara okula gitme hakkı verilmiştir. Kendi özel öğrenme ihtiyaçlarını karşılayan girişimlerden faydalanırlar, ana dillerini öğrenmeleri için onları destekler ve kültürel çeşitliliği takdir etmeye teşvik ederler. Ancak yetişkinler bir eğitime başlamadan önce oturma izni almak zorundadırlar. İsveç göçmen bürosu çocukların en yüksek yararı için gerekenleri yapmakla yükümlüdürler. İsveç vatandaşları ile aynı okula gitme haklarına sahiptirler. İsveç'te okul öncesi, 9 yıllık zorunlu eğitim, 3 yıl süren ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere eğitim dört kademedir. İsveç'te lise eğitimine devam edebilmek için 18 yaşını doldurmamış olmaları gerekir. İsveç entegrasyon politikası çerçevesinde göçmenlere de kendi vatandaşına tanınan haklardan eşit erişim hakkı sağlamaktadır.

Politik Katılım

MIPEX puanı 80 ve olumlu olan İsveç kapsayıcı politikaların, katılım, güven ve memnuniyet açısından göçmenler ve vatandaşlar arasında uçurumu azaltabileceğini gösteriyor. Geldiği ülkeye bakılmaksızın İsveç vatandaşı olmayan fakat üç yıldan uzun süre İsveç'te ikamet eden herkese oy kullanma ve aday olma hakkı tanımıştır. Yapılan bu uygulama ile belediyelerde göçmen seçmen sayısını arttırmıştır. Siyasi katılımı arttırmak için partiler yayınladıkları dokümanları farklı dillere çevrilmesini ve göçmen dernekleriyle işbirliği yapılması yöntemleri ile katılımı arttırmayı sağlamak istemektedir. Göçmenler sivil topluma katılımları konusunda gerekli bilgileri ve destekleri almaktadırlar. Bu yapılanlar bize gösteriyor ki yabancılarında İsveç vatandaşı gibi karar alma süreçlerinde olmalarının kabulüdür.

Vatandaşlık Alma

Birçok ülke gibi İsveç’ te de artan etnik çeşitlilik ve ortaya çıkan sorunlar için vatandaşlığa erişim çeşitli şartlara bağlanmaktadır. MIPEX 83 puanı ile olumludur. İsveç vatandaşlığı için kısa ve uzun süreli olmak üzere iki uygulama mevcuttur. Kısa uygulama için 18 yaşını doldurmuş olmak, 5 yıl İsveç’te yaşamak, kanunda yer alan üç dilden en az birini bilmek, toplumsal uyumu kanıtlamak, bir buçuk yıl çalışmış olmak vatandaşlık şartlarının gereklerindendir. Alınacak 400 saatlik bir meslek eğitim diploması ya da bir ortaöğretim kursu toplumsal uyum için yeterli görülmektedir. İsveç vatandaşı ile evli olanlar ise yalnızca toplumsal uyumu kanıtlaması yeterlidir. Uzun prosedürde ise 10 yıl İsveç’te yaşıyor olması, kullanılan dillerden birini biliyor olup toplumsal uyumu kanıtlamak gerekir.

Ülkelerin vatandaşlık politikaları göçmen kabul oranlarını belirlediği için göçmen entegrasyon politikalarını da etkilemektedir. Vatandaşlığa geçmek için 5 yıl oturma yeterliliği kabul edilip dil veya bilgi testi uygulanmayacaktır. Daha önce sığınmacılar için dört yıl, İskandinav ülke vatandaşları için iki yıl, işlediği suçtan ceza almış ise vatandaşlığa alınmamaktadır. Vatandaşlığa kabulde sürelerin uzunluğu entegrasyon çerçevesinde iyileştirilmesi gereken bir konudur.

Aile Birleşimi

İsveç’te göçmenlerin oturma iznine sahip olması ve Birleşmiş Milletler mülteci statüsünün şartlarını taşıyor ise aile birleşimi sosyal bir hak olarak verilmiştir.2016 yılında aile birleşimi yasa ve uygulamasında değişiklik yapılarak artan sığınmacı akışı sınırlandırılmak istenmiştir. Daha önce sığınmacılara oturma izni verilirken değişiklik ile 13 aydan 3 yıla kadar oturma izni verilecektir. (Gustafsson ve Johansson,2018,s.98) .MIPEX puanı 71 olan İsveç’in kısıtlayıcı olan ekonomik kaynak gereksinimi yeni gelenlerin aileleriyle yeniden bir araya gelmelerini geciktirebilir veya caydırıcı olabilmektedir. Ancak burada şunu belirtmek gerekir aile birleşimi göçmenler için en temel haklardan biridir. Bunun sınırlandırılması ne kadar doğru politikadır tartışılır. Ama gözden geçirilip geliştirilmesi gereken bir konudur.

Sağlık ve Sosyal Yardım

Sağlık politikaları bakımından İsveç ve Yeni Zelanda’nın yanında 2. sıradadır ve MIPEX puanı 83 ile olumludur. 2016:381 sayılı yasa nedeniyle MIPEX ölçeğinde hafif bir düşüş göstermiştir. Yasal göçmenlere, belgesiz göçmenlere İsveç vatandaşı ile hemen hemen aynı düzeyde haklar tanınmaktadır. Göçmenler sağlık sistemine rahatlıkla erişebilmekte ve hakları konusunda düzenli bilgilendirilmektedir. Dil konusunda da tercümanlık desteği almaktadırlar

Sığınmacılara LMA sığınma kartı verilerek sağlık kuruluşlarına başvuru yaparken ve ilaçlarını eczaneden alırken bu kartı göstermeleri zorunludur. Yasal statü kartları yok ise başvuru yaptığını belgelemek zorundadırlar. İltica başvuru sonucunu beklerken yaşadıkları zorluklar nedeniyle psikolojik sorunlara yönelik bulundukları yerin sağlık ocaklarından destek alabilirler. Bulaşıcı hastalıklarla ilgili danışmanlık hizmeti sunulmaktadır.18 yaş altı göçmenler İsveç vatandaşı ile aynı sağlık haklarına sahiptirler. Acil sağlık hizmeti sığınmacılara sağlık hakkı olarak verilmiştir. İsveç’te çocuklar için sağlık hizmeti büyük ölçüde ücretsizdir.

Barınma, Konut Politikası ve Daimî İkamet

İsveç refah politikası kapsamında herkes için konut sağlanabilmesi adına toplu konut inşaat programları başlatmıştır. Artan konut talebini on yıl içinde bir milyon ev inşa ederek gerçekleştirmek istemektedirler. Hedefe ulaşılmış fakat ailelerin kullanıma uygun olmadığı gerekçesiyle zamanla buralara alt gelir grubu İsveçliler ve göçmenler yerleştirilmişlerdir(Bevelander,2004,s.21). Buralara yerleşen işçi sınıfı İsveçlilerin yerini

zamanla göçmen nüfus almıştır. Mültecileri belediyelere yayıp göçmen yoğunluğunu engellemek için “Mülteci dağıtma politikası ”adı verilen bir politika başlatılmıştır. Böylece mülteci kabul ve entegrasyon programların sorumluluğu merkezden belediyeye dağıtılmıştır. Belediyeler mülteci sayısı ve politika ile ilgili devlet ile yıllık sözleşmeler yapmışlardır.

İsveç Göçmen Dairesi göçmen ve sığınmacılara yasal prosedürün uygulanması ve karar verme süreçleri sonuçlanıncaya kadar geçici konut temin etmeyle yükümlüdürler. Göçmenlerin ihtiyacını karşılayacak maddi imkânı yoksa göçmen bürosu kalacak yer için maddi kaynak vermektedir. 2016 yılında yapılan bir değişiklik ile kalıcı ikamet izni yerine kısa süreli oturma iznine geçilmiş ve süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Göçmenler için kurulan karşılama merkezlerinin nüfusun seyrek ve iş olanaklarının az olduğu yerlerde kurulması toplumsal uyumu sekteye uğratmıştır.

Ayrımcılıkla Mücadele

1986 yılında ilk ayrımcılık yasası ve Etnik Ayrımcılık Ombudsmanı kurulmasına rağmen yasası ayrımcılığı suç olarak görmemekte sadece kınamaktadır. Etnik ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir yasa 1999’da çıkarılmıştır (Emilson, 2016, s. 25). Göç, bütünleşme ve ayrımcılık üzerine bir komisyon kurulmuştur. 2009’da yeni ayrımcılık yasası çıkarılıp yasaya uyumu denetlemek için Eşitlik Ombudsmanı adlı yeni bir kurum kurulmuştur. Asıl amaç ayrımcılıkla mücadele mevzuatını ortak bir çerçevede birleştirip daha etkili ve şeffaf düzenleyici çerçeveye oturtmak istenmiştir. İsveç’in ayrımcılıkla mücadele politikası olumludur. Çıkardığı yasalar ile her alanda herkesi dini, etnik ve ırk temelli ayrımcılığa karşı korumaya çalışmıştır. Tüm bu önlemlere rağmen göçmenlere karşı toplumsal alanlarda ve işgücü piyasasında ayrımcılık ve dışlanma sürdürülmüş ve göçmen karşıtı söylemlerin sesi yükselme eğilimine girmiştir. İsveç 1960’lı yıllarda değişiklik yaparak “yabancı” terimi yerine “göçmen” terimi kullanmaya başlamıştır. Amaç yabancı teriminin negatif tutumunun aşılması ve bundan sonra İsveç’e geleceklerin kalıcı olacakları ve toplumun birer parçası haline gelmelerini sağlamaya çalışmanın yani göçmen bütünleşme programlarının uygulamaya alınmasının adımlarıdır.

Tüm bu düzenlemelere rağmen entegrasyon sorunları yaşanmıştır. Bunun nedenlerini sıralarsak; Entegrasyonu yönetmekle görevli belediyelerin bu işi sadece merkezden fon elde etmek amacıyla yapması. Dil eğitimi ve mesleki eğitimler verilmesine karşın işe alımlarda yine yerli işgücü tercih edilmiş ve etnik kültürel farklar öne çıkarılmıştır. Buda göçmen istihdamında değişiklik yaratmamıştır. Göçmenlerin dil ve mesleki eğitimlerinin koordinasyon ve takibini yapmaları için belediyeler bazı sivil toplum örgütlerini ve meslek örgütlerini görevlendirmişler ama süreç profesyonel olarak kontrol edilmediği için verim elde edilememiştir. Bunun sonucunda göçmen ve yerli nüfus arasındaki işsizlik farkı kapanmamaktadır. Göçmenler kent merkezlerinden kent dışındaki banliyölere taşınmıştır. Bu durum toplumsal entegrasyonu engellemiştir. İsveç’te göçmenlerin entegrasyonu toplumsal alanlarda devam eden etnik ayrımcılık ve dışlamalar ile entegrasyon sorunlarını devam ettirmiştir.

İsveç’teki Türk Diasporası

Nüfus ve Dağılım: İsveç’te Türk toplumunun nüfusu 150.000 civarındadır. Bu nüfus özellikle Stockholm, Göteborg ve Malmö gibi bölgelerde yoğunlaşmıştır. Türkiye’den İsveç’e emek göçü 1960’larda başlamıştır. İstanbul, ağırlıklı olarak Konya’nın Kulu ilçesinden ve 1970’lerde Mardin ve çevresinden gelen Süryaniler Türkiye’den giden göçmenleri oluşturmuştur. 1967 yılında Türkiye –İsveç arasında iş gücüne dayalı antlaşma imzalanmıştır. İlk gelen göçmenlerin amacı bir süre kalıp para kazanıp yurda dönmek olacaktır fakat öyle olmamıştır. Ailelerini de getirmeye başlamışlardır. İsveç’te ilk Türk Derneği 1950’lerde

açılmıştır. İsveç'te çalışan Türklerin % 90'nına yakını sendikal haklarını bilip üye olmuşlardır. Bu durum refah devleti anlayışını benimsemiş İsveç'te sendikal örgütlerin etkili oluşundandır. Çünkü sendikalar üzerinden siyasal partiye katılım ve aktifleşme sağlanmaktadır. Türkler seneler sonra bile kendilerinin öteki olarak görme algılarının İsveçliler tarafından yüksek olduğunu belirtmektedirler.(Anık ve Şahin,2016, s.51)

Dil ve Kültür: İsveç'teki Türkler hem Türkçe hem de İsveççe dillerini konuşmaktadır. Geleneksel Türk kültürünü korumakla birlikte, İsveç'in kültürel çeşitliliğine de katkıda bulunmaktadır.

Dini kurumlar: Diyanet tarafından kontrol edilen camilerde ibadet etmektedir. Örneğin, Fittja Camii ve Muslimska församlingen i Malmö gibi camiler bu topluluğun dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Siyaset ve Seçimler: İsveç'teki Türk kökenli siyasetçiler de bulunmaktadır. Mikail Yüksel tarafından Partiet Nyans adında bir siyasi parti kurulmuştur. Bu parti azınlık ve göçmen haklarını savunmaktadır. İsveç'te Türk diasporası oldukça canlı ve çeşitlidir. Ayrıca ülkenin sosyal ve kültürel dokusuna önemli katkı sağlamaktadır.

İsveç'te Uygulanan Göç Politikası ve Entegrasyonu Türkiye'ye Uygulanabilir Mi?

İsveç ve Türkiye'nin göç politikaları farklı yaklaşımlar içermektedir. Düzensiz ve niteliksiz göçmenler Türkiye'yi hem transit ülke hem de hedef ülke olarak tercih etmektedirler. İsveç ise yüksek vasıflı işçilere, öğrencilere ve mültecilere öncelik veren bir hedef ülkedir. Türkiye'ye güvenlik nedeniyle yapılan 2011 kitlesel göç sonucunda duruma göre geçici koruma statüsü göçmenlere verilmiştir. Türkiye göçmenleri sınıflandırmadan hepsine insani bir tutumla yaklaşmış ve sosyal yardım rejimi uygulamaktadır. İsveç böyle bir kitlesel göç ile o yıllarda karşılaşmamış ve yine gitmek isteyenlere göçmenlik şartlarını uygulamıştır. İsveç'in göçmen entegrasyonu bakımından daha iyi ve yerleşmiş uygulamaları mevcuttur. Türkiye'de ikamet, ayrımcılıkla mücadele, siyasi katılım gibi faktörlerdeki eksiklik ve yetersizlikler nedeniyle entegrasyon politikalarında ilerleme kaydedilememektedir. Ancak göçmenlere Türk vatandaşları ile aynı okullara gitme hakkı verilmiş ve Türkçe öğrenmek isteyenlere ek destekler verilmektedir. Göçmenler işgücü piyasasındaki olanak ve potansiyelleri göz önüne alarak İsveç'i tercih etmektedirler. Türkiye'nin son yıllarda farklı coğrafyalardan işgücü göçü almasının nedeni göçmenlerin hem sosyal koruma rejiminin kapsamını hem de işgücü piyasalarında ki fırsatları değerlendirerek Türkiye'yi tercih etmeleridir.

Sonuç

Ülkelerin tarihsel, ekonomik ve siyasi yapıları göç olgusuna bakış açılarını belirlemiştir. İsveç'in değişen göç tarihi göçmen profili göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. 1930'lar İsveç'ten göçün olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. 1960'lardan 1970'lerin sonuna kadar açık bir göçmenlik politikası uygulanmıştır. 1980 sonrası dönem ise sığınmacı artışının yaşandığı dönemdir. 2000-2012 yılları arası göçün en yoğun olduğu dönem olmuştur. 2013 yılından sonra sığınmacıların sayısında giderek artış yaşanmış, 2015 ve günümüze değin olan dönemde ise yoğunlaşarak artan mülteci krizinin üstesinden gelmek için İsveç hükümeti çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemler sığınmacıların kabulü ve aile birleşimi düzenlemelerini kademeli olarak kısıtlamıştır. Aile bireylerinin göç etme hakkını sınırlamak için 2016 yılında Geçici Yasa çıkartılmış ve 2021'de yasada yapılan değişiklik ile geçici oturma izninin herkese verilmesi kararlaştırılmıştır. Kalıcı oturma izinleri özel koşullara bağlanmış, sığınmacılara toplumsal uyumu kolaylaştırıcı eğitimler verilmiştir. İsveç'in ekonomik durumun iyi olduğu dönemlerde

açık ve kapsayıcı bir politika izlediğini, göçlerin yoğun olduğu zamanlarda ise kısıtlayıcı ve kontrollü göç politikası belirlediğini söyleyebiliriz.

İsveç'te göçmen entegrasyon politikaları göçmen profiline göre uygulanmıştır. Yine göçmenlerin işgücüne katılımı ile ilgili belediyeler ile işbirliği yapılmış ve entegrasyon için dil eğitimi, mesleki eğitimler verilmiştir. Amaç işe alımlarda ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Ama hala göçmenlerin işgücü piyasasında dezavantajlı oldukları saptanmıştır. Çünkü yasal olarak yapılan düzenlemelere rağmen toplumsal olarak yerleşmiş tutum ve algıları değiştirmenin kolay olmadığını göstermektedir. Göçmen öğrencilerin eğitimi için İsveç vatandaşları ile aynı haklara sahip olmalarını sağlayan düzenlemeler yapılmış, zorunlu eğitimi tamamlayan göçmenlere yükseköğretime gitme hakkı tanınmıştır. İsveç'in göçmenlerin eğitime yönelik entegrasyon politikaları diğer ülkelere örnek olabilecek düzeydedir. Avrupa Birliği dışından gelen göçmenler İsveç'te 3 yıl yasal ikamet etmiş ise seçimlerde oy kullanabilir ve aday olabilmektedirler. Göçmen derneklerine mali destek sağlayan hükümet bütün bu düzenlemeler ile politik katılımı artırmıştır.

İsveç Göçmen Bürosu sığınmacı ve göçmenlere yönelik konaklama ve barınma sağlamaktadır. Bu kolaylaştırıcı uygulamalara rağmen İsveç'in göçmenlerin konut ve iş bulmada yaşadıkları sıkıntıları gideremediği görülmüştür. İsveç'te ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele kapsamında ulusal ve yerel ırkçılıkla mücadele büroları kurulmuştur. Her ne kadar entegrasyon politikalarında ayrımcılığı önlemeye yönelik tedbirler alınsa da toplumsal alanda ve işgücü piyasasında etnik ayrımcılığa engel olamamıştır. Bu durum bize sosyal bütünleşme, ayrımcılık algısı ve iş piyasası alanında iyileştirilme yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

İsveç göçmen entegrasyon politikalarında liberal göçmen politikalarından, çok kültürlülük entegrasyon politikalarına geçişte başarılı ya da başarısız sonuçlar elde etmiş olsa da birçok ülkeye nazaran başarılı olduğu söylenebilir. İsveç'in diğer ülkelere göre göçmen kabulünde daha esnek davranması (İsveççe bilme ya da öğrenmenin zorunlu olmaması gibi), aile birleşimi konularında zorlayıcı kuralların olmaması, çifte vatandaşlığa ilişkin ılımlı politikaları göçmen entegrasyonunda samimi davrandığını ve çaba sarf ettiğini göstermektedir. Ülkenin benimsediği sosyal devlet anlayışı, sahip olduğu kurumsal alt yapısı ve çok kültürlü toplum yapısı İsveç'in entegrasyon ve göç politikaları alanında yaşanan sorunlara karşı kapsamlı göç politikalarını başarılı bir şekilde devam ettirmesini sağlamaktadır. 2025'e geldiğimizde İsveç tüm dünyada yaşanan yoğun göç sorununa karşı kendi güvenliğini düşünerek sıkı göçmen ve entegrasyon politikaları geliştirerek göç yönetimini sürdürmüştür

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa* (cilt:1). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akarçay, P. (2016). Türkiye ve İsveç'te siyasal kültürün siyasal katılıma etkisi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 391–403.
- Akarçay, P. (2019). İsveç'te 2015 mülteci krizi ve mülteci politikalarında iyimserliğin sonu. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(2), 297–318. <https://doi.org/10.14780/MUIIBD.665043>
- Akarçay, P. (2019). İsveç'te göçmen politikaları ve entegrasyon. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 207–222. <https://doi.org/10.17336/igusbd.446879>
- Akarçay, P. (2021). İsveç'te göçmen politikaları kapsamında aşırı sağ partinin yükselişi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(1), 165–190.

<https://doi.org/10.33630/ausbf.823550>

- Anık, M., & Şahin, K. (2016). Akültürasyon, entegrasyon ve anavatan üçgeninde İsveç'teki Türkler. *Turkish Studies*, 11(2), 29–56. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9014>
- Aydın, B. (2019). İsveç siyaseti ve Türkiye kökenli göçmenlerin katılımı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(1), 71–108. <https://doi.org/10.32450/aacd.601860>
- Bevelander, P. (2004). *Immigration patterns, economic integration and residential segregation: Sweden in the late 20th century*. Malmö University.
- Bierre, L., Helbling, M., & Römer, F. (2014). Conceptualizing and measuring immigration policies: A comparative perspective. *International Migration Review*, 49(3), 555–600. <https://doi.org/10.1111/imre.12100>
- Borevi, K. (2014). Multiculturalism and welfare state integration: Swedish model path dependency. *Identities*, 21(6), 708–723. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2013.868351>
- Bulut, Y., & Akin, S. (2020). *Göç ve mülteci sorunu*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayını.
- Castles, S., Miller, M. J., Bal, B. U., & Akbulut, İ. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, S. (2020). İsveç eğitim sistemi. *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(1).
- Dyvik, E. H. (2024). Sweden migration flow. *Statista*. Erişim tarihi: 14.03.2024. <https://www.statista.com/statistics/523497/sweden-migration-flow/>
- Emilson, H. (2006). *Paper planes: Labour migration, integration policy and the state*. Malmö University.
- Gustafsson, K., & Johansson, J. (2018). A worthy reception? Ambivalences in social work with refugees and migrants in Sweden. *Advances in Social Work*, 18(3), 983–1004. <https://doi.org/10.18060/21656>
- Hürriyet. (2024). İsveç oturma izni nasıl alınır, şartları nelerdir? Erişim tarihi: 14.03.2024. <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/isvec-oturma-izni-nasil-alinir-sartlari-nelerdir-oturma-izni-basvuru-nasil-yapilir-42119442>
- International Organization for Migration (IOM). (2016). *Informing a global compact for migration*. <http://publications.iom.int/>
- İsveç Hükümeti. (2025). *Migration and integration: The government's priorities*. Government Offices of Sweden. Erişim tarihi: 04.12.2025. <https://www.government.se/government-policy/the-governments-priorities/migration-and-integration/>
- Kalaylıoğlu, M. (2009). İsveç'te göçmen politikası, üyelik hakları ve göçmenlerin siyasal katılımı: Yasal/kurumsal çerçeve ve kimi sonuçlar. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (115), 261–297.
- Kalyoncu, A. F. (2010). *İsveç'te bilimsel yolculuk*. Ankara: Sentez Matbaacılık.
- Kaplan, Ç. M. (2022). İsveç göçmen entegrasyon politikalarının kapsamlı analizi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. <https://doi.org/10.54752/CT.1060819>
- Kılıç, S. (2017). Mülteci krizi bağlamında İsveç'in göçmen bütünleşme politikasının değerlendirilmesi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16(2), 85–120. https://doi.org/10.1501/Avrara_0000000254

- Koçak, O., & Gündüz, R. D. (2016). Avrupa Birliği göç politikaları ve göçmenlerin sosyal olarak içermelerine etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 66–91. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.288377>
- Migrant Integration Policy Index. (2020). Sweden. Erişim tarihi: 14.03.2024. <https://www.mipex.eu/sweden>
- Migrationsverket. (2020). About the Migration Agency. Erişim tarihi: 14.03.2024. <https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency.html>
- Naz, Y. (2015). Türkiye'nin uluslararası göç politikası ve uluslararası göçün Türkiye'deki güncel sorunları (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024). İsveç künyesi. Erişim tarihi: 14.03.2024. <https://www.mfa.gov.tr/isvec-kunyesi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024). Türkiye-İsveç siyasi ilişkileri. Erişim tarihi: 14.03.2024. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-isvec-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- Tezcan, M. (2022). İsveç'in göç politikasında değişen paradigma. *Perspektif*. Erişim tarihi: 14.03.2024. <http://perspektif.eu/2022/09/25/isvecin-goc-politikasinda-degis-en-paradigma/>
- Tontuş, H. Ö. (2015). *Tüm yönleriyle sağlık turizmi ülkeler: İsveç*. SATURK Yayını.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2005). *TDK sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vizem.net. (2023). İsveç göçmenlik başvurusu ve 2023 yılı şartları. Erişim tarihi: 14.03.2024. <http://vizem.net>
-